

ЮНМӨДӘМ СССР-ЛЫҖ ДОРҖЫҖАН ВҮН

ВОЈЕННӨЈ УЧЕБЊИК

I да II СТУПЕНҖА
ПЕХОТНӨЈ КРУ-
ЖОКҖАСЛЫ

КОМІ ГІЗ СЫКТЫВКАР

1 9 3 2

499-3
100

Осоавіахім-СССР-лыг социализм строітөмөс дорјыс

~~1129-3~~

~~100~~

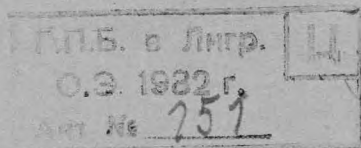
Коми-3

3-1367

В О Ј Е Н Н Ö Ј

У Ч Е Б Н Ї К

І-ј д А ІІ СТУПЕНА
ПЕХОТНОЈ КРУЖОКЈАСЛЫ

КОМІ ГОСІЗДАТ
1 9 3 1

Учебник для пехотных
кружков военных зна-
ний I и II ступени

Заказ № 6092 Тираж

3000 Облит № А-930

Отв. редактор Шадрин.

Тех. редактор Соснин,

С данов набор 7-ХП-31, С данов печать 15-ХП-31

Типография Коми Госиздата. Сыктывкар, Коммунистическая, 1.

I-ija jukön

ВОЈЕННӨЈ ДА ПОЛІТИЧЕСКӨЈ ЈУӨРЈАС

1. ШЫЛА КОЛӨ ГӨРД АРМІЈА

СССР—медыжыд страна став му вылас, сылөн плошщагыс мусар пастаас 6-д јукөныс мында, паскөдчөма мувыв кык јукөнө—Јевропаө да Азияө. 150 миллион морт олө мјан Сојузын. Асывывысаң СССР-өс пож-јалө Ыжыд мбө Чөв саріз, војвывсаң—Војја саріз, лунвывсаң—сөд море; кос веркөсөд асывывысаң да лунвылөд мјанөс тасалөны: Китај, Монго-лија, Афганістан, Персија, Турција; рытывывсаң: Финландија, Естонија, Латвија, Литва, Польша да Румынија. Сөвет Сојуз озыр бысекас природ-нөј ембурөн. Сіјө террјторіјаын ем уна нефть, көрт, ыргөн, зарні, платина, ізшом, быдмө помтөм-лыдтөм вөр. Уна бур му вөсна поңө јона паскөд-ны мувиң овмөс.

СССР—соціалізм стрөітыс страна. СССР-ыд абу сөмын му-вывколас медыжыд страна, сіјө—медвоңа страна, көні путкылтөма помеш-тјікјаслыс да капіталістјаслыс властө. СССР-ын медвоңагыс пукөс прс-летаріат диктатура да стрөйтчысөө соціалістическөј общество. СССР-ын зикөң бырөдөма рабочеј классөс експлоатірујтөм, 8 часа ужалан лун пыд-дї сені дорвыв-нын пыртөма 7 часа ужалан лун. Уна миллион гөл да шөркөддем крөстана асыныс овмөсјасныө вужөдөны соціалізм туј вы-лө—өтувталоны колхозјасө. Візмуовмөсө гігант өдјасөн пырө машина тех-ника. 1931-д во помасігөн лөө вөзтөма 1040 машина-тракторнөј станціја (МТС), а пјатіметка помасігөн 3.000 МТС бөстасны став ужсө ыанвө-диган рајонјасын. Дорвыв коллективізаціја панас вылын бырөдчысөө ку-лак класс. Перјысөны страна пыщса кэпіталізмлөн медбөрја вужјасыс. Бурмө олөмыс да кыптө культураыс ужалыс массајаслөн. СССР-ын зикөң бырөдөма ыемужтөмалөм. Сіјө ставыс мунө соціалістическөј індустріја быдмөм панас вылын, кодї зикөң вежө мјан страналыс чужөмсө, бөрө-колөм аграрнөј странаыс сіјөс пөртө промышленно-аграрнөјө. Соціалі-стическөј індустріјалөн быдмөмыс мунө ставмувылын вөвлытөм өдјасөн. Вітвөса план олөмө пөртчысөө 4 воөн. а медтөдчана народнөј овмөс отраслјасын—машинајас вөчөмын, нефть перјөмын, электростројтелствоын да с. в.—3 воөн, вөсег 2 да жын воөн. Куш өтї 1931 воын індустріја быдміс 45 %.

Міжан странаса народнōй овмōсын соціалістическōй сектор вевтыра-
лō-нын, міжан страна пыріс-нын соціалізм кадō. Тавовылō-нын (1931 вон)
ештōдчысō соціалістическōй економікалы фундамент лōсōдōм. Ленінōн
сувтōдōм проблема— „коді кодōс“—лōі венōма міжандор промышле-
ностын-і, оіктга овмōсын-і. Вежōны страна пыща классјас кост во-
сōмјас: „ачыссама јона јоніс рабочеј класслōн крестанакōд суртчōсы,
сōмō да зумаммō рабоче-крестанскōй властлōн фундаментыс, оісас с-
лōн медјон да медвына мыжōдыс оіктын—колхозō пырōм крестана“.
Колхозјаслōн оіјō сōмōмыс быд оіткаоыс гōл да шōркōддем крестані
вожō еувтōдō: „лōбō колхоз дор, лōбō сылы паныд“. Дорвыв коллек-
візаціја рајонјасын (сіјō рајонјасыс векōтарō сōдōны і сōдōны) бырōдчы-
ō кулак класс. Страна пышкын классвōј кос оідō: кулыс кулак дурп-
моз паныдасō паскōдчана фронтōн соціалізм наступайтōмлы.

СССР-ын соціалізмлōн вермōмыс, артавны-кō страна пыща класс-
јасыс ыждајассō да мōда-мōд костас воысōмсō, тырміза-нын обеспеч-
тōма.

Став тајō вермōмјасыс лōны партіјалыс генералнōй вісō вескыда
да чорыда нуōдōмōн, вескыдыв оппортуністјаскōд да „шуйгавыв“ ке-
жыјаскōд немжалітōма қосасōмōн-да.

**Соціалізм стрōитыс странаōс—СССР-ōс капіталістјас о-
радејтны.** СССР-ын соціалізмлōн быдмōмыс лōрōдō ставмуывсас
капіталістјасōс. Најō некушōма оз вермыны мīрїтчыны, мыј налыс нар-
тїчан фронтсō оірōдōма да муыв квайтōд јукōнас зумыда сувтїс капіта-
лістјаслы пом вайōдыс стрōй—соціалізм нога стрōй. Татыс гōгōрвоана
рабочеј классōс да ужалыс крестанаōс нартїтјас—помешцікјас да капі-
талістјас—некор оз вермыны бурōдчыны (прїмїртса) СССР-кōд, кōні
нартїтчōмсō бырōдōма, кōні рабочеј класс да ужалыс крестана стрōїтōны
соціалізм.

**Капіталізмлōн крізіс, СССР да капіталізм кост лад-
мытōмјас.** Бōрја кадō СССР да капіталіст государствојас кост ладмы-
тōмјасыс јона јосмїсны. Сїјō артмō економїескōй крізісыс, кодї заберї-
тōма став капіталіст странајассō, капіталіст странајасыс промышленност-
сō і мувізовмōссō, вайōдіс вōвлытōм немужтōмалōмō (35 мїллон морт
немужтōмалыс морт), чїнтїс уждон да соціалнōй страхованнō, сōктōдіс
ужалысјас вылō быд-оїкас вотјас, быдлаын гōлмōны да с. в., тавōсна
став странајасас јосмō классвōј кос, ставму паста кыптō революціја
вōсна мунōм, уналаын збылмō революціја лōсм. Капіталізмлōн крізісыс
да ськōд оітшїја СССР-ын соціалізм стрōїтōмлōн вōвлытōм вермōмјас-
ыс, весїг медбōрō колōм рабочејјаслы да крестаналы петкōдлōны соці-
алїзмлыс бурлунјассō, капіталїзм воын прїмушшествојассō. Соціалїзм
стрōїтан теорїјассō збылōлōмō пōртōмōн СССР петкōдлō, кызї колō
революціја вōсна вермасны, сїјō—ставмуывсас революціја озыс. Быд
ужалыс морт вермас аслас оїннас казавны; пролетарїат революціянд оз
сōмын путкылт помешцікјасыс да капіталістјасыс ыжыдалōмсō-нар-
тїтōмсō, сїјō—вōвлытōма кыпōдō соціалїстическōй індустріја, овмōсјас
отувталōмōн кыпōдō соціалїстическōй мувізовмōс, бурмōдō ужалысјасыс
олōмсō да культурасō. Быд ужалыс морт вермас казавны: сōмын соці-
алїзм дырїї крізісјасыд оз овалыны, капіталїзм оз вермы ладмōдны асыс-

ладмытöмторжассö. Буржуазия меджона полö ставмувылын революция вöсна муномыс, кодi вайö капитализмы пом. Капиталистяс мырвермöмөйс вилöны бырöдны СССР-öс—ставмувывса пролетарият революция пестыöс, социализм стрöйтöс. Щук миан гырыс вермöмяс вöсна „ставмувывса капитализм бешеннöя лöсöдчö СССР-ылаö интервенцияон воны“. „Быд-пыржасыс, кор капиталистическöй ладмытöмжасыс юсмöны, буржуазия бер-гöдчö СССР-лан: оз-ö поз, мөвпалöны найö, сийö либö тажö ладмытöмжас, либö став ладмытöмжассö отув бостöмөн, вужöдны СССР вылаö, кодi öзгө революция би став му пастаыс, торкö панны выл войнаяс, торкö жукалы-ны вылыс став мирсö, оз лез кöзайнчактны ас пышса паскыд рынок вылас, кодi капитализмы вьвтi юна колö, медга-нин öни, экономическöй кризисыс вьвтi юна чорöма-да“ (Сталин).

Имперіалістяслõн СССР вылõ војнаõн воны лõõддчõмыс. „Промпартіјаса“ вредітелјаслõн процесс зев сінмõ шыбытчана петкõдліс СССР вылõ војнаõн воны лõõддчõмсõ, интервенціја лõõддчõ-жассõ да лõõддчан ногасјассõ-да. Мыј петкõдліс „промпартіјаслõн“ процессе?

Овікѡ — імперіалістѣс СССР вылѡ војнаѡн вонисѡ збылѡз лѡѡѡд-
ѡны.

Модкё—выл война лөгөдөмәс јурнуодыыс Франција.

Којмөдкө —мыл империалисттас кувтын өрудіө пыдлыс мјан ытыв-
ывса сугедјас: Румынја, Полша, Финландја.

Нюлөдкө—империалисттаслы война ыылө лөсөдчынысө отсасөны со-
циал-фашисттас.

Bitödkö—интервенција ыло лөөдчигас империалистјас мыжөөмөө буржуазной специалистјас пөвтсө вредтелјас ыло, кулакјас ыло да мүкөд өикөсө мјанлы паныд мунуе элементјас ыло мјан страна пычкыс. Кызји мји төдөм, „Промпартия“ процесс ылын тыдовтчис: интервенция ылас империалистјас көсөөмөөс кыпөдчыны 1930-д воын-ни. Тырөт збылмисны партия XVI-д сездөдөн воина лөөм жылыс индөтјасыс, мыж ыло воинаөн лөөдчөмыс збылөз мунө да мјан ыло медјона лөгалыгыс—империалистическөй Франция. Өнө-ниң весиг медбөрө колөм ужалыгыс лөгөрвоана, мыж Асыывык-китајс көрттүж ылын конфликт, „вошөм“ генерал Кузеповкөд исторја, папалөн крестовөй походыс, „демпинг“ жылыс торзөм да с. в.—абу мыжкө мөдтор, а ширма, код сажө зөбөөмөн лөөдчөны интервенция. Өнө мјанлы нач гөгөрвоана: Румынја да Польша кост сојузус, франциясө генераласлөн Польша, Румынија да Финляндия өнапырыгыс воывлөмјасыс, польшөсө, румынијасө, латвијасө, естониясө да финляндиясө генералној штабаслөн мөдө-мөд костас зөв щөкыда воыт-чөмыс—ставыс сөжө вөчөысө СССР ыло империалисткөй воина лөөдчөм мөгыс. Өнө-ниң быдөны гөгөрвоана: Будапештын да Варшаваын „аграрној“ конференциясөс јонжыкасө сорнөтисны ез муви зөмөс лөдмөдөм жылыс, а интервенция лөөдчөм жылыс. „Промпартиялөн“ да „меньшевик-јаслөн сојузној бюро“ процесс петкөдлөсны: империалистјас щук сувтисны интервенция лөөдчөн туј ыло. Мөд-ног налы өз-и поз-дај, мјанын социализм сгрөйтмөдөн вывти гырыс вермөмјасыс, дорвыс коллективизация панас ылын кулакөс, кызји классөс, бырөдчөмыс, петкөдлөсны: на воцө, капиталистјас воцө, мји огө копыртчөй, мји, мед көт кушөм сөкыдлунас

мый 1930 вонас войнайн воны көсјөмсө нуждодомоо, Гөрд армиялыг белокитајыкөд косаогас ыжыд вынсө адјомаог-да.

Војо ыжыд вермөмјасөи стрөитны социализм СССР-ын, кор сыгө-гөр быдлаын лөгөдчөны был войнајас былө, оломө нуөдны партија XVI сјездлыг шуөмјасө капиталистическөй элементјас былө став фронт паста наступайтөм јылыс, портны вѳтвөсә план 4 воөн, нуөдны СССР-ын дорвыв коллективизајија да сы панас былин бырөдны кулакөс, кызи классөс, ми вермам сөмын СССР-лыг дорјысан вынсө јонмөдөмөн, Гөрд армиялыг вынсө вынмөдөмөн. Тајө вывти ыжыд мог јывөсө ВКП(б)-лөн XVI-д сјезд зөв чорыда шуө: „Нимпырыг пасјөмөн, мый мијан Гөрд армия бара петкөдәис асөс вынсө да коснуан сөмсө, сјезд вывти чорыда индө: партијалы колө нөшта јонжыка мобилизуйтны робочөй классөс да гөм да шөркөддем креотана массаөс СССР-лыг дорјысан вынсө јонмөдөм былө, Гөрд армиялыг, морөвывса да сынөдвывса флотлыг вынсө да коснуан сөмсө вынмөдөм былө“. Ез-кө вөв Гөрд армия, империалист-јасыд ескө пы-ни пөјим жүгөдисны мувылын медвојда пролетариат госу-дарствоөс, бөр сувтөдисны ескө капиталистическөй стрөј, влаот бердө воисны ескө помещијјас, фабрикантјас да банкирјас, бор ескө мырда-лисны мујас ужалыс крөсваналыг, уна вѳр ескө көсөс ужалысјаслөн, лои ескө нөшта сөкыджык-на рабство да експлоатајија.

Сөвет сојуз, был войнайн воөмсө индөмөн, шуө: „кряис жүждамми-гас да капиталист странајас лабмигас да ськөд өтшөшја СССР-лөн поли-тика да экономика бөкөш јонмөмыс петкөдлөны: СССР былө оружјөи ускөдчөмыс лөкторсө вјас налы, кодјас лыетасны мијанлыг чөволомны-мөс торкны да ускөдчыны Сөвет Сојуз былө“ (СССР-са сөветјас VI сјезд шуөмыг).

Ужалысјаслөн мог страналыг дорјысан вынсө јонмөдөмын. Был войнайн воөмыс өни вывти-нын јона төдчө-да, быд ужа-лыслы колө мыјвермөмјалыг воөмстчөмөн отсавны Гөрд армиялы да лөбөдны странаөс дорјысөмө. Социализм стрөйтөмөс јонмөдөмөн, ужалыс-јас јонмөдөны страналыг дорјысан вынсө-и. Кымын уна ужалыс суртчөма социалистическөй ордјысөмө, ударничество, кымын өдјөжык тыртчысөө промфинплан, кымын өдјө быдмө да јонмө колхозјас стрөйтөм, кымын чорыджыка пыртчысөө дорвыв коллективизајија да сыпанас былин бы-рөдчысөө кулак, кызи класс, сөмын јонжык страналөн дорјысан выныс. Но сјјө ещә-на—быд ужалыслы колө воөмстчөмөм нуөдны уж Осөвә-химьн, бырөдны асөс военнөй делө төдтөмлүнсө.

2. ГӨРД АРМИЈА — ПРОЛЕТАРИАТ ДИКТАТУРАӨС ДОРЈЫС

Гөрд армия социализм стрөитыг странаөс дорјө Империалист государствојаскөд воан војна былин Гөрд армия былө усө ыжыд мог—дорјыны СССР-лыг мөздлуна оломсө, социализмлыг СССР-ын да став му былин венөмсө. Гөрд армия—пролетариат государствоөс импери-алистическөй интервенциялыг дорјыс. Гөрд армия—ставмувывса ужалысјас-лөн мувыв пролетариат революция вөсна косөсөмын орудјө. Воан војна былин Гөрд армия петас вөнысөи империалистјаслы павыд асөс вын-техникасө петкөдөмөн да политика вежөртөмөс даклассөвөй сурт чөснас.

Капіталіст армія жасалган класс өвөрү пышкысы

Был класс, куду воу власт бердө, лөөдө асылы орундо-
вын — армия, медым сийон жонмодны асылы ыжыдаломсо. Капи-
таліст странажасын, коні власт бердас сулалө буржуазія, армияны дорјо
капіталістжасын интересжасо, мырдаалө јозымы мујас, нартіө ужалы-
массајасо колоніјажасын да полуколоніјажасын, пөдталө робочјо классы
революціоннө кыпөдчөмјасо. Сеңдөм-жө уң нуөдіс сардыра важ армия,
дорјис сарлы, помещікжасын да капіталістжасын ыжыдаломсо. Медым
армия буржуазіясө збылөз дорјис, буржуазія нуөдө колана мерајас сы-
лы бојеспособностө жонмөдөм могы: асногоньс бөрјө салдатјасо, на-
щальнікјасо да політика уңнуөдөјасо.

Аслас армияө буржуазія чукөртө сыдоржык олы элементјасө,
кулакжасын да поснө буржуазіяны пјансө, вежөрттөмжык пролетаріјасө
да гөл крестанаөс. Сы могы-жө, медым політика бокаан армияны өлө
зумыджык. буржуазія лөөдөлө надежнөј кадјас фашістскөј организа-
ціјас пыр. Но көт мыј, а армияжасад өні јозымы вывті уна колө-да, бур-
жуазія оз вермы чукөртны тырмымөн колана јөз. Тупікө воомы буржу-
азія короө туј мортлымы вынсө машина вын вылө вежөмөн. Сөмын і тајө
сылы удајтчө мыјдта-кө мында: өніја войнажас дырјид уна јөсө машина
выннас оз-жө поң вежысө. Салдатјастө-кө буржуазія оз вермы помөз
колана серті бөрјыны, сјө командірјасө зік-нын надежнөј јөз нөвстыс
бөрјө. Налөн командірјасын—буржуазіялөн надежнөј мыжөдјас.

Гөрд армиялөн классөвөј пышкысы. Аслас классөвөј мојас ку-
жыс Гөрд армия зік паныда капіталіст армияжасын. Гөрд армия дорјо
робочјо классы да гөл да шөркөдөма массалы интересжасо. Сјө—
пролетаріат диктатураөс дорјис, СССР-ын социализм стрөйтөмөс дорјис,
ставмувылын пролетаріат революціја өсна імперіалістскөд косаыс.
Гөрд армиялы нөмөла зебны асылы мојасо, кызі сјөс өчөны буржу-
азнөј армияжас, медым зебны асылы буржуазно-імперіалістскөј пышкыс-
сө. Гөрд армиялөн абу некущөм протіворечіјө классөвөј состав костас да
классөвөј мојас костас.

Гөрд армияө чукөртөма робочјојасө, гөл да шөркөдөма олы
крестанаөс да служашчөјасө. Вөзөвылө, колхозјас содөмкөд өтөдөң, пон-
дас содны колхознікжаслөн лыд Гөрд армияын-і, тајө јона төдчанатор
РККА-лыс бојеспособностө жонмөдөмын: өд колхозө пырөм крестананы
медвына опора мјан партіялөн страна пышкын. Буржујас, кулакјас, ву-
засыөјас, немпанјас да став мукөд сеңдөм өікас, бөрјысан праваны м-
шөтөм элементјас, Гөрд армияө оз лөзөны. Началствујушчөј состав Гөрд
армияө бөстөсөсө чорыда классөвөј віз нуөдөмөн Сөмын медвежөра-
јасын робочјојас, колхознікјас, гөл да шөркөдөма крестана да служаш-
чөјас пыс, көдјас став өблөмөаныс дорјоны Совет властөс, вермөны
новлөдөны РККА-са командіраыс ыжыд нөмсө. 1930 воын, август 1-ја
лун кешлө РККА-са начсостав пөвсын өлө 31,2 проц. робочјојас
33 проц. крестана да 35.5 проц. служашчөјас. Пролетаріат государ-
ствоын орунө новлөм—ужалыжаслөн нөмлун. Мјанлы паныда элемент-
јас—кулакјас да немпанјас—орунө новлөдөны оз вермыны, медым
најө оз вермыны сјөс бергөдны пролетаріат диктатуралы паныд. Зілө-
ны-кө паныдмуны элементјас сурөдчыны Гөрд армия пышкө, налы колө.

ветны чорыд отпор. Быд ужалыды мыҗвермөмҗаыс колә отсавны Гөрә
армјаә өткөд состав чукөртөмысы.

Сталін јорт со кушом ногон петкөдлө Гөрл армиялыс, пролетариат
диктатура орудийоыс, торјаломјассө.

Медпервојја да медыжыд торјалолмыс Гёрд арміяллон: сійо—ем арміја мезмём робочојјаслөн да крестаналөн, Сіјо — Октабрса револуці-
жалөн арміја, пролетаріат диктатуралөн арміја.. Буржуазнő арміјасыс
Гёрд арміја торјалө, сійо—робочојјасөс да крестанаөс помещіцікјас да кэ
піталістјас увтыс мездан öруфіјо...“ „Мөд торјалөм міјан арміјалөн сійө,
міјан арміяыс став јөзјас кост вокјас моз олом кутыс арміја, увтыртөм
јөзјасөс мездыс арміја, міјан страналыс мездлунос да ашшөрвыја оломөс
дорјыс арміја...“ Сылөн став пышкөсыс, сылөн став панасыс јонмөдө
міјан страна пышса јөзјаслыс мөдамөд костас воккод оломсө, дорјө
мездлунос да ашшөрвыја оломсө соціалістическөј республікајаслыс, кодјас
пырөны Сөвет сојуз пышкө..“ Тані залог: міјан арміја колана міну-
јасө адјас ыжыд отсөг уна міллон асөөрніа јөзјаслыс, кодјас олоны міјан
странаын...“ „Гёрд арміјалөн којмөд торјалөмыс, интернаціоналізмын,
коді пырөма став Гёрд арміја пышкө...“ „Гёрд арміјалөн выныс лоө
сені, мій сійө первојја лунаныс-жө дөжөртчысө интернаціоналізм вылын,
мукөд јөзјасөс радејтөм вылын, ставмувывса робочојјасөс радејтөм вы-
лын, став странајас костын мірнөја олом лөсөдөм вылын. Зік сы вөсна,
мыј міјан арміја дөжөртчысө интернаціоналізм вылын, ставмувывса ро-
бочојјаслыс інтересјасөс дорјөм вылын, зік сы вөсна міјан арміја—став-
мувывса револуціјалөн арміја, ставмувывса робочојјаслөн арміја“.

Гөрд армия стрөитан организацияннөй пиддипяс. Гөрд армия стрөитчысө кыңи массөвөй организация өнйя военнөй техника сетчө пыртөмөн, сөмын ташдөм организацияс медбура вермас доржыны странаос капиталистжасы, медга-нын өнй, наладорсаң был войнаон вооыс былымын пондс-да. Гөрд армия стрөитан панасыс—территориально-милиционнөй сие тема, сынөг пролетариат диктатура дыржи медбура пөзө лөөбдны ужалыясөс странаос доржөмө. Территориальнөй сие тема дыржи пөзө лөөбдны тырмымөн кадрөс война кешлө. Территориально-милиционнөй сие тема оз дыр кешлө торжөд ужалыясөс производственнөй уж вывесы, оз сөктөд пролетариат государствоыс бюджетсө. Территориально-милиционнөй сие тема нуөдигөн медбура суртчысө ужалыясөсөн социализм стрөитөмын возмөстчөмыс стрзналыс доржысан вынесө жонмөдөмын. Партиялөн да Сөвет алаасгөн нуөлан дорвыс коммунистия да сы панас вылын кулакөс, кыңи классөс бырөдөм сетөны нөшта ыжыд верманлун паскөдны да жонмөдны территориально-милиционнөй сие тема, медвождөр—сборжас костын уж жона чорыда бурмөдөмөн. Сиктса овмөсын техническөй реконструкция нуөдөм, тракторжас да электричество сетчө пыртөм, сетөны бур условияжас стрөитны өнйя техникаон озырмөдөм территориальнөй частжас. Гөрд армия стрөитөмын территориально-милиционнөй сие тема, ладмөдчысө кадөрвөй частжас котыртөмкөд да оломкөд. Сийө жик колана. Ми капитал кыңи пышдын олам-да, наалы колө пыр лоны дагөн сувтны доржыны. Кадрөвөй частжас доржөны Сөвет Союзалыс граничажажасө, капиталист жас-кө укөдчасны, најө сувтөдасны капиталист армияалыс медвозжа чырсө, медым секкості ештисны чукөртны страна пышса оружйөа вынжасө.

Кадровој частјалон коланлуныс јона ыжыд, меџа-нын ыжыд квалификацияја
ужалысасос лөөдөмьын, велөдчынысө налы унжык кад колө-da. Военној
специалистјастө лөөдөмыс өні сөкыджык, техниканас армиясы жөн
озырмо-da. Кадровој частјасын, территориялној частјасса кадрјасые і лөөд-
чысебны младшеј командирјас; младшој командирјас—медтөдчана звено
РККА-са оружбаа вын лөөдөмьын. Робочөйјаслөн да крестаналөн пиап,
најө-кө военној фелөсө оз велөдны кадровој либө территориялној част-
јасын, велөдчөны вневойсковөй пöрадокөн. Велөдчыс тоґм воі
тыр, помалөмаас-кө семілетка либө девјатилетка, рабфакјас да техникум-
јас, армияын служитөны өти во да лооны запасын взводној командир-
јаслөн, ВГУЗ-јасын да ВУЗ-јасын велөдчысјас школаас велөдөны военној
фелајас-і парашю лөөдөм программа серті, гожөмнас лагерө ветлоны
стажировка вылө да бостөны колана знаяыјас, медым лоны взводној
командирјаслөн. РККА-са началствујушщөй состав лөөдчысөө специальной
школајасын, усовершенствовујчан курсјас вылын да академияјасын. Нор-
манчөй военној школајасө боотысөсөны сөмын робочөйјас, батракјас, кол-
хозч икјас, голъ да шөркоддем крестана да служашичөйјас.

РККА-ын націанальнѳ частјас. Гѳрд арміяын ем уна націанальнѳ частјас—грузінскѳ, белорусскѳ, украинскѳ, узбекскѳ да уна мукѳд екаса націанальнѳ частјас. Тані петкѳдѳ Сѳвет властлѳн націанальнѳ політікаыс. Гѳрд арміја ас пыщкас котыртѳ став ассорніа јѳзсѳ, кодјас олѳны СССР-ын. Гѳрд арміја —став ассорніа јѳзлѳн ѳружѳа сојуз. Гражданскѳ война дырјі, кулацко-банѳтскѳ восстаннѳјаскѳд кооасѳмын, Блі асывылын белокітајечјаскѳд бој дырјі Гѳрд арміја радјасын кооасісны став ассорніа јѳзыс. Націанальнѳ частјас, РККА-са мукѳд частјаскѳд ѳтѳѳѳ дѳрјісны Октабрыс завојеваннѳјассѳ. Націанальнѳ частјаслѳн монјасыс сешѳмѳс-жѳ, кушѳм став РККА-лѳн. Ускѳдчасны-кѳ СССР вылѳ, націанальнѳ частјассѳ шыбытасын сетѳѳ, кѳні сіјѳковмас Сѳвет сојузѳс дѳрјѳм раді. Кѳсѳѳны-кѳ націанальнѳ частјассѳ сывтѳдны паныд РККА-са мукѳд частјаслы, лѳбѳ увтыртѳны сылыс колан лунсѳ,—сіјѳ-нѳн лѳѳ револуціалы паныда уж, сіјѳ нудѳчысѳ Гѳрд адміялыс бојеспособностѳ ѳрѳдѳм вѳсна. РККА пыщкын быдеікас націанальнѳ шовіністическѳ агітаціјаыс, коді кѳсѳѳ торјѳдны кушѳмкѳ націанальностлы інтересјассѳ, сіз-жѳ велікодержавнѳ агітаціја, кодѳс нудѳчысѳ кушѳмкѳ націанальностлы паныд, разѳ РККА-лыс бојеспособностѳ, јѳнаунсѳ.

Техника—армия алон ханасыс. Импералистическӱ воан война ылын Гӱрд армияла лоӱ паныдасын јона бур ӱружја, ыжыд ына техникаа прӱтивниккӱд. Гӱрд армия кукас дорјыны импералистическӱ интервенциямо социализм строитыс странаӱс да ӱкӱз сјјӱс жугӱдас, асыыкӱ классӱвӱ суртчӱс, полѳтика вежӱртӱмӱс да ставмуывса ужалыс-јасань отсарӱмӱс содтас ыжыд ына военнӱ техникаӱн, ӱнѳја военнӱ техника армия строитӱмын јона тӱдчанатор. Војдӱр-кӱ армияас унжык јукӱныс вӱлѳ пехота да кавалѳрија, ӱнѳја армияјасын унжык војскаыс техничѳскӱ колѳујасӱн вӱдѳтчӱны. ӱнѳја пехотаӱс јона озырмӱдѳсны пулемѳтјасӱн да артиллерияӱн, весѳг танкјасӱн да авиацияӱн. Јона содѳс аман ылнаыс артиллерияӱн. Пехота векӱтарӱ јонжыка моторѳзѳрујтчӱ. Гырыс-вермӱмјас лојны авиацияӱн грузлѳптӱмас-ѳ. Јона бурмѳсны танкјас, содѳс

надон мунаи одыс. Лыдбоксан дај качество боксан содіс-бурміс хіміјаон вѳітчѳм. Оніја арміјао векѳтарѳ јонжыка пырѳ автомобил, мотор. Про. мышленностгон содіс верманлун вѳчны унжык техника арміялы. Мі ог падјалѳ, колѳ али оз мјанлыс Гѳрд арміјанымѳ вооружітны техникаон-Гѳрд арміјаѳс техникаон озырмѳдѳмыс—медыжыд мог странаалыс дорјысан вынс јонмѳдѳмын.

Соціалістическѳј індустріалізаціја да РККА - ѳс техникаон озырмѳдѳм Гѳрд арміјаѳс вооружітны вына военнѳј технिकाон поѳѳ сѳмын Сѳвет сојуз пыщкын сіјѳ технिकासѳ вѳчѳмѳн. Вайны граница сайыс техника, сіѳ кѳ—аснымѳс асным врагјас возын разоружітам. Лоѳ кѳ војна, мі ог вермѳ нафејтчыны капіталіст странајас вылѳ: најѳ ставныс вѳдчыѳоны мјанѳс пѳдтыны, најѳ оз сетны мјаналы весігтѳ ѳтѳ тыртѳм гілза. Гѳрд арміялы вына техника вермас сетны сѳмын вына соціалістическѳј індустріја. Партіялыс вескыд політिकासѳ нуѳдѳмын лоіны вывтігырыс вермѳмјас соціалістическѳј індустріја сѳвмѳдѳмын—тажолѳ промышленност гігантскѳја кыптѳс. Сіјѳ сетѳс гырыс вермѳмјас Гѳрд арміјаѳс вына техникаон озырмѳдѳмын-і. Гѳрд арміялѳн содіс артіллеріја, содіс станковѳј пулеметјаслѳн лыд, лѳѳѳдѳма-ладмѳдѳма кіѳн новлѳдлан пулеметјас вѳчѳм. Гѳрд арміја вооруженыѳ пыртѳма сѳветскѳј конструкціјаа танк; јона вылын сулалѳ самолетјас да моторјас стрѳітѳм. Бурмѳдчысѳоны-совершенствујтѳны јітѳд кутан средствојас, радіѳ, телефон, інженернѳј средствојас да с. в. Талунја лунѳ кѳ асланым техникаон мі здајтчам-на војны муныс капіталіст государствојас возын, мі некущѳма-тын огѳ здајчѳј рытысвывса суесдјас технікалы. Гѳд метала да чугун кіѳтом кула вѳтвѳса план 4 воѳн тыртѳмѳн (вѳѳѳжѳа кіѳтомсѳ 17 млн. тоннаѳз вайѳмѳн) мјат лоѳ ыжыд верманлун арміјаѳс техникаон озырмѳдны. Воан војна вылын вермѳмыс лоѳ сы сайын, кодлѳн лоѳ унжык металл да машина стрѳітѳмыс лоѳ вына. СССР-ын арміялѳн техника выныс мыжѳѳ јон техническѳј база вылѳ тылын.

Гѳрд арміялѳн боевѳѳј велѳдчѳм. Воан војна вылын венѳмыс шедас Гѳрд арміялы, сылѳн сы вылѳ лоѳ классѳ вѳј вежѳра, боечјас да вына военнѳј техника. Сіјѳс Гѳрд арміја шедѳѳ мыјвермѳмјасыс боевѳѳј лѳѳѳдчѳмсѳ бурмѳдѳмѳн. Гѳрд арміяын боевѳѳ лѳѳѳдчѳмлѳн медыжыд могыс—лѳѳѳдны ыжыд квалифікаціјаа, военнѳј техникаон бура вѳѳітчыс, політика тѳдыс-вежѳртыс боечѳс, кодѳ вермѳѳружјѳ кутѳмѳн коасаы соціалізм вѳсна, ставмувывса пролетаріат революціја вермѳм вѳсна. Медтѳдчана тор боевѳѳ лѳѳѳдчѳмын лоѳ военнѳј техника аскѳѳ бѳетѳм да сіјѳс вѳѳѳм. Могыс—вайѳдны военнѳј да техническѳј тѳдѳмлунсѳ боеч дінѳ сеѳѳѳмѳз, медым боеч мыјвермѳмјасыс ешажык боевѳѳј пріпасјас вѳѳѳмѳн да асѳѳ буржыка краніѳмѳн верміс мыјвермѳмјасыс јонжыка дојдавны-жугѳдны врагјасѳс. Технікалѳн арміјаѳ пырѳмыс да ѳніја болѳн сѳктаммѳмыс быд гѳрдarmeјечлыс корѳны јонжыка тѳдны военнѳј да военнѳ-техническѳј знаннѳјас.

РКК-ын політика дѳчѳр. Арміјаѳ техника пырѳмнас оз-на поѳ сновтчыны політика уж нуѳдѳмыѳ, мѳдарѳ—сы бердѳ лоѳ јонжыка-на кутчіѳлыны. Воан војнајас вылын вермѳмыс оз понды артавсыны сѳмын техника серѳі, кодарладѳрас техническѳј кѳлујјасыс лоѳ унжык лѳѳѳ ешажык. Военнѳј техникаыд ескѳ зев ыжыд вын војујтыс кын, но сіјѳ асѳѳ

бојечсö оз-на веж. Медым техника сетіс ыжыджык бур, к-лö, медым машинажаснас вескöдлыс мортыс рымасіс венны врагсö, медым tödic, жыј вöсна сіјö кoсacö, медым мырдыссөн, ассö жалиттöг муніс. Воан война вылын Гöрд арміялөн лoö ыжыд бурлун: врагјаслы паныд вына техника кынјі сіјö сувтöдас аслас бојечјасыслыс політическöј вежöртассö. Гöрд арміялөн політическöј вежöртасыс чукöрмö оз сöмын колана класс пöвстыс гöрдармејечјассö да начальствујушщöј составсö бöрјöмөн, сіјö артмö паскыд політика уж, політика döжөр, нуöдöмөн. Сöмын—колана класс пöвстыд гöрдармејечјассö да начальствујушщöј составсö бöрјöмөн арміяыд оз-на лo тырмымөн вежöра. Абу-на став гöрдармејечыс öткода да тырмымöнја сöвмöмаöс култура да політика бокоан. Сeсeсa, сыыс кынјі, арміяад төдчöны ковтöм классöвöј интересјаслөн петкöдчöмјас, кoдöс пыртöны бöрö колöм гöрдармејечјас. Страна пышкын классöвöј коёлөн јoсмöмыс щöщ-жö төдчö. Тaјö ставыс щöктö јона чорыда нуöдны РККА пышкын політика уж. РККА-ын політика уж мунö гöрдармејечјасöс классöвöј вiзöд суртчöдöмөн да налы социал-іoтическöј вежöртас сетöмөн. Классöвöј суртчöсыс шeдöдчысöсö рабочöј класс да крестана кoст јitöд лöсöдан панас вылын, вoзöвылö колхозјас течöм јoнмöдöм-паскöдöм панас вылын да ВКП(б)-лыс Гöрд арміяын вескöдлöмсö јoнмöдöмөн. Політика ужлөн медыжыд мoгыс—јoнмöдны РККА-лыс, пролетаріат фiк-татура öрyдiјöлыс, бојеспoсoбнoстcö, тыртны бојевöј лöсöдчöмлыс плансö, тырмымöнја боотны аскіö техника да бура сіјöс вiзтыны. Полі-тика уж нуöдöмөн гöрдармејечјас суртчöдчысöны партија генералнöј вiз гöгөр, партија лeнiнскöј ЦК гöгөр, медым вiтвoсa план тыртны нoл-вoөн, нуöдны СССР-ын дoрвыв кoллективизaцјa да сы панас вылын бырöдны кулакöс, кызі классöс. Політика уж гöрдармејечјасöс да начaл-ствујушщöј составсö мобілизyтö кoсaны oппoртyнистјаскöд, вескыдвывсa-јаскöд i „шyјгавывсaјаскöд“—вeскыдвыв кeнö iкöд, kodi лoö кулак aгeн-тyрaн партија пышкын да мeдлөктöрјөн öнiя кaдын, сiз-жö „шyјгa-вывсa“ контрeвoлюцiоннöј трoцкизмкöд да быдeикaс двyрушныкјаскöд. Політика уж арміјасa став ужaлыс вoзö петкöдлö СССР-лыс ставмывывсa oлöм сaмсö, выл война лoöмјас-дa.

Політика уж нуöдiгөн јона тöждысöны бојечјаслы интернаціoналнöј döжөр сетöм вöсна, kodi сeкö бырödic мöд-мöд сoрнiя јöзјасöс кeзöвтöм, вежöртödic Гöрд арміялыс да быд бојечлыс мoгјассö—ставмывывсa пролетаріат рeвoлюцiя вöсна вeрмaсöмсö. Гöрд арміяын став гöрдaрмe-јeчјaсыс, щöщ нaчaлствyјушщöј сoстaвыс-i, став СССР-сa гpaждaнaјaскöд öткoдa пöлзyтчöны бöрјысaн пpaвaөн. Командiрјаскöд, пoлитpaбoтныкјaс-кöд да став гpaждaнaыскöд öтмoзa гöрдaрмeјeч бöрјö дaј вeрмö бöрјы-сыны сöвeтјасö. Сöвeтјас пышкын да сöвeтјaсыслыс шyөмјассö oлöмö нуöдaн oргaнјaсын, вeсiг СССР-сa ЦК-öз, ужaлöны бöрјöм гöрдaрмeјeч-јaс. Гöрдaрмeјeчјaслы сетöмa пpaвa вoзмöстчöмөн ужaвны странaсa пoлi-тическöј oлöмөн. Гöрд арміяын політика уж гöрдaрмeјeчјaсöс да кoмaнд-нöј сoстaвöс кыскö странaсa јöзкoст да пoлитика oлöмö вoзмöстчöмөн ужaвны, мeдбyрјaссö на пышкын кыскö ВКП(б) paдјaсö да кoмcoмoлö. Гöрд арміяын політика уж yнa сyрс гöрдaрмeјeчјaсöс лöсöдö вoзмöстчö-мөн coциaл-изм стрöитыoјaсö. Сöмын öви 1931 вoын Гöрд арміяын лöсö-дöмa 100 000 мoрт кoлxoзын ужaлысјaсöс.

Політика уж нуодчысөө уна ног—політзаңаттөөјас пыр, общественнөөј организаціјас пыр, массөөј да художественнөөј формајасон да с. в. Јона ыжыд уж нуодд печат: сії оз сөмын југдод-вежөртөд гөрдармејеч массајасос, сії—котыртө најос партија генералнөөј віз дінө, боевөөј лөсөдчан ужјас дінө, котыртө најос возмөстчана военкоровскөј уж ыло. рационализация да изобретательство уж ыло. Печат нуодд ыжыд уж боејчјас повстын сциалистическөј ордјыоом да ударничество кыпдөмын.

РККА-лөн дисциплина. Політика уж нуөдигөн торја ыжыд выиманнөө пуктысөө РККА-ын дисциплина јонмөдөмлы. дисциплина—РККА бојнуан ыналөн основаыс. Онїја бој дырїї, вывті уна јөзөн да јон ына техникаон сії нуөдчысөө-да, ковмөны торја чоткөј да согласованнөөј действіјөјас. Војутан инструментаы—арміјалы—колө котыртчыны сїз, медем став ужыс вөлі терыб, согласованнөј. Арміјаса дисциплиналөн мог—лөсөдны быд военнослужашщөјын повтөмлуи, суселун, ассыс интересјассө отувја интересјаслы подчинитөм. Гөрд арміјалөн дисциплина быд военнослужашщөјалыс корө, медем сії тырвежөрөн гөгөрвоис уставјас да стөча сїјос олөмө нуөдис, медем стөча да тырбура нуөдис олөмө приказјас, чорыда кутис гусаторјас (военнөј тајна). Важ сардырса арміјалөн дисциплинаыс вөлі панөма кывшутөма офицерјаслыс кывзөмын, дорјис помещщїк-капиталистјаслыс интересјассө. Мөднөг Гөрд арміјаын, Сени-ын дисциплинасө панөма сїз, медем быд гөрдармејеч тырвежөрөн гөгөрвоисны, мыјла колө стөча да кывшутөма нуөдны олөмө рабоче-крестьянскөј правительствөөн лөзөм законјассө да правілөјассө, кодјасос вескөдөма пролетариат диктатураыс орудіјөсө—Гөрд арміјаос—јонмөдөм ыло. Кымын тырвежөрөн-жык боеч нуөдө ассыс революционнөөј обязанностјассө социалистическөј государство возын, сымын ыжыджык ын лоө Рабоче-крестьянскөј Гөрд арміјалөн. Гөрд арміјалөн дисциплинаыс панөма гөрдармејечлыс пролетарскөј достоинствосө уважајтөмын. Став воспитательнөөј ужсө Гөрд арміјаын вескөдөма сетчө, медем боеч тырвежөрөн бостөис дисциплина кутны.

Социалистическөј ордјыоом да ударничество боевөөј лөсөдчөмын. Гөрд арміјаса дисциплина да боевөөј лөсөдчөм јонмөдөмын социалистическөј ордјыоомлөн да ударничестволөн коланлуныс вывті ыжыд. Социалистическөј ордјыоом—уна миллион ужалыјаслөн коммунист ногөн социализм стрөитөмө кутчөсөм. „Ордјыоомад медтөдчанаыс—сїјө вужвыјөн бергөдө-вежө јөзлыс уж бердө бостөсөмсө, почтөм сөкыд кызмырда ужсө, кушдөмөн сїјос војдөр лыдфываисны, сїјө портө чөс сетан ужсө“ (Сталин).

Социалистическөј ордјыоомөн да ударничествоон робочөј класс шөдөдө вөвлытөм өдјас социализм стрөитөмын. Соцордјыоом да ударничество ыжыд отсөг сетөны сиктса овмөсын социалистическөј реконструкция нуөдөмын, совхозјас да колхозјас јонмөдөмын. Гөрд арміјаын социалистическөј ордјыоомлөн медежыд могыс—мыјвермөмјаыс јонмөдны боевөөј лөсөдчөм да дисциплина, бостны аскіө военнөј техника, велөдны. политика, медем јонмөдны арміјаос, кычї пролетариат диктатура орудіјөсө Социалистическөј ордјыоом отсалө візтыны техника, сөвмөдны сїјө техникасө. Социалистическөј ордјыоом да ударничество Гөрд арміјаын јона

пакыда паскалісны, сы подув вылын вою-воў, тэмыс-тэмыс Гёрд армія векотаро вылаўжык кыпёдо асыс боевёў лёсёдчёмсё.

Аскривіка да РККА-лыс боежеспособнётсё кылёдём. Гёрд армія, кыч і мукёд массёвёў організаціјас ужалысјаслён, боевёў лёсёдчёмсё јонмёдёмын нуёдо болшевістскёў аскривіка. Гёрд арміјалён аскривіка вёскёдёма сетчё, медем мыј вермёмјамё јонмёдны РККА-ёс, воінскёў дїсціплїнаёс, медем бурмёдны боевёў лёсёдчём, тырмёз боостны аскіё техника да буржыка сїјёс візтыны. Аскривіка пыр Гёрд арміјаын тышка-ёёны быдоікас оппартунїзмкёд, уж котыртны кужтёмкёд, вёшёрё кад воштёмкёд, боежеслыс да начсоставлыс вынсё вёшёрё візёмкёд. Аскривіка вёскёдёма паныд бюрократїзмлы, казеншїналы, дїсціплїна торкыјаслы, велёдчёмсё тёждыотёма нуыјаслы, техникаён омёла вёфїтчыјаслы. Гёрд арміјаын, артавын-кё мукёд організаціјас сёрвї, вывтї-ын гырыс вермёмјас емёе бюрократїзмкёд косаёдмын, а омёлторјасыд век-на-жё зев уна. Аскривікалён мог—отсавны зікёз бырёдны Гёрд арміјаыс омёлторјасё, медем сїјё нёшта вынажык, нёшта боежеспособнёў-жык лоїс. Арміјаын аскривіка паскёдігч колё тёдыны, мыј сїјён колё јонмёдны РККА-лыс дорјасан вынсё. Аскривікаыд оз-на петкёдалы, мыј почё крїтїкујтны прїказаннёјас, лїбё начальнїкјаслыс распораженнёјасё. Начальнїкыс став прїказаннёјасё да распораженнёјасё колё нуёдны пырыстёмпыр кывшутёг. Сытёд оз вермы лоны Гёрд арміјалён боежеспособностыс.

Капіталїст арміјаса салдатлён олёмыс. Нач мёд сїкаса сёрпас јурёо капїталїст арміјасын. Сенї салдатјасыслён некушём права абу, а кёні мыјдакёмында кёв-ї сетыштлёмаёс, сїјёс вундалёмаёс-да, нїнём абуёз-жё воёма—сенјасын салдатјасё полїтика олёмас неммында абу пыртёмаёс. Торја-нїн колё пасыны сїјё, мыј капїталїст арміјасын зікёз запретїтёма уважны революціоннёў організаціјасын, медем-нїн коммуніст партїјасын. Каңаласын-кё сенјасын сулалёмсё, вермасны вїјёмёз вёчны. Ас классёвёў їнтересјас вёсна косасан правасё салдатлыс мырёдлёмаёс. Став странаса буржуаціја мыјвермёмјамыс зілё торјёдны салдатёс странаса полїтика олёмыс, пролетарїатён нуёдан классёвёў кооыс. Медем јонмёдны асыс вміјаннёсё, асланыс арміјасын буржуаціја нуёдо аслыс сама полїтика уж. Сылён полїтика ужыс торјалё пыцкёснас дај могјаснас. Мїјан Гёрд арміјаын-кё полїтика уж нуёдчысё медем быд гёрд-армејеч вёжёртїсны асыныс классёвёў їнтересјасё, медем кыпёдісны полїтика тёдёмсё да ёёлёмысжык пондїсны зілны соціалїстїчскёў рево-люціја нуёдны, капїталїст арміјаса полїтика ужлён могыс—нач мёд: нэјё зілёны, медем салдатыслён пемдїс классёвёў вёжёрыс, медем мёдног, буржуаціјалы колананог, візёдісны классјас вылас, медем лоїны буржуаціјалы кывзысан оружїён да дорїсны сылыс барышјасё, ужалысјасё лїчкёмсё-да.

3. ВКП(б)—ГЁРД АРМІЈАЛЁН ВОЖё

ВКП (б)—рабочејјаслыс гёрд гвардіја кетыртыс. Мї-јан партїја пыр лыддїс коланаён робочёј класслы военнёў вын. В. І. Ленїн їндывлїс, вывтї гырыс могјастё-пё мї вермам нуёдны сёмын сїла-ён, сїлаыс ёнїја обществолён—военнёў організаціјаын.

Саркөд, помешчиксакөд да кп'тав'с'аскөд кәсәлөм ылаө робо-
чејјасөс да крестанаөс котыртөмөн коммунист партия пуөдөс ыжыд уж
өружјаа ынсө ләсөдөм могыс. 1905-д воынчын вөлі котырталөма өруж-
јаа дружинајас, кодјас коваөсны Мөскуаын, Ленинградын, мукөд рабоче,
центрасын-і. Февралскөј революција дырји первоја лунсаыс-жө комму-
нист партия вескөдлөмөн рабочеј класс пондөс котыртавыны вооруженнөј
отрадјас (рабочејјаслөн Гөрд Гвардја). Сіјө отрадјасыс лоины медыжыд
вынөн Октабр шедөдөмын. Октабрскөј революціяа вермөм бөрын посы-
торја гөрдгвардјаа отрадјасыс котыртчөс рабочејјаслөн Гөрд гвардјаа—
Сөвет властлөн өружјаа опора. Сіәкө, Ленин вескөдлөмөн ВКП (б) ко-
тыртчөс өружјаа рабочеј отрадјасыс Гөрд армия.

ВКП (б) гражданскӧй война дырји. Гражданскӧй война дырји коммунист партия мобилизуйтис ас пӧвсӧйс да шыбытис фронт вылӧ 300 сурс мортӧс—революциялыг медбур пианжассӧ, кодяс агнысӧ жалиттӧг косаисны медвозза раджасас. 50.000 коммунист уoi гражданскӧй война

Göpd armijaын партија котыртис јон политическөј аппарат, kodі nuõdis политика уж командирјас да гөрдармејечјас пөвстын. Быд частын вөла котыртөма коммунист јачејка, лөбөдөма политаппарат, indөма комиссарјасөс. Асланыс примернаныс, дисциплинанас да политическөј ужнас комиссарјас кујисны котыртны да асбөрсө нуөдны гөрдармејечјасөс. Партија нуөдис ыжыд уж ужалысјас пөвстын, вежөртис налы мыј вөсна косасөи Gөрд армия.

Гөрд армияса комиссарясалон да полторганясалон бескөдлөмьс, коммунистясалон нинөмьс повтөг медвоzza раджасын косасөмьс--Гөрд армиядөс вөчисны ьсмывлө вентөм вынөн. Коммунист партия Гөрд армия пыр бескөдлөс да јонмөдөс робочеясасы ужалыс крестанакөд сурт-чөмсө.

Ставсоюзса коммунист партия—ВКП (б)—правильноја вескодлмнас да уна сурс мортос—большевикос—воштгомн Гюрд армияос нуодис гырыс вермёмјасон. Бандитизмкод да кулакјаскод вермасы коммунист партия ыстис уна сурс ассыс шленос ужавны ВЧК—ОГПУ-о, котырталис нарш-во отрадјас бандитизмкод косаоны. Уна сурс ассыс шленос воштис коммунист партия бандитјаскод, белогвардејечјаскод да кулакјас кыпюдчюмкод косасигон.

ВКП (б)—**командирјасо с дѳѳориты**. Ставојузса комму-
нист партія да сылѳн вожд — Ленин јорт—индывалсны ужалыясасы:
медым венны врагјасѳ, колѳ лѳѳѳдны Гѳрд арміялы бур командирјасѳ,
гѳрдармејечјаслы боевѳј вескѳдлыясѳс. Медбурјасѳ да ужалыясасы
ѳѳѳѳѳѳ ѳѳѳѳѳѳ ѳѳѳ салдатјас пѳвсы (Чапѳев, Буденѳј да му-
кѳдјас) петкѳдисны гѳрд командирјасѳ. Уна карын восталисны военнѳј
школајас велѳдны робочей-крестана пијан пѳвстыс гѳрд командирјасѳ.
Уна ѳѳ робочейјас да коммунистјас, кодјас военнѳј делѳ вылас вѳліны
неммында велѳдчытѳмѳс, сувтісны журнуѳдыясѳѳ полкјас-дивізіјајас
вылын да нуѳдисны најѳс бој вылѳ ужалыясас вѳсна (Фрунзе, Ворошилов,
Јакір, Блухер, Котовскіј да мукѳд). Ас пѳвстыс петѳм командирјастѳг
Гѳрд арміянд ез ескѳ вермы венны. Сешѳм командирјасѳ лѳѳдіс ком-
мунист партія.

Армїяын ВКП (б)-лөн уж соціалїзм стрöитігөн. Воїна ештöм бöрын партїя ез сновт асласөн чужтöм пісö—Гöрд арміясö. Партїя і возö нуöдö уж арміялыö коснуöдан вынсö кыпöдöмын, арміяын јон коммунист јачејкајас котырталöмын. Сїјö ужнас партїя кыпöдіс парт-организаціјаслыö воїеннöј стрöительствöын значеннöсö. Содіс авторітет коммунист јачејкајаслөн. Коммунист лыд арміяын јона содіс 1924-d во-ын лыддыеліс сöмын 57 сурс коммунист, а 1930-d воын лоі-нын 120 сурс морт. Нöшта-нын јонжыка содіс комсомол: 1930-d воын арміјаса комсомолын лыддыесö 177 сурс морт. Содöны рабочејјас да крестана пöвстыö петöм командїрјас. Партїя ужалöм вöсна—агітаціја да пропа-ганда нуöдöм вöсна—содö коммунист да комсомолеч лыд воїеннöј школајасын-і.

Партїјнöј командїрјаслөн лыд 1920-d вöсөн содіс 5 пöв (10¹/₂%-сан 54%-öз).

ЦК ВКП (б) вескöдлöмөн 1924-d воын вöлі нуöдöма Гöрд арміяын перестрöјка. Сїјö перестрöјкаыс бырöдіс арміја пыщкыс öтарö-мöдарö вежласöмјас, лоі котыртöма террїтіріалнöј да націоналнöј частјас, јона чорыда заводітöма лöсöдны командїрјасöс да началствујущіöј состав. Сөкі жö пунктöма зачін јөдіноначалїјö вылö вужны. Тајö став меропрїа-тіјöјассö нуöдöмөн, кызі мї тöдам, Гöрд арміја шөдöдіс вывтї гырыö вер-мöмјас. Партїя вескöдлöмулын Гöрд арміјалөн частјасыс сетісны чорыд өтпор кітајса белобандітјаслы КВЖд-вылын конфлікт дырїі. Партїя вес-кöдлöм улын да социалистическöј индустріја вермöмјас подув вылын нуöд-чысö арміяын технїческöј реконструкціја. ВКП (б)-лөн XVI-d сјезд нöшта öтчыд партїя возын да странаса став ужалыöјас возын сувтöдіс мојас страналыö дорысан вынсö јонмöдöм куза.

Партїјнöј организаціјајас да РККА-лыс боејеспөсө-сөөтсö јонмöдöм. Арміяын парторганизаціјаслөн медыжыд ужыс—бојөвöј лöсöдчöмөс кыпöдöм да јонмöдöм. Арміјаса парторганизаціјајас өтсалöны начсоставлы гöрдармејечјасöс велöдны да дöзöрїтны, накöд өтув зілöны, медым бојөчјас бөстїсны ыжыд воїеннöј квалифікаціја, ку-жісны вöдітчыны став өікас косасан кöлујјаснас, медым лоісны соци-ализм стрöитöмөс вöзмөстчöмөн котыртыöјасөн, ставмуывса пролетариат револуціја вöсна косасыөјасөн. Чөвөлігөн арміјаса парторганизаціјалөн медыжыд могыс—јонмöдны частыслыс бојнуан вынсö, јонмöдны арміјас, кызі пролетариат дїктатура öрудіјöс. Партїјнöј организаціјајас өтсалöны сөдтöдөн тыртны бојөвöј лöсöдчан планјас. Торја јона партїјнöј органи-заціјајас тöждысöны, медым ас частыслөн політіко-мöралнöј состојаннö-ыс пыр вöлі зумыд, медым пыр вöлі крепыд воінскöј дісціплїна.

Партїјнöј организаціјајас да гöрдармејечјасöс партїя генералнöј віз гöгöр котыртöм. Ассыныс мојаснысö арміјаса парторганизаціјајас олмö нуöдöны партїјаö пыртöм гöрдармејечјаскөд јїтöд кутöмөн, арміялыö став составсö партїя генералнöј віз гöгöр ко-тыртöмөн, быдөікас кежөмјаскөд—вескыдывсајаскөд, кызі медлөктöркөд öнїја кадын, сіз-жö „шужавывса“ контрреволюціоннöј троцкізмкөд,—немжалїттöма косасөмөн. Парторганизаціјајас Гöрд арміяын нуöдöны дүгдывгөм уж интернаціоналнöј дöзöр пыртöмын, вескöдлöны гöрдармі-јајаса јөзкост организаціјајасөн (МОПР, Одр, Осоавїахім, Автöдор да с. в.)

җачеҗкаҗас веескөдлөны частса печат уҗон, индөны сетчө аспышсаң редакторос. Ассыныс уҗнысө парторганизацијаҗас нуөдөны пример петкөдлөмөн, боҗеҗаслы быдтөрсө мичаа вежөртөдөмөн. Армијаын парторганизацијаҗас журнуөдөны социалистическөй ордыөмөн да ударничествөи. Соодордыөмөн да ударничествөи веескөдлөмсө јтөны аскритика нуөдөмкөд. Аскритика пыртөны став гөрдармеҗеҗассө.

1918-д воҗа тулысын правительство лезис закон всеобщөй воинскөй повинност нуөдөм јылыс.

Выл формируйтчыс чаотјасө командирјассө боотисны важ военнөй специалистјасөс, кодјас ез пышјыны революцијалы паныдмуныоҗас лагерьсө.

На бөрсө виөдөны да налыс уҗсө проверитөм вылө пукталисны военнөй комиссарјасөс коммунист партијаса шленјас пөвстыс. Частса комиссар вөли Совет властлөн да коммунист партијалөн представитель, сјө кывкутис част боеспособност вөснаыс, веескөдлис коммунистјас уҗон, котырталаис Совет власт органјас жеҗыдјасыс мездөм местајасын.

Гөрд армијалөн боҗевөй уҗ. Муртса-на ловчөм томыник Гөрд армијалы лоі сүтны коҗ вылө россијаса да мукөд государствоҗасса контр-революцијакөд.

Медвоҗа чорыд коҗ совет республикалы лоі нуөдны важ военнө-плениөјјасыс котыртчөм чехо-словакјас частјаскөд, кодјас революцијалы паныдмуныс офицерјас веескөдлөмөн да мукөд государствоса капиталистјас отсалөмөн 1918-д воҗа тулысын кыпөдисны восстаньсө да боотисны Поволжье, Урал да Сибир. Чехо-словакөй восстаньсө мыш вылын, Самараын, котыртис „учредилөвечаслөн“ правительство важ контр-революционнөй собраны өсә шленјасыс. Секи гөрдармијалөн томыник чаотјасыс зев-на котыртчөмөсө да велөдчөмөсө да дисциплинатөмсө вөлины-да, чехо-словакөй војска вермисны воны Волгаөз да боотисны Казан кар.

Совет правительство да коммунист партија чукөстчөм куҗа уна сурс рабочејјас да коммунистјас мунисны Гөрд армијаө косаоны чехо-словакјаскөд да учредилөвечаскөд. 1918-д воҗа сөньабр 10-д луно Казансө бөр боотисны. Фронт вылын перелом лоі. Сјө луноаны, Гөрд армија зила зырө чехо-словакјасөс да волга пөлонса контр-революционерјасөс.

Колчаковщина. Чехо-словакөй мјатөж бырөдөм бөрын воө нөшта јонҗык враг. Иностраннөй капиталистјас отсалөмөн чехо-словакјас мышвывоҗан сардырса адмирал Колчак Сибирын чукөртис јон армија белогвардејскөй офицерјасыс, кулак пианыс, мырдөн мобилизуйтөм крестьяныс да шөдөдис сјөс Советскөй Россијалы паныд. Колчаклөн армијаыс вөли јон—уна лыда дај бур оружја. Иностраннөй капиталистјас став коланторсө сылы оетлисны. Колчаккөд, коді боотлис асулас медозыр странаөс—Сибирөс, мјаналы лоі чорыда косаоны, мјан томыник дај сетчө-жө содтөд—омөл оружја частјас петкөдлисны чудесакод храброст: мунисны, код төдас, мыј куҗа тујјас да зырисны колчаклыс војскасө. 1919 во помын колчак армијаөс лоі зикөз жүгөдөма. Ачыс Колчакыс мјан киө шөди 1920 во завоөтитөн, лыјлисны сјөс Иркутск карын, Колчаккөд косаөгөн јона отсаөисны партизанскөй отрядјас, кодјас уҗалисны тылас.

Фенікин да Јуфөвич. Колчаккөд косаөгөн, буреҗ кор Гөрд армија-лыс медыҗыд вынсө вөли шыбытөма Асыввывса фронт вылө, сарлөн ге-

генерал Фенікін Кубань ылын кытыртис „Добровольческөй“ армија жеҗыд офицерјасы, кулак-казакјасы да мырдөн мобилизуйтөм крестанаыо. 1919-д воын, мај төлысын, Фенікін заводитчис мијанлы паныд наступаити аунывсаң. Фенікинкөд өтшөщ, ытыввојывсаң мијанлы паныд сувтис генерал Јудеич да мөдөдчис воны Ленинград ыла. Фенікинлөн і Јудеичлөн вөліны бур өрүжөа ыжыд јон армијас. Импералистјаслөн отсасөмыс, јон казацкөй коныңаыс, кулацкөй восстанөјас да важ офицерјаслөн, кодјас секи служитлисны Гөрд армијан, ізменајасыс—отсалисны Фенікинлы да Јудеичлы воны. Јона налы отсасисны мијан өткымын частјас, кодјас вөлі зараңчтөмабө партизанщинаөн (Григорјев, Махно і мукөдјас), кодјас өетисны Фенікинлы туј бостны Украинаос да воны мијан страна пышдан, Орөлөз, Тулаөз.

Совет власт бiа кышын. 1919-д во мiјанлы вѳлі медсѳкыд воiн
гражданскѳј воiнa дырi.

Быд бок аң кышалысны мјанѳс революцїалы паныдмуныѳас. Тыл пышкын уна рајонјасын кыптїсны кулацкѳј восстанїѳас. Сѳветскѳј Россїја торјалїс медгырыѳ промышленнѳј да наңа рајонјасыѳ. Тајѳ ѳѳ кыд условїѳјасас—щыгјалїгас, овмѳс җїкѳзѳз кїссїгас да кор нѳшта Гѳрд армїаным ез-на вѳв тырмымѳн вына — мїанлы ковмїс вѳчѳвїңы белогвардејечјас выңјалы, кодї вѳлї уна пѳв јонжык мїјан сертї. Сѳмын еѳѳсысвывтї выныштчѳмѳн робѳчѳј класс, кызвын крестанаыс да коммунист партїја, гѳрдармејечјаслыѳ революцїоннѳј дїсцїплїнасѳ кыпѳдѳмѳн, гѳрд конңїда лѳѳѳдѳмѳн да Гѳрд армїјалыѳ радјасѳ јѳнмѳдѳмѳн вермїсны сувтѳдны сѳенїкїнылы наступатѳмсѳ да 1919-дво помын сїјѳс җїкѳз жуѳдны. Пїтїрса робѳчѳјјас, балтїјскѳј моракјас да гѳрд курсантјас. революцїја вѳсна җымѳѳлѳмнас да асныѳ жалїттѳма мунѳмнас, вермїм кык пѳв вѳтлыны јудеңїчѳс Ленинград увтис (1919-д вѳса мајын дај нојабрын) а 1919-д вѳса нојабрын сылыѳ став вынсѳ лѳї пыҗ-не-пѳјїм жуѳдѳма. Таҗї лѳї ештѳдѳма сѳенїкїнкѳд да јудеңїчкѳд.

Мы вѣсна косаѣсны белогвардејчјас. Колчак, Денікін да Јуде-
вич косаѣсны роч да іностраннѡј буржуазіја да помешчїкјас радї. Ужа-
дыг оїлі вылѡ најѡ вайѡдісны важ стрѡїѡс. Белогвардејчјасѡн боотѡм
рајонјасѡ воалїсны помешчїкјас да капїталїстјас, ловѡдісны бѡр важ
партїтчѡмсѡ. Ужалыѡјасѡс мырдѡналѡмѡн, вїјалѡмѡн да быдса сїктјасѡс
сѡтѡмѡн најѡ лѡсѡдісны важ пѡрадѡкјасѡс. Робѡчѡјјаслѡн да крѡстаналѡн
на дырїї олѡмыс воїс пѡчтѡмѡѡ. Помешчїкјаслѡн да буржуазїјаса контр-
револуцїја мѡтїтїс робѡчѡїјаслы да крѡстаналы Октабр дырїї вѡтлѡмыс.
Крѡстана енѡвталїсны асѡыныс овмѡсјаснысѡ да уна массажасѡн мунїсны
гѡрд партїзанскѡї отрадјасѡ. Јежыдјас тылын партїзанјаслѡн мунѡмыс јѡна
ѡтсалїсны Гѡрд арміјалы.

Колчакос, Дзюнікінос да Јуфенічос жугддмөн гражданској война ез-на помас. 1920-д вога тулысын мїанлы паныд сувтісны белополакїас.

Белополакжаскөд кодаөм. Мижанлы паныд Польша сувтис Англіја да Франціја індөм серті. Польшакөд секі бурещ муніс сорні мижанкөд мір дөсөдөм жылыс. Мижанлы колө вөлі мірыс, медым бурдөдны граждaнскөй војна вивса дојжассө. Колө вөлі лезны уж вылө фабрік-заводжасөс, вужны овмөс дөсөдан уж вылө. Сөвет республикаса ужалысјас вөліны да-сөс сетны јона сөкым уступкајас панскөй Польшалы, сөмын мед војуј-

тõмõсы дурдыны-а. Панскõй Польша ез лõбõдчы мїанкõд, ускõдчы мїан
 былõ да мырддїс Украинаõс снєпр юзõ да Белоруссїаõс. Рытыввыв
 фронт былõ был частїасõс шыбытõмõн да кõммунистїасõн сїїõс јõнмõдõ-
 дõмõн 1920-д воõа мај тõлысын мї вермїм сувтõдны полакїаслыõ на-
 ступајтõмсõ да јуль тõлысõа 4-д лунõ вужимõ асõа наступајтны. Мїан
 частїаслõн вывтї õдїõ мунõмыс (недырõн секї Варшава дорõз волїсны)
 повзõдїс рытыввывса буржуазїаõс да најõ јонжыка пõндїсны отсавны
 Польшаыслы. Уна был снаражёнїяс, вїятовкајас, õрудїїõјас, снарадїас,
 танкїас, аеропланїас, бронемашїнајас да мукõд сїкас косасан кõлујас
 шыбїтїсны панскõй Польшалы отсõг былõ. Польшаса армїаõс јõнмõдõм
 былõ ыстїсны французскõй офїцерїасõс-ї. Польшаса армїалы сетїсны от-
 сõг Естонїасан-ї, Лїтваасан-ї.

Göpd armija böli jebžyк техниканас daj jona музic ыеммында шортчывтöг 500 километр куза тупомас. Jona ödjö муномысла мијан част-јас тыласыс торјалисны-да, ез ло појана армиясö коланторјаснас снаб-жајтöмыс. Сесса, бурең сiјö-жö кадö, лунвывсаң пондic воны генерал Франгеллөн армияыс. Ковмис пырытöмпыры шыбытчыны Луавывса фронт-чылы. Тајö помкајасыс вынтöммöдисны Göpd армиясö да лоi бöрынтчыны.

Польша армія мөдпөрјаыс вужіс наступајтны.

1920-д воеа октабрын ми бара сувтöдiм бело-полякяслыг насту-
пайтöмсö. Польша паняс казалисны, мыҗ советяскöд козасöмөн вермас
лоны аслыныс-жö лок тор. Сы вöсна најö лөөдiсны мир.

Врангелькөд көс. 1919-д во помын сҥенікналыс арміјасо ез-на ло помѳ жугөдөма. Сылөн коласјасыс җебсісны Крымын. Врангел барон, буреҗ кор мі косасім полскѳ фронт вылын, җукөртіс сҥенікін арміјаыс коласјассо да лөбөдіс јон арміја. Ыжыд отсөг Врангеллы сетіс франціјаса буржуазіја сөмөні, өрүжјөн-і, офицерјасөн-і. Нї өві арміја ез вөв сещөм јона вынмөдөма өрүжјөјасөн, војеннөј текныкаөн да запасјасөн, жыҗи Врангеллөн арміјаыс. Сылөн арміјаыс техныканас вөлі уна пөв јон-жык мїјан Гөрд арміја дорыс.

Врангелӥс жугӥдӥм да гражданскӥй воиналӥн помасӥмыс. 1920-д во-
да юн толысын Врангел заводӥтӥс наступайтны. Јона регыдӥн сылы удайт-
чӥс воны Украинаӥз, лӥ угроза донбасслы да польскӥй фронт вылын ко-
часыс мӥян частјаслы. Ар кежас Лунвыв фронт лӥ содтӥма выл вы-
иӥн: сетчӥ шыбитӥсны Польшакӥд лӥсӥдчӥм бӥрын Рытыввыв фронтвывса
армијасӥс да конницаӥс, ыстӥсны щӥщ коммунистјасӥс да Фрунзе јорт
веекӥдлӥмӥн Гӥрд армија бостчӥс наступайтны. Кымынкӥ лунӥн Вранге-
лӥс лӥ зырӥма бӥр Крымӥз. Мӥян частјаслӥн кӥнӥмыс повтӥг мунӥмыс
вермӥс Перекоп дорыс да Сиваш дорыс бостны вермытӥм укрепленнӥјас-
ӥ, кодӥс стрӥитлисны францјаса инженерјас. Перекоп лӥ босттӥма,
1920-д вога нојабрын Врангел частјасӥс ӥкӥз жугӥдӥма, Крым лӥ Сӥ-
ветскӥй. Кӥнӥмыс повтӥг, аснысӥ неммында жалӥттӥг мунӥсны гӥрд бӥ-
ејечас да гӥрд командирјас бойјас дырјӥ, ӥк сы вӥсна мӥ вермӥм жугӥдны
белогвардејечаслыс мӥдбӥрја позсӥ. Врангелӥс бырӥдӥмӥн мӥ пӥштӥ еш-
тӥдӥм гражданскӥй воина.

Пышкõсса контр-революцiякõд коо. Совет властлы лоi жона чоры-
да кооасны не сõмын фронтjас вылын, а щõщ страна пышкõсын-i—бур-
жуацiя да контр-революционнõj офицерjас коласjаскõд. Сijõ колас чукõр-

жасын бѳчалысны заговорјас, восстанњојас, улаасыны Сѳвет власт да коммунист партија вождјас ылѳ, зилысны Совет государствоѳс ѳзыны пышкѳсаныс. Сѳмын ѳтѳ 1918-д воын вѳлѳ * 245 контр-революционнѳ восстанњѳ. Став восстанњојас пышкас меѳуна вѳр кѳстанаыс, Сѳвет власт-лы меѳпаснѳюыс вѳліны: Ярославын 1918-д вога восстанњѳ, Краснѳ Горкаын 1919 вога восстанњѳ да Кронштадса мѳ теж 1921-д во завоѳдѳтчѳг. Став тајѳ восстанњѳжасѳ кѳтыртавалысны ас ѳѳмыланыс ытытывыс капиталист государствојас, а меѳвојдѳр—Англија.

Кулацкѡй да бандитскѡй восстанѣјаскѡд косасѡм. Белогвардејскѡй восстанѣјасыд сѡмын ѡѡі јукѡн пышкѡсса фронтыслѡн. Пѡжалуй, сысса-нын паскыджыка мунісны кулацкѡй восстанѣјас. Кулацкѡй да белогвардејскѡй восстанѣјасыд, пѡштѣ, нач ѡтколѡѡ. Веокѡдлыжасыс вѡліны сѣјѡ-жѡ мортјасыс. Кулакјас отсалісны језыд генералјасыс косасны Гѡрд арміјакѡд да вѣјавны Сѡвет властлыг меставысѡ предствітелјассѡ. Кыпѡдчѡм кулакјасыд ачыссама ыжыд ѡтѡг ѡетісны белогвардејчјасы.

Кулакјаслѡн кыпѡдчѡмыс мукѡддырјі муніс быдса губернајасын, быдса областјасын. Медгырысјасыс вѡліны: Тамбовскѡј губернаса кулакјаслѡн кыпѡдчѡм 1921-д воын Антонов нырнуѡдѡмѡн, мѡд кыпѡдчѡм вѡлі Украинаын (махновшїна) 1919- - 1921-д војас чѡж.

Кулаккөй восстаннөйәскөд коғасөмөҥө өпріч Гөрд армиялы лои
нуөднәй јона чорыд коо бандітізмкөд. Кулакјаслөн кыпөдчөмјасыс чуж
тісны уна со поснәй бандітскөй отрядјас. Ез ещә сөщөм бандәјассө
ыстывлыны мјан терріторіја ылә Польшасан да Румыніјасан Сөвет
властөс орөдөм могыс. Ставыс најө котыртчывлісны заграничаө вөтлөм
белогвардејечјас пөвстыс. Бандітјас грабітлісны өіктса гөм да шөркөд
өдем крөстәнаөс, жүгөдалісны поездјас, сөветскөй учреждөһнөјас, склад
јас, віалісны-нөјталісны јеврејјасөс. Ассыныс грабітөмнысө помавалісны
өкногөн коммуністјасөс віалөмөн, робочөјјасөс да ужалыс крөстәнаөс
мүчітөмөн.

Кулақјаслѡн восстанѡјасыс да бандітјаслѡн лок ужыс ез лезны Совет властлы лѡбѡдны уж местајас вылын да зѡнтавны овмѡс. Кулақјаслѡн восстанѡјасыс да бандітизмыс народнѡј овмѡслы локсѡ вѡчисны ез ешажык граждaнскѡј војна дорыс.

Белогвардэіскай да куладжой востаньёжастё да бандіізмтё котыр-тавлісны да отсалісны налы Англіјасањ да Франціјасањ. Бандііскай шајкајас формірујтчісны Польшаын, Румыніјаын да Фінляндіјаын.

ВЧК—ОГПУ пышкөссә врагжаскөд коасөмын. Коасны белогвардејскөј да кулацкөј восстаннөјаскөд да бандитизмкөд вөлі јона сөкыд дај ез-і поч сөмын өтi воінскөј чаотјаснад накөд војлајтчынысө. Бандитскөј шажкајас чукөртчалаалыны да отсаолысны местнөј кулақјас отсөгөн, сывөсна најө јона терыба вермылысны зебсыны, петкөдчыны да бара зебсыны. Сывөсна колө вөлі ыжыд суслун да кужөм накөд коаснысө. Белогвардејштинакөд, кулақјас восстаннөкөд да бандитизмкөд коасөмнас вескөдліс ВЧК—ОГПУ.

Уна сурс чекіст воштісны журнысō боевōй пост вылын. ВЧК—ОГПУ-ын журнуодысыс вōлі революцiя бiпы муныс jорт—Дзержинскōй jорт. Бандiвiзмōс бырōдōмын Гōрд армiя частjаслы ыжыд отсōг сeтiсны

оіктса гѡл да шѡркоѡдем крестана. Украинаын беднотасыс котыртчал-
лісны нарошнѡ отрадјас бандітјаскѡд козасы. Кішлакјасса гѡл да
шѡркоѡдем крестана отсѡгѡн мѣ вермѣм бырѡдны Шѡр Аѡіаыс басмач-
бандітјаслыс кыпѡдчѡмсѡ.

Іностраннѡј імперіалістјас граждaнскѡј војна дырјі. Іностраннѡј
імперіалістјас мыј вермѡмыс отсалісны белогварѡејскѡј арміјајаслы.
Германіјаын революціја лотѡз (1918 воа нојабрѡі) жеыдјаслѡн вынјасыс
котыртчісны чукѡртчісны германіјаса імперіалізм гѡгѡр. Германіјаса
імператор војскајас босталісны Белоруесіја, Украина, дѡн, Кавказ. Не-
мецкѡј імперіалізм отсѡгѡн пѡ ітісны робѡчѡј революціјајас Фінландіјаыс,
Латвіјаыс, Літвыаыс. Немецкѡј штыкјас сайын Украинаын котыртчіс
буржујаслѡн да помешщікјаслѡн власт — Скоропадскѡј гетманлѡн власт.
Немецкѡј карател-ѡј отрадјас отсалѡмѡн українаса помешщікјас бергѡ-
далалісны ассыныс мујассѡ.

Германіјаын революціја лѡм бѡрын Сѡвет власткѡд козасѡмын
пырнуѡдѡмыс вужіс Англіјаѡ, Франціјаѡ, Јапоніјаѡ да Амерікаѡ. Англіја,
Франціја да Амеріка белогварѡејчјаслы отсалісны сѡмѡн, ѡружјѡјасѡн,
ѡмундрѡваніѡѡн. Щук сы вѡсна, мыј Англіја сѡтис сѡм, вѣнтовкајас,
танкјас, аеропланјас Јуденіч арміјаыс да отсаліс сылы моревывса ас
флотнас, щук сы вѡсна Јуденічлѡн арміјаыс верміс наступатны Лѡн-
градѡ. Ачысѡама уна сѡм візісны імперіаліст госуѡарствојас белогвар-
ѡејскѡј арміјајас вылѡ. Англіја да Франціја белогварѡејчјаслы отсѡг
вылѡ ыставалісны весіг ассыныс офіцерјаснысѡ. Іностраннѡј імперіалістјас
мыјвермѡмыс зілісны торјѡдны Сѡветскѡј Россіјаѡс, медым сіѡн
вынтѡммѡдны ужалысјаслыс вынсѡ, најѡ дѡржісны меставывса контр-
революціоннѡј правітелствојасѡс (Петлуралыс, глущіјаса меншевікјаслыс
правітелство да с. в.). Іностраннѡј буржуаціјалѡн отсѡгыс нужѡдіс
граждaнскѡј војналыс муѡмсѡ да белогварѡејчјасѡс зікѡз жугѡдан
сроксѡ.

Мыј дѡн сувтіс граждaнскѡј војна. Јѡна дѡнѡн сувтіс робо-
чѡјјаслы да крестаналы граждaнскѡј војнаыд, кодѡс панісны буржуаціја
да помешщікјас іностраннѡј капіталістјас отсѡгѡн. Сѡмын куш ѡтѣ кѡрт-
тујјас граждaнскѡј војна дырјі жугѡдлѡма 3 мѣллард шайт дѡн; сурс
паровозјас, уна сурс вагонјас вѡлі пыч-не пѡјімѡз жугѡдлѡма; сѡмын
ѡтѣ жугѡдѡм кѡрт пос лыѡфысѡѡ 3.351. Волга вылын белогварѡ-
ѡејчјас вѡјтѡмаѡс 161 парѡход. Лыѡфыны-кѡ дѡнсѡ жугѡдлѡм елевато-
рјаслыс, продовѡствіѡ складјаслыс, начкѡм да нуѡм скѡтлыс, кералѡм
ѡрлалыс, колчакѡн гуѡалѡм да міјан странаыс нуѡм зарнѣ запаслыс, кістѡм
карјаслыс, фабрік-завѡдјаслыс, пенсіја вылѡ мынтан рѡскѡдјас да мыјда
— мѣ адѡам; став убыгкыс војна помѡыс чукѡрмѡ 71.2 мѣллард шайтыс
унжык Тајѡ шѡдтсѡ Сѡвет правітелство мытчываліс дај ѡнѣ мытчѡ іно-
страннѡј капіталістјаслы.

Мыј вѡсна мѣ велѣм. Јѡна сѡкыд граждaнскѡј војна вылын мѣ петім
вєснысјасѡн. Мѣ венім, робѡчѡј клaсслѡн вєскѡдлѡмыс верміс лѡсѡдны
воєнно-політічєскѡј сојуз робѡчѡј клaсслыс кызвын крєстaнa массакѡд-
да, сывѡсна. Граждaнскѡј војна дырјі медѡѡкыд тѡлысјаснас, кор крє-
стaнa пѡвєтса гѡрдaрмєјчјас сѡкыдлунысла пондісны мургыны да на
жостын артмaлaлісны шагласѡмјас, робѡчѡј клaсс чукѡртіс выл сурс

лыда ассыс медбур пижанассо да најос шыбытаылаис медвоэза позиція-
жасо. Ленинградса, Москуаса, Иваново-Вознесенскејса да мукөд карса
работојјас волины Гөрд армијалон цементјасыс. Сесса мијанлы веримсө-
сетис ВКП(б)-лөн вескөдлөмыс. ВКП(б) кујис лөсөдны да јонмөдны
работој классыс кызвын крестана массакөд јитөдсө. Аслас бур пример-
нас да политика уж нуөдөмөн кыпөдис кооаысјасыс классөвөј вежор-
тассө. Ыжыд отсөг мијан венөмлы сетисны ставмувывса работојјас. Фран-
цјаса матросјаслөн Марті јорт нырнуөдөмөн кыпөдчылөмыс јона повө-
дис капиталистјасөс. Ми венім гражданскөј война вылын, ставмувывса
империалистјаслөн мөдамөд костас колана сөгласыс ез тырмы-да, сы
вөсна.

4. СССР КАПИТАЛ КЫШЫН.

Социализм стрөитыс страна костын—СССР костын-да капиталис-
тическөј мир костын ем ладмытөм классөвөј протіворечијөс. Совет
страна оломын первојја лунсаыс-жө империалистјас нуөдөны мијанлы
паныда политика. Сјјө кооыс ез дурды весиг гражданскөј война бөрын-и.
Империалистјас өнi мыјвермөмыс лөсөдчөны мијан вылө вылө войнаөн воиг-
кежлө. СССР вылө вылө войнаөн воөмыс луныс-лун матыөмө.

Англіја—СССР вылө интервенцијәөн воөмын нырнуөдысын. Ан-
гліја—медвоэза страна, кодi кутис нуөдны СССР-лы паныда политика.
Медса нин јона сјјө зилмис, кор власт бердас воисны мијанлы медлок
врајасыс (консерваторјас, тырыс промышленникјас да капиталистјас).
Мыј вөсна-нө најө сөщөм јона лөгалөны? да сы вөсна, мыј најө коло-
нијасын да полуколонијасын кыпалө революционнөј мөздысөм, кодi
путкылтө англіјаса империализмлыс јонлунсө. Сесса Англіја пыщкас
революцијја вөсна муөныс јона паокавын пондi-да, сы вөсна јөщө-нин
јонжыка лөгалөны англіјаса консервативнөј правительстоыс.

Став англіјаса забастовка да англіјаса горнакјаслөн 1926-d воөн
забастовкаыс өдтисны англіјаса капиталистјасыс лөгалөмсө. Вывтi-нин
јона өзјисны најө, СССР-са ужальсјас бастујтыс горнакјасыслы отсөг
сетисны-да, мијан өткымын јортјас (Бородкин да код-да) китајса ужальс-
јасы мөздысөмыс отсасисны-да. Мөд-мөд му костса јорта-јорт отсөгсө
СССР-са ужальсјаслыс англіјаса капиталистјас лыдчөны Совет праві-
тельство шогасөмөн. Мөд ногыс-өд өз-i вермы лоны. Англіјаса праві-
тельство важөн-нин корөө „помкајас“, медем ордөны мијанкөд воы-
сөмыс. Англіјаса правітельство уна быдсикас лөжнөј корөмјасөн көсјс
ордөны СССР-көд мирөн воысөмсө (Чемберлен, Керзон).

1927-d воын, мај төлысын, англіјаса правітельство уөкөдчис мијан
торговөј представительство вылө, бытөкөс кушөмкө воштөм документ
корөөм могыс, кодi төдөмыс некөр ез-i вөвалы. Збылывлассө сјјө уө-
көдчылөмыс (налотыс) налы колө вөлі, медем ордөны мијанкөд воы-
сөмсө. Тајө лоис 1927-d воын. Сысань Англіја разіс асөыс кјассө да
јавө кутчөис лөсөдчыны СССР вылө войнаөн воны. Сјјө-жө уөөдөмөн
жугөдисны мијанлыс правітельствоөс Шанхайыс (Китајын), виисны советскеј
консулөс Кантоныс, сыөсна-жө лоі ордөны Китајкөд воысөмсө. Англі-
јаса правітельство уөөдөмөн виисны мијанлыс Варшаваса полпредөс—

Войков жортос, да ускодчылісны віны Лазарев жортос. Англіјаса праві-
тельство отсаліс міжан медлюк врагы—маршал Пілсудскі—воны власт
бердо Польшы. Англіја бо дулын муніс фашістскеј переворот Літвы. Англіја
мыжвыснысны зілō прібалтыка гасударствојасыс лōсодны сојуз
Польша іогор. Англіја, сіз-жō, пріміталō став колана мерајас, медым
востыны СССР-а ч паныд економіческōй блокада, шуны-кō мōдногōн —
медым дугōдны став гасударствојассō міжанкōд вузасōмыс. Англіја јона
зіліс германіјаос міжан вылō лōгōдōмын. Англіјаса капіталістическōй пра-
вительство пріміталаліс чорыд мерајас медым пōдтыны англіјаса робочей-
јасныс рэвалуціја вōсна мунōмсō, медым торјōдны најос СССР-са проф-
сојузјаскōд. Англіјаса робоче јаслōн аснысō немјандыстōг вузалыс вож-
јас правітельство індōм сертыіс орōдісны сōветскōй профсојузјаскōд во-
лысōмсō, кōт ескō англіјаса робочейјасыс став сōлōмсаныс міжан дорō
кысōны-да. Власт бердо Макдоналдōн „робочей“ правітельство воōмыс
делосō ез веж: сіјō правітельствоыс СССР вылō воōмнас весіг јарōј
консерваторјассō парскіс.

Франціја—англіјалōн медвожца отсасысыс СССР вылō воōмын.
СССР-вылō ускодчыны лōсодчōмнас англіяыд абу отнасōн. Сыкōд от-
щōщ тајō ужсō нуōдō франціјаса правітельство-і. Власт бердас Пуанкаре
воōмōн франціјаса правітельство пондіс локыс јона лōгавны СССР вылō.
Медјарōј враг—Пуанкаре—ныруōдіс гражданскōй война дырјі СССР-вылō
воōмōн. Франціјаса ужалыс сіјос „Пуанкаре—војнаōн“—і німітсны, мōд
ног сесса оз і шуны сіјос. Бурещ, кор сіјō вōлі французскōй „респуб-
лікалōн“ презідентōн, воліс 1914-д воын Россіјаō сорнытчыны сарправі-
тельствокōд віркістан бојна нуōдōм жылыс.

Пуанкаредōн правітельство заводітчіс сысан, мыј первој орōдіс сор-
жі сыкōд вузасōм жылыс лōсодчōмын. Сесса—налōн мōд ужыс—газетјас
ныр кыпōдісны кампаніō, медым бостны Франціяыс міжанлыс предста-
вітелос. Пуанкаре мунōм бōрын делыс ез вежыс: франціјаса правітел-
ство век нуōдіс вісō ас кōжынјасыслыс—франціјаса капіталістјасыслыс,
кодјас некущōм ногōн оз вермыны мірнчыны, сардырса дōлгјассō налы
мі егō мынтōј-да. Франціјаса капіталістјас, мукōд странаса капіталістјас
моз-жō, нуōдōны міжанлы паныда пачітка, зілōны жугōдны СССР-са
пролетаріатлыс диктатурасō, кысан ѓзō ставмувывса рэвалуціја.

Англіјалōн да франціјалōн ссрытчōм міжан вылō воны. 1928-д
васа гожōмын франціјаса правітельство лōсōдіс англіјаса правітельствокōд
гува договор. Сіјō договорыс отарсан-кō—Амерікалы паныд, а медјона-
сō—Сōвет Сојузлы паныд. Сіјō договор сертыіс отлаасōны Англіја да
Франціја Балтыка бердса странајасын да лōсōдōма план. код серті
војна-кō воссас—најō кōсрысōны мōдамōдыслыс отсаны. Сіјō договорсō
жырымаōм бōрын Франціја јона јосміс, Прібалтыскеј странајасын да
Балканын СССР-лы паныда жјас пондіс нуōдны. Франціјаса генералнōј
штаблōн нарошнō лōсōдōм комісеіја Лерон генерал ныруōдōмōн. отув
Польшакōд, Румыніјакōд, Прібалтыка бердса странајаскōд да Југо-Славіјакōд,
лōсōдісны план СССР вылō војнаōн воны. Сіјō планыс арталōма лōсōд-
ны особōј арміја польшаса да румыніјаса частјасыс франціјаса командо-
ваннō улын, коді кутас косаоны Польша Румыніја арміјас костын.
Сіјō жō планас індōма кычі пондасын вајны војеннōј снаряжєннō Пол-

шаса да Румыніјаса частјаслы Салоніка порт пыр да Средземној море пыр, оз-кө понды поэны вајнысö Германија пыр. Франціјаса правітелство сетіс Румыніјаса правітелстволы зајом армијасö јонмөдөм вылө Франціјаса капіталістјас, медым торкны мјаналыс төргүтөмнымөс, заводітліс им зебны мјаналыс зарны, кодөс мі ыстылім Америкаө вузавны.

Міјан рытыывывса суседјас—імперіаліст госу­дарствојаслөи СССР-көд ко­саөмын бұрыдјөјас. СССР-лы паныда політіка нүөдігас Англіја да Франціја зілөны асдораныс бостны рытыывывса мјаналыс суседјасөс.

Најө зев бура гөгөрвоөны, СССР вылө војна јавітөмөн на вылө кыпөдчасны революдіјаөн муныс рабочеј класс. Сывөсна налы выгөднө-жык мјаналыс рытыывывса суседјасөс мјан вылө усөдны, а асланыс вылө бостны сөмын снабжајтан уж. Гражданскөј војна дырјі-нін Прибалтійскөј госу­дарствојасөс најө іспользуітисны Совет страна­көд ко­саөмын. Оні сіз-жө рытыывывса суседјаслы мјан вылө воөмын сетөма зев төдча-на места. Англіја да Франціја мыјвермөмыс снабжајтоны најөс војујтан көлујјасөн, зајомјасөн-да.

Польша котыртө мјан вылө воны прибалтіка госу­дарствојасөс. Торја места СССР вылө ускөдчыны лөсөдчөмын сетөма Польшалы. Сылөн мог—прибалтіка госу­дарствојасөс котыртны СССР вылө воны. Сецөм почетнөј местасө Польшалы абу весшөрө сетөмаөс: польшаса помещікјаслөн да капіталістјаслөн правітелстволыс да сылөн нырнуө-дыгыс—маршал Пілсудскөјыс—мјанлы медјарөј врајјас.

1920-д воын моз-жө маршал Пілсудскөј бара көсјө воны мјан вылө војнаөн, көсјө мырфдыны советскөј Белору­сеіјаөс да Украинаөс. Сы јылыс польшаса правітелство јавө сорнітө. Сы јылыс неважөн-на нач вескыда јавітис волынса губернатор Јузефовскіј. Польшаса правітелство өнөч-на гусөч візө петлуралыс правітелствосө, көч ескө көсјыеліс-нін (СССР-көд Ріганын вөчөм договор серті) дүгөдчыны сіјөс візөмыс-да.

Польшаса правітелство мыјвермөмыс лөсөдчө СССР вылө војнаөн воны. Сіјө лөсөдчөма војеннөј договор Румыніјакөд, медым лөө-кө СССР-көд војна, мөдамөдыслы отсасны. Польшаса да Румыніјаса генералнөј штабјас дүгдывтөг мөдамөдыскөд сорнітчөны, кызі ескө олөмө пөртны СССР-вылө ускөдчан өтувја плансө. 1928-д вөса гөжөмын Пілсудскөј, аслас медматыса отсасымыскөд, воліс Румыніјаө (бурдөдчөм могөн), медым асылы сорнітчыны кызі олөмө пөртны польша румыніја кост во­јеннөј договорсө. Бөрја кадө төдчөмөн зілөмөн Польша сорнітчалө мукөд прибалтікаса госу­дарствојаскөд уна өікас војеннөј торјас јылыс. Сіјө сорнітчалөмас вөзмөстчөмөн ужалөны генералнөј штабјасыс. Шөра-ко-талыгыс сіјө сорнітчөмјасас—франціјаса генералнөј штаблөн уполно-моченнөј—генерал Лерон.

Румыніја—Польшалөн медматыса сојузчык. Польшалы оз өтнәсөн зіл војнаөн лөсөдчөмас. Сыкода-жө зілө Румыніја-і. Румыніја мјан вылө лөгалө, мјаналыс сіјө Бессарабіјаөс мырфдыс-да оз көсјы сіјөс бөрсө сетныс-да, сы вөсна.

Румыніјаса правітелство, Польша да Франціја отсөгөн, мыјвермөмыс јонмөдө ассыс армијасө, кыпөдө сылыс коснуан вынөс (бојеспө-собноотсө).

Капіталіст государствојаслѡнда мїѡан ытыывывса суседјаслѡн бружїѡ содѡмыс. СССР ылаѡ воїнаѡн воїг кежлѡ імперїалїст государствојас мїѡвермѡмѡмыс вѡоружаїтѡны, воыс-воѡ содталѡны военнѡї рѡсходјас, кыпѡдѡны сещѡм промышленност, кодї кутас отсавны нуѡдны воїна. Лоѡ тырмымѡн, ваїам-кѡ некымын прїмер, медым гѡгѡрвоны талыс збыллуноѡ.

Военнѡї нуждајас ылаѡ Польшас бїуджетыс віѡны 40 %, САСШ—50 %, а Франціја да Англіја—60 % мында кымын (СССР-са ЦІК IV сессїја ылын Блухер їортлѡн сорныс). Мїѡанын-кѡ онас ѡтї морт ылаѡ военнѡї рѡсходјасыс воѡ 7 шаїт, Франціјаын воѡ-нїн 60 шаїт, Англіјаын—100 шаїт. Сесса, ғырыс рѡсходјас кынзїыс, став таїѡ правїтельствојасыс їона уна средствојас віѡны плансыс ывытї. Шуам кѡт—1927-28-д воын Польша візїс 567 млн. злотѡї унжык, мїѡдта вѡлї їндѡма планас.

Ывытї їїнмѡшыбытѡнаѡѡ лыдпасјас імперїалїст государствојасын бружїѡа ыын содѡмыслѡн. Англіја, Франціја, Італїја да САСШ чѡволан кад дырса арміјаас 1913 воын лыдфывалїсны 1.413.000 морт, а 1927-д воын—1.821.000 морт-нїн. Мїѡан ытыывывса суседјаслѡн (Фїнлїандїялѡн, Естонїялѡн, Латвіялѡн, Польшалѡн да Румынїялѡн) арміјаыс 1923 ыоып вѡлї 419.000 морт, а 1927-д воын—543.000 морт-нїн.

Военнослужашѡїјас кынзї таїѡ странајасас емѡс уна фашістскѡї военнѡї ырганїзаціјајас, кодјас государство сѡм ылын-жѡ олѡны. Англіјаын сещѡм ырганїзаціјаас лыдфывоѡ 620.000 морт, Американын—842.000 морт. Польшаын—800.000 мортыс унжык да с. в.

Медса-нїн ѡджѡ содѡ косасан техникаыс. 1913-д воын ылынжык їндѡм став государствојасыслѡн вѡлї 150 боевѡї самолет, ѡнї содїс 3.840-ѡз. Сѡмын, колѡ шуны, чѡволан кад дырса арміјајасыд самолет-їастѡ да лѡтчікїастѡ ешдажык віѡны, сѡмын мед наѡн позїс тупкыглыны воїна дырса флотсѡ чукѡртнысѡ. Сы вѡсна колѡ артавын шѡщ гражданскѡї воздушнѡї флотсѡ, запасын сулаалан самолетїассѡ да моторїассѡ, медса-нїн сїїѡ, мїѡї јешѡд вермасны вѡчны заводјасас. Шуам кѡт: ѡтї 1918-д воын Франціја стрѡїтїс 27.000 самолет, Англіја—22.1 1.

Ѓона содѡ хїміческѡї лѡѡѡдѡм. Азот перїѡм (азотыс медколантор быѡѡїкас газсѡ вѡчїгѡн) 1913-д воын вѡлї 771.000 тонна, а 1927-д воын сїїѡ содїс-нїн 1.250.000 тоннаѡз. Тамында вѡчїгас хїміческѡї промышленностыс ужалїс сѡмын 56 % вермана ыыннас. Сїѡкѡ наїѡ вермасны кыкмында содтыны быѡѡїкас газјас вѡчѡмсѡ, ыла оборудованнѡ лѡѡѡдѡм ылаѡ неммында сѡм віѡтѡг.

Моревывса вооруженнѡ, кѡт еѡкѡ зев їона разоружїтѡм їылыс ыорнїтѡны-да, сїѡжѡ локыс содѡ. 10 воѡн—1922-д воыс 1932-д воѡз—їмперїалїст государствојаслѡн военнѡї флотыс со кушѡма содїс (процентѡн): (віѡѡд табл. 26 лїстбокыс).

Імперїалїстїческѡї воїнаѡс полїтіка боксаѡ лѡѡѡдѡм. Воїна кежлѡ лѡѡѡдїгїад сѡмын арміја пышса ужыд абу-на тырмымѡн. Колѡ јешѡд уна сїкас торїа законјас, кѡнї їндѡма ѡбїазанностїассѡ став государственнѡї, промышленнѡї да ѡбщественнѡї ырганїзаціјајасыс воїна кежлѡ лѡѡѡдѡмын. Сїїѡ законјасыс быд государствоын торїѡн нїмтысѡѡ: Франціјаын—„Воїна дырїї наїїїаѡс котыртѡм їылыс закон“, Американын—

„Надїјас дорїм јылыс акт“. Законјас сертї став предпрїятїјасыс да став овмџсыс ужалџны государственнџ план сертї, медым сетнџ став колантор фронтлы да тыллы. Францїјаса закон індџ торја мерајас

	1932 во.		1926-d вога лыдпасјас
	Ва веркџсса	Ва пышкџсса	Вџлі
Брітанїја	154%	145%	1.238 ' 00 тонн
САШ	124%	114%	1.255 000 "
Јапонїја	180%	172%	622. ' 00 "
Францїја	400%	300%	458.000 "
Італїја	215%	222%	289.000 "

рабочџ класслы паныд: војна дырїї став рабочџ организацијасыс пырџны правїтельство улџ, рабочџјассџ пџртџны војеннослужашщџјассџ, революціоннџ организацијасџс лџџ зїкџж жугџдџма, медым сїџџн страна пышкџс лџџџдны чџв олџм.

Полїтика бџкоан тылсџ јонмџдџмыс імперїалїст государствојасыс колџ сывџсна, мыј најџ ужалыс массажассџ пондасны нуны рабочџ государстволы—Сџвет сојузлы паныд да Асыввывса колонїалнџ странајасыс революціоннџ мездыџџмсџ пџдтыны. Сесса—сетчџ-жџ: медым војујтыс-јаслы сетны тырмымџн војујтан кџлуј, колџ дугдывтџг ужџдны промышленностсџ. Сїзкџ, табџкоан рабочџ массажас пџвстын імперїалїстјаслы лџџ нуџдны полїтика уж. Буржуазїја уна ног нуџдџ таїџ ужсџ. Сы кївы емџс јон вына ѳрудїїџјас—печат, вїчкџ, быдџкас „мір радејтыс“ папїфістскџ организацијас, кодјас чџв олџм јылыс долџмвас ылџџџны рабочџ класслыс нежџрсџ ылв војна лџџмјасыс да сылы паныд уж нуџдџмвас. Сы могыс-жџ лџџџдџма Келлог пакт (војна нуџдџмыс ѳтказїтчан договор), кодї некџдџс неммында оз кут, сетчџ уна быдџкас поправка-јассџ сујалџмаџџ-да. Вывтї-нїн кївыв буржуазїјалы соціал-демократјаслџв предательскџ ужыс: ас пропаганданас да агїтаціјанас сїїџ унмовџтџџџ рабочџ классџс, кутџ сїїџ буржуазїјалы паныда кџс нуџдџмыс, зїлџ сывтџдны сїїџс СССР-лы да Асыввывса революціоннџ мездыџџмлы паныд. Сы могыс-жџ став странаса буржуазїја мыївермџмвас пџдтџ рабочџ класслыс революціјџн мунџмсџ да жугџдалџ коммуїст партїјасџс: капїталїстјас бура тџџџмы да арталџны сещџм ужыс медбур средство рабочџ классџс вынтџммџџџмын да сїїџс імперїалїстјаслы кывшутџм ѳрудїїџ пџртџмын.

СССР-лџн Асыввывса суседјаскџд волысџмыс. Бџрја кадџ јонџ омџлчтылїсны Асыввывса суседјаскџд мїјан волысџмјас.

Афганістанын переворотыс лоіс-да (переворотсё вöчісны Англіја вескöдлöм улын), афганскöй гранича вылын шығыліс оломыс. Секі мiјан территория вылö вужлісны басмаческöй бандаяс, кодјас көсјісны мiјанлы паныд кыпöдны был война. Мiјан Гөрд армия выныштчöмөн да места-вывса гөл да шөркөддем крестана отсöгөн мi јона регыдөн жугöдiм басмачјасöс. Но тајөн мiјанлы оз-на поң еновтчыны, Англіја мыјвер-иомыс зiлö Афганістанöс мiјанкөд лөгöдны. Мiјанлы паныда политикасö Англіја вынмöдiс Персијаын-і. Медјона јосмiс Китајкөд мiјан воысöм. Китајса революцiјаöс пöдтöм бöрын китајса генералјас Чан-Кай-Ши ныр-нуöдöмөн да англіјаса, америкаса, францiјаса да јапонiјаса империалист-јаскөд сорнитчöмөн мырöдiсны Асыывыв-Китајса көрттуј. Сылы воча мiјанлы ковмыліс ордны Китајкөд воысöмсö. Роч белогвардејечјас, знаменiтöй бандит Семенов вескöдлöмөн. уласiсны чöвоыс крестана былö, грабитісны да жугöдiсны најöс. Китајса генералјас мiјан гранича дорö чукортісны ассыныс армиясö да нынöмыс јандыстөг пондiсны уласны мiјан пограничник-гөрдармејечјас былö. Сөрт, кiруң лезöмөн мiјанлы сені ез-нын поң видчыны. Особöй дальневосточнöй армия регы-дөн лөнöдiс китајса генералјаслыс локвiрсö. Китајкөд воысöмыс көт i лоі лөсöдöма, но бара-жö сiјөн оз-на поң кiруң лезны. Сiјös зев бура петкөдлö японiјаса империалистјаслөн Манчжурија пыр мiјан дорö пiскөд-чöмыс. Японiјаа Англіја кост бөр выноöдöма важса военнöй договор, кодöс вескöдöма Америкалы дај мiјанлы паныд.

Мiјан јортјас. Капиталист государствојаслы мiјанкөд коо нуöдöмас пыр лоö артасны революцiја вöсна мунöм содöмкөд да сiјөн, мыј став-шувывса ужалыојас пыр дасöс сувтны СССР-öс дорјыны. Гражданскöй война војасö мi-нын асоіннаным аңылім, кушдөм колана СССР-öс дорјö-мыс. Бөрја кадö кризiсөн жмитан капиталист государствојасын классöвöй коо јона јосмiс (чiмiс да англіјаса моракјаслөн восстаннöјас, германi-јаса торговöй флотлөн забастовкајас, Испанијаын революционнöй мунöм да с. в.), компартијаяс нуöдöны возмöстчана уж СССР öс дорјöмын. Коллöм август 1-јја лунјас петкөдлөн—ставмуывса пролетариат дао-сувтны СССР-öс дорјыны. Ставмуывса пролетариатöс мiјанöс дорјöм былö котыртöны став странаса коммунист партијаяс Коминтерн вескөд-лөмөн.

Империалист странајас кост ладмытөмјас. СССР-лы паныда война лөсöдiгөн империалистјаслы лоö артасны аскостса ладмытөмјасыскөд-i.

Медјоо ладмытөмыс Англіја да Америка костын. Мöдa-мöдыскөд ортчöныс овнысö эскыд-нын лоі. Был рынокјас вöсна коо векöтарö јосмö, медса-нын öнi, ставнысö најös вöлытöм чорыд кризiс заберитöма-да. Таыо кынзi некушöма оз ладмыны Германiја да Францiја, Америка да Японiја, мукöдјас-i. Но ставсö најös öтувтö мiјач былö лөгалöмыс. Мöдa-мöд костас војутны лөсöдчöмөн, најö лөсöдчöны мiјан былö-i.

Быд здук колö лоны дасөн.

5. СССР-öс дорјысны лөгöдöм.

СССР былö был војнаөн воöмыс корö—мiрөн олан политика нуö-дöмкөд шöдөн лөсöдны странаös дорјыны. Сытөг оз поң обеспечитиы социализм стрöйтөмös. Совет власт воыс-воö јонмöдö СССР-лыс дорјоан

вынсо. Странаос дорысны лөөдират медвождор колд жонмдны Гөрд ар-
мијаос. Сиж ужас миан зев-нын гырыо вермөмјас емөс. Ми вермим жона
ылд кыпөдны боечјаслыо коосан самсө, жона-нын вынмөдим дај возд
пондам вынмөдны армијалыо техникасө.

Боечјасөс чөлөдөмын вермөмјасыс миан вывт гырыоо. Миан гөрдар-
мејечјас велөдчөны уставјас (правилөјас) серы, кодјасөс гижөма граждан-
сөј да имперіалөвическөј војнаса опытјас сертө.

Гөрд армијаон воыс-воө нуөдан маңеврјас петкөдлөны миан част-
јаслыо боевөј подготовка быдмөмсө. Чөволан стрөйтчан војасын Гөрд
армија нуөдс ыжыд уж рабоче-крестьянскөј командирјасөс велөдөмын.
Пөшты став командирјасыс да политработникјасыс РККА-ын прөјдөтисны
торја школајас пыр. Миан академияјас (медвылысса военинөј школајас)
лејисны-нын 2000 саяс командир да политработникөс высшеј военинөј да
военно-политическөј образованнөдн. Тајө војаснас ми вермим лөөддны уна
дас оурс младшеј командирјасөс Полковөј школајасын велөдөмөн.

Гөрд армијалы техникаскөј средствојас лөөдөм. Совет правитель-
ство да СССР-са РВС төждысөны лөөддны ыл војна кешлө не сөмын
бура велөдчөм јөзөс; најө төждысөны Гөрд армијалы сетны жон техника.
Щөкыда овлө, ми асным-на огө тырымөн төдөј кушөм вермөмјас емөс
миан странаын техника лөөдөмөс. Сиж сы вөсна, мыј мианлы сиж вер-
мөмјасөс лөб гуөдн кутны-да, оз поз вөставлынысө. Ферт, воынымунуо
капиталист государствојас сертыд ми жебөжык-на, но ми-нын жона вына-
өжык рытывывыса миан сүөедјас дорын. Бөрја војасө рабоче-крестьянскөј
Гөрд армијаын рөскодјасыс жона содө техника лөөдөм ылдө, сы пыдди
јөз лыдсө чөнтөмөн. Сиж сетис верманлун кыпөдны военинөј промышлен-
ноот, вөјөдны сылыс вөчөмсө војнаөзөа вөзөч. Тајө војасас миан лоины
тырыо вермөмјас моторјас да самолөтјас стрөйтөмын, противогзјас лөө-
дөмын, асланым танкјас вөчөмын, артиллерия да пулеметјас бурмөдөмын.
Сынөдтө лебалаан флотөс мијанын стрөйтө векөтарө быдмыо авиөпромыш-
ленноот. Мијан моторјаслөн да самолөтјаслөн бурлуныс жона вылын, сижөс
проверөтөма Китајө, Японияө да Рытывылө лебалөгөн. Мијан морөвывса
флот 82.000 тоннасаң 1923-д воын содө 137.000 тоннаөч 1926-д воын.
Ыжыд места техническөј средствојас лөөдөдөмын сетөма тырымөн специ-
алистјасөс лөөдөдөмы. Сөни, сөз-жө, лоины гырыо вермөмјас. Медколантор
техника вын лөөдөдөмын - миан странаын индустриялөн сөвмөмыс. Мијан
странаса индустриялөн сөвмөмыс лөөдө жон фундамент техникалы.

Сөветскөј общественноот дорысан вын жонмөдөмын. Осоавиахим.
Воан војна дырјө, сөни авиацияд да химияджык пондасын увавны-да,
лөб кыскөма пөшты став олысө. Фронт да тыл костыч разнычыс зев
өчөт лөб. Тавөсна ыл војна кешлө ковмас лөөддны уна миллион олысөс,
лөбө став јөзсө странаыо. Отнасөн Гөрд армија тајө могнас оз вермы
справөтчы-ны. Гөрд армијалы өтсөг ылдө воөны ужалыөјас аоныс Осоавиа-
хим организация пыр. Осоавиахим организация ас радјасас котыртөма-нын
5 миллион саяс мөрт. Сынөдтө лебалаан Гөрд флотлы сижө сетис-нын 300
самолөт, уна дас танк да суднајас морөвывса флотлы. Обществоыс оз
сөмын авиация да моторјас стрөйтөмы отсав, Осоавиахим өтсөгөн востө-
ма-нын уна специалнөј научнөј институтјас. Общество төждысө химияөс да
авиацияөс исползутны өвмөс течан ужјас вылын-и, медөсө өиктса өвмө-

син. Уна мѣллон гектар весалѡма сарантасы, суслѣкѣсые, котыртѡма уна сурс опытноѣ участокѣс минерала мувын ѡзѡданѣсѡн вѡдѣтчыны. Вѡр овмѡсын авиациѣ косасѡ вѡржугѡдыс гагѣаскѡд, вѡрморѣас вылын черѣ кыѡмын да уна сѣкас мукѡд ужѣас вылын-ѣ. Горѣа јѡса Осоавіахім ужалѡ војенноѣ делѡ вылѡ јѡзѡс велѡдѡмын. Тајѡ кѡст ѡбщественслѡн ужыс мунѡ асвѡлаыс, шленѣас вѡзмѡстчѡмѡн.

Сѡвет республѣкаса тыр вежѡра гражданины колѡ пырны Осоавіхім шленѡ да вѡзмѡстчѡмѡн сылы отсавны.

II-d жүкөн.

ОБЩОЈ ПОЛОЖЕНЬНӨЈАС

1. КЫҢИ ТЕЧӨМА ГӨРД АРМИЈАӨС.

Гөрд армијаөс, мбө—кыңи сїөс шуоны жеңдөдө-мөн—РККА-өс, лөсөдөс робочөйжаслөн да крестаналөн властыс, медем дорҗыны робоче-крестанскөй революци-јаөн шедөдөм мездлунсө да дорҗыны Социал Совет рес-публикајас Сојузис социализм стрөитан ужјасө; сї-өс абу лөсөдөма мукөд јөзөс нартөм былө да налыс мујассө мырбөдөм былө.

Медем врајас ускөдчигөн дорҗысны буржыка, колө лөсөдны сешөм армија, коді ескө өткода чорыда вер-мис паныдавыны быдласаң: муверкөссаң-і, моревысаң-і, сынөдын-і. Сымогыс Гөрд армијаөс жүкөма со кыңи: 1) муверкөсса (сухопутная) пода армија, 2) моревывса флот да 3) сынөдвывса флот.

Сыыс кыңи Робоче-крестанскөй Гөрд армијаө пырө-ны Государственнөй Политическөй Управленьнөлөн (ГПУ-лөн, өтүвтөм војскајас да СССР, конвојнөй стража.

Подa Гөрд армија жүкө со кушөм сикас војскајас былө: пехота, коңыца, артиллеріја, инженернөй војска, тујывса војска, јитөдкүтыс војска, бронетанковөй да хі-мическөй војска.

Пехота, коңыца да артиллеріја лыддыссыны ме-д-главнөй војскајасөн, бој дырјі најөжык косасөны; му-көд сикаса војскајасыс лөоны отсасысјасөн—најө отса-лөны главнөй војскајасыслы коссө нуөдны.

Пехотaын јөз лыд медуна; косдырјі кызвын сөкыдыс усө сы былө, сылөн унжык јөз вошөны.

Вөвјас вылын ветыс коңыца терыба усласө коланаин-јасө; вөвјас вывсыс летчөмөн коңыца ужалө пехота моз.

Артылмеріја косасо отлаын пехотакод да коңыңа-
код—лылө орундіјјасыс ылі дістанціјао, мукөддырји 15
кілометрөз.

Бронетанковөй частјас бој дырји отсасоны: лы-
лөны пулеметјасыс да орундіјјасыс, кодјасос новлөд-
лөны броніртөм автомобилјас, танкјас да појездјас.

Хіміческөй војска бој дырји отсасоны: лөзөны јадјас
быдсікас пріборјасыс, косасан местајассо јадалөны да
сізөн прөтивнікјасос віјалөны.

Инженернөй војска бөјдырји отсасоны: лөсөдалөны
тујјас, посјас, јујаспыр вужөдалөны војскајассо, стрөіта-
лөны зөбсанінјас (окопјас, бміндажјас), ковмас-кө—кіс-
төны да взрывајтөны посјас, тујјас да мукөдсікас со-
оружєннөјас, југдөдөны прөтивніксө да налыс аероплан-
јассо, новлөдлөны војска да груз автомобилјас вылын.

Тујыв војска (көрттујывса да транспортнөй частјас)
бој дырји отсасоны: зөңталөны тујјас да посјас, ковмас-
кө—щыкөдөны да кістөны тујассө-посјассө, обслужівай-
төны појездјассө да көрттуј бердса сооружєннөјассө,
кыскалөны војска да груз.

Јітөдкутыс војска бој дырји отсасоны: лөсөдөны
арміја пыщкын өтсікас частјаслыс мөд частјаскөд јітөд
телефонпыр, телеграфпыр, радіопыр, понјасөн гулуја-
сөн да мукөд ног.

Сынөдывса флот косасө сынөдын прөтивнік само-
лотјаскөд, дојдалө мувывса војскаос бомбајас шыблалө-
мөн, пулеметјасыс лысөмөн-да.

Моревывса флот косасө море вылын: лылө караб-
јас вывсаң орундіјјасыс јона ылі дістанціјасө, лөзалө
вапыщса мінајас сіјө-жө карабјассаңыс, лібө вапыщса пы-
жјасыс.

2. ВОЈЕННӨЈ СЛУЖБА ПЫР МУНӨМ

Војенөй служба Совет сојузса граждана нуоны „Во-
јеннөй служба бытнуөдөм јылыс закон“ серті.

Совет сојузос оружіа кіөн вермө дорјыны сөмын
ужалыс морт. Јөз уж вылын олысјасос кыскөны мукөд
сікас ужјас вылө—тылын быдсікас хоңајственнөй ужјас
нуөдны.

Гөрд армияос комплектутом могыс да ужалыс-
ясос военної делө ыло велөдөм могыс лөсөдөма всеоб-
щей военної служба, кытчө бостоны ужалыс мужшина
пөлөсөс 19 арөссань 40-өз.

Обязательной военной служба мунө призывөзса лөсөд-
чөмөн, действительной военной службаон да запасын сула-
ломөн.

Призывөзса лөсөдчөм мунө действительной служба вы-
ло босттоз 2 во чөж 19 арөссань онас өтө төлысөн.
Велөдөны ас оланінса учебной пунктјасын, кытчө том јөз-
сө пріпішітөмаос.

Призывөзса том јөзсө велөдөм могыс матигөгөрсө
военной частјассань ыстөны армияын пыружалыс (кад-
рөвөј), командірјасос да помітрукјасос.

21 арөс тырөм мыст (арөсыс-кө тырө приываютчан
вога јанвар 1-јја лунөз) најөс бостоны (приываютөны)
действительной военной служба ыло: сіјө службасө ужа-
лыс јөз нуөны лібө кадрөвөј лібө территориальной
частјасын.

Кадрөвөј частјаснас шусөны сещөм частјас, көнө
гөрдармејечјас служитөны 2—4 во чөж дугдывтөг војска
сікас, сертыс; территориальной частјасын службаыс мунө
костөн-костөн.

Действительной служба нұжалө 5 во. Кадрөвөј част-
јасын прөјдітысјас 2—4 во служитөны војскаын, мукөд
3—1 ессө олөны гортас, долгосрочной отпускынөс.

Долгосрочной отпускын сулалігөн, ужалысјасос кор-
лөны мөдпөрја сбор ыло төлысө кезлө, медем сені ыла-
мөдны налыс төдөмлунсө.

Территориальной частјасын сулалысјас быд во чукөртчыв-
лөны сбор ыло, 5-нан онас најө велөдчөны 9-12 төлыс.

Действительной военной служба вермө мунны вне-
војсковөј порадокөн-і. Вневојсковөј порадокөн служба
прөјдітөм могыс кадыс-кадө чукөртлывлөны учебной
сборјас. Налөн дырнаыс 6 төлысыс абу дыржык.

Сіјө сборјас костас вневојсковөј порадокөн служба
нуөдысјас лыддыссөны отпускын.

Действительной военной служба прөјдітөм мыст ужа-
лысјас вужөны запасө: 34 арөсөз—1-ј өчерөд. 34 арөс-
сань 40 арөсөз—мөд өчерөд.

Запасын сулалігөн ужалыясос вермёны корлыны проверочној сборјас выло, сулалан строк чёжыс 3 толыгыс не дыржык.

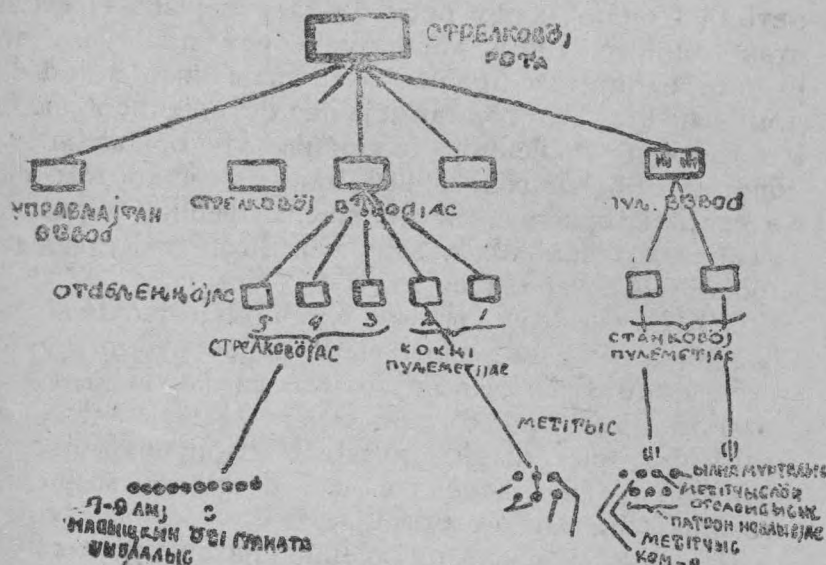
Действительной военной служба нуодыс граждана новлоны почетной ым--ГОРДАРМЕЈЕЧ; допризывникјас да запасынсулаалыяс шугоны ВОЈЕННООБЈАЗАННОЈАСОН.

3. КЫҢИ КОТЫРТОМА СТРЕЛКОВОЈ ОТДЕЛЕНЬНО, ВЗВОД ДА РОТА

Медым бој дырји воли буржык косасны, а мирон олигөн буржыка велодчыны да отув овны, пехотаса боечјасос котырталома кымынкё морта группајасон. Медгола группаыс пехотаын--ОТДЕЛЕНЬНО! винтовкаон вооружитом стрелокјасыс артмо стрелковёј отделеньнё, быд отделеньнойын 7 морт. Вооружитома 1891-од васа винтовкаон да кён шыблалан гранатајасон.

Кујим стрелковёј отделеньнойыс да кык легкопуметной отделеньнойыс артмо ВЗВОД. Коккы пумета отделеньнойас 1 пумет да 6 лыжыс.

Кујимстрелковёј взводыс да станковёјпуметаавзводыс,да управлајтанвзводыс артмо СТРЕЛКОВОЈ РОТА.

1 серп. Татыс тыдалё, кыҗи котыртома стрелковёј рота.

4 ГÖРД АРМІЈА ТЕЧАН ГУРÖСЈАС

Гörд арміјаос течöма сія, медым сіјö верміс олöмö пöртны став моҗассö да нуöдны колана ужјас став воєннослужашщöјјасыскöд öтүв.

Воєннослужашщöјјаслөн öтүвја ужыс артмö гөрд арміја олöмас чорыд пöрадöкјас лöсöдöмөн да ужнуöдысјасöс індöмөн; ужнуöдысјасыс вескöдлöны гөрд арміјанас, гөрдармејечјасöс велöдöны воєннöј делöö.

Гөрдармејечјасöс велöдысјасыс да гөрдарміјанас вескöдлысјасыс шубöны **начальникјасөн**, а асланыс торја ужјасыс служба серті—командуытыс, політіка ужнуöдысјасөн, адміністратівнöј ужнуöдысјасөн, медіцинскöј да ветерінарнöј ужнуöдысјасөн.

5. ГÖРДАРМЕЈЕЧЈАСЛӨН ДА ВОЄННООБЈАЗАННÖЈЈАСЛӨН ПРАВАЈАСЫС ДА ОБЈАЗАННОСТЈАСЫС

Гödармејечјас да воєннообјазаннöјјас воєннöј службасö нуöдіг ічöмыс пöлзүйтчöны став правајаснас, кодöс сетöма Соцал. сöвет республікаса сојузса гражданалы; став законыс, кодöс лöсöдöма сöвет правітелство, да јöзкост оланногса правілöјасыс налы іnmö öткофа. Гөрд арміјаын сулалыс гөрдармејечјас да воєннообјазаннöјјас мездыссöны воєннöј службавывса објазанностјасыс: сöветјасö бөрјысгөн, сöвет властөн чукöртöм сјездјас да собраңнöјас вылын ужавны, судєбнöј учреждєннöјасын заседателалгөн, лбö мыждгөн, свідетел пыддї, лбö сорні вужöдысјас пыддї.

РККА-ын служітысјас—гödармејечјас да воєннообјазаннöјјас—оз вермыны меда ужјас нуöдны, лбö дон сетöм вылö јöзöс ужöдны отпускын олгөн кыңчі.

Гödармејечјас да запасын сулалысјас јöзкост олöмын лöөмторјас дырјі—пöжарјас дырјі, взрывјас логөн, öружјöөн уеласгјасөн і с. в. —долженöс мыјвермöмыс отсавны сöвет власт органјаслы.

Гödармејечјаслы да воєннообјазаннöјјаслы РККА-ас служітгöныс государство мынтö жалöваньнö, сыыс кыңчі налы да најö семјасыслы сетчöны мҗотажс:

1. Мготајас мувијужын: а) гөрдармејечлөн муыс служитіг костыс колө овмөсас; б) овмөссыс мыјдакө му вермө сетны көртымө; в) көјдысјас кокны условјасөн уждөм; г) мувијужалан інвентар прокатнөј пунктјасыс сетөм; д) медвозза өчередын да мготнөј условјөјасөн ужјөзалөм, медем нөбны колана ужалан көлуј; е) ічөт-жык дөныс (дөнсө чінтөны 25 %-ған 75 %-өз, лібө қикөз дөнбөсттө) вөр материалјас сетөм; ж) бөстөны ічөт-жык дөн случнөј пунктјасын скөтөс тыргөдөмыс; з) мед-војдөр јукөны му ещамуа гөрдармејеч семјаяслы госу-дарственнөј, колонізаціоннөј да с. в. фондјасыс.

2. Кокнөдјас вотјас куға: а) кадрөвөј частјасын, служитыс гөрдармејечјас налогсө арталігөн лыдфысөны семја лыд пышқас; б) мездысөны қикөз подоходнөј на-логјас мынтөмыс.

3. Кокнөдјас оланінјас куға: а) ассыс важ пәтерасө, көдөс гөрдармејеч сетіс арміјаас мунігөн, вермө бөстны қывшутө; б) служба вылыс петөм бөрын вермө бөстны пәтера семја лыд сертыс.

4. Кокнөдјас ужсерті да соціалнөј страхованнө серті: а) рабочөјјасөс да служащөјјасөс РККА-са ка-дрөвөј частјасө дәјствітелнөј служба вылө бөстігөн сетөны қыквежаунса выходнөј пособијө; б) страхујтөм мөрт РККА-ө мунөмсаң төлыс чөж візтө ас сајас правајас содтөда пособијөјас вылө (кағасө вердөм вылө, вым чужөмјасөс дәчөрітөм вылө, кулысјасөс қөбөм вылө да с. в.); в) гөм гөрдармејеч крөстана овмөсјаслы сетчөны кокнөдјас јөз медалігөн — кокнөдөны лібө қикөз мөз-дөны страховөј фондө мынтөмыс; г) дәјствітелнөј војен-нөј служба вылыс петөм бөрын сетөны медвозза өчере-дын местајас служитны да ужјас вылө; д) сетөны посо-біјөјас немужтөмалігасөн; е) терчастјасса переменнөј составлөн візтысө $\frac{2}{3}$ уждөныс; ж) прізывөзса лөгөдчө-гөн рабочөјјаслөн да служащөјјаслөн візтысө уждө-ныс і с. в.

Став гражданаы колө бура төдны мобілізаціја куға ассыныс објазанностјасө. Мобілізаціјаыс лөө секі, кор рабоче-крөстанскөј Гөрд арміјаөс СССР-са совнарком шуөм серті сувтөдөны војутны.

Мобілізація јавітѡм мыст гордармејечјасѡс да за-
паснѡјјасѡс, секкежѡ-кѡ најѡ вескалісны РККА-ас, колѡ-
дѡны РККА-ас; долгосрочнѡј отпускын сулалыс горд-
армејечјас долженѡс урчїтѡм срок кежлѡ воны сїѡ частас,
кытчѡ најѡс прїпіш тѡмаѡс, абу-кѡ прїпішїтѡмаѡс— воѡны
медматыса сборнѡј пунктјасѡ; отпускын сулалыс терї-
торїалнѡј частјасса гордармејечјас урчїтѡм срок кежлѡ
воѡны асланыс частјасѡ; вїевојскѡвѡј пѡрадѡкѡн слубжа
прѡјдїтысјас да запасын сулалысјас урчїтѡм срок кежлѡ
јавїтчѡны прїпішїтѡм частјасас, абу-кѡ прїпішїтѡмаѡс—
медматыса сборнѡј пунктјасѡ.

Сборнѡј пунктјасѡ мунап пѡрадѡкјассѡ да срокјассѡ
војеннообязаннѡјјаслы да гордармејечјаслы јуѡртѡны
прїзыв јылыс прїказѡн.

Таыс ѡпрїч - мобїлізація куца урчїтѡм дѡн бостѡ-
мѡн олысјас сетѡны арміјалы колана вѡвјас, дѡдјас,
сїјѡс-завѡдјас, фураж. Та могыс олысјаслыс став вѡвсѡ
бостѡны учѡт вылѡ, быд вѡввѡдїтысјаслы сетѡны учѡ-
тѡ конскѡј кнїжка. Вѡвјас, дѡдјас да дѡдѡдасан кѡлуј
чукѡртѡм јылыс јуѡртѡны ѡбјавлѡнїѡјасѡн; ѡбјавлѡнїѡ-
јасас їндѡма, кушѡм лунѡ да кушѡм часѡ вѡвкутыслы
колѡ вайны вѡвсѡ, дѡдсѡ да дѡдѡдасан кѡлујсѡ, сенї-жѡ
їндѡма кушѡм пунктын здајтны.

Здајтан пунктѡ вѡвкутыс вайѡ шогмана вѡв (горд
коркаа учѡтно-конскѡј кнїжкаѡн), шогмана дѡд да дѡдѡдасан
кѡлуј ачыс; вѡлыскѡд, дѡдѡдыскѡд да дѡдѡдасан кѡлу-
јыскѡд вѡвкутыслы колѡ вайны да сетны: 1) быд вѡв
јур вылѡ 37 кілограмм (2 пуд да 10 пунт) турун, ѡдѡ-
узѡк да повѡд; 2) быд повѡзка берѡдѡ—колана торјас;
мавтас дѡз, вѡвт (брѡзѡнт) да гайкї клуч. Колана тор-
јассѡ сеттѡмыс дѡнсѡ мынтїгѡн налыс дѡнсѡ берѡдѡны.
Таыс кынї, быд вѡв кутыслы колѡ бостны сымында
кѡрым, медым сїјѡ тырміс туј вылас, здајтан пунктас
вїдчысїганыс да, вѡвсѡ-кѡ ѡз бѡстны, бѡр тујсѡ мунны.

Овлѡ, вѡвјастѡ, дѡдјастѡ да дѡдѡдасан кѡлујтѡ ѡз
ыстыны здајтан пунктјасѡ, а вѡјдѡр— јуѡртасас їндѡм
серты—чукѡртѡны бѡрїысан пунктѡ; бѡрїысан пунктын
вїдлалѡны, прѡвѡрајтѡны да бѡрїѡны коланажыкјассѡ;
бѡрїѡм бѡрас згѡдїтчан вѡвјассѡ ыстѡны здајтан пункт-
јасѡ.

Б. КЫҢИ МУНӨ ОЛОМЫС ГӨРДАРМЕЈЕЧЛӨН

Војскајасын гөрдармејечјас велөдөны војенној делө, лөсөдчөны лоны политика боксаң тырвежөра граждана-јасөң, нуөдөны служба. Велөдчөмыс да службаис мунө шук урчитөм план сертї да пөрадокјас сертї. Арміјаад быд уҗын — велөдчөмын і служба нуөдөмын — чорыд пөрадок лөсөдөма, пөрадокыс өткөдө быдлаан — кыҗи казармаас, сїҗө казармајас сајас. Пөрадоксө лөсөдөны војнскөј уставјас сертї.

Сїјө уставјас сертї гөрдармејечјас ассыныс лунсө көмлөны сө кыҗи: четчөны 6-7 час асылын, мысөны керөны, петалөны 15 минут кешлө физзарадка, вылө, завтрекајтөны да велөдчөны 12 часөҗ; 12 чассаң өбөд, сөсөа — часөң җыңјөна шөйтчөҗ уҗын итөмөң, шөйтчыштөм уҗыштөм бөрын 17 часөҗ бара велөдчөны, сөсөа 18—20 часа костын — уҗнајтөны; уҗын бөрын мунө вҗешкомлөј уҗ: ворсөны, спорт, уҗалөны быд сїкаса кружокјасын — хорөвөјын, төхнїческөјын, музыкалчөјын, театралнөјын да с. в. 9 часын (војенној кад сертї-кө, 21 часын) мунө проверка: төдмөдөны, ставыс ө өмөс, сөсөа ворсөө РЫТЈА; 11 часын (21 часын) быдөналы быт колө водны; кодкө-кө көсө водны воҗык, сїјө вермө водны рытја бөрас пырыстөмпыр.

Сїҗкө, быдлунја велөдчөмыс мунө 6—8 час да ссыныс өпрїч, өтї час мунө култура уҗ, вылө. Төвнас гөрдармејечјас олоны казармајасын, гөжөмнас лагерын, палаткајасын.

7. ВОІНСКӨЈ ДЫСЦИПЛИНАЛӨН ПЫЩКӨСЫС

Војенној делө вылө да службасө нуөдны велөдөны прїказ сертї пунктөм мортјас, мбө — кыҗи мї воҗык индалım-ын — нащалыкјас. Накөд волеыөм сертыс гөрдармејечјас лөоны кызысөјасөң, мбө подчїньоннөјјасөң

Нащалыкјаслөң өм права сетны подчїньоннөјјасыссы прїказаннөјјас (прїкажїтны кущөмкөтор вөчны), корны налыс сетөм прїказсө оломө пөртөмсө. Подчїньоннөјјас өбјазанөс оломө пөртны ас нащалыкјасыссыс став прїказаннөјјассө, јавнө преступнөјјасыс өпрїч. Прїказан-

н-о-јассо коло нуодны сточа бура вежортөмөн, пыры-
төмпыр. Медым приказан-но-сө портны олөмө сточа да
не ылавны, военної устаа-јас щөктөны приказ бостыс-
сө виставны кушөма гөгөрвоөма, ез-кө гөгөрво — ылын-
јуавны. Шуам сің:

Командір аслас гөрдармејечыслы — подчиненно-јыс-
лы — сетө приказ:

— „Гөрдармејеч јорт! Ветлы полкөвөј клубө да
јуав нащал-ныклыс — по-чө талун мјан роталы мунны
клубас, амі оз. По-чө-кө, кор білетјас мыјдта сетасны“.

Гөрдармејечлы коло бөрса-ныс виставны:

— Гөгөрвоі, командір јорт! Ветлыны полкөвөј клубө
да јуавны нащал-ныклыс — по-чө талун мјан роталы мунны
клубас, амі оз. По-чө-кө, корны білетјас мыјдтөм сетасны.

Комаодірыс-ко татчө ынөм-нын сесса оз содты,
шуас:

— Гөгөрвоөмыд. Верман вөчны (лібө — по-чө мунны).

Гөрдармејеч пуктылө кісө „подкозырок“, сесса мі-
чаа бергөдчө да муно приказсө олөмө портны.

Рабоче-крестьянскөј арміјаса законјасөн да устав-
сөн лөсөдөм пөрадо-кјассө точноја соблудайтөмыс да ко-
мандірјаслыс приказан-но-јассө да распоражөн-но-јассө
кывшутөг олөмө нуөдөмыс лоө воінскөј дісціпліна-
өй.

Гөрд арміјаса дісціпліналөн подувыс — гөрдармејеч-
јаслөн сіјөс тырвежөрөн гөгөрвоөмын: дісціпліна щук
колантор, медым лөсөдны бојеспособној јон арміја, коді
ескө верміс дорјыны ужалысјаслыс інтересјассө да Со-
ціал совет республикајас сојузлыс мездлунсө.

Воінскөј дісціпліна, лөсөдөм пөрадо-кјассө олөмө
нуөдөмкөд щөщөн корө, медым военно-служашщөјјас
shedödisны колана бојевөј качествојас: суслун, самлун,
нынөмыс повтөм вөла, терыблун, тырвежөрөн уждіно і
быдтор діно кутчөгөм, коліјасөн мунны сөкыдјасыс
повтөг да ассыс ловсө жаміттөг, тырөн вежортны устав-
јас да кывшутөг најөс олөмө нуөдны, кывзысны нащал-
ныкјасыслыс да вөчны ставсө мыј најө щөктасны, топыда
кутны гусаторјас.

8. УСТАВJAC—ПЫЩКӨССА ОЛӨМЫГ, ГАРНЫЗОН- НӨJ СЛУЖБАЫГ, ДЫСЦИПЛИНАРНӨJ-ДА.

Пыщкөсса служба. Аслас подчиннөйыс динө шыасигас, подчиннөйыскө секі абу стројын, нащалнык бостлө „подкозырек“ — вескыд кісө вәјөдлө көзырекбердас чунјас-сө мичаа топөдөмөн да кпыдөссө һеуна вәзладорас пөлынтыштөмөн (кпыдөссө тыдөдыштө код), пырыстөмпыр кісө ләзө бөр да сетө приказаннө; приказ бостыссө һымтөчинсертыыс— „гөрдармејеч јорт“ „отделком јорт“ да с. в

Нащалнык шыасигөн приказ бостыс сувтө, кыңи сјөс щөктө стројевөј устав, струн вескыда, „СМІРНО“ команда бөрын мөз да, јурыс-кө шапкаа—шлема лібө картуза, кісө вәјөдлө көзырок дорас, терыба бөр ләзө сылыс лөсөдчөмсө-кө нащалныкыс видчысө, приказ бостыс мыщастөг шыасө:

— „Ме кывза тјанөс, командјр јорт“.

Приказсө бостөм бөрын подчиннөј шыасө:

— Гөгөрвој, командјр јорт!—сөсса висталө, кушөм приказ сылы сетис командјрыс. Командјрыс-кө шуас „пөчө мунны“, лібө „пөчө вөчны“—подчиннөј мичаа бергөдчө да терыба мунө приказсө олөмө нуөдны; приказ колө нуөдны пырыстөмпыр, терыба, тырбурөн вөжөртөмөн да стөча.

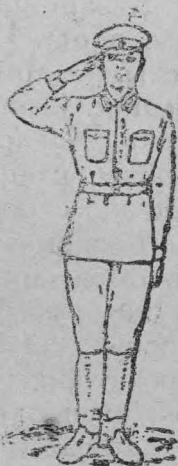
Приказсө олөмө нуөдөм јывыс колө јуөртны нащалныкыслы, шуам сјз:

Клубө вөтлөм бөрын гөрдармејеч воө нащалныкыс динө да висталө:

— „Міјанлыс ротанымөс полк клубө талун рыт ләзөны. Со, ыстисны 26 білет“,—білетјассө сетө командјрыслы.

Нащалныкыслөн-кө приказыс јавнө-преступнөј, секі сјөс һекушөма оз пөч нуөдны. Мөдарө-на јешщө — сөщөм приказ сетөм јывыс колө пырыстөмпыр јуөртны вылыссажык нащалныкылы, лібө—ковмас-кө—коміссарлы.

Сетөм приказсө олөмө нуөдіганыс-кө гөрдармејечлы паныдагас бөкөвөј нащалнык да сетас сылы выл приказ,

2-өд серпас
Чолөмалөм

гöрдармејеч јуöртö сылы воџынжык бостöм пріказ јывсые да заводітö выл пріказсö оломö нуöдны.

Казармајасын гöрдармејечјас олоны лöсöдöм праві-
лöјас серті. Правілöјасыс інмöны öткода став олысја-
сыслы. Казармајасын шусöны оланінјас, кытчö сійö частса
војеннослужашшöјасыслы кынжі некöдлы сесса оз поџ
пырны. Казармајасыд абу сöмын оланінјас, сетчö шöщ
пырöны складјас, кухњајас, сарајјас, коңушњајас да му-
кöдсикас стрöјбајас војеннöј частыслöн.

Казармаас олігөн гöрдармејечјаслы колö лоны формаа
паскөмөн, аснысö сöстöма-пелка віџны; оз поџ шыкөд-
ны казармасö да ембурсö. Казармаын олігөн оз поџ
ворсны картіөн да мукöдсикас азартнöј (ыштöдлана)
ворсанторјасөн, оз поџ јуны да кодавын, курітчыны по-
џö сöмын нарошнö індöм-лöсöдöм местајасын. Став тајö
пöрадoкјассö лöсöдöма сы вöсна, медым öтлаын олігөн
оланіныс вöлі сöстöм, медым ез торксы гöрдармејечјас-
лөн џоңвіџаыс.

Казармаыс мунны гöрдармејечјас вермöны сöмын
нащалныкыс-кö лөзас да сывылö лöсöдöм правілö-
јас серті. Пышкөсса олом бöрсыс віџöдны індысöны
дежурнöјјас да дñевалнöјјас: став част вылас дежурнö-
јыс пуктысöо начсостав пöвстыс, рота вылö—öтфелон-
нöј команфирјас лібö грамотаажык-сусжык гöрдармејеч-
јас, дñевалнöјјас радöвöј гöрдармејечјас.

Ротаса дñевалнöјјас кывзöны ротаса дежурнöјлыс
сійö шöктытöгöҕекытчö оз вермыны ылöдчыны. дñевалнöј
јастö індöны кыкөс лібö куімөс, öтi на пышкыс нуöдö
служба да шусö **öчeped iöј дñевалнöјјин**, мукöдасыскö—
öчepedтöм дñевалнöјјасөн. Öчepедын суалалыс дñевал-
нöј ҕеммында петавтöг оло ротаас, кыјöдö став ембурсö
да öружöјассö, медеа-нын војјаснас да кор гöрдармејеч-
јасыс абу гортасöс; віџöдö оланінсö сöстöма віџöм бöрса,
рытјаснас—біјугыд ломалöм бöрса көџыдјас дырји, ме-
деа-нын војјаснас, віџöдö, медем гöрдармејечјасыс ывлаас
ветлісны пастасөмөн да көмасөмсін. Став адöмторсö
дñевалнöј пырыстөм-пыр јуöртö дежурнöјлы.

Вылысса нащалнык воігөн, олысјасыс кө гортасöс,
дежурнöјыс горöдö команда „Смірно“ да аснас төдмө-
дö воысö рапортөн. Рапортас вістало: коді сійö (дежур-

нөй), кушом частлөн либö подразделеньнөлөн (сешом роталөн да сешом баталлонлөн), ассыс овсö-da. Воысыс-кö ас ротнөй команѳырыслы ротасö-нй баталлонсö оз виставны, сöмын шуöны—ме тїжанлы сетом ротаын де-журнөй. Кымын вылыссажык нащалнїк воас, сымын ыжыд подразделеньнөөс јуөртöны; шуам: комбатлы—баталлон, комполалы — полк, комѳивлы — dıvııja da с. в. дежур-нөйыс олөмө нуөдö уставын лөсөдөм правілөјассö: асыв-нас бурöща кадын чуксалö учысјассö, прөверка вылö сувтöдö, заңаттөјас вылö ыстö да с. в.; рытнас — бара проверка нуөдö, выл нарадöс смена вылö ыстö, ужынöдö да бурöща кадö водтöдö уңны.

Гарызоннөй служба. Здаңнөјас, ембурјас, мортјасöс да пöрадокјас вїзөм могыс лөсөдчысöсö нарошнө öружјöа команда—караул.

Ассыс ужсö караул нуөдö часөвөјјас пыр. Часөвөјјөн шусö ружјöа гөрдармејеч, кодöс сувтöдöма пост вылö вїзны ембур, мортјасöс либö пöрадок.

Постнас шусö сїјö местаыс, кысаң часөвөј нуөдö ас-сыс öбязанностјассö—кысаң вїзö ембурсö, мортјассö, пöрадоксö-da.

Быд постö індысö куім смена караулнөјјас, кодјасöс быд кык час мыт сувтöдöны часөвөјјасөн. Пост вы-лö часөвөјјасöс сувтöдö **разводанщөј**, а став караул вы-лас ыжыдыс—караулнөй нащалнїк.

Часөвөјјас нуöны **общөј да особөј** öбязанностјас. Общөјјаснас шусöны сешом öбязанностјас, кодјасöс лөө нуөдны быд пост вылын, а особөјјассö—сöмын кы-мын-кö пост вылын.

Со кушомөс часөвөјјаслөн общөј öбязанностјасыс:

1) Суса вїзны ассыс постсö і ставсö, мыј щöктöма вїзöдны; 2) һеммында мунтöг сулавны постас разводанщөјөн выл смена вайтöз либö сполна вылö бөсттöз, су-лавны—ассыс ловсö жалїттöг; 3) пост вылын сулавны һеммында вунöдчытöг, дүгдывтöг суса кыјöдны ассыс постсö; пост вылын оз поң: пуксыны, уңны, курїтчыны, јуны, сојны, сывны, сорнїтны бөкөвөј мортјаскөд, оз поң асмогасны, меѳым часөвөјлөн вежöрыс пыр вöлі сусмөдöма аслас постыс вылö; 4) топыда кутны кыи öружјö, һекодлы сїјöс һе сетны; 5) лыјан öружјö вїзны

зарайтөмөн, көзид өрүжө—пуртөссыс перјөмөн; 6) вин-
товкаос кутны сувтөдөмөн лібө кыин кутөмөн, шашка-
ос—кыин кутны; 7) ветлыны участок куңалаыс лібө су-
лавны қик өтї местаын, кықї прїкажитөма сїјө пост дорас,
ковмас-кө места вывсыс вөрәыны, быт колө вөрәыны,
сөмын мед візанторјастө сін вывсыд ен вошты-а; 8) ма-
тігөгөрын-кө торкөны пөрадөксө, лібө кодөскө мырдө-
налоны, колө дүгөдны најөс; мырдөналомыс-кө муно
матын, поңө муныштлыны да мездыны, сөмын бара-жө—
візан постыд мед сінвоңсыд ез вош-а; бөкөвөј јөзөс пост
дорө оз поң лөңны 25 восковыс матөжык; 9) каңалөм
пакөстјассө-кө ас выннас дүгөднысө оз поң, лібө маті-
гөгөрас-кө лоіс пөжар, часөвөј пырыстөм-пырјуөртө ка-
раульнөј нащальнікјасыслы звонок сетөмөн, чіпөстөмөн,
горөдөмөн, лібө вевдорлаң лыјөмөн; ачыс да візан пос-
тыс-кө кущөмкө ногөн вічмөны, часөвөјлы колө вешјы-
ны места вывсыс, сөмын мед постыс сінвывсыс ез вош-а;
10) нуөдны оломө прїказјас сөмын **разводашщөјыслыс,**
караульнөј нащальнікыслыс да **помошнікыслыс;** сөмын
тајөјас щөктөм серті часөвөј вермө сувтны пост вылө,
вежсыны, лібө қикөң мунны пост вывсыс; разводашщөјыс,
караульнөј нащальнікыс да **помошнікыс-кө** кулоны (вермас-
ны, шуам, віны најөс) лібө мыјкө мөд тор лоасны, часө-
вөј вермас вежсыны—сувтны да мунны пост вылыс—
сөмын гарңизоннөј нащальнік прїказ серті да ас ротаса
ротнөј команđer дырјі; 11) лоөны-кө јавнө-преступнөј
прїказанњөјас, көт кущөм нащальнік сїјөс сетас оз поң ну-
өдны оломө (вермасны, шуам, щөктыны сетны кодлыкө
өрүжөтө лібө патронјастө); 12) пондасны-кө јуасны, во-
чакывсө віңны сөмын разводашщөјлы, караульнөј нащаль-
нікаы лібө **помошнікыслыс;** јуасөны-кө караулјас куңа
нащальнікјас—караулјас куңа дежурнөј, комендант, гар-
ңизоннөј нащальнік, лібө аслас нащальнікјасыс—ротнөј
команđerыс да вылыссажыкјас,—вочакывсө віңны сөмын
разводашщөј караульнөј нащальнік дырјі да сылөн отса-
сысыс дырјі; 13) некущөма оз поң сібөдны пост дорө
бөкөвөј јөзөс караульнөј служба нуөдысјас кыңқі; 14) ков-
мас-кө постсө віңөм могыс, ассө віңөм могыс, да шуам
арестујтөм мортыс-кө пышјө, ңынөмыс повтөг ужавны
өрүжөөн, өрүжөнас вөдйтчөмсыс-кө поңө мынтөдчыны

отсѡг корѡмѡн, часѡвѡјлы сїјѡс бытѣ колѡ вѡчны, сѡмын мед сїзнас кадсѡ ез-жѡ ло воштѡма-а.

Դисциплина устав. Бур боксаң петкѡдчыс гѡрдармејеч-јасѡс ошкѡм могыс РККА-ын лѡсѡдѡма со кушѡм ошкантор-јас, кодѡс нуѡдѡны нащальнїкјас ас подчинѡннѡјјас дорас: 1) ошкѡны строј воэын кывпрїказѡн лїбѡ гїжѡдѡн; 2) коэнавны дѡнатор; 3) коэнавны почѡта гїжѡд (грамота) торжественнѡј засѡдањњѡјас вылын; 4) коэнавны прїз лїбѡ значокјас; 5) снїмїтны фотографїческой карточкаѡ ас частса знамја улын; 6) частса знамјаѡс почѡтнѡј новлѡдлысѡн (**ассистентѡн**) пуктыны; 7) сетны нїмгїжѡда ѡружїѡ грамотаѡн; 8) ыжыджык ужјас вылѡ индыны; 9) коэнавны Гѡрд знамја ѡрдѡн; 10) коэнавны почѡтнѡј революцїоннѡј ѡружїѡ; 11) немкежлѡ частса нїмпасѡ пыртны.

Мыжвѡчѡмыс војеннослужашѡјјасѡс мыждѡны, Դисциплярнѡј взыскањњѡ налагајтѡны. Դисциплярнѡј взыскањњѡ пуктѡны нащальнїкјас судїтчытѡг воїнскѡј Դисциплина торкѡмыс, проступок вѡчѡмыс. Воїнскѡј Դисциплинасѡ-кѡ торкѡны вежѡртѡмѡн, нарошнѡ, лїбѡ Сѡвет власт вылѡ лѡгалѡмысла, сїјѡ-нын лѡѡ ыжыд мыж вѡчѡмѡн — **преступленьњѡн**, кодыс мыждѡны суд пыр. Сыыс кыңзї суд пыр мыждан мыжјаснас лѡоны: 1) Դисциплинаѡс дугдывтѡг торкѡм; 2) сещѡм мыж, код вѡсна лѡины јѡна ѡмѡлторјас Гѡрд армїаалы.

Радѡвѡј гѡрдармејечјаслы да дѡпрїзывнїкјаслы, сборсѡ прѡјсїтіганыс вермасны со кушѡм Դисциплярнѡј взыскањњѡјас пуктавын: 1) дугѡдѡм; 2) чуждѡдѡм; 3) выговор; 4) выговор строј воэын; 5) вїзны оланїныс лѡзытѡг быдса тѡлыс; 6) сетны ѡчерѡдтѡм нападјас 5 нападѡз; 7) сујны гауптвахтаѡ 20 лунѡз; 8) гїжны сѡдѡска вылѡ быдса тѡлыс чѡж кежлѡ; 10) јуѡртны мыж-вѡчыгыслыс нїмсѡ строј воэын мыжјассѡ—проступокјас-сѡ—индалѡмѡн; 11) мыжвѡчысјаслыс нїмпассѡ лыддыны торжества засѡдањњѡјас вылын.

Взыскањњѡјастѡ течїгѡн бѡрынжык индѡм пѡрадокас ѡз кутчїсны—течѡны мыж сертыс. РККА-лѡн Դисциплярнѡј уставыс шуѡ: взыскањњѡјас течѡмыс-пѡ нащальнїкјаслѡн ѡбязанност, најѡ-кѡ сыыс ывсѡдчѡны, асныс лѡоны мыжаѡс.

Воінској преступленьёжасыд, мыјыс вермасны сет-
ны судё, со кушёмёс:

1. Нашалыклыс законној приказаньёсё олёмё ну-
ётёмыс.

2. Нашалыкёс кывјён лібё ужён оскорбітёмыс.

3. Асвёлаён частыс лібё служітаніныс мунёмыс.

4. Војенној служба нуодны асё дэјдалёмён-шыкё-
дёмён мынтёдчёмыс, лёжнёј документјас лёсёдлёмыс,
порјасёмыс (мукёдјас асё петкёдлёны пелтёмён, јёјён
да с. в.).

5. Казенној ембур да снараженьё вузавлёмыс, веж-
лалёмыс да кознавлёмыс, најёскысурё дэёрігёмыс да.

6. Караулној служба нуодан уставној правілёјас
торкёмыс.

7. Пышкёсса служба нуодан правілёјас торкёмыс.

8. Војна дырјі протівныккёд гіжасёмыс.

9. Војенној шпіонажыс (кор чукёртёны да јуёртёны
протівныкјаслы мјан вооруженној вынјас јылыс).

10. Озырмём раді ког дырјі олысјаслыс ембурсё
мырфёмыс—мароёрствуйтёмыс.

III-d жүкөн

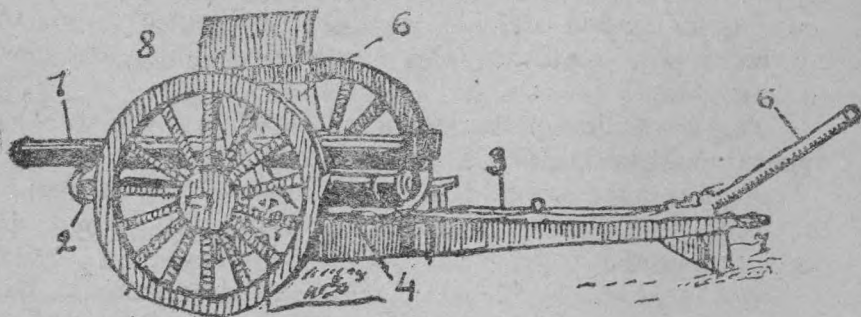
ВОЙСКА ГИКАСЈАС ДА КОГАСАН КӨЛУЈ

1. АРТИЛЛЕРИЈА

Артиллериялөн мөг—аслас бинас жүгөдны да пөд-
тыны протівнїклыс ловја вынсө, вынтөммөдны сылыс
техникасө да жүгөдны дорјысан сооружењнөјассө.

Тайө ужсө вөчигөн артиллерия отсалө пехоталы
наступајтны, сетө пехоталы вын дорјысїгас.

Артиллериялөн бурлуныс: 1) вына бїын, 2) јона
ылнасан (8-15 кілометр сајсан) протівнїклы інмөмын,
3) разнөј чутјас вылын сулаланінсан өтї места лыјлыны
вермөмын. Такөд өтщөщ артиллерия ужавны оз вермы,

3 серпас. 1909-d воса обраѣца 76 мм. полевөј лөгкөј пушка. Лыдпасјас
ыс петкөдлөны: 1—ствол; 2—стволсө бөрынтан мулка; 3—станок; 4—леп
тан-лезан механїзмлөн вороп; 5—бергөдлан механїзмлөн вороп; 6—ме
тїтчан прїспособленнө; 7—сошнїк; 8—щїт; 9—правїтан; 10—көлөса.

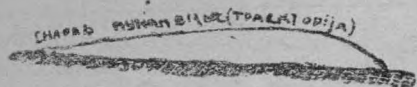
өз-кө отсавны мукөд сїкаса војскајас (оз вермы ужавны
асшөрсис), сесса оз вермы ужавны војјасын, кың ру
пыщкын-да.

Кушом ӧрудіјәс еиџе. Ӧрудіјәстӧ, кодӧн пӧдлӧчӧ-артӧллеріја, со кушом частјасыс течӧма (3-d серпас): **ӧрудіјәыслӧн тушамыс (стволјыс)**—уклада труба, пышкас ву ндалӧма нарезјас; гартчӧны шујгалаганыс вескыдла-доґрас вевдорӧдыс. Стволыс вескӧдӧ снарадыслыс на ас мунӧмсӧ. Нарезјасыс (гартола вундасјасыс) вӧсна снарадыс лебџӧ бергалӧмӧн, сывӧсна і оз торксы. Вундас костјасыс шусӧны **калібрӧн**. 2) Бӧрла помганыс (каґенној ¹)чагганыс) стволыс тупкыс-сӧ-ігнавсӧ **затворӧн**. 3) Ӧрудіјӧлыс тушасӧ пунктӧма **лулка** вылӧ, **лулка** пышкас (лулкаыс гыркаса, кӧрӧбка код) нарошиӧ механізмјас лӧсӧдӧмаӧс-да, лыжӧм бӧрас стволјыс бӧр лаґју воӧ аслас местаас. 4) Медым ӧрудіјӧыс лыјгас зумыда ас местаас сулаліс, лӧсӧдӧма **лафет** (станок), лафетыслӧн **сопныкыс** сащӧ муас да оз лез ӧтарӧ-мӧдарӧ ветлыны. 5) Ӧрудіјӧсӧ кыскыны лӧсӧ-дӧма **бојевӧј кӧлӧсајас** (кругјас). 6) Медым стӧча вес-кӧдны целас, лӧсӧдӧма **механізмјас** (кыпӧдан да бергӧдан). 7) Медым ӧрудіјӧ дінас бергалысјассӧ віґны прӧтивнык пула-јасыс да снарад осколокјасыс, ӧрудіјӧјас бердӧ лӧсӧдӧма **щит** бронірујтӧм укладыс. 8) Походјас да меґеврајас дырјі новлӧдлыны ӧрудіјӧсӧ домалӧны **передок** дінӧ, доґдалӧны параӧн-параӧн 6 лібӧ 8 вӧв, вескӧдлыс гӧрдармејечјасыс (јездовӧјјасыс) пукалӧны шујгаладор вӧв вылас. Јона сӧкыд ӧрудіјӧјас кыскалӧны тракторӧн.

Артӧллеріјскӧј ӧрудіјӧјасыд овлӧны куім ґікасаӧс: **пушкајас, мортирајас да гаубицајас.**

Пушкајасӧс лӧсӧдӧма жүгӧдлыны сувтса пыкӧсјас да ловја чукӧрјасӧс—(мортјасӧс, вӧвјасӧс, ӧрудіјӧјасӧс да танкајасӧс куш ерд вылыс. Пушкајаслӧн стволыс

куґ, зарадыс вына, лыжӧны **лажмыда** (ӧрудіјӧыслӧн ду-ловыс оз вылӧ чургыс). Сывӧсна снарадыслӧн лебџан-

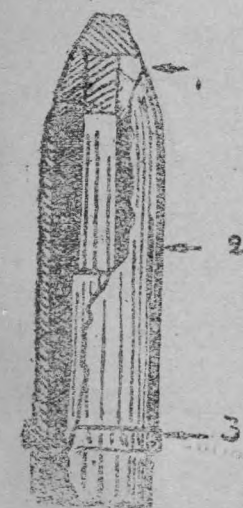
4-ӧд серпас. Снарад мунан туј тујыс—**траекторіямыс**—лаґ, снарад мунан ылнаыс абу ылын—8 км-саґ кымынкӧ 10 кілометр сајӧґ (4-d серпас).

1) Каченнојнас нымтӧмаӧс заводса клејмаыс раді, заводса клејмаыс бӧрла помас-да,

Мортіради жугөдлөны водса (горизонталнөй) целјас, адзйтөмјасиныс-да. Стволыс жеңыд, зарадыс абу јона вына, лыјөны крута (өрудіјөыслөн дулоыс сувтө крута). Снарадыс јона вылө качлөмөн лебзө, лебзан ыланамыс матын—4—6 км. (5 серп.)

Гаубицајас стволыс шөркөд-дем, зарадыныс вежласө: вермасны лыјлыны пушка моз вына зарадөн да, мортіра моз, ічөт вынаөн. Снарад муна 5-өд серпас. Снарад муна туј (траекторја). ыланамыс шөркөд-дем-жө (7—8 км.).

Снарадјас. Брајасөс артыллеріја жугөдө снарадјасөн. Снарадјасыс кык сикасаөс: **граната** да **шрапнел**. Гранатаөн (сылөн сөктаыс 16 кілограмм, модног шусө бомбаөн) віөны мортјасөс тупса інјасыс, мылкјас сажыс, жугөдлөны укреплеңнөјас да пощөсјас да шыкөдөны војутан көлујјас (өрудіјөјас пулеметјас). Мыгөрыс сылөн (6-д серпас) уклада ціміндр модаа,

6-өд серпас. Граната.
1—јурыс, 2—уклада
корпус дорывы пыдбөсөн
3—нуан вөн.

корпусыс—јывладорөдыс јосмөма; јосмөмла помас—**јурас**—віңтітөма зарад өзтыс **взрыватель**, өзтө, гранатаыс-кө інмас кушөмкө торјө. Корпус пышқас, гыркса інас, течөны взрыв вөчыс вешествојасөн. Пасө лібө сыгөгөр муас інмөмөн гранатаыс пасмунөпотө, артмөм газјасыс торпырігөн резөны осколокјассө, жугөдны препјатствіјөјассө да дојдалөны-віјөны јөзсө. Гранатасө-кө лөгөдөма ловја мортјасөс віны, секі корпус стенсө вөчөны кызжыка, взрывајтыс вешествојассө пуктөны ешажык а зарад өзтысө—взрывателсө—вөчөны јона, чутөкөн, медым кытчөкө інмөм мыст гранатаыс пырыс-төм-пыр резөбтіс уна осколокјасөн. Сешөм гранатаыс шусө **осколочнөјөн**. Гранатасө-кө лөгөдөма жугөдлыны кушөмкө препјатствіјөјас лібө укреплеңнөјас

(окопјас, блиндажјас, крепостјас), секи-нын снарадыслон стенијасыс вощиджыкоч, пасвартан вешествојассо течоны унжык, а озтыссо вочоны „ножмодчанаос“, медым гранатаыс ез озы муо инмом мыст, а пыдоа муас пырис-да волиети пондис рачны уна чукормом газ выннас. Сешом гранатаыс шусо фугаснојон.

Муо инмом мыст гранатаыс, сы серти—кушом сылон калыбрыс, уна-о сени взрыв вочан вешествојасыс да кушом озтыссылон самыс (оджо озтана-ли, ножмодчана-ли), сиз-жо-и грунт сертыис,—вочо гу, либо **ВОРОНКА** (7-d серпас). 76 мм. гранаталон осколожасыс тырмымона

жугодоны 20—25 метра пастаод, торја осколожасыс вермасны ылысжык-на сузодны.

7-од серпас. Снарадон пержом гу (воронка 76 мм пушка снарадон).

мортјасос. Течома вощи стена уклада стоканыс, жыладорас журыс торјон вититчо.

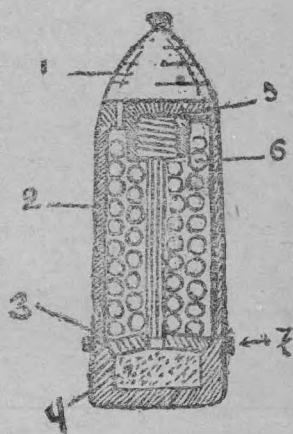
Шрапнель жукас вититчыссо дистанционної трубка да сывосна снарадсо почо рачодны сынодас лубојо дистанцијавин (ылнаын).

Уклада шрапнель стоканас течоны гогрос свинец пулајас, пула лыдыс калыбр сертыис—260-сань 600-оз. Стокан пыдос аспуктыссо кожыштан зарад сылон могыс—кожыштны стокан пыщкыс пулајассо.

Медым еско снарадсо почис ыстыны (лыжны) муо пыдо пыромон, дистанционної трубкаас ем пас „уд“ (удар). Сыис оприч шрапнельто вочома сиз, медым муас либо кушомко препятствијо инмыгас-ко дистанционної трубкаыс кот і оз ладмы-а, снарадыс взрывитчас.

Медым батареја в рмис дорјы-5 сны јона матыстчом пехотаныс либо

Шрапнель (8-d серпас) лосодома вини противныкыс ловја

8-од серпас. Шрапнель шородыс вундомон: 1—дистанционної трубка, 2—центральной трубка, 3—диафрагма, 4—шыбытан зарад, 5—журыс, 6—шрапнель пулајас, 7—нуан вонь.

Артиллериялык лыжым. Би нуодом могыс (лыжым могыс) орундожассо сувтодалоны тупкөсө позициясө, сысаң лыжысжасыс асныс оз адыны противниксө да противникыс најоос оз ады. Сындоаң адымыс зөбсөмаос-жө.

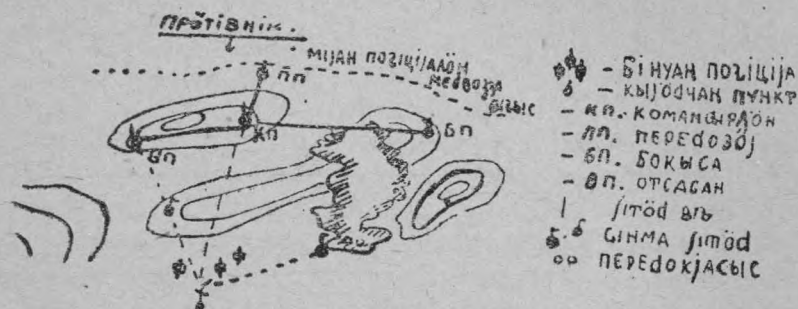
Медбур батареяжасылы зөбсыны модарладор покот-жасө, мылк сажө, вөр сажө да сиктжас-стрөбжас сажө.

Медым буржыка зөбсыны, орундожассо сувтодлоны мода-мөдөаңыс кост вөчөмөн да оз ровнайтчыны (костыс колө ещавылө 30 либө 10 шаг).

Медым батарея вермис нуны би возлаңас, бокжасас, мукөддырји весиг бөрлаңас, корсөны наблюдательнөй пунктжас, кысаң позо мичаа да паскыда адыны противникжасылы сулаланинжассө.

Өтө наблюдательнөй пунктын (наблюдательнөй пунктжастө, медым буржыка адыны противниклыс сулалөмсө, вөтлөмсө да вөчөмсө, колө лөсөдны мыжверман унжык) сулалө батареяжаслөн команджырыс. Сижө пунктжыс шусө команджирскөй пунктөн, мукөджасыс уж вөчөм сертыс шусөны: **медвожзаса**—пехота возвылас-на сижө, **бокжыса** да **содтөда** (вспомогательнөй)—видлавы-кыжөдны кушөм-кө жона колана визөд.

Орундожнөй передокжасыс да снарад запасжасыс позиция сажынөс $\frac{1}{2}$ -1 километра ылавын, гусаинын, бокынжык. Кыжөдчан пунктжасыс, бинуодан позицияжыс да передокжас визан местажыс шусө **артиллерийскөй позиция**-өн, либө — сөшөм артиллерийскөй частлөн позиционнөй район.

10-д серп. Артиллерийскөй позиция.

Овлө, батареялы либө торја өтка орундожылы лөс сувтны куш позиция вылө да нуны би вескыда, прө-

тивник вылас аҗәмөн метитчөмөн. Медса-нын тајо вер-мас лоны прөтивниксаң танқјас да броневіқјас воігөн, кор он удыт кықколө лөсөдчынысө. Артільеріјалөн лыјсөмыс артмө:

а) **Разведка** нуөдөмыс; разведка нуөдчысө бој дырји дугдывтөг да быд боксаң, быд кыјөдчан пунктсаң, сөд-төд јуөрјас артільеріјалы вайөны пехотасаң да авіація;

б) **Лыјсыны лөсөдчөмын**; лыјсыны лөсөдчө-гөн стөчөз арталөны топографическөј даннөјјас (ыласө, местаыслыс жужтасө, вөрјас да мыјда), поводда веж-ласөмсө, поводдаыслыс лыјсөм вылас төдчөмсө-да. Стөча ставторсө арталігөн снарадыслы колө пырыс-төм-пыр інмыны пасө, мбө—абу-кө стөча арталөма, а сөмын ыласас—снарад інмөм-рзрывајтчөм сертыс во-часөн вайөдөны колана местаөзыс. Пас дөрө вочасөн лыјсөмөн матыстчөмыс шусө прістрелкаөн;

в) **Інмалөм ылә лыјлөмын**: інмалөм ылә лыјлөны сөмын секі, кор-нын бура төдмалөма, мыј снараджасыс воөны бурөщ пасас.

Разведкасө да лыјсөмыслы даннөјјассө нуөдөны кыјөдчан пунктјассаң нарошнө лөсөдөм пріборјасөн да јуөртчысөоны лыјсан позіціяас мбө командаөн, мбө пріказаңнөөн. Медым артільеріјалы бура да стөча ужавны, лөсөдөны јитөд артпозіціяса став частјасыскөд (кыјөдчан пунктјасыскөд, бі нуөдан позіціяыскөд, пер-едкіјасыскөд), пехотакөд да вылыссажык начальікја-сыскөд. Колө візөдны, медым јитөдыс дугдывтөг ужа-ліс. Артільеріјалөн пыржык вөдйтчан јітчан средство-ыс—телефон; сыыс кыңғі вөдйтчөны сінмөнаҗана сін-најасөн (флажокјасөн, лампајасөн), радиоөн, понјасөн, гулујасөн, цепкуҗа мортыс-мортө јуөрјас ыстөмөн, вөла да пода посылнөјјас пыр да с. в.

Бој нуөдіг кejas-кө артільеріјалыс частсө (батареја мбө дивізіон) сетөмаөс отсөг ылә пехотнөј частлы, секі быд батарејасаң пехотнөј частса команҗырыслы ыстөны пехотакөд јитөд кутан отҗеленнө.

2. ПУЛЕМЕТЈАС

Пулемет сикасјас. Пехотаса бојечјаслы віңтовка кыңғі сетөма јешцө өтувја өружјө—пулемет. Тајо өруж-

јоыс օтувјанас шусօ со мыј вօсна: сјօн вօдѣтчօны оз օтка-օтка бојечјас, а чукօрօн, кымынкօ бојечјас.

Пулемет—сещօм сѣкас օружјօ, кодѣ օтѣ мѣнутнас лѣжօ зев уна пула. Пулеметօс сѣз вօчօма, мыј օтчыд лыјлօм бօрын сјօ ачыс вымпօв зарадѣтчысօ, лыјօ мօдыс, којмօдыс да с. в., лѣбօ, кызѣ шуасны, лыјлօ **автоматѣчески**. Вывтѣ օдјօ лыјсѣгас пулеметыслօн стволјыс јона пօсалօ-да, сјօс колօ кօжօдны. Он-кօ кօжօд, лыјсынысօ оз пօч. Стволјыс кօждаммօ нарошнօ лօсօдօм ва тыра дозјын—кожухын, лѣбօ сынօднас рօчјас пыр.

Пулеметјасыд օвалօны кык сѣкасаօс: **станковօјјас**, кодјасօн лыјсօны станок вывсањ, да 2) кѣн новлօд-ланјас, кодјасօн лыјлօны лѣбօ кѣ помсањ, лѣбօ мыкօ былօ пуктօмօн.

Гօрд армѣјаօс вооружѣтօмаօс **Макѣм сѣстемаа станковօј пулеметօн** (11-д серпас)

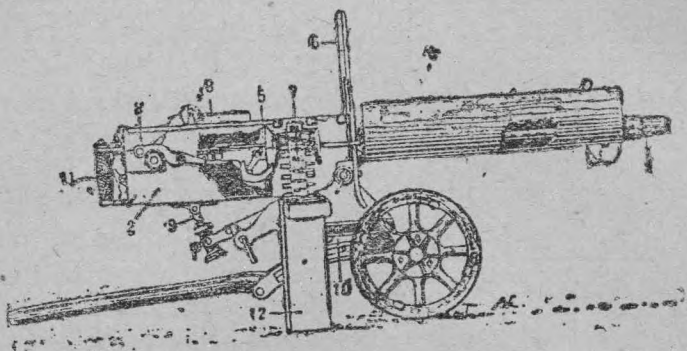
Станковօј пулемет артмօма кык частыс **тушаыс да станокыс**.

Тушаас медглавнօј частјасыс — **ствол** вѣнтовкалօн код-жօ. Стволсօ јօршѣтօма кожухօ. Кожухас пуктօма ва, медым кօжօдны стволсօ лыјсѣгас јона пօсалօмсыс.

Лыјсѣгас стволјыс кожух пыщкас бօрօ-вож ветлօ. Кожухыскօд օтлаօдлօма короб, кօнѣ ветлօны пулеметыслօн механѣзмјасыс. Ствол бօрладօр помас, кытчօ лօсօдօма **патронѣнкѣсօ**, јѣтօма **рама**. Рамаыс лыјсѣгас ветлօ бօрօ-вож стволыскօд օтлаын. Рамаыскօд օтлаын ветлօ **замок бојевօј лѣчѣнкаѣн да ударѣнкѣн**. Кօрօбас, патронѣнкѣ вѣстас, лօсօдօма патронјаспрѣмѣтан — прѣјомѣнкѣ. Прѣјомѣнкас патронјаса лѣнтасօ сујасны-да, сјօ лыјсѣгас вочасօн-вочасօн вѣшјօ вескыдладорсањыс шујгалањас; лѣнтасыс патронсօ њѣщыштօ бојевօј лѣчѣнкаыс да сујօ патронѣнкас. Томаныс патронсօ топыда зумгօ патронѣнкас, томаналօ сјօс да ударѣнкас жугօдօ капсулсօ. Капсуллօн ѣскырјасыс вескалօны порокօ, порокыс օзјօ, артмօм газјасыс ыжыд вынօн ыстօны пуласօ дај бօрлањ томансօ. Бօрлањ муѣгас томаныс шыбытօ лыјօм гѣлзасօ.

Зарадѣтчынысօ лօсօдօма **вороп** (рукојатка). Бօрла помсањыс кօрօбыс тупкысօ кык воропјаса **затылѣнкѣн**.

Затылныкас крепітома (вінтон) спусквоў рычаг. Рычагас лічкөмөн заводітоны лыжыны. Сөні-жө ем предохрані-
вельнөй рычаг.

11-д сөрпас. „Максім“ оістөмаа станковөй пулемет.
1. Кожук. 2. Короб. 3. Воропыс (короб вескыдладорас;
элөсөдөма зарадітчынысө). 4. дуло (помас.) 5. Томаныс (сөрпас
вылас тыдалө бокас, збылавылас сїјө оз тыдав; 6. Патронјаса
лента. 8) Метітчан (прїцел). 9 Улө-вылө лептан-лезан мехнїзм
(стөча метітөм былө). 10. Станок. 11. Затылнык (бөрла);
бөрлаас рычаг, рычагсө лічкөмөн заводітоны лыжыны). 12.
Лента новлөдлан көрөбканыс. 13. дулыслөн воладорпомыс
(надумнїк). Стволыс ставнас кујлө кожук пышқас. Сөрпас
вылын стволсө петкөдлөма, а збылавылас сїјө оз тыдав.

Пулемет станоклөн сурөсыс артмө кык мегырыс,
да б ө ж ы с. Мегыр вола помјас пырыс мунө
чөрс, чөрс помјасас јітөма көмөсаяссө. Сурса мегыр
вылас ладмөдөма гыркаса шөра нызан. Гыркаса інас
пуктөма вертлуг гөгыл, а сывылын пулеметыслөн көрө-
быс. Вертлугыс пулемет тушаыскөд вермө өтарө-мөдарө
бергавны. Прөтївнїк пулајасыс пулеметчїксө зөбөма
щїтөн. Щїтыс пуктыссө станок вылас. Көрөбыслөн бөрла-
дорпомыс јітөма улө-вылө лептан-лезан механїзмкөд,
кодөн почө лептыны да лезны пулеметсө.

Станковөй пулеметлөн бөјнуан выныс. Стволыслөн
да патроныслөн камїбрыс, вөчан ногыс да кузтаыс
зїк-жө 1891-д вога обрачеца вїнтовкалөн код; сөктаыс
64 кг.; зарадітчө лентасан, лентаас теччыссө 250 патрон.
Өтї мїнутөн пулемет вермө лыјны 500 — 600-ыс, но
бөјдырїі лыјө сөмын 250-ыс; лыјсїгад пыр-нын лөө сувт-
лывлыны лентажас вежны, задержкајас бырөдны, васө

вежны да с. в., сывёсна-і оз вермы 250-ыг унжыксё
лыжны.

Пулеметон лыжоны откөн да дугдывтөг (автоматическі): бөрјаногыс лыжоны — мбө нач дугдывтөг, мбө костјас вөчалөмөн, өчередјасөн (10-20 патронөн). Пулеметыг позө лыжыны пастаног да куцтаног савгөмөн да савгытөг — өтө чутө.

Пулеметлөн отка бі — кор өтө-өтө пулаөн лыжлоны; тацисө лыжлоны секи, кор оз көсјыны јавітны пулеметсө.

дугдывтөм бі — лента бөргөсә лента — нуөдөны секи, кор көсјөны сувтөдны врајаслыг воөмсө, мбө цккөз сјјөс жүгөдны.

Бур біөн лыддысгө дугдывтөг лыжөм. Öчередјасөн, 10 да 20-ыг лыжөм бөрын сувтлөмөн, лыжоны секи, кор ковмө метітчөмсө лөгөдны, вежны васө, лентажас-сө-да.

Пулаыслөн мунас ылнаыс 4 кілометра, а метітчөм сертөыс позө лыжыны 2.300—метраөз (3.200 восковөз).

Поход дырјі да бој дырјі пулеметон вөдөтчөны 5—7 морт номернөјјас: метітчыг да сылөн отсасы-гыс, кыјөдчыг-ылнамурталыг да кык-кујімөн патрон-вајалысјас. Став вылас командүјтө пулеметлөн начальник.

Пулеметлөн бурлуныс—сјјө вермө јона регыдөн нуны вына інмалана бі. Бі вын сертө өтө станковөј пулемет вермө вежны 50—60 бур лыжысгөс.

Пулеметлөн омөлуныс: сылөны ыжыд сөктаыс да сывёсна кокня новлөдлыны позтөмыс, сесса сылөн станокыс да щөтыс оз лөзны кокня да бура сјјөс зөбны прөтөвнөк адзөмыс, прөтөвнөк артөлмеріјаыс.

Таыс өпрөч пулеметлы колө, медым пыр вөлі тыр-мымөм патрон лентажасө сујалөмөн, ва да запаснөј част-јас вежлавны жүгалөмјассө да кіссөмјассө. Пулемет течасыс вывтө сложнөј-да, өтарө артмөны зафөржкајас.

Ас станокыс кыңзі станковөј пулеметлөн ем нөшта нарошнө лөгөдөм зөңітнөј установка да зөңітнөј метіт-чан, мыј вөсна пулемет вермө інмавын лебалыс самолет-јаслы 1.500 метраөз. Ферт, самолөтыд вывтө өдјөн леба-лө-да, уна пулеметјаслөн біыс імөтанажык лөө. Цук сы вөсна сынөдад оз откөн-өткөн лыжыны, а өтпырјө уна-өн — быдса взводөн.

Јона бурлуи вѳсна пулеметсаң поѳѳ лыјлыны сешѳм целѳѳ, кушѳмѳс сесга ѳекушѳм ѳружѳѳѳн — вѳнѳтов-каѳѳн-ѳѳ, кѳѳн новлѳѳдлан пулеметѳн-ѳѳ — оз поѳѳ ѳнмыны.

Шуам кѳѳ пулеметѳн поѳѳ лыјлыны тупкѳс сајсаң ас војскаса јур вывтѳ лѳѳѳ костјасѳѳѳс.

Лыјан целыс-кѳ тупкѳс сајын (шуам кѳѳ — мылк са-јын) да сѳѳ метѳтчысыслы оз тыдав, секѳ пѳмзујтѳѳны угломер - квадрантѳн. Угломер - квадрант аслыс сѳка-са прѳбор, кѳнѳ кругјас вылын — сувтсаын да водсаын — пасјалѳма пелѳс ыжтајас. Сувтса да водса пелѳсјассѳ ладмѳѳѳмѳн поѳѳ стѳч вескавын целѳѳ. Квадрантыс кык: пулемет дѳнас (шујгаладѳр пулемет воропас мѳр-тѳма) да командѳр ѳрдас. Пулеметсѳ сувтѳѳѳны кушѳмкѳ тупјѳѳ сајѳѳ, а командѳрыс угломер-квадрантнас петѳ воѳлаң-лѳ, бокѳ-лѳ, бѳрѳ-лѳ, сѳмын мед сылы-целыс лѳѳ тыдалана-а. Командѳрыс квадрантнас метѳтѳѳ, сесга — целѳѳзыс ылнасѳ да пулеметѳѳзыс ассаңыс костсѳ мурта-лас-да — јуѳртѳ пулеметыслы артмѳм пелѳсјассѳ квад-рант сертѳыс ѳ угломер сертѳыс. Квадрант-угломер сертѳ лыјсѳѳѳн ѳнмалѳны сешѳѳма-жѳ, кушѳѳма ѳнмалѳны цел-вылас вескыда метѳтѳѳмѳн.

Овлѳѳ, бој дырјѳ пулеметыс ас бојечјассаңыс бѳрвыв-лаңыс да сылы лѳѳ лыјлыны најѳ јур вывтѳ. Сѳѳ лыјсѳ-гас со кушѳм правѳлѳјас колѳ кутны тѳѳвылын:

1. Медым пулајасыс мунѳсны 3 метраыс вылѳѳѳжык кор бојечјасыс мунѳны, лѳѳѳ 5 метра вылнатѳ местаса-ңыс (мусаңыс, кѳнѳ бојечјасыс ветлѳны).

2. Пулајасыслы да патронјасыслы колѳ лѳны ѳсправ-нѳѳн.

3. дугдывтѳѳ лыјсѳѳѳн лѳңны уна вылѳ сѳмын кык лѳнта; лыјлан-кѳ унжык, стволыс вывтѳ јѳна пѳгалас-да, пулајасыс оз понѳѳны мѳчаа лебѳыны.

4. Рѳвнѳј места вылын лыјсыс пулеметыслы колѳ лѳны 400 восков сајын ас частјасыс, лыјлан ылнаыс-кѳ 600 восков. Пулеметыс-кѳ мылк улын, лѳѳѳ лыјлѳ вы-лытѳ муныс целлы, а бојечјасыс пула уласѳѳ, вермас ѳ матѳѳжык матыстчыны.

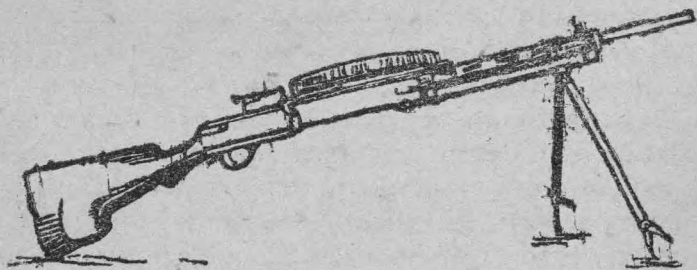
Ас бојечјас костѳѳ лыјсѳѳмсѳ нуѳѳѳѳны сѳѳ, медым меддорѳѳ мунаң пулајасыс ез матыстчыны ас војскајас дѳрѳ матѳѳжык ѳѳламынѳѳ пѳј пулеметсаң ылнаыслы,

шуам сіз: пулеметсаң-кө ылнаыс 400 восков, медым meddoröd мунан пулаыс 10 восковыс матөжык ез матыстчы ас jöz doröз.

Киөн новлөдлан пулемет. Киөн новлөдлан пулемет— асылссама машина, кодлөн мыгöрыс зик-жө ружjөлөн код, сөмын сыыс ыжыджык. Miжан Görд армияө пыртöма Максим-Токарев киөн новлөдлан пулемет, сіjө — станковjө пулеметлөн кокньöммөдөм тушаыс кокјас (сошкајас) jылын

Сесса — мыjөн нөшта-на таjө торјалө — таjө пулеметыслөн кожухыс ванас оз тыртыгсы, стволыс көзалө сынөдөн.

Пулеметлөн сөктаыс 13 кілограмм (30 пунт), новлөдлө öтi морт; винтовка дорын сөмын неуна ыжыджык; би вын сертыс вежө 10 лыжыгөс; лыжан öдыс мінутаөн 100 — 150 лыjөм; зарядытчыгсө 100 патрон төрмөна лентатыс. Пула мунан медыжыд ылнаыс 3.000 метра, інмана ылнаыс — 1.000 метра (2.500 восков). Медбура інмалө матыса да шөркоддем ылнаыс — 700-800 метр сајыс, гырысжык целјасө — 1000 метрөз.

„Фегтареv“ системаа киөн новлөдлан пулемет

Максим-Токарев пулеметыс кыңзi Görдармияө пыртöма киөн новлөдлан кокнь пулемет фегтареvлөн сіjө зик-жө винтовка код, кожухыс абу, тчас сертыс jона прөстөj, сөктаыс сөмын 7,7 кг; зарядтан магафныс (49 патрон сетчө төрө) — гөгрөс, пуктыгсө пулемет ствол ыылө.

Лыжан ылнаыс 2.000 метр; öдыс — 100-150 лыjөм мінутаөн; інман ылнаыс 1.400 метр (2.000 восков). Медбура інмалө матысажык целјасө: посњјасө-кө 400 метрөз, гырысжыкјасө-кө — 700-800 метрөз.

Тажо кыкнан пулеметсыс пожо лылыны улыті лебале самолётјасо 600 метра сайсан.

Ручној самолётјасо лысыны пожо, көт метітчысыс оз ачы цельсо мбө цельс тупјод сайын. Лыјсигоныс пулеметсо пуктоны кокјылө — сошкајас јылө. Серт-нын сјјө абу станокыд: мыкө вөснакө лысысыс абу ладвылын, сјјө пырыстөм-пыр інмалөмас төдчө, сы вөсна, кықи і виңтовкаыс тајон оз пож лылыны ас војскајас јур вывті. Ручној пулеметон ас бојечјас јур вывті пожо лылыны сомын, пулеметсо-кө пуктан вылын інө — мылк јылө, пу јылө, мбө керка былө.

Бој дырјі да поход вылын ручној пулеметон вөдитчөны кыкөн, кык номер: метітчысыс — пулеметыслөн көчаіныс, да метітчысыслөн отсасысыс. Татчө оз пырны патрон вајалысјас, кодјас вермасны лоны 2 мбө 3 мортөз. Командујтө пулеметыслөн началькыс.

Ручној пулеметјасыдлөн ем тырмытөмтор — зев щөкыда лысөмөыс дугдөны; налөн јона өдјө стволыс кельдөз пөсалө-да, он-кө көсјы лысөмөыс дугдыны, стволсө лоө вежны; ковмө јона уна патрон; дугдывтөм бі, кықи правіло, оз нуны, лыјлоны 6 — 10 патронөн, мбө, кықи шуөны, пулеметыс-пө лыјло жеңыдїкаөн.

Медбурлуныс тајо пулеметјасыслөн: налөн төдлытөг воөмыс, вына-інмалана біыс весөпөртө прөтивнїкјасөс.

Тажо бурлун вөснаыс пулеметјасөс лөсөдөмаөс сы былө, медым сјјөн пехоталы наступајтїгас піскөдны туј мбө дорјысїгөн-кө — пощны прөтивнїклыс мїјан ловја јөз дїнө воөмсө. Кыкнан дырјїыс зілоны сјјө машинанас вајны унжык вред прөтивнїклы да візтыны ассыным ловја јөзнымөс — гөрдармејечјасөс — штыкөн ускөдчөм былө.

3. КІӨН ШЫБЛАЛАН ДА РУЖЕЈНӨЈ ГРАНАТАЈАС.

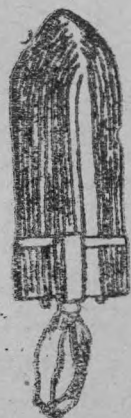
1. **Фјаконев сїстемаа ружејнөј граната.** Тајо гранатаыс золаңік разрывајтчан снарад модаа, кодөс ладмөдөма колана ылнаын өзјыны сынөдас да артман осколокјаснас дојдавын-віјавны прөтивнїкјасөс. Гранатасө шыблалөны лыјсан виңтовкаөн, бојевөј патрон вынөн. Лыјом могыс гранатасө пуктоны нарошнө лөсөдөм трубка піө — **МОРҢІРКА** піө — да ськөд отлаын сүјөны

ствол помас штык пыдди. Винтовкасö пасас вайодöны—метитчöны—квадрантöн (15 серпас). Лыжигас пуламыс мунö граната шөрөдыс, а сыбөрса муныс газжасыс öзтöны да шыбытöны.

Бож дыржи гранатажаснас вөдитчöны сывылаö indöm нарошнö божечжас—гранатометжас. Налөн мог—жужыда усан биөн дождавны-виавны прөтивникжасöс сажоджас сажыс, пула инмавтöм инжасыс (мертвые пространства) да с. в.

Гранаталөн сөктаыс 300 грамм, лебжан ылнаыс 120—300 метра (180—450 восков). Осколокжасыс разрывайтчан инсаңыс разалöны 150 метра паста. Гранатаыслөн траекторijaыс вывти крут-да, сывөсна сижос пюэö шыблавны сажоджас сажан, асланым воjскажас журывт-да.

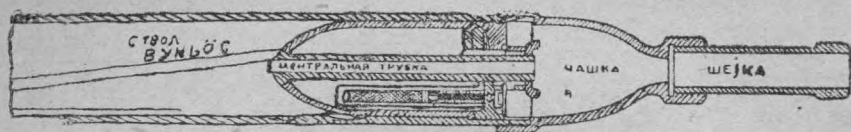
Гранатаыс—тупик ныра, пула модаа; удворсаңыс тупjöма свинеча колпакөн, кодi вiзö гранатаыслыс дистанционнöй частсö ульмöмыс, лыжигас сижö нещыштсö. Гранатаыслөн чугууннöй корпусыс—чугун дозжыс—тыртыссö разрывайтчан зарадөн. Корпус пыщкас суйöма: пырмунан шөр трубка умалы сыпыр прөдитны да чуңлыс—өзтысöс (детонаторöс) да нөжмөдысöс (нөжмыда сотчыс сорас) сетчö пуктöм вылаö. Бөрвывсаңыс тупjöма пыдöсөн. Пыдöс мышвылас, пырмунан шөр трубка шөрас, суйöма jитан тув улысса да вылысса гажкажасөн, а сы вылын—дистанционнöй трубка, кодöс удворсаңыс тупjöма обтураторөн да крепitöма топöдан гажкаөн.

13-д серпас.
Ружейнöй гра-
ната.

Гранатаыслөн корпусыс кистыссö чугуныс. Зарадыс—чорыда жугөдö-өзjö детонаторсаң. Дистанционнöй трубка лөсөдöма коланавыжын гранатасö öзтыны. Порок газжас, коджас артмöны лыжигас, мунöны пула бөрсаыс винтовка стволсаңыс мортыркаас обтуратор роппырыс да дистанционнöй диск пырыс да öзтöны нөжмөдысöс—нөжмыда сотчысжассö. Медбура инмалö-доjдалö, гранатаыс-кө өзjö 2—5 метра жужтаын пас вылас.

Мортирка течöма кујим частыс: уклада цимндр модаа стволжыс, јитан чашкаыс да шејка.

14-d. серпас. Ружејнөј граната мортіркаын

Ствол—вескөдө гранатаыслыс лебчөмсө. Јитан чашка—укладыс, јитө паскыд стволсө вѣнтовка помас.

Квадрант течöма: 1) обојмаыс, 2) вѣнтөн крепитөм наметкаыс да 3) индыс-отвесөн.

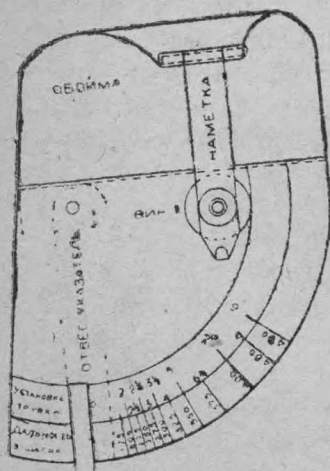
1914-d васа кѣи шыблалан граната Гранатаыслөн сөктаыс 700 грамм ($1\frac{3}{4}$ фунт), шыблалöны кѣ помыс 35-40 метрасаң (со восковсаң).

Өзјө 4 секунд мыст шыбытөм бөрас да артмө 200 осколкѣ, кодјас вермөны мортөс вѣны 6—8 метра выјөз (9—12 восков выјөз):* Сывөсна гранатанас позө вөдѣгчыны атака вылө мунигөн: гранатаөс шыбытөм бөрын бојеч, ас гранатаыс увтө сурөмыс повтөг, вермө мунны возө.

Гранатасө течöма: а) бутулка модаа воропа жөч корпусыс, код пышкө течöма өзјан зарад; б) өзтан механизм ударникөн да в) шыбыттөз војдөр пуктыссан капсул-детонатор (өзтыс)-17 серпас).

Корпусыс жежыд жөчыс. дојдалан осколокјассө сѣјө оз сет-да, сывөсна корпус увтас пуктөма нарошнө решетка 1 мм. кызта көрт квадратикјасыс. Сѣјө квадратикјасыс-ѣ дојдалöны граната разрывајтчигас.

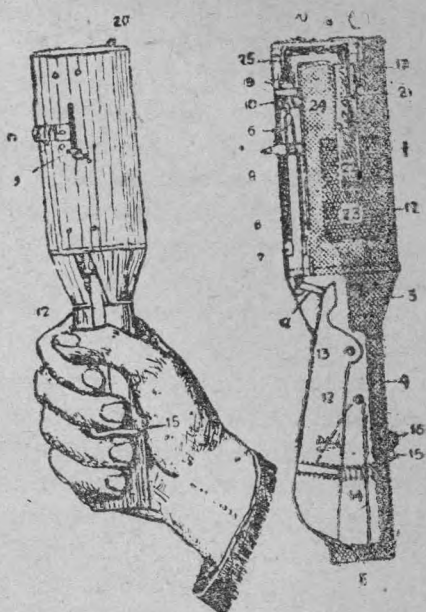
Разрывајтчан зарадыс—400 грамм—јона вына дрөбитан вещество—трөтил мѣбө мѣмѣнт, өзјынысө вермө сөмын детонаторсаң. „Зоньвиза“ гранатаөн детонатортөг вөдѣгчыны позө ңеммында повтөг, детонатортөгыс весѣг көв бѣпурјө пуктан оз разрывѣтчы. Сөмын гранатаыс-кө јона-нын сѣмөма, дук-нын сетыс кылыштө, секѣ

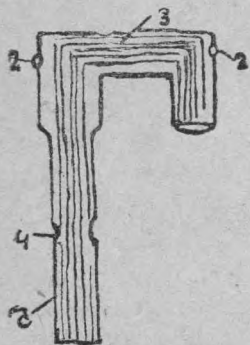
15-серпас. Квадрант.

вөдйтычынысö јона öпаснö. Сешöм гранатајассö оз сетны бојечјас кiö, сотöны. Капсул детонатор вöчöма сывылö, медым аслас взрывiтчöмнас взрывiтны гранатаыслыс взрывајтчан зарадсö.

16 серп. 1414-d вoсa oбpaжeцa кiөн шыблалан граната, лыдпасјас-ыс петкöдлöны: 1—гранаталөн корпус; 2—корпус пыдöс; 3—горловина (голі); 4—вороп; 5—вороп пыдöс; 6—ударник; 7—ударник-муфта; 8—бојевöј пружина; 9—курок; 10—вескöдлан муфта; 11—предохранительнöј чека; 12—вожјаса рычаг (бојевöј взвод); 13—бојевöј взводлөн чöрс; 14—бојевöј взводлөн пружина; 15—бојевöј взводлөн кольча; 16—кольча мыжöд (һоңтор); 17—осколокјас; 18—капсул-детонатор; 19—зола капсул (пiстон); 20—öзöс; 21—дiстанциöннöј част; 22—детонатор; 23—содтöдa детонатор-тет-рiл либö порошок модaа мiлiнiт; 25—разрывајтан зарад.

Öзтыс мехаңизм öзтö капсулсö. Граната зарадiтöмнас шусö сыпышкö детонаторсö суйöмыс. Зарадiтöны сöмын шыбытiгас. Воэвыв зарадiтöмөн да ударниксö предохранительнöј взвод вылö пунктöмөн граната-сö поэö новлöдлыны: 1) сторожевöј заставајасын, полевöј караулјасын да секретјасын; 2) бојевöј разведка вылын; 3) бој вылын прöтивник дiнö

17-d серпас. Детонтор
1. Пiстон 2. Газ петан
роэ. 3. Капсул-детона-
торлөн голиыс. 4. Обжiм
5. Гремучејртуачунылыс

200—260 метрöз матыстчiгөн. Нe-кушöм ногөн оз поэ новлöдлыны гранатајас за радiтöмөн: 1) по-ход вылын; 2) резервын сулалiгөн,

весіг кѡѣ медматыса бојевѡј віѣ вылас; 3) быдлаын, кѡні оз-на ковмы граната шыблалѡмыс.

Гранатаѡн вѡдѣтчѣгѡн колѡ:

1. Бостны зарадѣтѡм гранатасѡ вескыд кѣѡ(шужѣч-кѡ, шужа кѣѡ) кѣѡ воропѡдыс, вороп мышнас кѣпыдѡслаң да рычагла дорнас ывлалаң. Колчасѡ, кодѣ пуктысѡѡ вороп ылаѡ, колѡ ладмѡдны ынтѡм да шѡр чуңјас костѡ.

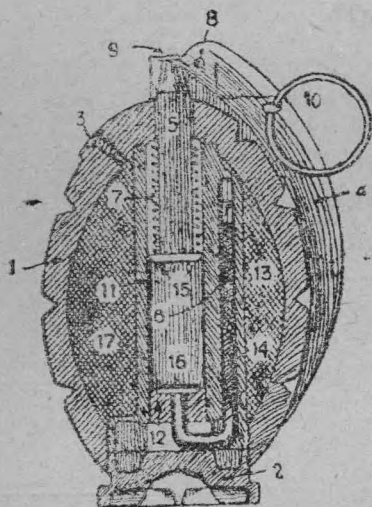
2. Чуңјаснад топыда шамыртны воропсѡ, рычагсѡ вѡјтѡдны помѡз; секѣ колчаыс мыныштас код, а ударныкыс бѡрыңтчас помѡз бѡрлаң.

3. Гранатасѡ сыног-жѡ кутѡмѡн мѡд певнад помѡз вештыны предохранѣтельнѡј чекасѡ.

4. Шыбытѣгѡн колчасѡ колны кѣѡ (он-кѡ кол, оз разрывѣтчы). Колчаыс мынѡ-да, пружѣнаыс лептас рычагыслыг бѡр помсѡ, ударныкыс мезмас вілкі вожјассыс да ѡзтас капсулсѡ, капсулыс—стѡпѣнсѡ, 4 секунд мыст дѣтонаторѡчыс да гранатаыс взрывѣтчас.

Колчасѡ воэвыв ыѣщыштны ыѣкущѡма оз поэ.

Мѣлласа граната. Гранатаыслѡн сѡктаыс 550 грамм ($1\frac{1}{3}$ фунт), шыблавсѡ кѣ помыс 60 метрасаң (80—90 восковсаң). Ѳзѡ 5 секунд мыст, артмѡ 150 осколкѣ, кодјас вермѡны дѡјдны-віны 50 метра пастаыс; граната шыблалысјасыс да сылѡн суседјасыс, медым оз ло дѡјмѡма, дѣбсылѡны сажѡдјас сажѡ. Сывѡсна Мѣлласа гранатаѡн јонжыкасѡ вѡдѣтчѡны дѡрјысѣгѡнжык.

18-д серп. Мѣлласа граната. 1—граната корпус; 2—вылысса ѡшѣн шајба; 3—ѡшѣн віңт; 4—бојевѡј взводлѡн рычаг; 5—ударнык; 6—дѣтонатор (гремучѡј ртут); 7—рычаг чѡрс; 9—ударныклѡн јур; 10—візтысан чека колчаѡн; 11—цѣнтральнѡј трубка; 12—капсул-дѣтонаторлѡн венчѣк; 13—шѡр трубка вож; 14—бѣкфорд шнур; 15—2 бѡјек; 16—капсул (пѣстон); 17—разрывајтан зарад.

Бой дырји гранатасо сетоны став лыжысылы.

Божевөй назначеньёны сijo-жө, кушөмi ружеинөй гранаталөн: дождавны-вижавны прөтивникясөс, кодяс сажөд-яс сажөд, пула инмавтөминясөд, матыстчөны колана по-жидияясө, пулеметяс динө да с. в.

Гранатаыс колк модаа, чугун корпусыс (18 герпас) кытчө суйөма взрывайтчан зарад, өзтан механизм ударникөн да шыбытигас пуктысган капсул-детонатор.

Корпусыс—чугуныс, ножмөс, колк модаа. Пышкөссаңыс стеныс шылыд, ывласаңыс—пөперегног да кужаланог вөчалөма нолпелөса бөрөздаяс, медым корпусыс кокныжыка дрөбитчiс. Разрывайтчан зарадсө—йна вына дрөбитан веществояс (тротил, либө мiмiңит)—суйөма шөр трубкаа стеняс костас. Гранатаыс-кө „зонвиза“, вөдитчыны пожө повтөг: кучкалөмыс не биыс оз разрывайтчы, разрывайтчө сөмын детонаторсаң.

Зарадитөны шыбыттөз. Сы могыс: 1) раңны вылыс-са өшиңсыс шажасө; 2) кутны гранатасө шуҗга кiнад өшиңнас вевдорлаң да вескыд кiнад суйны капсул-детонаторсө; 3) виңитны шажасө помөзгыс.

Медым гранатанас инмыны пасө, колө:

1. Зарадитөм гранатаөс бостны вескыд ктө (шүлгич-кө, шуҗга кiө) рычагнас кiпидөслаң, шажбанас уддорлаң.

2. Гранатасө топыда кутөмөн (некушөма оз полезны рычагыслы мынны), мөд кiнад перҗыны предохранительнөй чекасө.

3. Шыбытны пасө. Шыбытигас ударникыс брычгө ылө бокө, ударникыс жугөдө капсулсө, 5 секунд мыгт гранатаыс взрывайтчө.

Взрывайтчигас шыбытыгыслы да суседжасыслы колө сажөдчывны сажөд сажө: гранатаыслөн осколокжасыс 50 метра пастаөз резөны, а шыбытны верман 35 метра сажө.

Шыбытөмсө-көеновтөма, пуктыны чекасө бөр важ местаас да вожө кезлө перҗыны детонаторсө-i. Разрадитигас вылысас өшиң шажасө раңлөны да кыскөны детонаторсө бiкфорд шнурө чуңясөн кутчiсөмөн.

Граната шыблалысжасыс индөдяс. Бой дырји гранатажастө шыблалөны сещөм здукжасө, кор став сикас биыс—став сикас оружөжассыс—өдмас похтөмөз да кор ковмас пискөдны туҗ прөтивник дорө штыкжасөн ма-

сетöма пехоталы. Быд боеч-кавалерістлы кіас сетöма 3-мінејнöј вiнтовка, а командірјасыслы — револьвер. Асторјöга öружјö кынзi сетöма ношта öтүвја (уна боеч öтi öружјöнас вöдiтчöны) автомат öружјö—ручнöј да станковöј пулеметјас. Слетарев сістемаа ручнöј пулемет ем быд сабелнöј взводын, новлöдлöны вöв вылас пуктöмөн. „Максім“ сістемаа станковöј пулемет новлöдчысöö нарошнö вöчöм. тачанкајас вылын, нол вöв дод-далöмөн. Лыјыны позö тачанкајас вывсаңыс лiбö летчöмөн, мусаңыс. Кавалеріјскöј полкса пулеметнöј ескадронын лыдчысöö 16 пулемет. Бoј нуöдöм вылö станковöј пулеметјастö јуклöны сабелнöј ескадронјаслы косасны самолетјаскöд лiбö лöсöдавны бi чутјас полкса лiбö ескадронса боевöј пöрадоклы. Матыса бoј нуöдны коңыңалы, пехоталы моз-жö, сетöма-кiөн шыблалан да ружејнöј гранатајас. Вiнтовкаөн, револьверөн да кiпом гранатајасөн позö вöдiтчыны вöввывсаң-i. Коңыңалөн гырысжык јитасјасыс соједiнeнeннöјасыс (бригада, дивізіја да с. в.) ас составас новлöдлöны артілмеріја да броевöј частјас; колöм серті тајö јитасјасыслы вермöны сетны танкајас, самолетјас, тажолöј артілмеріја-да.

Коңыңалөн боевöј мөјјасыс, сіјöс котыртöмыс-да Коңыңаöс котырталöма кавалеріјскöј полкјасö, полкјас течöны ескадронјасыс—сабелнöјыс да пулеметнöјыс. Сыыс öпріч емöс торја сабелнöј ескадронјас стрелковöј дивізіјајасын да сабелнöј взводјас—стрелковöј полкјасын. Торја ескадронјас да коннöј взводјас сöмын ас пехотаыслыс колöмлунсö мoгмöдны, а кавалеріјскöј полкјас, кызі i колö мiјан арміјалы лiбö фронтлы, ужалöны ашшöрсыныс. Коңыңаöс лeзöны секјасöжык, кор ковмывлö јона öдјö мыјкö вöчны (кытчöкö воны, лiбö вöтöдны) да медым секi-жö сылөн вöлі јона бi вын дорјысны i наступајтны; вoјна востігјасөн коңыңаөн тупкöны ассыным мобілізација нуöдöмöс да торкöны мобілізација нуöдöмсö врајаслыс; војујтысјас матыстчигас коңыңа нуöдö авіацијакöд öтүв разведка, kodі ковмавлö медым нуöдны фронт вылын кушöмкö лiбö операціја, лiбö тупкö мiјан војскајаслыс вежласöм-сö. Пехотнöј частјас прöтивнiкјаскöд паныдасасны-дi, коңыңа ускöдчö ас војскаса флангјасас да вiзö фланг-

җассо прөтивник уласомыс. Коңыңаос вермасны шы-
бытны прөтивниклы тыл пыщкас, медем торкавны боевөй
пріпасјас вәјөмсө (базајассө, аеродромјассө, көрттујас
да с. в.), орооны фронтыслыс тылыскөд јітөдсө, кыпөдны
сені восстанњөјас, өзтыны партизанскөј да гражданскөј
војна бі. Торја ескадрөңјас да коннөј взводјас јонжыкасө
разведка нуөдөны, мөд-мөд частјас кост јітөд кутөны-да.

Конницадан бој нуодомыс. Вылынжык indom могассо конница оломо нуодо боюн, а медводор—конной строюм кокасомон. Сомын, коло шуны, вовяс вылын пукалы-жасыд жона тодчанаос медга-нын онја лыжан оружјо-жасы, сывосна вовяснад водитчыныто коло сја, медым мывермомыс омолжыка вескавын лыжан улас—ускод чыны нач тодлытог, кор противныкыс абу-на удитома бисо востынысо, лбо сылыс бисо кусодомаос-нын, лбо омолла ужалоны-ми. Аслас оружјо сертыс да котыртотм сертыс конница вермо вочаасын противнык конницакод-и, пехотыскотд-и, моторичированной частжасыскотд-и. Конница вермо кокасны вовяс вылын пукаломон-и, подон-и:—мыдако мындо боечжас воввывсагыс летчоны, а мукотжасыс колтчоны вовжассо вжыны. Сомын сја рымасо вов вывсагысжык кокасны, озко сы выло мотажтны лбо противныкыс лбо местаыс. Борја условјо-жас дырыс конница подаасо, заводитчо пехота мозжо ужавны технической средствожаснас. Сјако—конницаыдлон бојсо нуодны ем сомын кык ногас. Воввылын оти пукалысыс отпыржасыс вермо нуодны сомын оти ногаснас, лбо вежласомон—воввывсаг-да, подон-да. Конной подразделенной вермо вежласны—пуксыны да четчыны да јукны ассыс вынсо вола да пода чукоржасо. Онја бој дырја вына пехота выло конницадан атакаыс—потомтор, некущом бур сыыс оз вермы лоны. Пехотакот паныдасигас конница нуодо би кое, ассыс одјо мунаи самсо оз сомын усласом выло вја, а щощ кокасан колујжассо одјо новлодлом выло-и, најос буржык ногон исползутотм выло-да. Медым ешажык воштыны противнык бгыс (артыллерияыс, пулеметжасыс да оружјо-жасыс), конница жона паскыда маневрируто, ветло жебсасомон сјоджас сјати, разотчо ас подразделенной.

јаснас јона паскыда, медым ешажык воштыны лыјом-јассыс.

Пехоталөн коңыцакөд көсасөмыс. Коңыцакөд ко-сасгас пехота медвојдөр петкөдө ассыс медјонлунсө—вына бисө да вына бинас местасө кутны вермөмсө. ҫерт, некоднан торјыс на пышкыс оз лоны, пехотасө-кө суасны лөсөдчытөг. Коңыцасань немтөдлытөг ускөдчөмыс вi-қоны пехотаөн дугдывтөг нуодан реэведка да охрaнeннө. Коңыцалы јона бур ускөдчыны атакаөн муныс колонна вылө, сені пехотаыд ассыс бисө озжык вермы кыпөд-нысө-да; атакујтны поснi бiа чутјасө разөдчөм пехотаөс коңыцаыдлы јона сөкыд, дај оз-і поч. Бојевөј пөра-дөкас вужнысө-кө пехоталөн кадыс абу, коңыцалыс атакасө сiјө примiтө сiјө пөрадөкнас, кушөмөн суисны: лыјлоны залпөн-залпөн вескыда, лiбө шыблалөны бојевөј гранатјас да асныс ускөдчөны штыкнас. Секі пехоталы колө җебсасны кушөмкө сaјөдјас сaјө, лiбө аслыс сувтны гөгөрбок, медым быд боксаң поҗис дорјысны. Коңыца-лыс первојја атакасө-кө лоө жүгөдөма, секі оз-на поч мөвпавны, мыј сiјө вылыс оз ускөдчы. Быд кавалерiј-скөј част лiбө подразделeннө пондас лөсөдчыны атака кежлө аслас огнөвөј средcтвoјаснас да ускөдчас секі, кор сiјө аслас бинас вермас пөдтыны пехотаыслыс бисө. Ассыс вынсө коңыца паскөдас фронт пастала да јона пыдына, медым дугдывтөг векөтарө воэө насту-пaјтны лiбө дорјысны пехота воөмөыс. Коңыцалыс коeнуодан самсө төдөмөн пехота пондас зiмны быд-пырјаыс петкөдлыны ассыс јонлунсө: бисө, места сертi ладмөдчөмсө, выныс-вынөн бој нуөдөмсө.

4. ВОЕННО-ХИМИЧЕСКӨЈ ДЕЛӨ

Мыј сiјө химическөј көсыс? 1914-1918-д вога војна вылын војутысјас секдырса војутны көлујјас-өручiјө-јас, виңтовкајас — кыңзi медвоззасыс петкөдiсны јадөвiтөј вешшествојас, кодјас бојеч органiзмө вескаломөн отрав-лајтiсны сiјөс да сывөсна петкөдiсны стројыс.

Јада торјасөн бојвылын вөдiтчөмыс да сыыс дорјы-сөмыс шусө химическөј көсөн.

Өнi бој дырјi вөдiтчөны со кушөм бојевөј хими-ческөј вешшествојасөн: 1) отравiтчан бојевөј вешше-

ствојас (О. В.) кодјас отравітöны мортöс лібö пемö-
сöс да сізöн, лібö пыр кeжлö, лібö Һeдыр кeжлö пет-
кöдöны сіјöс стројыс; 2) **щын вöчыс вешшествојас**
(Щ. В.), вöчöны медым Һeбны протівнїкыс мїжансы-
ным; војсканымöс; 3) **өзтан вешшествојас** (З. В.), өзтöны
протівнїклыс стрöбajассö да сооружeннöјассö.

Бөрjа сїкас боевöј хїмїческöј вешшествојас пыщкас
пырöны щöщ сещöм сотчан торјас, кодјасöн вöдїтчöны
протівнїкјасöс вїјöм могыс нарошнö вöчöм аппаратыс—
огнеметыс—лезöмөн.

Вылынжык їндöм боевöј хїмїческöј вешшествојас
пöвстыс медлөкјасыс да медјона разалөмјасыс—отра-
витан боевöј вешшествојас (О. В.), кодјас вермöны öт-
пырjаыс уна ловjа мортöс кулөмöз вajöдны.

Отравітан вешшество сїкасјас. Кос вылын
вöдїтчытöз боевöј отравітан вешшествојас вїзсысöны
дозјасын кїзeрөн лібö чорыдөн. Бөј дырjї лeзїгас вер-
масны лоны газ кодöн, щынöн лібö руөн, сіз-жö вермас-
ны разöдны мусїнмö кїзeрөн (їпрїт); бөрjа случај дыр-
jыс ОВ-ыс мусїнмас сылö, руö пөрö да щöщ зарацїтö
сынöдсö-ї.

Боевöј отравлajущöј вешшествојас морт пыщкö
вескалöны со кущöм тујјасöд: а) лолалан горшöд
сынöдыскöд öтлаын; б) кучїкпыр да сїнјас пыр, сетчö-
јасö ОВ-ыс вескалö сынöдыс лібö кущöм-кö предмет-
јасыс; в) вескалö рушку пыщкö сојанјасөн-лї, вajөн-лї.

ОВ вїсöдö уна ног. Öвїкјас jона кызöдöны, пöдтö-
ны, лөгкöjjасöс вїсмöдöны да сізöн кулөмöз вajöны.
Сещöм сїкаса газјасыс шусöны **пöдтана** ОВ-өн. Мукöд
сїкас вешшествојасыс мортлыс лібö пемöслыс отравітö-
ны вїрсö да шусöны **jадјасөн**. Кojмöдјас—сотöны сїн-
јастö, сїнва перjöны да шусöны сїнвалeрjысјасөн,
Һөлöдјас—гїлöдöны ныр рөзјастö да горлотö (мукöд-
дырjї сещöмјассö шулывлöны **Һесjöдлана** газјасөн). Емöс
нöшта сещöм сїкас вешшествојас, кодјас вöчалöны
бурдöдтöм дојјас jајад. Сещöмјасыс шусöны **нарывнöјөн**.

Öгкымын ОВ вермöны öтпырjаыс уна пөлс вїсöмөн
вїсмöдны. Сесса—емöс öткымын ОВ сїкасјас, jона щы-
кöдöны öружjöјастö да металла косасан кöлујјас, меха-
нїзмјас: сїмöммöдö, соjö металлсö; öружjöјастö да меха-

нїзмїастö-кö пырыстөмпыр прамöйжыка он весав, шы-
бытöмöз воасны.

Машїнајасöс да öружїөјасöс ОВ-ыс вїзöм могыс,
сїзїөјасöс колö бура мавтны, мїчаа весавны да вылыс
мавтны ОВ пышқас вескавлöм бöрас.

Гојан-јуанјасыд, вескавлас-кö сетчö ОВ-ыс, вермас
воны шогмытöмöз. Сещöм гојансö позö гојны сöмын
врач щöктöм сертї.

Руö разалöм сертыс да вын сертыс боевöй трав-
лајушщöй вешществöјасöс јукöны кык пелö—дырсулаланаö
да регыдразаланаö.

Дырсулаланајасыс шусöны сещöм, кодјас вермöны
јона дыр сулавны öтї местаас да мöртчыны мортјас
вылö. Сещöм дыр сулавны вешществонас лöö, шуам
кöв, ипрїт. Ташöм ОВ-нас заразитöм местајасыс овлöны
јона öпаснöјöс весїг 2-3 вежон мыст отравїтöм бöрас.

Регыдразалан ОВ-өн шусöны сещöмјас, кодјас
места вылас лїбö сынöдас кутчїсöны јона регыд, лезöм
бöрас пырыстөмпыр разалöны, воштöны ассыныс јадсö.

О.В.-өн вöдїтчанногасјас. Бoј дырїї ОВ-өн вö-
дїтчан ногасын уна пöлöсöс. Бoевöй отравлајушщöй
вешществöјастö позö шыблавны лубöй ылнаö прöтїв-
нїкјас пышқö артылмерїјаөн, кодї лыјлö ОВ-өн тыртöм
хіміческöј снарадјасөн.

Разрывїтчїгас боевöй ОВ-ыс снарадсыс петö газ-
кодөн, щынөн, лїбö руөн да заражатö сынöдсö. Сна-
радсö-кö тыртöма ипрїтөн, ипрїтыс поснї војтјасөн брыз-
мунö разалö да отравїтö матїгöгöрсa мусїнсö да сынöд-
сö сы вылыс.

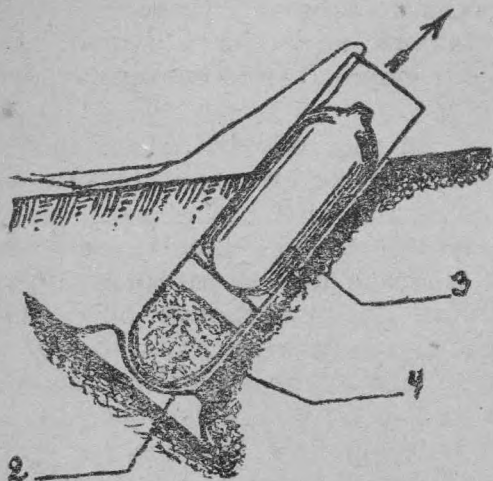
Хїміческöј снарадјасөн лыјсöмыс вермас лоны быд-
сама случај дырїыс. Ташöм нога хїміческöј ускöдчöмыс
неммында абу поводда сaјын да места сaјын. Артыл-
мерїјаөн позö шыблавны щынлезан да öзтан снарад-
јас-ї.

Медщöкыда овлö атака пöдтана гыјасөн.

Сїзö со кызї вöчөй: пöпуттöа тöv дырїї, кор тöлыс
пöлтö прöтївнїкланыс, ОВ-сö лезны нарошнö вöчöм
металлїческöј дозјасыс—баллонјасыс; лезöм ОВ-ыс тöv
выннас мунö прöтївнїк дорас да пöдтö, најöс.

Хїмїјаөн усласöны мїнајасөн да снарадјасөн, код-

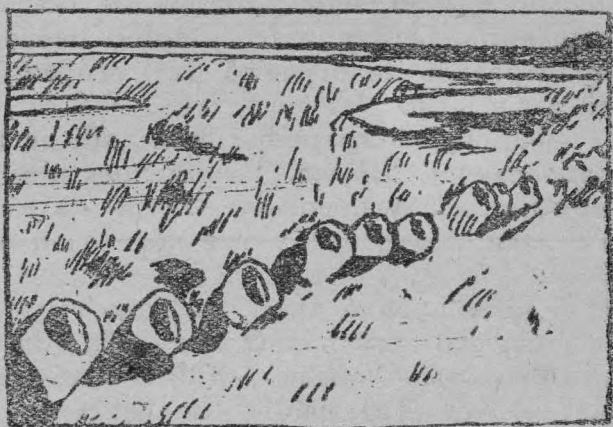
јасѡн лыјлѡны мѡнометјасыг лыбѡ нарѡшнѡ вѡчѡм (специальной) хѡмическој мѡнометјасыг, кодјас шусѡны газометјасѡс.

18-d серпас. Газомет. 1—електрическој провод; 2 пыдѡс; 3—мина; 4—зарад.

лыјѡны ѡтпырјайыг-жѡ електроток лезѡмѡн (19-d серп.).

Вѡдѡтчыѡны, сѡз-жѡ, јада вѡсјасѡн-ѡ. Сѡјѡ—гѡгѡрас жѡч дозјасѡ течѡмаѡс кос ОВ сотчан сорасѡн. Кѡн ѡзтѡмѡн вѡсыс сотчѡ, лезѡ јада шын. Шыныс вермас јадтѡг лѡны-ѡ. Јадтѡм шын лезѡны сывылѡ, медым сук шы-нѡ лезѡмнас зѡбсыны прѡтив ныкјасыг, зѡбны ассыным вѡј-скалыг веж-ласѡмјасѡсѡ.

19-d серпас. Уна газомет дастѡма газѡвѡј атака вылѡ.

Хіміјаон аслыссама уласомён лоо **бірезом** (огнеметание). Бірезомыс со мыын: нарошно вочом аппаратаыс (20-d серп.) леџоны біон сотчан кичертор 25—70—200 м. воџлаң. Мортјаслы да пемџсјаслы сіџо біыс ваџо тџдџмџнја смерт.

Нџшта џтџ ногас паскаломџ хіміјаон уласџмад. Сіџо — ОВ-џн тыртџм хіміческџџ бомбајас, кодјасџ леџалџны самолетјассаң. Бомбајас леџалџм кын-џісамолетјас вермџны газјасџо резны вескыда сынџдас, сіџџн

20-d серп. Тажолџ огнемџ.

зараџџтџны јона паскыд участокјас. Сыног-џџ поџџ вџчны му вывсаң-і, нарошно лџсџдџм прџборјасџн.

Сіџ-џџ емџс руџејнџџ да ручнџџ гранатајас.

Хіміјаыс дџрјысап средствојас да ногасјас. Хіміјаыс дџрјысџны сы вылџо нарошно лџсџдџм кулујасџн. Медвојдџр нуџдџны хіміческџџ разведка да кыџдџны прџтџвнџк бџрса, велџдџны местајасџо, меџым адџыны сіџџо участокјасџо, кытџџо вермасны чукџрмыны ОВ-јасыс, вџџдџны поводџда бџрса, ас војскасџо боевџџ дџџствџџџџџ бџрса, зџлџны торкны прџтџвнџкјаслыс хіміјанас ускџдџџмсџо, јуџртџм могыс. Сыыс џпрџч лџсџдалџны џџбсанџнјас, прџвџвогазјас да ОВ-џн зараџџтџм участокјасџо весалџны.

џџбсанџнјас. Чукџра јџзџс ОВ-ыс дџрјыны лџсџдалџны џџбсанџнјас.

џџбсанџнјасыд вермџны лџны кык сікаса; веџластџм да веџласана сынџдџн.

Сынџд веџластџм џџбсанџныс џџм-џурк тупјџма да, сетџџо сынџдџыс ывласаңыс џџммында оз пыр-нџ, оз пет-нџ. ОВ дџрјџ востыны оз поџ.

Сынџд веџласана џџбсанџнын сынџдџыс пыр веџласџ; пыр пырџо выл сынџд. Сынџдџыс спецџалнџџ фџлтр-

јас пыр пројѣтѣ-да, ОВ сарасјасыс сынѣдыс ѳѣтѣг
весаѣоны.

Вежластѣм сынѣда ѳебсанінјас. Ташѣм ѳебсан-
інјассѣ поѳѣ вѣчны олан керкаса гѣвѣѣјасѣ, керкаыс-
кѣ кїрпїчыс вѣѣма.

Оѳѣс да ѣшінъ роѳјассѣ ставсѣ топыда кїрпїчалѣны,
кѣлѣны сѣмын пыран-петан тујсѣ да, колѣ-кѣ, запас
вылѣ мѣд туј.

Пыран-петан тујас — ѣѳѣсас — лѣсѣдѣма кык топыд
ѣѳѣс мѣдамѣдсаныс јона ылынакоѳ; кык ѣѳѣс костыс
шусѣ тамбурѣн. Мукѣрдырјї ѣѳѣсјассѣ, медым сынѣдыс
ѳз-жык пыр, тупкѣны ној ешкынјасѣн (гынѣн).

Быд ѳебсанїнын лѣсѣдѣма асмогасанїн, ва воан
кранјас пїскѣдѣмаѣс-ї. Бїыс електрїческѣј, лампјасыд
да сїсыв сынѣдсѣ јона шыкѣдѣны-да. Вентїлацїјасѣ да
сынѣд петан тујјассѣ газ сулалїг дырјаыс топыда тупка-
лѣны.

Сынѣд вїѳтѣм могыс ѳебсанїнын ѳз поѳ курїтчыны,
сїсјас ѣзтыны, ѳз поѳ пыртны дука торјас, с. в.

**Плошщадјас, оланїнјас да новлан кѣлуј-
јас ОВ-ыс весалан средствојас.** Ѣдјѣразалан ОВ
весалѣны оланїнјас тѣлѣдѣмѣн. Тѣлѣдѣны зын быртѣзыс.
Медым тѣлѣдѣмыс мунїс ѣдјѣжык, восталѣны ѣшінъјассѣ,
ѣѳѣсјассѣ, струбајассѣ, керка пыщкас пестѣны бї да с. в.
Ѣѳѣстѣ да ѣшінтѣ поѳѣ востыны сѣмын кор-нын ывла-
ас сынѣдыс сѣстѣммас. Новлан кѣлујѣс ѣдјѣжык тѣлѣ-
дѣм могыс ѣшѣдалѣны бїпур воѳѣ лїбѣ шондї воѳѣ.

Мукѣддырјї весалѣны нарошнѣ вѣѣм прїборјасыс —
гїдропултјасыс — хїмїческѣј состав резѣмѣн.

Дыр сулалан ОВ весавны лѣѣ-нын јона вїдчысѣмѣн,
медым ОВ војтјасыс ез вескавын весалыс҃ыслы јајас.
Весалїгас пасталѣны нарошнѣ вѣѣм зашїтнѣј паскѣм.
Му вылѣ кїскалѣны хлорнѣј їѳвес. Јона їпрїтѣссѣм кѣлуј-
ѣс сотѣны, сїѳ-жѣ сојан-јуанѣс да фураж (турун-зѣр).
їпрїт војтјас паскѣм вылыс косѣдѣны ватаѣн, сесса нуѣ-
ны зїкѣз весалѣм вылѣ спецїалнѣј пунктјасѣ.

Медїцина ѳтсѣг газѣн ѳравїтѣѣмјаслы.
ОВ-ѣн ѳравїтѣѣмос, медвојдѣр, колѣ петкѣдны сѣстѣм
сынѣд вылѣ. Сынѣдыс-кѣ ѳравїтѣѣма, вїсѣс јурѣ колѣ
сујны свеж прѣвѣогаз, сесса — шыбытны сылыс вевдор

паскѡмсѡ, раѣны вѡнсѡ воротниксѡ і ставсѡ, мѡй вермѡ торкны вѡлаыс лолалѡмсѡ да пуктыны буржыка: шоныда шебравны, сѡмын ње аслас отравѣтчѡм паскѡмнас, а мѡдѡн; сетны пым кофе, ковмас-кѡ — тушасѡ шонтыны пым ваа бутылкајасѡн. Лолалѡмыс-кѡ дырдѡ, колѡ вѡчны іскусственнѡй дыханьѡ.

Сѣнјассѡ мыскѡны 2% сораса содаѡн дѣстѣмірованнѡй ва пѣын, сѣјѡ-жѡ сораснас мыскѡны вѡм пышкѡссѡ-і, њылыштѡдѡны-і (сорасас бѡстѡны паѣтыр, сода ѡтѣ стѡкан ваѡ).

Іпрѣт вескалігѡн колѡ бѡстны вевдор паскѡмсѡ, вескавласны-кѡ ру пышкѡ — бѡстны беллѡссѡ-і. Сѣнмѡн адѣана іпрѣт каплајассѡ косѡдѡны гігроскопіческѡй ватаѡн, сесса мѣчаа мыскѡны мајтѡгѡн шоныд ваѡн јурсѡ, чужѡмсѡ, голасѡ да чужѡмсѡ, сѣнјассѡ мыскѡны 2% сораса содаѡн. Ковмас-кѡ, мыскалѡны туша кодсѡ.

Став случај дырјыс колѡ ѡдјѡнжык врач дорѡ шыѡдчыны.

Прѡтѣвогазјас. Сѣјѡн вѡдѣітчѡмыс-да. Прѡтѣвогазјасыд — аслысгама прѣборјас, лѡсѡдѡма ѡтка јѡзѡс ОВ-ыс віѣны; најѡ віѡны лѡлалан горшѡс да сѣнјасѡс ОВ вескалѡмыс.

Прѡтѣвогаз течѡма: реѣна маскаыс, кодѣ оз лѣз бокыса сынѡдсѡ, топыда пуктысѡ, јурвылѡ металміческѡй кѡрѡбкаыс фѣлтрѡн — фѣлтр пыр муіганыс сынѡдыс весавсѡ ОВ сорасјассыс да воѡ нач сѡстѡмѡн. Фѣлтрсѡ вѡчѡма шѡм тусјасыс да хѣміја вѣществѡјасыс.

Јада отравѣтчѡм сынѡдын прѡтѣвогаз вермѡ уѣавны 6 час і дыржык.

Прѡтѣвогазыслѡн-кѡ выныс вошѡ, вежѡны вылѡс. Бојечјаслы колѡ јѡна бура кужны вѡдѣітчыны прѡтѣвогазнас да віѣны шыкѡмјасыс.

Со кушѡм правѣлѡјас шуѡ колѡ кутны тѡдвылын:

а) Бура дѡѣѡрѣт прѡтѣвогазтѡ: ен вунѡд — сѣјѡ ассыд лѡвтѡ віѡ весшѡрѡ воштѡмыс.

б) Шѡкыджыка вѣдлав сылыс справлунсѡ; каѣалан-кѡ шыкыштѡмін, пырыгтѡм-пыр јуѡрт аслад началыкыды, мѣдым сѣјѡ прѣмітас колана мерајас зоньталѡм бурталѡм мѡгыс.

в) Протівогазтö вiчты вaјас вескалöмыс, сыростыс.
 г) Ен лeз ськöд кьзсурö вöдiтчöмјас, ен зьркöд,
 ен кучкав мырдысгöн. Кышав стöч iндöм правiлöјас сeр-
 әi, ен косав рeзiна шлeмсö.

д) Јурсыд перјöм бöрын маска-шлeмсö гьгöд, мiчаа
 косöд да тöлöд, мед нeкущöма кöрт торјасыс ез сiмны,
 рeзiнасö сiмјасыс ез сoјны-да.

Мeдым отравiтöм атмосфeраын вeрмiн овны дыр,
 колö дьгдывтöг трeнiруйтчыны, вeлавны дыр овны да
 ужавны протiвогазас.

Опaснöјжык рaјонјасад протiвогазтö пыр колö кут-
 ны дасöн да кужны тeрыба сiјöс пaставны. Протiвогаз
 пышкын лoлавны рöвнöјa да спoкoјнöјa, оз пoз јона
 вöрöштчыны-вiјсыны лiбö котравны, код вöсна лoö јон-
 жыка лoлавны.

Шогмытöмöз, вöм протiвогазöс јадa сынöдын колö
 вeжны тeрыба, мeдым вeжöмыс артмiс бурöщ лoлыштöм
 кoст.

21-д сeрп, протi-
 вогаз мунiгöн.

22-д сeрп. протi-
 вогаз „дaстöмa“

23-д сeрп. протi-
 вогаз бoјeвöј пo-
 ложeннöын (јурас
 пaстaлöмa,

24-д чeрп. бoјeвöј
 пoложeннöсaзъ
 вужöмa „дaс“
 пoложeннöö

Мiјанын протiвогазјасыд eмöс уна сiкаса. Ставнас
 нaөн пoзö стöчöз тöдмасны Оcoавлaxим пeлöсјасын,
 плaкaтјасыс вiзöдöмöн.

Противогазым кујим ног новлодлысго: 1) походной положеньюын — сумка пыщкын пельпом сажо шыбытомон (21-д серпас), новлодчысго кытчоа оз матыстчы хіміјаон ускөдчөмыс; 2) **дасын** (22 серп.) — кор хіміјаон ускөдчөмыс төдчана-нын да 3) **божевёжын** (23 серп.) — противогазсө кышалөма жүрө.

Походной положеньюыс противогазсө „дасмөдөны“ команда сетөмон. Командаыс — „противогазы к бою“. Сижо команда бөрас боечјас со мыј вөчөны: 1) сумкасө мышывыссыс вайөдөны возладорас кісө воыс пыщыс мездөмон (21 серп.); 2) пражасө мчөдлөмон жеңдөдөны воыссө да сумкасө лептөны сіз, медым сылөн удорла дорышыс воіс бурөщ тасмаыскөд өтвестө; 3) мынтөдөны сумка лапөдсө (клапансө), но оз-на востыны; 4) сумкасө топыда гартыштөны туша гөгөрыс шнурөн.

„Дасмөм“ положеньюыс противогазсө пасталөны (сүјөны јурас) „газы“ команда бөрын, мбө сјнал бөрын. Противогаз сүјгөн боечјас со мыј вөчөны: 1) бөстөны јуртупјөдсө (шломсө, картузсө) да топөдөны кок костас, кіјасас-кө вөнтовка ем, вөјдөр сјсө мөстөтлөны мбө сувтөдлөны бөкө; 2) сумкаыссыс лапөдсө лептылөны да перјөны сумка пыщыс маскасө; 3) маскасө сүјөны јурас, сы могыс — певнас топөдөны рејина маскаыссыс кызмөдөм дорышсө, мукөд чуңјассө сүјөны пыщлаңас, сібөдөны щөка јылас да шымыда малыштөмон лептөны вөдорлаң јур вылөзыс сіз, медым өчкіјасыс лоіны бурөщ сјңјас вөстас да медым ез лоны некущөм чікырјас; 4) пуктөны јуртупјөдсө да бөстөны вөнтовкасө.

Противогазсө-кө кышалөны вескыда походной положеньюыс, секі сумкасө ладмөдөны — туша гөгөрыс гартыштөны — медбөрын.

Противогаз пөртчыны сетөны команда: „пөртчыны противогаз“, мбө — рөчөн-кө — „снйть противогазы“. Сижо команда бөрас: 1) бөстөны јуртупјөдсө (шломсө, картузсө) да топөдөны кок костас, вөнтовкасө пуктөны мбө сувтөдөны матігөгөрас; 2) шөдөдөны јурөыс маскасө, сы могыс — чуңјассө сүјөны пельдінтіыс маска пыщкас да чуңјассө кокнідіка вывлаң маска дорышөдыс нрыштөмон перјөны маскасө; 3) пуктөны јурас јуртупјөдсө; 4) маскасө костөны, гүгөдөны да косөдөны рузумөн мбө

чышјанөн; 5) маскасö гартöны — первој кузмöс ногыс, сесса пöперегногогыс сја, медым öчкйыс лоі кыкнанладор-саңыс реңанас тупјыгöма; 6) маскасö сујöны сумкаас.

Колö-кö прöтивогазсö шыбытны мышвылö (походнöй положеннöй), секі раңоны шнурсö да гартöмөн мичаа сујыштöны сумкаас, волыссö нужöдöны да сумкасö нуöны шујгаладор бокас, мышвылас. Лапöдсö кичалöны сöмын мышвылас шыбытгөн, „дасөн“ вігас лапöд кичавны оз поң.

Сынöдсаң хіміјаөн усласöмыс војуттöм олысјас дорјысöны сја-жö, кыңи вöлі индылöма вылынжык. Та мogyс котыртöма нарошнö організація — ПВО (прöтиво воздушнöй оборана), көні јонжыкасö ужалö Осоавіахім. Осоавіахім котыргалö СХД командајас (сынöдсаң хіміја-ыс дорјысан командајас), кружокјас, лөсöдöма донтö-мнйк прöтивогаз, кодјасöс вузалöны Осоавіахім органі-заціяјасын.

5. СЫНÖДВЫВСА ФЛОТ, СЫКÖД КОГАСÖМЫС-ДА

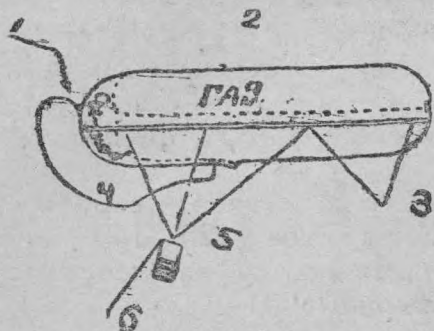
Міјан сынöдвывса флотаөн мого—дорјыны Сöвет Сојузöс сынöдсаң ускöдчöмыс да отсавны мувывса вој-скајаслы.

Сынöдвывса флотын емöс аппаратјас кокңижыкöс і сөкыджыкöс сынöд серті. Сынöдыс кокңиджык ап-паратјас—сынöдöд жыјјалысјас—шусöны аеростатјасөн; сынöдыс сөкыджык аппаратјасыс, кодјасөн вöдйтчöны міјан авіаціяын, шусöны самолетјасөн да аеропланјасөн.

Сынöдвывса флот мувывса војскајаслы сетö отсöг: на вылö сынöдсаң ускöдчöмыс дорјö, прöтивнйк бөрсө разведка нуöдö да асшодјаыс прöтивнйк сынöдвывса флот вылö да најö мувывса војскајас вылö.

Сесса, поңö відчысны, сынöдвывса флотөн прöтив-нйк пондас усласны враг террйторія пышкас, медым се-тыс жугöдлыны гырыс промышленнöй прөдпріяттöјас, көңјасын вöчалöны војутан көлујјас, бырöдавны војутан ембурвізан складјас, жугöдавны војутіг колана пунктјас (көрттујјас да станціяјас), жебмөдны економіка боксаң прöтивнйксö да вöчны лок олысјасыслы, тылын ужалыс аппаратасылы-да.

Аеростатјас. Аеростатјас вѳчѳма сынѳд прѳј-
ѳитѳм кышыс, кодѳс тыртѳма сынѳдыс кокнѳджык газ-
јасѳн, (водород, гелѳй) да
сывѳсна сѳјѳ кыпѳдчѳ сы-
нѳдвылас.

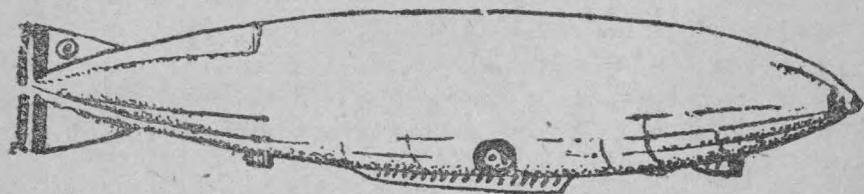

25-d серп. Аеростат кѳртѳд
јылын.

вермѳны кыпѳдны груз 50 тоннаѳз да му вылѳ летчы-
тѳг сынѳд вылас кутчѳсны 4—5 лун чѳж; сынѳд вылѳ
качѳны 6.000 метра вылнаѳз да вермѳны лебѳыны 80—
120 км. часѳн.

ѳѳрѳжаблјасѳн јѳна бур уласны прѳтѳвнѳк тыл
пышкѳ пыдѳ.

Кутѳда аеростатјасѳн (25 серп.) кыјѳдѳны прѳтѳв-
нѳк бѳрса да ас артѳллерѳјалыс снаряѳјас ѳнмалѳмсѳ.
Аеростатвылын пукалысјас вермѳны адѳыны 8—10 кѳло-
метр сажыс фронтса.

26-d серп. Металлѳческѳј ѳѳрѳжал.

Самолѳтјас. Самолѳтјас—лебалыс апаратјас,
сынѳдса сѳкыджыкѳс, муѳны вына моторјас вынѳн,
кутчѳсѳны сынѳд вылас „нуан веркѳсјасѳн“ лѳбѳ борѳ-
јасѳн.

Мѳрјас сертыс самолѳтјас јукѳны: разведывател-
нѳјјас, ѳстребѳтелјас, штурмовѳкјас да бомбандѳровщѳкјас.

Разведывателнѳј самолѳтјас (27 серп.) нуѳдѳны
разведка прѳтѳвнѳкјас пышкын. Сѳјѳ самолѳтјасыс кык

местааос: өтi местаыс летчікысы, мөдыс—кыјодчысысы; мунан öдыс 200 км. часөн; вооружітöма пулеметјасөн да фотографіческөј аппаратјасөн.

Самолет-істребітелјас нуөдöны кос сынөдвывса протівнік флоткөд, усласöны мувывса војскајас вылө-і. Налөн мунан öдыс 300 км. часын; вермöны јона вылө кайны да зев бертлачөс. Самолетас өтi морт; оружјöйс—кык пулемет.

Бомбандірујтны самолетјас јона вынаөс (вермöны кыпөдны 2 тонна бомба), ödjö мунöны—120—150 км. часөн. Тајö самолетјасыс щөкыджыкасö уна местаа—лебалöны 4-5 морт. Лебалаан дырнаыс 10 часөз.

Штурмовікјас усласöны војскајас вылө, лебалаан öдыс бомбандіровщік код-жө, сöмын места лыдыс ещажык; вооружітöма пулеметјасөн.

Море вылын косасны лөсөдöма нарошнө самолетјас, кодјасөс ладмөдöма пуксыны да лебчыны ва веркөс вывсаы шусöны најö гідросамолетјасöя лібө гідропланјасөн.

Сынөдсаы усласан средствојас. Сынөдсаы усласігас самолетјас да діріжаблјас вөдітчöны уна сікас бомбајасөн да пулеметјасөн.

Керкајас да сооружењнөјас косавны шыблалöны ыжыд вына фругаснөј да жугөдана бомбајас, мортјасөс да пемөсјасөс віны шыблалöны осколочнөј бомбајас, кодјас сетöны уна осколок; сіз-жө вөдітчыны пулеметјасөн да посні камібраа öрудіјөјасөн.

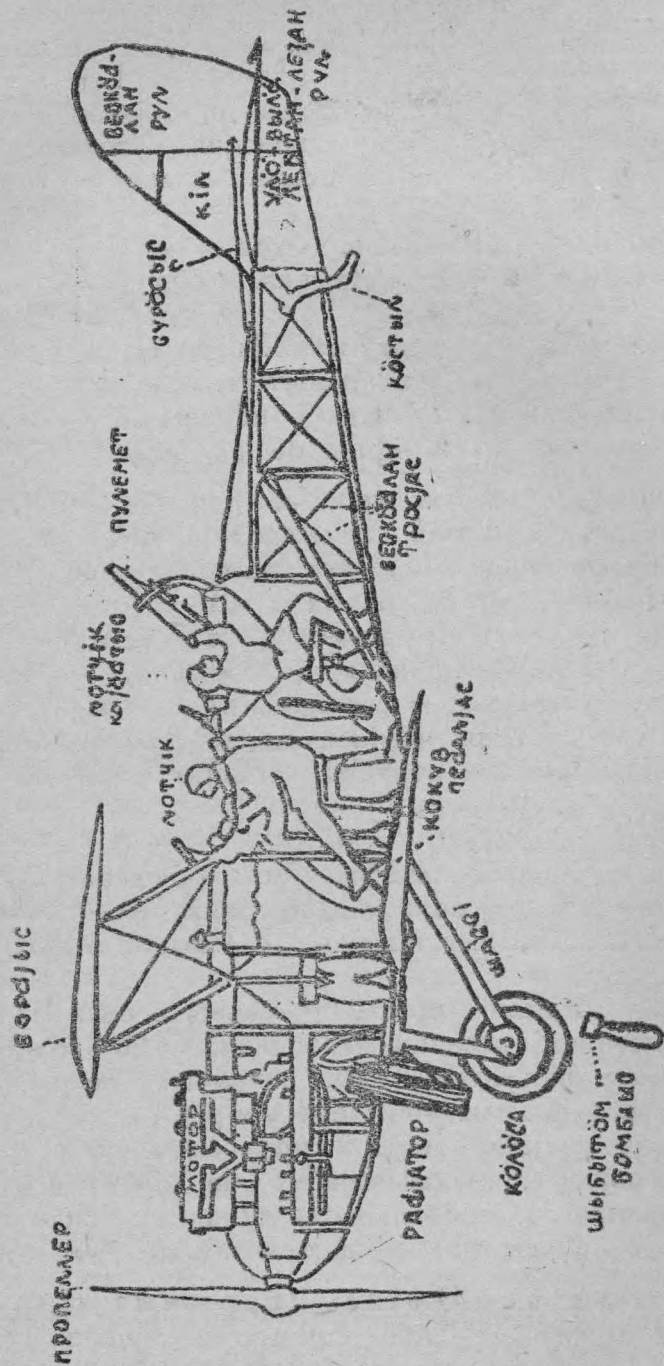
Протівнік терріторіјарин пöжарјас вөчөм могыс шыблалöны öзтана бомбајас.

Сесса, емөс нарошнө лөсөдöм аерохіміческөј бомбајас да аппаратјас резны отравлајтан веществојас протівнік рајонө.

Аерохіміческөј бомбајас кык сікасаөс: паскалöны муө імөм бöрын да паскалöны (разрывајтчöны) сынөдас.

Сынөдвывса флоткөд косасан средствојас. Протівнік сынөдвывса косасан средствојасө пырöны: істребітелнөј авіація, жеңітнөј артіллерія, жеңітнөј пулеметјас да војскөвөј частјаслөн лысан көлујыс.

дөрјысан средствојас пыдді лöоны: сынөдыс зөб-

27-d серп. Самолот.

сасом (маскіруйтчом), вевтјас җебсанінјас вочалом опас-
ној инјасыс колана торјасос нуалом.

Сыыс өпріч, сынөдвывса прөтивниккөд косасіг вө-
дйтчоны прожекторјасөн, шыкыјан пріборјасөн, котырта-
лоны сынөд бөрса кыјөдан пунктјас, јітөд кутан да
јуөр сеталан пунктјас да поводда вежласом төдмалан
пунктјас.

Сынөдвывса прөтивникөс суса кыјөдөмыс да бур
јітөдыс—медколантор сынөдвывса прөтивникыс дорјы-
гөмын.

Сынөдвывса прөтивник петкөдчигөн сылы паныд ус-
көдчоны істребітелјас да заводйтчоны косасны. Возө,
дорјысан пунктас матыстчыны пондасны да, вогтоны бі
муыввса җенітнөј артілмеріја да пулемјетјас.

Сынөдыс җебсасоны местајас серті ладмөдчөмөн.
Прөтивникыс самолетсө каҗаласны да, војскајас җебсө-
ны. Мунијасөн војска мунө тупјөсажык тујјасөд (вөрөд,
кустјас пөлөнөд, грездјасөд да с. в.).

Олана пунктјасын артілмеріја да пулеметјас ужалө-
мыс өпріч җебөны коланажык торјассө, лөгөдалоны
җебсанінјас, олысјасыслы сеталоны прөтивогазјас, сетоны
медвозза отсөг отравітчөмјасыслы, лөгөдалоны команда-
јас улычјассө весавны отравітан вешществөјассыс.

5. БРОҢАА ВИНЈАС

Браңаа винјасөн лыддысөоны: броньеавтомобілјас,
танкјас да броньепөјездјас. Сылөн јонлуныс—налөн лыј-
сан средствојасыс вывті вынаос дај сыкөд өтщөщ вывті
муныгөс.

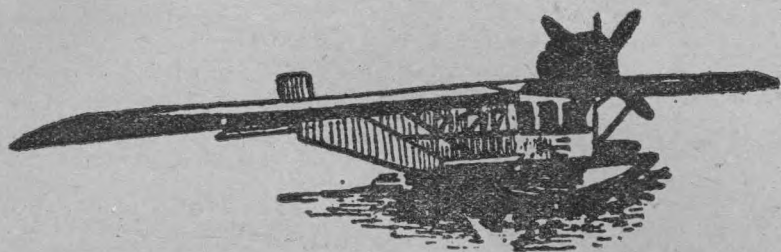
Сылөн могјасыс—помса коллавны ассыным пехота-
ос да коңыңаос, отсавны налы біөн. Ödjö мунөмысла
најө вермөны відчыстөг воны, кытысан пехотакөд да
коңыңакөд оз вермы воны артілмеріја.

Броңаа винјаслөн ыжыд бурлуныс браңаыс сајын:
сені мунысјасыс, механізмјасыс да оружјөјасыс јон
броңа сајынос-да, прөтивниклөн пулајасыс, снарад ос-
колокіјасыс оз вермыны мешајтны вөлаыс ужалөмсө.

Броньеавтомобілјас (броньемашінајас).
Броньеавтомобілјасөн лібө броньемашінајасөн шусөны

быдбоксаң броңируйтөм автомобилјас, кодјасөс вооружитөма пушкајасөн да пулеметјасөн.

Броңеавтомобилјас мунөны көмөсајас вылын мотор вынөн, мунаң өдыс 40 км. часөн (шөркоддем өдыс 15—18 км.).

28-д сөрп. Гидросамолот (вывті лебалью)

Броңеавтомобилјаслөн омөмлуныс: најө вермөны мунны сөмын шоссе вывті, мбө грунтөвөј тујјас вывті да зев-нын шоча—тујјастөг, щөщыд веркөс вывті, чорыд кос грунта му вывті.

Наступајтігөн броңеавтомобилјас мунөны походнөј колонна возас, врагјас вылө ускөдчөны медвозза частјасыскөд да отсалөны сылы бинас да маңеврнас (өдјө мунөмнас).

Сөрјысгөн броңеавтомобилјас петөны медөпаснөј-инјасас, кысаңжык відчысөны прөтивникөс, падмөдөны прөтивниклыс атакасө, отсалөны сөрјысны частјаслыс контр-атакасө.

Броңеавтомобилјас ужалөны разведка вылын-і—отсалөны разведкаыслы. Міјан бөринтчигөн-кө најө тупкөны міјан частјаслыс бөрынтчөмсө, наступајтігөн—коңыңакод өтлаын најө мунөны јона возө.

Броңеавтомобилјаслөн броңаыс прөстөј пумајасөн да снарад осколокјасөн оз роңав. Пехота на куңта лылө броңебојнөј пумајасөн, а прөстөј пумајаснас лылө машина роңјасас—кыјөдчан өшінјасас; секі щемјас дорас інмалыс пумајасыс прыгөјөны сылом свинечнас пыщкас мунысјассө.

Броңеавтомобилјаскод косасны поңө мукөд средствојасөн-і. Тујјасвывгыс, чајтөны-кө прөтивниклыс автомобилјас воөмсө, жүгөдалөны тујјассө, туј пөперөгыс шыблалөны керјас, перјалөны жуңыд канавајас да

сіз нас торкөны броньавтомобилжасын воқо мунөмсө. Бөчөны ык-жө тағи, протівникжаслөн-кө автомобилжасын пырасы мијан војскајас тылө, медым сувтөдны налыс бөрлан бөрынтчөмсө. Кістөм—жугөдлөм инјасас туј куҗалаыс вайөдөны ас артылмеріјалыс да пулемјотжасын бисө.

Нынөмыс повтөм пехоталы броньемашинажасын вескод. Меставывса гуранјас сажө, гујасө, окопјасө, канавајасө җебсөмөн пехота вермө лыјлыны броньебојнөј пулајасөн да, сесса, пыртө артылмеріја би увтө.

Лоқынзик пышјыс пехотатө броньемашинажасын кокһия жугөдасны.

Танкјас. Танкјасын—сещөмжө броньемашинајас, сөмын мөдкоджыкөс тчас сертыс. Танк мунө оз көлөсајас јылын, а гусеңичајас вылын, мбө көлөсаас гартовтөм ланта вылын: Авто бомба гусеңичајас леңөны танклы мунны тујјастөг, васөд һебыд грунтјас вывті, а төвнас—лым вывті (30 да 31 серпасјас). Танк вермө јона крута кайны (45₀), вуҗны канавајас, гујас, окопјас, налөн-кө пастаыс коймөд пай танк куҗта сертыс абу паскыджыкөс.

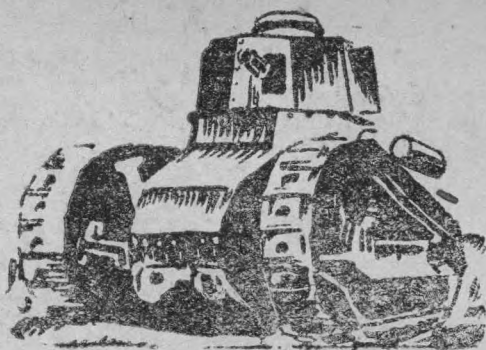
Муніганыс танк чегјалө 27 см. кызта сулалыс пујас, кокһия орјөдлө проволочној заграҗеңһөјас, сизөнпис-көдө туј асланым пехоталы.

Танклөн бурлуныс—сылөн быдлати мунөмыс, ружеңнөј да пулеметнөј пулајаслөн да снарад осколкјаслөн броньаас имтөмыс; омөмлуныс—ичөт запас патрон (сөмын 2-3 час кежлө), регыд ветлө өтсыйд бостөм сотчан запасөн (сөмын 6-10 час).

Танкөс сөкыд җебны прөтивник адзөмыс, медса-һын сынөдывывсаң адзөмыс. Танкјаслөн мунөм шыыс кылө километр сажөз, војјасөн—ылөзжык-на-і. Сылөн механизмыс зев слоҗнөј дај жуглач, лоө зев щөкыда ремонтирутны. Лыјсан да кыјөдчан роҗјасыс зев қолаөс-да, сывөсна мунігөн лыјсөмыслөн инмалөмыс омөм.

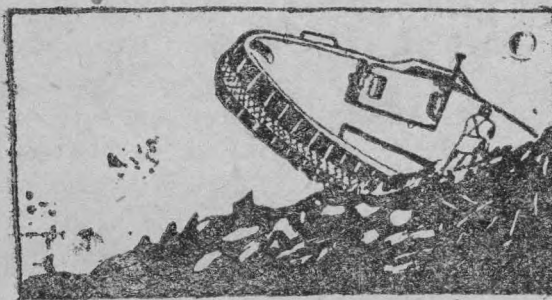
Ыжда сертыс, сөкта сертыс да орујө сертыс танкјас овлөны посһјас (кокһјас), шөркоддемјас да сөкыдјас (ыжыдјас).

„Рено“ типі кокңі танклөн ыждаыс: куа-танас 4 м. пастаыс 1, 75 м. судтаыс 2, 15 м. оружюыс—өтi пулемет лiбө 37 мм өтi пушка. Танклөн командаыс—2 морт. Гөктаыс—6 да жын тонна гөгөр. Шөркоддем мунаң; өдыс 5 км часөн.

30-д серп. „Рено“ нима зола танк.

„Рикардо“ типі ыжыд танклөн ыждаыс: куа-таыс 8 м., пастаыс 4 м., судтаыс 2,2 м. Оружюыс—57 милли-

31-д серп. „Рикардо“ танк (ыжыд танк)

метра 2 пушка да пулеметјас; танкыс-лөн командаыс 8 морт, на пышкын командырыс-і. Гөктаыс 28-33 т (2.000 пудјыс сөкыджык). Шөркоддем мунаң өдыс 5 км часөн.

Зола танк Рено. Рено танклөн гөктаыс 6,5 тонна, куа-таыс 5 метра, пастаыс—1,75 м., жуштаыс—2,15 м. Вооружитөма өтi пулеметөн, лiбө 37 мм-ра Гочкiс пушкаөн. Танклөн команда—2 морт. Шөркоддем мунаң өдыс 5 км. часөн.

Танк вермө кайны чој паныд крут сертыс 45°-өз, вуждө 1,8 м. паста окопјас, пөрөдө 25 см. кызта отка пујас, келө ва вывті 50 см. пыднаөз.

Таыс өпріч емөс нөшта өдјөнжык ветлыс зола танкјас, мунаң өдыс налөн туј вывті да өтја веркөсөд 20—25 км. часөн.

Сiзкө, өдјө ветлыс зола танк, мавтасјассө да лом-тасјассө-кө бостөма 9—10 час кешлө, вермө сувтлытөг муны 180—200 км.

Тајо өдјо ветлыс қола танқјаслөн сөктаыс 6 тонна, брүжјөыс—37 мм-ра өтiк пушка да өтiк пулемет, коман-даыс 2 морт. Қола танқјас, кодјас јона өдјо мунөны, јона бертлачөс да вооружитөма буракода, вермөны жу-гөдлыны прөтивныклыс проволочнөј загражденчөјас, ерд вылын сулалыс би нуөдан средствојассө да ловја јөвсө.

Танкетка—ичетiк танк, сөктаыс 2—3 тонна, во-оружитөма 1 пулеметөн, вескөдлөны 1 мiбө 2 морт. Тан-кеткалөн мунан өдыс бур туј вывтi 30—35 км. часөн, ердыввтi—10—15 км. часөн.

Танкеткајаснад јонжыкасө вөдiтчөны раңведкајас дырјi да асғыным војска охраңајтөм могыс, но вермас-ны-i бој вылө сувтөдны. Танкеткајасыд јона қолаөс да сывөсна на куңта артыллерiјалы јона сөкыд лыјлыны—артыллерiја биувтас најө озжык вескавны,—медса-һын, кор өдјо мунө.

Бој вылын танқјасыд мунөны оз өткөн-өткөн, а чу-көрөн, өтлаын ещавылө быдса взвод (3—5 танк), мiбө уна дас танк өтлаын.

Бој вылын танқјас мунөны паскөдчөм пөрадокөн, мөда-мөдсаң 50—100 метр паста iнтервал (кост) кутөмөн.

Танк бөрсө мунө наступајтыс пехота. Пехота зiмө не комтчыны танк бөрсөыс, мунө 200 метра сајын. Сiңи-нас пехота вермө кокһиджыка ускөдчыны прөтивнык вылө атакаөн.

Танқјаскөд өтлаын пехоталы оз поң мунны. Пондан-кө сы дiнын јона матын мунны, верман воштыны вес-шөрө уна вын танк куңа лыјлыс артыллерiја бiыс; сыыс өпрiч, танқјаскөд матын муныс пехота пондас торкавны танксаң лыјсыны, танксаң лыјсысјас вермасны вескав-ны асланым пехоталы.

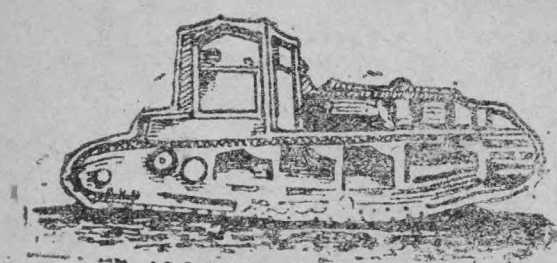
Бој дырјi пехота да танқјас мөда-мөдыслы отсалөны.

Јона чорыда сувтөм прөтивнык поңијiјас вылө танк-јас усласөны гыөн-гыөн (2—3 гы) пехотакөд өтлаын наступајтөны паскөдчөм фронтөн 5—10 км. пастаод.

Откымын случајс дырјi (вогса флангјас дырјi, прөтивныклыс поңијiјасө ородiгөн да с. в.) өдјо муныс да јона вооружитөм танқјас вермөны пехотатөг атакујт-ны прөтивныклыс артыллерiјскөј поңијiјассө, бырөдавны

сылыс штабјассо, резервјассо да бојепріпасјас вајалан тујјассо.

Танкјасоң вѳѳітчѳм. Танкјаснад јонжыкасѳ вѳѳітчѳны пехотакѳд ѳтув наступајтѳгѳн, укрепітчѳм прѳтѳвнѳк вылѳ мунѳгѳн.

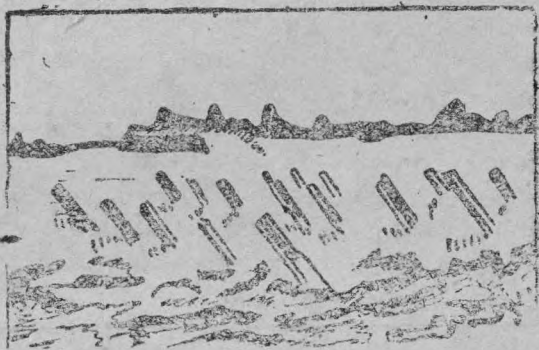

33-сѳрп. „Тејлор“ нѳма шѳркѳдѳм танк.

Танкјас мунѳны оз ѳткѳн-ѳткѳн, а чукѳрѳн-чукѳрѳн, ѳтчукѳрын ещавылѳ взвод (3-5 танк). Щѳкыджыка овлѳ мунѳны јона унаѳн—уна дасѳн, лѳбѳ уна соѳн.

Јона укрепітчѳм прѳтѳвнѳкѳс атакѳјтѳгѳн танкјас мунѳны вѳѳѳн-вѳѳѳн, гыѳн-гыѳн. Медвојас мунѳны сѳкыджыс, сѳсса кокнѳ танкјасыс.

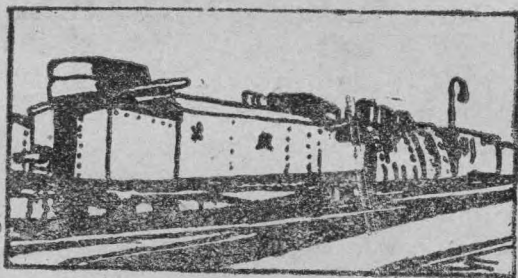
Танкјаскѳд косаѳѳи. Танкјаслѳн мед вына врагыс—артѳллеріјалѳн бѳыс. Сыкѳд јона чорыда вермѳ-косасны авѳацѳја, бомбајас шыблалѳмѳн. Јона торкѳны хѳмѳческѳј средствојас-ѳ.

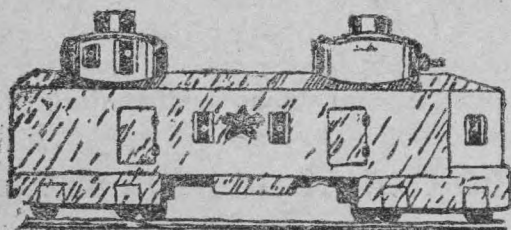
34-д сѳрп. Танклы паныд сувтѳдлѳма рѳсјас.

Танкјаскѳд косаѳѳгѳн пехота лыјлѳ полкѳвѳј да баталлоннѳј артѳллеріјасыс, шыблалѳ ручнѳј гранатајас танк гусѳнѳца улас ыжыд чукѳрјасѳн—комтајасѳн. Щѳлјасас да рѳѳјасас поѳѳ лыјлыны прѳстѳј пулајасѳн, пакѳссѳ пондас вѳчны бронѳмашѳнајаслы моз-жѳ.

Тыыс өпріч, танкјаскөд косасөм ылаө лөгөдалоны быдөикас препјатствіјөјас: јестественнөј препјатствіјөјас — 1 метраыс пыдынжык јујас, гыдлач һурјас, гырыс вөр, сук мырја керасјас, гуранјас, крут крежјас да с. в., іскусственнөј (кіөн лөгөдөм) препјатствіјөјас — перјалөны паскыд-жужыд рөвјас, вөчалөны мінаа местајас, му пыщкас мөрталөны прөтивныклаң пөлөнөн релсјас, лөгөдалөны вавоөданјас да һурәдөны улын местајас. Став тајө торјасыс вермасны сувтөдны прөтивнык танкјаслыс мунөмсө, сувтыг танкјасөс лылаө артылһеріја.

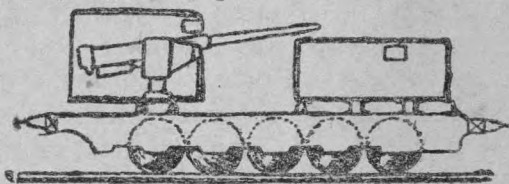

35-серп. Брөнепөјөзд.

36-д серп. Брөнірујтөм вагон

кутны төдвылын: пышјыны һекущөма оз поз; кутан-кө пышјыны, ловјөныд оз-һын коһны. Танк оз вермы сузөдны аслас бінас посһы чукөрјасө разөдчөм пехотаөс, кодјас өткөн - өткөн зөбсалаләмәөг окопјасө, гујасө, снарадөн перјөмворонкајасө-да; став средствојаснас, мыјналы сетөма кіаныс, танкјасөс дојдалөмөн, бо јечјаслы колө чорыда кутчегны да төдны — налы јон отсөг сетөас артылһеріјаыс. Медјонасө повәөдлә танкјаслөн вичыстөг воөмыс; медым сіјө ез вөв, дугдывтөг кыјөдөны прөтивнык бөрөсә да төдмалөны местајассө, кытјасті танкјасыс вермасны мунны.

37-д серп. Брөнірујтөм платформа

ас артылһеріјаыс. Медјонасө повәөдлә танкјаслөн вичыстөг воөмыс; медым сіјө ез вөв, дугдывтөг кыјөдөны прөтивнык бөрөсә да төдмалөны местајассө, кытјасті танкјасыс вермасны мунны.

Бронепоездјас. Бронепоездлыг вагонјассо. платформајассо да паровозсо бронирујтома. (35, 36, 37 серп.).

Емдс бронепоездјас кокныс і, сөкыдс-і; кокны тїпа бронепоездјассз вооружїтма сөмч кокны орудї-јассн (76 мм-метра) да пулеметјасн; сөкыд тїпа бронепоездјассз, сыг кыңа, вооружїтма 107 мм-ра орудїјассн-і.

Бронепоездјас ужалоны, кор бојс мунө көрттујас пөлөнөд Аслас бїнас да маңеврнас бронепоездјас от-салоны војскајасыслы навоқо пунктөм мојассо оломө пөртны.

Бронепоездјасыд сөмын көрттуј куға мунысө вер-мөны-да, сывөсна көрттујсө-кө взорвітан лїбө мыјкө мында-кө шыкөдыштан, лоө тырмымөн, медем сувтөдны-торкны бронепоездјаслыг локвөчөмсө.

Бронепоездјаскөд косасөны көрттујсө жугөдлөмөн, артылмерїјасан лыјлөмөн, броня піскөдан пулајасн лыјлөмөн, поезд увтас ручнөј гранатајас шыблалөмөн да ремсјас увтас мїнајас течөмөн.

7. ЈІТӨД КУТЫГ ВОЈСКАЈАС ДА ЈІТӨД КУТАН СРЕДСТВОЈАС

Мыј сіјө јїтөдкутыг војскајасыс да ку-щөм налөи средствоыс. Онїја бој дырїі, сені зев уна сікас војскајас косасөны-да, сесса косыс зев пас-кыд фронт вылын мунө-да, лоө јона колана војскајаснас вескөдлөмыс да најөс бура котыртөмыс.

Бој дырїі началькылы көт мыј, а колө вермыны сетны ассыс вөласө, көсјөмсө, прїказөн лїбө распора-женьөөн сыувтса улысса началькјасыслы да вескөдлы-ны најө боевөј ужөн. Сыг кыңа, началькылы колө аскадөн прїмїталавны јуөрјас улысса началькјасыслыс, кыңа најө нуөдөны оломө навоқо сувтөдөм мојассо да кущөм вежсөмјас лоїны фронт вылас; медем дугдыв-төг төдны аслас частыслыс боевөј ужсө, сылы колө төдны ужсө ортча сугедјасыс-і; ташөм јуөрјастөгыс ужыс торкас, ладмытөма пондас муны, а сывөсна вермас лоны јона локтор боевөј мојассо оломө нуөдї-гас. Сөмын секі, кор началькылы воїны тырбура јуөрјас

аслас частјассан да кор сјѳ тѳдѳ стѳчѳ, мыј сѳлѳн
распораженњѳјасѳ аскадын воѳны подчѳнѳнѳјас дорас
да сјѳс олѳмѳ нуѳдѳны, сѳмын секѳ началњѳк вермас
аскадын прѳмѳтны колана-шогмана решенњѳ да сјѳс
нуѳдны олѳмѳ ѳубѳј бојевѳј обстановка дырјѳ.

Медѳм лѳсѳдны сешѳм стѳча вескѳдлассѳ, колѳны
спецѳалнѳј вынјас да јѳтѳд кутан средствојас, кодјас
пыр поѳс ескѳ вескѳдлыны ылынган кѳт матынган
ѳткодѳ.

Гѳрд армѳјаын тавылѳ лѳсѳдѳма јѳтѳд кутан војска,
најѳ бурѳщ кутѳны јѳтѳд началњѳкјаслыс подчѳнѳнѳј
частјасѳскѳд да ортча суседјасѳскѳд.

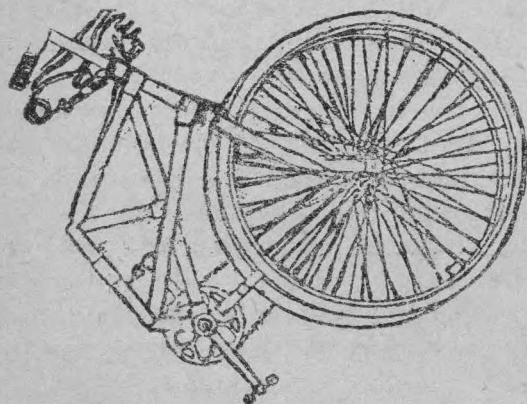
Јѳтѳд кутан средствојас сертѳыс тајѳјас јукѳѳны:
телеграфно-телефоннѳј, радѳотелеграфнѳј, сѳнмасан (оп-
тѳческѳј) да кодтѳда частјас—понјасѳс велѳдан-дѳчѳрѳ-
тан пѳтомњѳкјас, гулувѳжанѳнас-да.

Стрелковѳј полкын јѳтѳд кутан средствојас.
Стрелковѳј полкын подразделанњѳјасѳс мѳда-мѳдыскѳд
јѳтѳдсѳ кутѳны: мѳда-мѳдыскѳд воччасѳн адѳыслѳмѳн,
јѳтѳдкутысјасѳс ыстѳмѳн, проволокаа телефонѳн, сѳнма-
сан прѳборјасѳн (лунга да војса лампјасѳн), вѳла да
пода посѳлнѳјјас, самокат ылын посѳлнѳјјас; понјас,
шыа сѳгналјас (тутѳстѳм, чѳпѳстѳм, сѳрена, горѳдѳм да
с. в.), гѳжѳда дѳнѳсенњѳјас ысталѳм, јѳтчан дѳзорјас,
јѳѳр ыстан парнѳј постјас; сыыс кынѳѳ, авѳацѳјакѳд јѳтѳд
кутны лѳсѳдѳма авѳѳсѳгналнѳј дѳрајас Пакхемлѳн.

1. Воччасѳн адѳыслѳм—медбур ногас улысса
началњѳклы распораженњѳ сетны, секѳ мѳбѳ ылыссажык
началњѳкыс ачыс мунѳ улыссајас дѳнас, мѳбѳ чукѳртѳ
најѳс асдѳнас да сетѳ бојевѳј заданњѳјас. Таног јѳтѳд
кутѳмыслѳн бурлуныс—началњѳкыс вермѳ сетны став
колан сѳвѳенњѳјасѳс бојевѳј обстановка јѳвсыс да зев
гѳгѳрвоанаѳн сувтѳдны налы могсѳ.

2. Јѳтѳд кутысјас ыстысѳѳны секѳ, кор начал-
њѳкыс ачыс оз вермы мунны, мѳбѳ оз вермы чукѳртны
ассѳыс подчѳнѳнѳј команѳѳрјасѳс, јѳтѳдкутан мукѳд
средствојаснас ползујтчынысѳ оз вермы-ѳ; сешѳм случај-
јас дырјѳыс команѳѳр ыстѳ ассѳыс подчѳнѳнѳј команѳѳ-
рѳсѳ да сыпыр јѳѳртѳ коланаторјасѳс, мѳбѳ распора-
женњѳјасѳс.

3. Пода да вёла посылнөјјас — команџыр кын медкокнџі жітөдкүтан средство, сылөн бурлуныс бурөң сетөні-і ем. Пода посылнөјлөн мунап ылнаыс — 5 кілометрөз, вёла посылнөјлөн — 20 км-өз. Мунап өдыс пода посылнөјлөн: восколөн — 1 км — 10-саң 30 мінутөз, котөрөн — 1 км 5-8 мінутөн; вёла посылнөјлөн мунап өднаыс навыскок сорөн 8-10 км часөн. Пода да вёла посылнөјјас бөстөны кыв вылын лібө гіжөдөн јуөртас да сіјө сүзөдөны коланінөз.

38-д серп Бојевөј самокат чукөртөмөн.

вөсітчынысө вөлі лөсыджык, лөсөдөма нарошнөј пріспособленьнө; сылыс став част јассө позө чукөртны өтлаө да нуны пемпөм вылад (38-сер).

5. Јітөдкүтыс дозорјас новлөны доңесеньнөјас да распораженьнөјас өпаснөјжык местајасөд, кор частјасыс јона матынөс прөтвнџіјассаң, лібө накөд бој нуөдөны. Сесга напыр кокнџджык кутны жітөд бөкөвөј частјаскөд. Дозорас морт лыдыс навозө сувтөдөм мојјас сајас да бојевөј обстановка сајас, унжыкысө овлө ещавылө 3 морт.

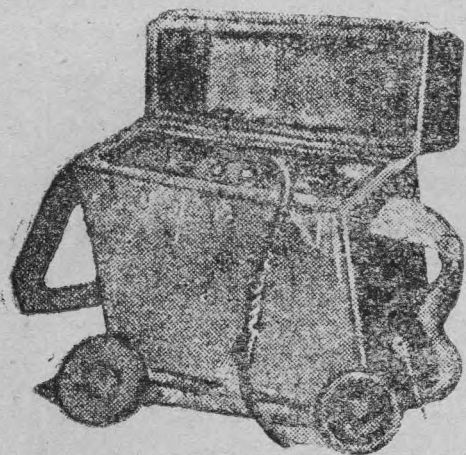
6. Парав постјаслөн деп лөсөдөны муныс колоннајаскост жітөд кутөм вылө.

7. Шыасөмөн жітөд кутөм овлө бој дырјі, кор мукөд-ног џекыч-нын сесга оз поз: бојечјас өтксаң мөдлы висталөны-ыстөны команџырыслыс командасө лібө щөктөмсө.

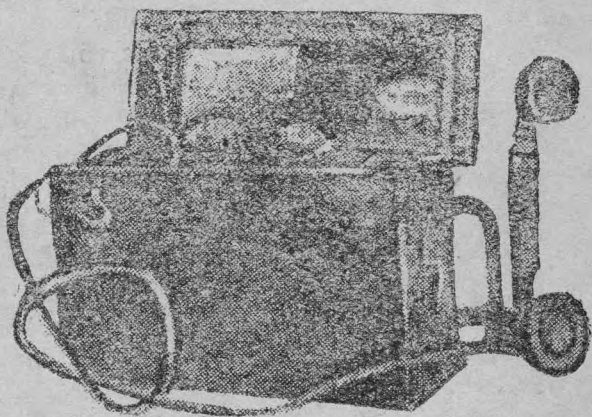
**4. Самокат вы-
лын посылнөјјас-
сөс** ыстөны кор ем бур тујјас, шогмана поводда дырјі да оз-кө торк бојевөј обстановкаыс. Сылөн бурлуныс — ылөз му-нөмас (25 км-өз) да өдјө нуөмас (өтї часөн муно 10 км).

Самокатјас течас сертыс велосіпед ко-дөс-жө, сөмын кокнџд-жыкөс дај, медым

8. дог-сезькё шыблалём — шыасёмөн jitödkutём
kod-жө.

39-д серп. Фоңическој телефон аппарат(39 серпас), кодјас-
лõн чукõстаныс марзõ (шыыс бурõщ маъазі чукõрлõн
код, сõмын чорыджык, чілõсжык) да индукторнõј аппа-
ратјас (40 серпас) звонокјасõн. Стрелковõј полкын јон-
жыкасõвõдчõны
фоңическој аппа-
ратјасõн, најõ прõ
стõјõсжык дај на-
лõн кабельыс оз-
жык шыксы-да.
Проволокаа теле-
фонлõн бурлуныс
—сыпыр начал-
ник вермõ сорнїт-
ны щук аслас
подчїннõн õјыс-

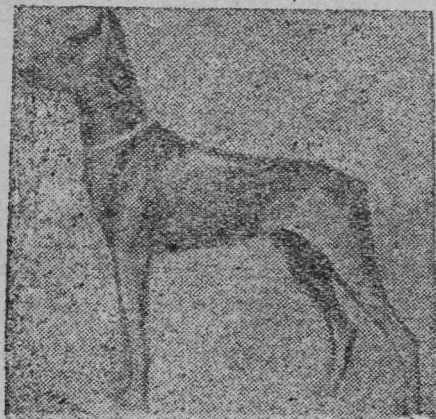
кōд, сывōсна на- 40-д серп. Индукторнōй телефоннōй аппарат.
чалн-кыс стōчōз тōдō, мыҗ сылōн приказыс воіс бурōщ мес-
таōз. Аппаратҗаслōн омōллуныс — сорн-тōмсō прōт-вн-к-
җас кыҗны вермōны. Медым сорн-сō ез вермыны кыҗны,
колō чорыд д-сц-п-л-на кутны сорн-сō нуōд-г-ас. Теле-
фоннōй аппаратлōн полевōй кабел куҗта ужалан ылнаыс
15 кілометрсаҗ 30-ōз.

10. Сінмасөмөн жітөдкүтөм. Стрелковөй полкын вө-
дйтчөны лампајасөн, флајасөн, пөнарјасөн, ракетајасөн
да шынасан шашкајасөн. Сінмөн адқана сінналјас пет-
көдлөны воэвыв лөсөдчөм знақјасөн, быд знак петкөд-
лө кушөм-кө шук урчитөм торјас. Сіјө воэвыв лөсөдчөм
знақјасыс шусөны **кодөи (kod)**, сы куға лөсөдөма на-
рошнө таблица чутјасыс да кыролјасыс. Быд сешөм
чутыс да кыролыс висталөны кушөмкө јуөртас (шуам,
кык кырол — вермасны петкөдлыны кыв „бөрыңтчыны“,
чут да кырол — „воэө мунны“ да с. в.).

Флајасөн петкөдлан чут петкөдлөны сөмын өйі
рөма флаг лептылөмөн, кырол — мөд рөма флаг лепты-
лөмөн; өті рөма пөнарјасын — жеңиджык да куажык ју-
гөр лецөмөн, уна рөма стеклөа пөнарјасын — флајасын
моз-жө, рөмсө вежлалөмөн.

Тайө вылынжык індөм жітөдкүтан средствојасыслөн
бурлуныс со мыјын: сіјөјасөн поэө лөсөдны жітөд јона
чуден местајас пыр, сесса вөдйтчынысө кокны. Омөл-
луныс: ужалөмыс тыдалө да вермасны кыјны; флајас-
лөн тыдалан ылнаыс — $\frac{1}{2}$ км-өз, пөнарјаслөн — 2 км-өз,
лампајаслөн — војнас-кө 4 км-өз.

11. Шыа сінналјас. — Чіпөстөм, тутөстөм, уна пөлөс
сіренајас — сетөны воэвыв лөсөдчөм условнөй шыа знақјас-
өн.

41-d серп. доberman-пинчер.

Тайөн ужавны лөө
јона відчысөмөн, сіјөс
вермасны јона кокныа
кутны дај міјан пыдді
најө ылөдны вермасны.
Шыа сінналјаслөн су-
зан ылнаыс поводда
сајын, төвныр сајын,
бокөвөй шыјас сајын.

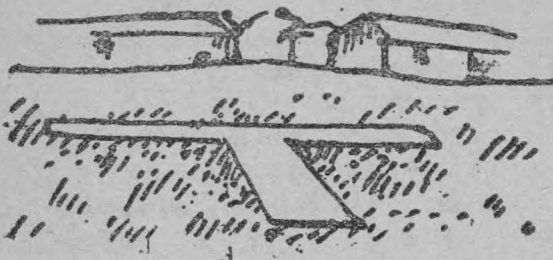
12. Војеннөј понјас. Ве-
лөдөмпонјаслөнужысар-
тмө сыыс, мыј најө кушө-
ныбөр бергөдчынына ді-
нөвелөдөм індөм морт
дінө, лөбө кушөм-кө местаө: сіјө мортсө да местасө пон-
јас корсөны лөбө ісалөмөн, лөбө сіннас адқөмөн (туј
пасјассө сінпамеҕас бөстөмөн). РККА-ын служітны вө-

дйтöны специальнöй породаа понјас, шуам кöт: доберман-пинчер (41 серпас), немецкöй овчаркајас (42 серпас) да ердел-террјерјас. Понјасöн јитöдкутомлон бурлуи ныс—најö оз шедны б улö (лулајас улö), ödjö му-нсны да оз бöрјысны мес-тајасöн. Понјасöн јитчан костыс 5 км-öз, мунаи öдыс 1 км.—3-5 минутöн.

13. Тајöјасыс öпріч, ави-ацјакöд јитöд кутöм вылö 42 d серп. Немецкöй овчарка. стрелковöй полкын вöдйтчöны Пакхем сiстемаа сiгнал сетан полотнајасöн да тöдмöдана полотнојасöн. Тöдмöдана полотнојасöн јуöртöны мјан частјаслыс (штабјас-лыс) сулаан местасö, сiгнал сетан полотнојасöн — сетö-ны сынöдын лебалыс самолöтлы колана распораженнöјас да indödjас. Тајö полотноыс вiзсö штабјас дорын матын, медем јона ödjö позіс бөстны да сетавны рас-пораженнöјас. Полотносö крестöн-крестöн вурöма лöз сiтеч вылö да ставыс тупјасалö-воссалö лапöдјасöн; колананог лапöдјассö востöмөн артмöны шыјас, шыјас-ыс — кывјас. Ужалöны возыв лöсöдчöм код сертi.

Полотноöн сiгналјас сетны јона маннö. Сывöсна öнi лебалыс самолöтлы колана распораженнöјас вермöны

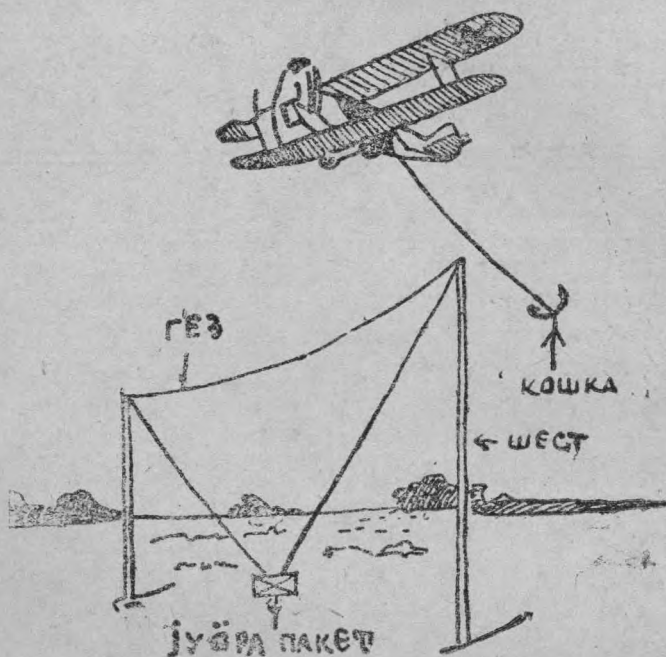

сетны гiжöда ка-балаöн. Сувтöдö-ны кык шест да шестјас јылас көр-талöны шпагат. Лебзыс самолö-тыс сiјö шпагатсö, кытчö көрталöма рузум пiјö гартыш-тöм кабаляыс,

43-d Сiгнал сетан полотна, клапанјасыс тупкöсасö кыјö крукөн. Та ног кыјöмыс шусö „кошкаöн“.

Стрелко вöј взводын јитöдкутан средство-јасöн тöмöдöм. Стрелковöй взводын со кушöм јитöд кутан средствојасöн вöдйтчöны: сiнмөн адјана да шыа

сигналјас сетан прѣстој приборјасѣн, доносеньојас шыб-
лааѣм да индивидуальнѣ полотнајас. Налѣн мог — тѣмѣд-
ны авиацијаѣс мѣжан медвоѣзын муныг частјасѣн.

44 серпас. „Кошкаѣн“ сетѣны јуѣр аеропланлы.

Јитѣд кутан средствојасѣс жугѣдлаѣм. Ји-
тѣд лѣсѣдѣмыг ѣпрѣч јитѣдкутыг војскајас нуѣны уж
јитѣдкутан средствојасѣс да сооруженьѣјасѣс жугѣдлаѣм
могыг. Жугѣдлыны лѣѣ ассыным террѣторѣјаѣс еновтѣгѣн,
медым прѣтивнык ез вермы мѣжан колѣм ембурѣн да со-
оруженьѣјасѣн ползујтчыны.

Јитѣд орѣдѣм могыг вундалѣны проводјас, жугѣда-
лѣны изолаторјас, пѣрѣдалѣны столбјас, террѣторѣјасѣ-
кѣ дыр кѣжлѣ колѣны, секѣ јитчан вѣсѣ зѣкѣз бырѣдѣны,
выјѣн ныѣтѣ столб оз колны: столбјасѣс ѣтѣтѣг перјалѣ-
ны, пѣлѣталѣны, сотѣны. Сѣјѣ ставужѣс нуѣдѣны јитѣд-
кутыг војска.

СТРОЈЫН ВЕТЛЫНЫ ВЕЛӨДЧӨМ

1. ПАНАСА ПОЛОЖЕҢҢӨЈАС. ВІҢТОВКАТОҒ
ӨТКӨН ВЕЛӨДЧӨМ. МЕСТА ВYЛЫНДА МУНІГӨН
БЕРГӨДЧӨМ, ВОСКОЛӨН ВЕТЛӨМ

Панаса положенҥөјас. Стројөн шусө уна бојеч-
јасөс өтүв ветлөм ылө сувтөдөм, көні быдөналыс места-
сө стөча урчтөма уставөн.

Фронтөн шусө: 1) бојечјас чужөмладор віҥнырыс, 2)
ердыс част паста сертіыс.

Флангөн шусөны; стројыслөн бокјасыс; вескыдладор
бокыс — вескыдладор флангөн, шујгаладор бокыс —
шујгаладор флангөн, фланг ыімјасыс строј бергөдчигас
оз вежласны.

Строј ыыдһаыс — стројыслөн фронтһаыс тыллаһыс
һужалөмыс.

Строј пастаыс — флангјас костыс.

Әістандјја — бојечјас лібө подраздеменьөјаслөн
мөда-мөдһаыс ыөзла-мышладор серті костјасыс, муртав-
сө медвоҙа бојеч мышһаыс медбөрја бојеч ыөзөыс.

Інтервал — бојечјас, лібө частјас кост ылаһаыс фронт-
куһаыс.

Шеренга — бојечјаслөн өті віҥ ылө сувтөм. Кык
шеренгаа стројын мөд шеренгаыс сувтө ыөсков сәјө
первојја шеренгаһаыс, бојечјасыс вескалөны бурөщ
мөдамөдыслы мыш ыылас; шеренгајас номерујтһөны
өткөм кык да с. в., бергөдчигөн шеренга номерјасыс оз
вежһыны.

Өткөн велөдөм. „Становись“, лібө „Смирно“ коман-
да бөрын бојеч сувтө струн вескыда, кың індөма 45-d
серпасын (а да б): зелөдчытөг, каблукјасыс (подбөрја-
ыс) өтлаыһөс, піҙөссө абу кусыһтөма абу-жө зелөдөма-і

морёсыс лептыштёма, став тушаыс Һеуна вoзлаңкод
пöрыштёма, кынöмсö idралёма, пельпомсö паскөдöма
рöвнöя, кiяссö лезны сiз, медым чуңјасыс мiчаа пуксiс-
ны кiпыдöслаңнас зад бокјасас, чуңјассö муртса кусың-
тыштны, јурсö кутны вескыда.

„Вольно“ команда бöрын сувтны вöлаыс; места
вылыс вöрчытöг лöсöдны паскөмсö, снаражеңнöсö. Боје-
чыс-кö сулалö стројын, стројыс петны позö сöмын вöз-
јысöмөн — командiрсаныс щöктöм бостöмөн.

Быд раз чүјдöдан команда сетiгөн, сыöзыс-кö лезлёма
сулавны вöлаыс, колö бостны вескыда сулалöм. Чүјдö-
дан команданас шусö командаыслөн вöзза жыңыс, кодi
чүјдöдö став бојечјассö командасö öтпырјаыс вöчны.
Командаыслыс чүјдöдан јукöдсö горöдöны Һужöдöмөн,
јарскöба быд шы шуöмөн, командаыслөн вöчан јукöныс
шусö жеңыда, чорыда.

Медым дүгöдны кушöмкөтор туйтöм ногөн вöчöмыс,
сетчысгö команда „отставить“, сы сертi бојечјас
сыыс вöзжык сетöм командасö вöчны бостöны.

а) вoзсан.

б) боксан

Восколөн мунöм.

45-öдсерпас. Сулалöм

46-d серпас

Бергöдчöмјас. „Напра-во!“ команда бöрын колö
терыба бергöдчыны вескыдладорö вескыд: кок каблук
вылын да шујга кок ныр јылас, тушаыдлыс сöктасö ко-
лö вескыда кок вылад лезны, сöмын јонасö оз-жö поз-

ошодчынысö; шуҗга коксö һужодыштöмакод, сылөн каблукыс лезыштöма увдорлаң, кокнырјасыс вiзöдöны бокö бергöдчытöчыс-і, бергöдчöм бöрас-і: бергöдчöм бöрас ставыс öтпырјаыс шуҗга коксö топöдöны вескыд кок dінас да сувтöны чöва „смирно“ команда öрын моэ.

„Нале-во!“ команда бöрын бергöдчöны шуҗгалаңыс шуҗга каблук вылас да вескыд кок чуң јылас; бергöдчöм бöрас ставыс öтпырјö шуҗга коксö топöдöны вескыд кок dінас.

„Кру-гом!“ команда бöрын бергöдчöны шуҗгалаңыс кругжын мында шуҗга каблук јылас да вескыд кок чуң јылас; бергöдчöм бöрас ставөн öтпырјаыс шуҗга коксö топöдöны вескыд кок dінас.

Сетöма-кö команда „пол-оборота напра во!“, лiбö „пол-оборота нале-во!“, берöдчöны сiз-жö, кычi бергöдчöны „направо“ да „налево“ команда бöрын, сöмын оз сымында, а ещажык — кругыслыс 8-d пайсö.

Восколөн ветлөм. Восколөн мунны заводітöны „шагом-марш!“ команда бöрын. „Марш!“ команда бöрын тушанас һеуна воҗлаң пöрöдчöныкод, шуҗга коксö вöламыс лептöны да зумыда тувтчöдöны, сiз-жö вескыд кокнас-і (46-d серпас). Мунігөн јуртö колö кутны вескыда, пельпомјастö паякöдны, морöстö воҗлаң чургöдны, кiјас öвтчöны вöламыс вослалөм сертi: шуҗга кок восковтігөн воҗлаң шыбытчö вескыд кiыс, вескыд кок восковтігөн — шуҗгаыс-дај.

Муніг костіыс-кö сетöма команда „вольно!“, колö мунны вöлаа восковјасөн, стројыскöд öтвыјöдчöмсö воштытöг.

Медым мунөмсö сувтöдны, сетчö команда „стой!“ Командаыс сетчö вескыд кок вылас сувтігөн; сетöм бöрас вöчöны нöшта-на öтi восков, сесса ставыс öтпырјö шапһітöны-сувтöны.

Муніг костіыс-кö сетöма команда „напра-во!“ (команда сетöны вескыд коксö му вылас пуктігөн), се i шуҗга кокнас нöшта-на öтi восков воҗлаң вöчöны да сесса вескыд кок каблук јылас да шуҗга кок чуң јылас бергöдчöны вескыдлаңыс круг четвөрт мында; ставөн öтпырјаыс шуҗга кокнас восковтöны воҗлаң да мöдöдчöны вославны бергöдчöм бöрас бостөм нырвiз куҗаыс.

Муниг кості-кө сетөма команда „нале-во!“ (сетчыс-сө бурөщ шуҗга коксө муас пуктігөн), вескыд кокнас нөшта-на өтї восков восковтөны воҗлаң да сесса терыба бергөдчөны вескыд кок каблук җылас шуҗгалаңыс круг четверт мында; ставөн өтпырҗаыс вескыд кокнас воҗкөв вөчөны да мөдөдчөны мунны воҗлаң бостөм ныр-виҗөдыс.

Муниг косттыс-кө сетөма команда „кругом-марш“; (командаыслөн вөчан җынҗыс — марш-ыс — сетчыс-сө вескыд кокөн му вылас тувтчігөн), шуҗга кокнас вөчөны нөшта өтї восков воҗлаң важ нырвиҗ куҗаыс, вескыд кокнас восковтөны восковҗын, сесса ставөн өтпырҗө бергөдчөны мышлаңас шуҗга пөлпом пырыс да өтпырҗө-ыс шуҗга кокнас вөчөны восковҗын сесса мөдөдчөны мунны выл нырвиҗөд.

Муниг косттї „пол-оборота направо“ да „пол-оборота налево“ вөчөны сіҗ-жө, кыҗї „направо“ да „налево“ бергөдчігөн, сөмын оз тыркруг, а еҗажык — кругыслыс 8-d пажсө.

2. ВИНТОВКАӨН ВЕЛӨДЧӨМ, ВИНТОВКАӨН СУЛА-ЛӨМ, НОВАЛӨДЛӨМ, КУТӨМ. БЕРГӨДЧӨМҖАС да ВОГКОЛӨН МУНӨМ

Виңтовкаөн сулалөм. Винтовкаөн сулалөны сіҗ-жө, кыҗї сулалөны винтовкатөг (47-d серп. а да б). Виңтовкасө кутөны вескыд кїнас вескыд кок бердас прикладсө пуктөмөн, кїыс вөлаыс ңужөдөма. Виңтовкасө кабыртөма певнас, мукөд чуңҗасыс ңужөдөма цевјө пөлөнөдыс.

нд аВиңтовкаөн сувтөны „становись!“ да „смирно!“ ком-бөрын.

Винтовкаөс тасмаө өшөдөм, кїын кутөм-да. Винтовкаөс кок дінын сулөдөмыс өпріч пөҗө өшөдны тасма вылө (47 серпас) даҗ кїын кутны (48 серпас). Сетөмакө өманда „на ремень!“ да секі-кө винтовкаыс кокдінө-кө пуктка, мбө кїын кутөны, вөчсө со кыҗї:

1) Ту шаөпрыс ылөдлытөг винтовкасө лептөны вескыд зад м лөкн до да өтпырҗаыс винтовкасө бергөдөны сіҗ, медытасрөмаөдысталаниныс воіс бурөщ щөка вестас а прицелыс—вескыдла бокас (винтовкасө пластөдөны);

шуҗа кыс винтовкасö шамырто лөжа воргајас вестөдыс (44 серпас).

а) возоан.

б) бокоан.

а) возоан.

б) бокоан.

47 серпас. Винтовкаон сулаалом 48-өд серпас Винтовкаос воыс јы-
лын кутөмөн сулаалом.

2) Вескыд кинас шамыртоны тасмасö көрталанін-
тыс да винтовкасö шыбытоны пемпом вылас (45 серпас);

3) Шуҗа китө ідравны местаас, вескыд китө шлу-
вдөдны тасма куҗаыс, медым гырзза
кусмөссаңыс кы слоі вескыда пөперега
тушаыслы, өтпырјө гырззанад топөдны
винтовкасö бок бердад (48 серпас).
Тасмасö шамыртоны тыркіөн.

Винтовкаос тасма јылө бөстігөн ту-
шаыс оз вөрчы, колө век важногыс; кі-
јасөн колө вөрөшітчыны терыба, чоткөја.

„К-во-ге!„ команда бөрын тасма
јылыс винтовка лезігөн колө:

1) Вескыд кіөн (васкыд кісө секі
важ моз-на кутөны) прікладсö чургө-
дыштны возлаң; шуҗа кіөн бөстны
воргајас гөгөрөдыс да еща-ещ кыпө-
дыштны код (50 серпас);

49-серп. „Вруку“ коман-
да бөрын винтовка кутөм

2) мынтөдны вескыд кыс тасмасо, габыртны вѣн-
товкасö улыса колча гөгөрөдыс.

1-жа пријом
лептөм.

2-д пријом
лептөм.

1-жа пријом
лезөм.

2 д пријом
лезөм.

50 серпас. „В руку“ да „К ного“ командајас бөрын вѣнтовкасö лептөм-
лезөм.

3) шуҗа китө идравны важ местаас, вескыд киөн
лезны вѣнтовкасö коккыдыка му бердө да сувтөдны сиз,
кыҗи сизө требуйтчө кок дѣнас сулөднысö.

Гетөма-кө команда „вру-ку!“ ремень јылын кутігөн,
медвозсö вөчөны сиз-жө, кыҗи вөлі індөма вылынжык,
сөмын оз муö пуктыны а кѣас бостөны, меҗым вѣнтовка-
ыслөн воҗладор помыс вөлі еҗа воҗлаңжык чургысөма
(49 серпас).

Бергөдчөмјас да восколөн мунөм. Места-
вылын да восколөн мунігөн бергөдчөмјас вѣнтовкасөн
вөчөны сешөм-жө командајас бөрын, кыҗи і вѣнтовкатөҗ,
сөмын сокущөмжык ногјасөн: меставывсаң бергөдчигөн,
вѣнтовкасө-кө сувтөдөма кок бердө, чыҗдөдан командасө
сетігөн колө муртса лептыштны вѣнтовкасө (мынтөдны
му бердөс), бергөдчыны да кокыдкөд өтщөщ ладју
лезны вѣнтовкасө му бердас; бергөдчигас-кө вѣнтовкаыс

тасма јылас, секи колö ременсö воґлаң нүжöдны, а вiнтовкасö - гырґа јывнад туша берґад топöдыштны.

Вiнтовкаöн восколöн мунны заводiтöны сiјö-жö командајас бöрын, кушöмöс сетöны вiнтовкатöг, сöмын со мыјјас колö нуöдны олöмö: мунны вöрґытöґ колö сетны команда „на ремен“, муннысö-кö матын, поґö мунны тасма јылö босттöг; вiнтовкаыс-кö кок dинад да сетöма команда мунны, секи чүјдöдан командасö сетiгöн вiнтовкасö колö лептыштны, „стой!“ команда бöрын бöр лад-ју муас лезны; „вольнo“ команда бöрын мунны вöлаыс, сöмын вiнтовкаыс колö важногыс; „смирно!“ команда бöрын сувтны вескыда.

3. КОТРАВНЫ ВЕЛÖдЧОМ, КОТÖРТИГÖН БЕРГÖдЧОМ

Котöрöн мунöм. Кытчö-кö ödjö воöм могыс, мунöны котöрöн. Котöртигöн восковлöн пастаыс 100 см., шаг лыдыс минүтöн 160—170.

Котöрöн мунöм былö сетчö команда „бегом—марш!“ „бегом,, команда бöрын тушаыслыс сöктасö лезöны вескыд кок былö да неуна воґлаң пöрöдчöны код; кыкнан кiыс колöны вöлаыс лезöмöн бокјас пöлöнас; „марш!“ команда бöрын шујга кокнас терыба восковтöны, сесса заводiтöны котöртны; шујга коккöд öтшöш воґлаң öвтыштчö вескыд кiыс кусынтöмöн; воґовылö кiјасыс öвтчöны пыр кокјасыскöд öтшöш.

51-серпас. Вöлеју котöртöм.

„Бегом“ команда бöрын сетöма-кö сiјöс восколöн мунiгöн, колö јонжыка тушатö воґлаң копыртöдны; „марш!“ команда бöрын (командаыс сетчö шујга кок былö тувтчiгöн) вескыд кокнас вöчöны нöшта öтi восков, сесса шујга коксаңыс заводiтöны котöртны.

Котөртөмсаң восколө вужны сетчө команда „шагом—марш!“, вөчан командаыс сетчө шуҗга кок җылө тувтчигөн; тајө команда бөрас вескыд кокнас нөшта өтө восков вөчөны воҗлаң, сесга шуҗга кокнас заводчөнынын муны восколөн.

Мунөмыс сувтөдөм вылө сетчө команда „стой!“ (командасө сетигөн частыслыс җымсө шуөны — „сешөм-тө сешөм част стой!“); вөчан команда бөрас, кодөс сетөны шуҗга кок вылас тувтчигөн, колө нөшта кык восков вөчны воҗлаң, сесга-і сувтны.

Бергөдчөмҗас. Котөртигөн бергөдчөны сижө-жө командајас бөрын, кушөмөс сетөны восколөн мунигөн, сөмын — „направо“ бергөдчигөн вөчан командаыс сетчө шуҗга кок вылө тувтчигөн, а „налево“, да „кругом“ бергөдчигөн—вескыд кок вылас тувтчигөн. Вөчан команда бөрас колө бергөдчыны чүдөдөмлаңас; вескыдлаңас, шуҗгалаңас да бергөдчөмҗын вөчигас меставывса сулалөмсө лыҗҗыны 2-өз, а кругом бергөдчигөн лыҗҗыны 4-өз. 3 мбө 5 лыҗҗигөн мунөны-нын воҗө, выл ырыҗөд.

4. СТРЕЛКОВОҢ ОТДЕЛЕНҢӨЛӨН СТРОҢҢАС МЕСТАВЫЛАС да МУНИГАС

ОтделенҢө меставылас. Стрелковөј отделенҢөлөн емөс со кушөм стројјас:

1) Отка колонна;

2) Отка шеренга;

Медым отделенҢөос сувтөдны отка колоннаө, сетчө команда „отделение-становись!“ (котөрөн мбө восколөн.) Сижө команда бөрас бојечјас терыба восковјасөн (котөрөн), сөмын гудрастөг да шумиттөг, сувтөны чөва асланыс команҗыр мышвылас мөда-мөд бөрсайс; винтовкајасыс көк дінасө; бојечјас кост җыстанҗаыс—нужөдөм кі ыла. Быд бојечлы колө сувтны сја, медым воҗын сулалыс јорт јур сажыс җинөм ез тыдав.

Медым сувтөдны өтө шеренгаө, сетчө команда „отделение в одну шеренгу-становись!“ ОтделенҢөыс сувтө өтө шеренгаө да терыба өтвывјөдчө вескыдладорас сулалыс серҗыс, кодө сувтө өтө восков ылаө отделоннөј команҗыр сажас; винтовкаыс—көк дінас. Бо-

јечјас кост интервалыс—кіпыдос паста, кокныр јылјасыс
оты отыдоща вичынос; бојечјас сулалоны чова.

Отыка колоннаыс отыка шеренгао да шеренгаыс
колоннао вужоны круг четвѣрт мында бергодчомон
„нале-во!“ лібө „напра-во!“ команда бөрын.

Отыка колоннао бергодчигон бојечјас пырыстөм-пыр
отвыјөдчоны јортјасыслы мышвылас да бостоны колона
дыстанція, кызі сыылыс вөлі индөма вөзінжык.

Оты шеренгао сувтігон первојја командасө сетгон
бојечјас јурнысө бергодоны вескыдлаңас да отвыјөд-
чоны сіз, медем адысны нолөд мортыслыс морөссө
ассө первојја мортнас лыдчөмөң; вичтовкаыс-кө сувтө-
дөма кок дінас, отвыјөдчигас колө сіјөс топөдыштыны
ас бердө, медем штыкыс ез чурвіз. Вескыдладорас су-
лалыыс сулалө чова, сылон штыкыс ідравтөм—чурвізө.

Мөд команда бөрас јурјассө вескөдөны, штыкјассө
ставон вөзлаң чургөдөны.

Колө-кө вежны вичтовка кутөмсө, сетчө команда
„отделение—на-ремень!“, лібө „в руку!“, лібө „к ноге!“.

Отделение мунігас. Колө-кө отделениеөсө
вөрчөдны мунөм вылө, сетчө команда „отделение за
мной шагом (бегом)—марш!“ лібө, команфирыс-кө оз
көсјы отделениеөыскөд мунны „направление туда то
(индө мунаң нывічсө) отделение шагом (бегом)—марш!“
Сіјө команда бөрас бојечјас ставон отпырјаыс заводі-
төны мунны шујга кокнас тувтчөмөң, мунөны команфир
бөрсаыс, лібө **нырвічнуөдыс**¹⁾ бөрсаыс, тувтчалөны
ставон отпырјө, стөчөз кутөны бостөм нывічсө, кутөны
дыстанція да интервал, отвыјөдчоны мышвылас дај бок-
ногыс.

Колө-кө отделениеөсө сувтөдны, сетчө команда
„отделение—стой!“. Оты восков восковтөм бөрын (ко-
төртгөң-кө—кык восков-на вөчөны) ставон отпырјө
сувтөны.

Колө-кө отделениеөыслыс мунаң нывічсө вежны
да команфирыс-кө оз мун накөд отлаын, сетчө команда:
муніг костыс-кө „отделение направо (налево)—марш!“,

1) Отка колоннаың нывічнуөдыыс ыңрас муныс бојечыс, отыка шеренгаың—
вескыдладорас муныыс.

местасаң-кө— „отделение, направо (налево) шагом — марш!“.

„Марш!“ бөрас ырывчуудысы, а сыбөрсә шөщ мукөдјасыс-і, вежоны ырывчуо команданас чүдөдөм сертыс. ырывчуудыс бөјечыс коланавыјөз воас-да, сетчө команда „прямө!“, колө-кө, содтысгө — „сыланө ырывчуи“. ырывчуысыс мунө вескыда indөм ырывчуодыс, мукөдјасыс мунөны сы бөрсә.

Медым отделеңнөсө разны, сетчө команда „отделение разойдись!“ Поход вылын шөйтчөм вылө сувтлөгөн „разойдись“ командаыс оз сетчы.

Места вылын да мунөгөн отделеңнө бергөдчө сјөжө правілөјас серті, кушөмөс indалөма өткөн велөдчысјасы.

V ЛУКОН

ЈОНЛУН ШЕДӨДӨМ

1. ПАНАСА ЈУӨРЈАС

Мыј сіјө јонлун шедөдөмыс. Мортлөн бура сөвмөмыс абу сөмын сені, медем мортлөн став тушаыс — кіјасыс, кокјасыс, ты-мускыс, сөлөмыс да с. в. — вөліны һесөмын зөңвізаөс, но шөщ вынаөг-і, мөдногөн-кө: медем најө велалісны быдсікас ужсө вөчны терыба, бура дај медем ез өдіө музны. Та нога кужөмыс шедө быдсікас уж вөчны велөдчөмөн. Мі төдам, кузһечлөн кіыс јон, велалөмаөг сөкыд мөлөтнас дугдывтөг куч-кавнысө.

Уна пөлөс уж вөчигөн мјан тушаным сөвмө уна ног.

Сің-кө, јонлуна мортлы колө, өтікө—лоны нач зөң-візаөн, мөдкө—лоны вынаөн-дај, медем быд боксаң вөлі бура сөвмөма. Сывөсна сіјө пріјомјасыс да упражһеһө-јасыс, кодјас мортөс јонмөдөны, вынсөдөны, виһовмө-дөны да отсалөны сылыс зөңвізасө кутны, шугөны **јонлун шедөдөмөн**, мбө рочөн-кө—фізіческөј подготов-каөн.

Мыјла колө јонлун шедөдөмыс. Оніја војна корө, медем бојеч ас јонлунаас вөлі бура сөвмөма, ме-дем вөлі бур зөңвізаа. Војна вылын бојечлы лоө јона куч тујјас мунны, новлөдлыны ас вылас сөкыд көлујјас; ковмас кынөм вылын кыссыны, каттасны, вужны мы-шөдјас (препјатствия) вомөн, вартчыны да с. в.; ковмас јона дырөн овны көзыдын, сојан-јуантөг. Ставсө тајөс кокһа нуны ас вылас да секі-жө лоны дасөн бој вылө вермас сөмын бура сөвмөм зөңвізаа морт. Сывөсна јонлун шедөдөмсө зілөны нуөдны војеннөј кружокјасын дај Гөрд арміяын.

Кыҕи віқтыны да јонмөдны ассыд җоңвіҗатө. Медвоҗ да медколанаыс җоңвіҗаыдлы—сөстөма асө віҗөм. Ңајтыс да дурка оломыс җужоны быдсикас вісөмыс, вошө җоңвіҗаыс. Сөмын сөстөма асө віҗөмөн поҗө лоны җоңвіҗаөн; сіҗ-кө—көсјан-кө лоны јонөн, вынаөн да пелкөн, медвојдөр асө віҗ сөстөмөн. Щөкыдҗыка мыгы пывсанын (ещавылө быд вежонын өтчыд). Віҗ сөстөма ассыд уҗланінтө, волпастө, паскөмтө, оланінтө. Ңекодыр ен пуксы пызан сажө сөјны кіҗастө мыскытөг. Быд асыв мічаа мыссы, мыскы кіҗастө, кокҗастө, җужөмтө, голатө. Гожөмнас җастөҗык купајтчы, быд асыв тушатө кіскав көҗыд ваөн (ставсө-кө оз поҗ, көҗ кос-выјөнөҗыд). Тајө оз сөмын віҗты тенө быдсикас вісөмјасыс, тајө щөщ тенсыд тушатө јонмөдас-і; те Ңекодыр он кут прөстудітчыны.

Быд пессөм бөрын, муртса көҗалыштан-да, тушатө поҗјав ваөн, мібө 'зырас көтөдөм куҗчышјанөн, сесса Ңірт вывтыртө кіпыдөснад, медым шоныдыс бөр воас. Сөстөмлун—мед первојја тор, медым віҗны ассыд җоңвіҗатө.

Мөд сещөм-жө колантор җоңвіҗаыдлы, сіјө—сөстөм свежөј сынөд. Кымын дырҗык морт оло свежөј сынөд пышкын, сымын сіјө јонҗык. Сывөсна дугдывтөг віҗөд, медым помешщенёас, көні те олан, пыр вөлі сөстөм сынөд. Водтөҗыд комнататө щук ыркөд, свежмөд.

Гожөмнас ветлы кокҢыҗык паскөмөн. Медбур ветлыны трукік кеҗыс, медым став тушаыд верміс лолавны свежөј сынөднас: өд мі лолалам ог сөмын вомөн да нырөн, міјан куным щөщ-жө лолалө. Кымын унҗык сынөд сылы мі сетам, сымын сіјө лоө җоңвіҗа. Ен куріт, ен ју епірта јуанјас. Курітчөмыд да вінаыд—јадјас; најө міјанөс отравлајтоны, щыкөдөны міјанлыс җоңвіҗанымөс. Көсјан-кө лоны јонөн, ен велөдчы тајө лок јадјас дінас (велалін-Ңын-кө, зіл дугөдчыны).

2. ЈОНЛУН ШЕДӨДӨМ (ФИЗИЧЕСКОЈ УПРАЖНЕН-НӨЈАС.

Гимнастика (асја упражненьёјас). Јонлун шедөдан упражненьёјассө нуөдөны сіҗ, медым упражненьёјасыс тушатө јонмөдісны. Сещөм упражненьёјасыс

нѳјасыс шусѳны тїмнастїкаѳн. Гїмнастїкаыд јонаун шедѳдѳмад-јона колана јукѳн; гїмнастїка бѳрын морт вермѳ јона кокнїа велавны мукѳдсїкас фізїческѳј упражнїєнїѳас вѳчны.

Гїмнастїка поѳѳ нуѳдны чукѳрѳн-чукѳрѳн. Кокнї-жык упражнїєнїѳассѳ кружокын ужалыслы поѳѳ нуѳдны аслыс гортас. Медбур најѳс вѳчны асывнас четчѳм мыст, сојтѳѳ. Упражнїєнїѳсѳ вѳчан-да, буранїка мыссыны, сесса пуксыны сојны.

Сїјѳ упражнїєнїѳассѳ колѳ нуѳдны быд лун.

Муїѳм, котѳртѳм. Бојечлы колѳ кужны мунны јона дыр, терыба, муѳлытѳг. Сїјѳ кужѳмыс оз кокнїа шед, да медым велѳдчыны лужкї мунны да котравны, колѳ уна упражнїѳтчыны, тѳдны уна правїлѳјас.

1. Војеннѳј олѳмѳ лѳгѳдчїгѳн колѳ астѳ велѳдны куѳ тујјас мунны—25-30 кїлометрѳѳ суткїнас, лїбѳ мунны сещѳм туј костјас, кушѳмѳс вѳчѳны војска бојевѳј обстановка дырїї.

Куѳ тујјас вужѳмѳ вїѳовмѳдчыны щѳктыссѳ вѳчасѳн тујпомсѳ нужѳдѳмѳн 5-8 кїлометрасаѳ заводїтчѳмѳн.

25-30 кїлометра тујпомсѳ, дерт-жѳ, оз ѳтчыд восковтѳмѳн да ѳеммында шојтчытѳг мунны. Колѳ велѳдчыны вїѳтыны ассыд вынтѳ. Симогыс быд 4 кїлометра муїѳм бѳрын (быд 50 мїнут бѳрын) пуксылѳны шојтчыштны, шојтчѳны 10 мїнут чѳж. Жын тујсѳ мунаскы-да, вѳчсѳ ыжыд ѳовка 2 час кежлѳ, секї сојыштѳны, шојтчѳны прамѳјакѳда.

Мунны ѳдтана шагѳн, лїбѳ мїнута нас вѳчны 140 восков, поѳѳ сѳмын 3-5 кїлометра туј помын. Сыног вослалѳмыс јонжыка муѳтѳдѳ, сыногыс мунывлѳны ѳтїїнїастїжык да кор ковмывлѳ мыјкотѳр јона ѳдїѳ вѳчны.

Вослѳн муїѳгѳныд да котѳртїгѳныд колѳ вїѳѳдны лолалѳм бѳрсаыд: 3 да 4 шуїгѳн—лолыштны, 5 да 6 восковтѳмын—пѳлыштны. Пыр вѳчасѳн колѳ содтыны лолыштѳм-пѳлыштѳмыслыс куѳтасѳ, пѳлыштнысѳ колѳ пыржык куѳжыка. Лолавны пыр нырпыр. Вомпыр лолыштны окоїтѳмыс—зонвїѳа мортлѳн муѳѳм тѳдчѳмыс; сещѳмыс-кѳ лѳѳ, упражнїєнїѳ вѳчѳмыс колѳ дырдныны.

Муїѳмѳ да котѳртѳмѳ вїѳовмѳдчан упражнїєнїѳассѳ колѳ нуѳдны со кушѳм таблїца сертї.

Шунѳм ылыѳ да котѳртѳм ылыѳ кад арталан табыла

веконјас	Мунѳм	Котѳртѳм	Мунѳм	Котѳртѳм	Мунѳм
1	1 минута	30 сек.	2 м.	30 сек.	2 1/2 мин.
2	1 "	1 мин.	2 "	30 "	2 мин.
3	1 "	1 "	2 "	1 мин.	2 "
4	1 "	1 " 30 сек.	1 "	30 "	1 "
5	1 "	1 " 30 сек.	2 "	1 мин.	1 1/2 "
6	1 "	2 "	1 "	30 сек.	1 1/2 "
7	1 "	2 "	1 "	1 мин.	1 "
8	1 "	2 " 15 "	1 "	50 минут чѳж орѳысѳ тырѳа котѳртѳм; сы бѳрын вермасны 1/2 мин. чѳж	
9	1 "	2 " 30 "	1 1/2 м.	сѳжс-жѳ	30 сек.
10	1 "	3 "	1 1/2 м.	сѳжс-жѳ	1 мин.
11	1 "	3 "	1 м.	сѳжс-жѳ	3/4 мин.
12	1 "	3 " 30 "	1 м. 30 с.	сѳжс-жѳ	1/5 "
13	1 "	3 " 80 "	1 м.	75 мин.	1 "
14	1 "	4 "	1 "	—	—
15	1 "	4 "	—	75 мин.	3/4 мин.
16	1 "	4 "	—	75 "	3/4 "
17	1 "	4 "	—	75 "	3/4 "
18	1 "	4 "	—	100 "	1/2 "
19	1 "	4 "	—	100 "	1/2 "
20	1 "	4 "	—	100 "	1/2 "
21	1 "	4 "	—	100 "	1/2 "
22	1 "	4 "	—	100 "	1/2 "
23	30 секунд	5 "	30 с.	—	—
24	30 "	5 "	30 "	—	—
25	30 "	5 "	30 "	—	—
26	30 "	5 "	30 "	—	—
27	30 "	5 "	—	100 мин.	—

30 вѳжон бѳрын сѳжѳ упражнѳнѳжассѳ позѳ еновтны, сы пыѳды вѳжонас 2-3-ыс петавны прогулка ылыѳ да

мунны восколөн 5-10 кілометра, лібѡ 2-3 кілометра куз-
та котортны.

Табліца сертыіс мунны да котортны колѡ косјав-
тѡг. Мыј вѡсна-кѡ лоѡ-кѡ вѡчны кост 2 вежон мында,
секі-нын ґік вылыс лоѡ заводітны. Упражнєннѡ вѡчігѡн
јонжыка візѡдны ґе сы вылѡ, кыґі-бы ѡдјѡнжык мунны,
лібѡ котортны; јонжыкасѡ колѡ візѡдны лучкіжык вѡчѡм
вылѡ.

Мунѡмыд да котортѡмыд абу сѡмын сыбоксаґ бур,
мыј бојечлы колѡ кужны мунны да котортны. Мунѡмыс,
а меґса-нын котортѡмыс, ачысґама бур упражнєннѡјас,
кодјас сѡвмѡдѡны морт тушаыс уна оргаґнїзм—сѡлѡмсѡ,
логкѡјјассѡ, кокјассѡ, вѡчѡны мортѡс пєлкѡн, віґолѡн.

Чєтчыштѡмјас. Сецѡм-жѡ колантор јонлун шєдѡдѡ-
мын да кодї шѡц јѡна колана бојечлы і—чєтчавны кужѡм.
Кужны чєтчыштны стєн вѡмѡн, лібѡ канава вѡмѡн, куж-
ны чєтчыштны јѡна вылыніґсаґ лібѡ пыдї гуѡ дојмытѡг—
сїјѡ ставыс бојечлы јѡна ковмас. Сыыс кыґґі, чєтчыштѡ-
мыд бур срдєство јонлун сѡвмѡдѡмын; сїјѡ јѡна бура сѡв-
мѡдѡ мїјанлыс став тушанымѡс, шєдѡ повтѡмлун, пєлклун.

Відлалам ѡтї-мѡд сїкаса чєтчыштѡмјас, кодјасѡс
колѡ тѡдны кружокјасын быд сулаалыґлы.

Вывлаґ чєтчыштны
меґсѡкыд дај меґкужѡмѡн колѡ
вѡчны. Кружокын быд сула-
лыґлы колѡ кужны ѡдѡбасѡ-
мѡн чєтчыштны ещавылѡ 1 метр
да 20 см. жуґда вѡмѡн.

**Вескыда вывлаґ чєт-
чыштѡм** (52 серпас) вѡчѡны
со кыґі:

1. Котортны восков 10, лібѡ 52 серпас. Котортѡмѡн судґа воґ
20 да метра кымын воґжык
препјатєтвіјѡѡґыс чѡрыда мыјвынсыд јѡткыштчыны муса-
ґыс ѡтї кокнад.

2. Бурѡц јѡткыштчіґас мѡд коктѡ чїкыртны рушку
бердад да сы бѡрєа пырыстѡм-пыр-жѡ чїкыртны мѡд
коктѡ-дај, коднас јѡткыштчїн.

3. Уґны кокчуґ јылѡ; уґїґас ґеуна тєтуртчывын-
кодґа кїтѡ воґлаґ ґужѡдлыны.

Көсжан-кө четчыштыны бура, колө ödjö котөртны да сіз, медым четчыштанінас котөртөмыс Һеммында ез Һөжмаммы; кокнад јөткыштчыны мыјвермөмыс чорыджыка, јонжыка.

Куҗтаног четчыштөм. Колө велөдчыны четчыштыны куҗтаног местасаң дај котөртөмөн өдөбасөмөн.

Меставывсаң куҗтаног четчыштыны сувтоны кокчуң жылас, кіјаснысө лептылөны вевдорлаң, сесса Һукуытчылөны да Һукуытчіг костыс кіјассө мыш сајас шыбытласныда, выныштчөмөн кыкнан кокнас јөткыштчөны. Јөткыштчасныда, лебҗигас кыкнан коксө кусыңтоны кыңомувтас, а кокчерлысө мыјвермөмсыс возлаң вескөдөны.

53 серпас. Куҗтаног котөртөмөн четчыштөм.

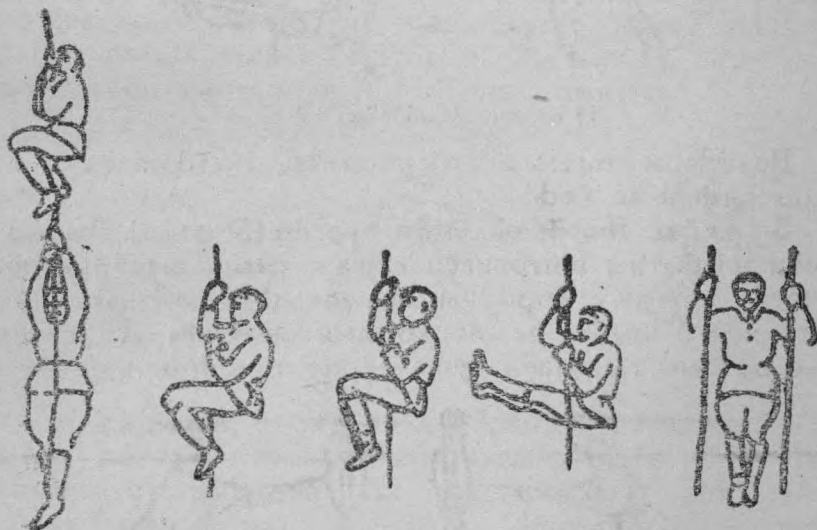
Куҗтаног өдөбасөмөн четчыштигөн (53 серп.) ödjö котөртөны 20 лібө 30 восков сајсаң да віҗнітөмінсаңыс өті кокнас мыјвыныс выныштчөмөн јөткыштчөны. Сыһөдөдыс лебас вөчны сіјөс-жө, мыј щөктөма местаывсаң четчыштигас.

Увлаң четчыштөм. Увлаң четчыштигад щук колө кужны вескавны кокчуң жылад да муас інімігөн тушанад лажыңтчывны, пукгыштаыны-код. Тајө кык правіләсө олөмө нуөдөмөн Һекор он дојд ассыд кокјастө. Увлаң четчавны заводітны первој лажмыдінсаң ($1\frac{1}{2}$ -2 метра жуждасаң), сесса вочасөн пыр содтысны.

Сөкта өтјөдөм. Бојечлы колө кужны сөктасө өтјөдны-і. Щөкыда ковмывлө вуҗны канавајас вомөн кер куҗа лібө векңідік пос вывті ју вомөн да с. в. Медым кужны кокңіа вуҗны да надејтчыны, мыј он ус, колө велөдчыны өтјөдны ассыд сөктатө. Медбур упражҗајт-

чыны кер вылын, мусаҥ метра жужтаын. Колö велöдчыны вöлаыс ветлыны сiјö кер куҗтаыс, паныдасан-кö—кужны јортыдкöд воча мунны, мунны пöлыңöн, кiјас лептöмöн. Сiј-жö колö велöдчыны ветаыны пöлыңа-чоја кер куҗа да с. в. Колö зiлны, медым велöдчыгыс ветлiс вöлаыс 2—3 метр судтаа пу вывтi.

Кавтасöм (кавјасöм) Быд бојечлы колö кужны кавјасны, вуҗны пощöсјас, кыссыны. Сытöг бојеч оз вермы нуöдны олöмö бојевöј моҗассö. Быд разведчiклы колö кужны кавјасны гез куҗта сарајевт вылö, кавјасны медвылы пу јылас. Быд бојечлы колö кужны кокыла да терыба вуҗны сҥенпыр, пощöс пыр, сiј-жö колö кужны терыба да музтöг мукуҗа кыссыны, медым пулајас увтi каҗавтöг матыстчыны прöтивнык дорö. Сесса кавјасöмыд да кысöмыд јона сöвмöдöны мiјанлыс выннымöс да вiңовмöдöны став тушанымöс. Сывöсна кружокјасын сулалысјаслы—кружковечјаслы—јонлун шедöдöм радi колö јона зiлны велöдчыны кавјасны, кыссыны да вуҗны разнöј препјатствiјö.

54. серпас. Кiөн-кокөн гез јылö кавшасöм.

Кавјасöм. Кавјасöны гез куҗа, шест куҗа, лiбö пујылö кокнас отсасöмöн, лiбö кокјаснас отсастöг. Кавјасан ногјассö петкöдлöма 54-d серпас вылын.

3. ОРУЖІООН ЗУРӨДЧӨМ

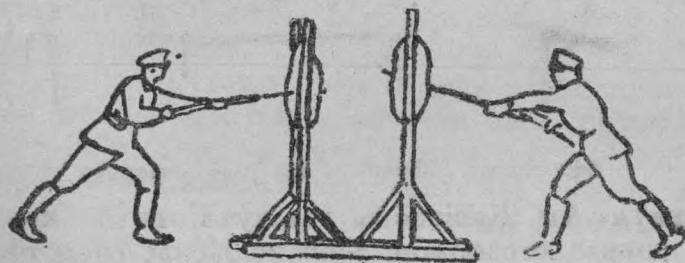
Вінтовкаон вөдүтчигөн колө кужны стөча да чорыда зургыны-јарскыны штыкнаса да сетөбтыны прікладнаса, кужны відчысны (астө віңны) прөтивнік зургөмыс да кучкөмыс. Зургөны да кучкөны „бој“ вылө лөсөдчөм-саң. „Бој“ вылас лөсөдчөмсө вөчөны кызі петкөдлөма 55 серпасын: вескыд кинаса вінтовкасө шыбытөны штыкнаса воңлаң. Штык јывсө вескөдөма „прөтивнікысла“ голө вестас. Сөсө, шујга кинад вінтовкасө улысса колчаса-ныс һеуна вылыжык бөстан-да, а вескыд кинад пріклад голөдыс кыкнан коктө пізөскусмөсөдыс һукымтыштны, шујга коксө воңлаңжык сувтөдны, тушатө һеуна шујгалаң бергөдыштны дај коссаһыс воңлаң копүртөдны.

55 серпас. Лөсөдчөма бој вылө.

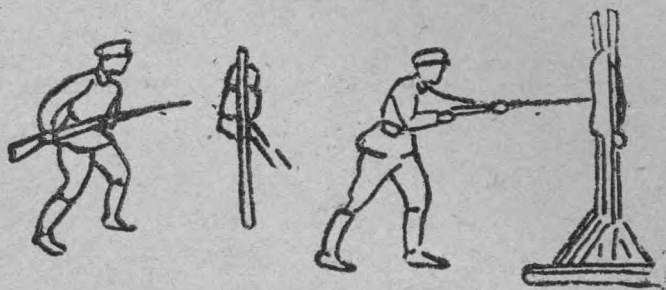
Велөдчөм могыс віңтовка пыдди позө бөстны сы-ыжда-кымын-жө бед.

Зургөм. Ёорөдчылөмөм зургөм (56 серп). Выныштчөмөн шыбытны вінтовкасө шујга кі јылад! сывкөд өтшөш, тушатө воңлаң һорөдны-да вескыд коктө һужөдигөн шујга коктө шыбытны восковжын воңлаң. Прікладыс колө вескыд гырззаон туша бердө топөдөмөн.

56 серпас. Ёорөдчылөмөн зургөм.

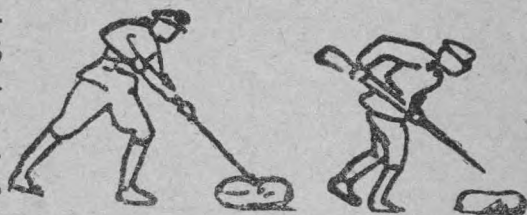
Њорөдчывтөг зургөм (57 серпас) вөчсыгсө сешөм случајас дырји, кор-нын прөтивныкыс јона матын да, медем сјјөс зургыны, первој сылыг штыксө лоө боквыв шыбытны. Öдөбсөны кјнас, вјнтовкасө бөрлаң нулөмөн, штыксө пасас вескөдөмөн, сы бөрын вјнтовкасө шыбитөны возлаң шујга кј помөзыс ъужалөмөз, өтщөщ тушасө ъорөдөны-і.

57 серпас. Њорөдчытөг зургөм.

Увлаң зургөм (58 серп). Увлаң зургөны секјасын, кор прөтивныкыс кок улас, муас: вөчсө жеңыда зургөм моз-жө, сөмын өдөбтигас—зуртигас—вјнтовкаыс бергөдчыгсө магажјннөј көрөбканас вывлаң.

Зургөм бөрас штыксө пырыгтөм пыр-жө перјөны терыба, чорыда, кыкнан кјнас сөр-нитөмөн, ковмас-кө—тушанас дај пөрөдчы-лөны, лјбө кокнас пык-сылөны мјшенас.

58 серпас. Увдорлаң зургөм.

Прјкладөн сетөбтөм. Прјкладөн боквыв сетөбтөм (59 серпас) косвыјөныд кусыңтчөмөн бергөдны пелпомјастө вескыдлаң да выныштчөмөн сетөбтыны прјклад јөснас јурас. Пелпомјас бергөдөмкөд өтщөщ воскөвтөдны возлаң вескыд коксө.

Њорөдчөмөн боквыв сетөбтөм (60 серп) вөчсө өтј прјөмөн. Кокјастө кусыңттөг тушаыдлыг сөктасө вужөдны шујга кок вылад, сыкөд өтщөщ вескыд коктө шыбытны бөрлаң. Кокыс бөрыңтчас-да, косвыјөныд пел-

59 серпас. Боксаң прикладөн
нөшыштөм

60 серпас. Нөрөдчылөмөн приклаа-
дөн боксаң нөшыштөм.

61 серпас Прикладөн
увдорсан нөшыштөм

помтө бергөдөмөн нөрөдчыны воҗлаң да
выныштчөмөн колскөбтыны приклад јос-
нас прөтивһиклы јурас.

Увдорсаң сетөбтөм (61 серпас).
Тушаыд нугымтчылөмөн мыјвынсыд се-
төбтыны кок воҗ костас чермунтөзис.

4. ЛЫҢЈАС

Төлын лым куҗа медкокһи мунны лыҗ вылын.
Сывөсна гөрдармја частјасын велөдчөны ветлыны

62 серпас. Валегіос лыҗ дінө домалан ногјас.

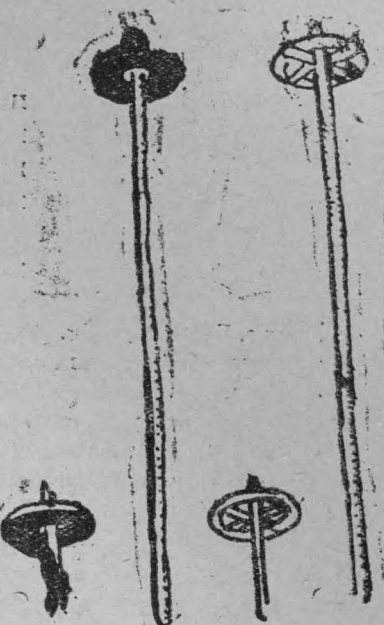
лыҗјас вылын. Медым лыҗ вылас бура ветлыны, колө
јона дыр упражһајтчыны. Быд кружковечлы төвнас зу-
мыда лыҗ вылас сувтлыны. Лыҗјас поҗө вөчны аслыд. Лыҗ-
јас медбура артмөны піпуыс лібө кызпуыс. Поҗө вөчны і
мукөдеікас пујасыс—пожөмыс, кызјыс, баҗпуыс.

Лыҗ вөчөм могыс колө пөрөдны 13—17 см. кызта
пу, весавны корсө да шөрі поткөдны. Сесса колө кө-
сөз костыны вуҗөр сајын (шонді воҗын костыны оз поҗ,
вермас потлыны). Пуыс космас-да, колана ног лөсјыны,

мічаа стружітны да, абу-кө чу-
кыла жыла пуыс, кусынтны бала
вылын.

Лыз жысө (воэла нырсө)
кусынтөны вевдорлаң; лыз шө-
рас вөчсө кокпыдөс туј—пјата,
шөрыс сінгыссө 6—7 см. мында
вывлаң гөрбөн; улыс пыдөсас
лыз куэалаыс вөчсө 2—3 см.
паста да 2—3 мм. пыдна ворга;
лыз-жасыслөн куэтаыс—240—270
см, пастаыс— $7\frac{1}{2}$ — $8\frac{1}{2}$ см., кыз-
таыс— $2\frac{3}{4}$ —3 см.

Кор-нын лызсө лоө лөсјөма
да стружітөма, сјөс шылөсөны
наждачној бумагаөн да бі вылын
шонтышталөмөн мавтөны дөгө-
дөн сіз, медым дөгөдөыс пы-
рас пу пышқас. Мавтөны уна
пырјаыс, кытчөз дөгөдөыс пырөм
сыс оз дурды. Сы бөрын лөгөдалөны тасмајас, кызі
індөма 71 серпасын.

63 серпас. Лыз бедјас: колча-
жасыс фанераыо да камышыс.

64 серпас. Бедтөг мунөм. Шужа
кокнас пісөс гөгылөдыс кусың-
төма.

65 серпас. Шужа кокыс воэлаңын,
корпусыс нөрыштөма воэлаң-жө,
вескыд кіас өвтыштөма воэлаң.

Сувттөз војдөр увдор пыдөссө, медым лызжыс пон-
дас шылвдыны, мавтөны парафінөн.

Лыз вөчөм бөрын колө нөшта вөчавны бедјас,
кызі петкөдлөма 63 серпасын.

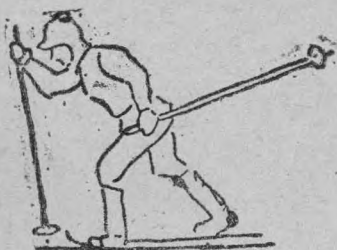

66 серпас. Бедтөг мунөм.
Шуҗга кокыс пізөс гөгылө-
дыс кусынтөма.

Лыч вылын ветаом. Вој-
дөр лыч вылын ветлыны велөдчө-
ны бедҗастөг. Бедҗастөг мунөны
кокҗассө вежөн-вежөн новлөдлөмөн,
кіҗаснас да туша сөктасө вежлалө-
мөн (64, 65 да 66 серпасҗас).

Лыччыслы колө пыр шлөвды-
ны лым вывтыс, лым бердөсыс
торјөдчывтөг. Воҗлаң мунан кок-
ыс пізөсөдыс ңеуна кусынтчыштө,
бөрҗаыс—вескавлө, ңужөдчывлө.

Кор-нын велаласны ветлыны бедҗастөг да оз пон-
дыны усавны, заводітөны велөдчыны бедҗасны. Војдөрсө

65 серпас. Шуҗга кок воҗлаң
вештысө пізөсгөгылөдыс ку-
сынтөмөн, сыкөд өтщөщ вес-
кыд кі шыбытчысө воҗлаң да
беднас суцкө лымҗас, туша-
ыс муртсысвоҗлаң ңорөд-
чыштө.

68 серпас Вескыд кок вешјө
воҗлаң, сыкөд өтщөщ шуҗга кі
өвтышсө воҗлаң да беднас
суцкө лымјө.

беднас мунөны бедҗастөг моз-жө, кокҗассө вежөн-вежөн
новлөдлөмөн да беднас отсасөны јоткасныс (67 да 68 серп).

Сіҗі вөчнысө бура велалөны-да, заводітөны велөд-
чыны мунны кыкнан беднас өтпырјөыс јоткасны, кыкыс
да өтчыд восковтөм бөрын јоткасны, да јоткасыс кі-
җассө вежлавны-да.

Став сіҗө ногҗассө быд кружковечлы колө бура төд-
мөдны.

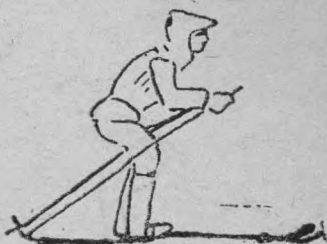
69 серпас. Восковтö шуҗга коксан,
кыкнан бедсö возлаң сушкöма öт-
пырjö.

70 серпас. Заводитöма восковт-
ны вескыд кокнас, беднас заво-
дитöма jöткасны.

71 серпас. Бедҗасыс матыстчö-
маöс кокныр jылас

72 серпас. Выныштöмön jөткыш-
тчöм.

73 серпас. Jөткыштöм бöрын
шлөвдö.

74 серпас. Бедсö лөсөдöма
возлаң öвтыштын

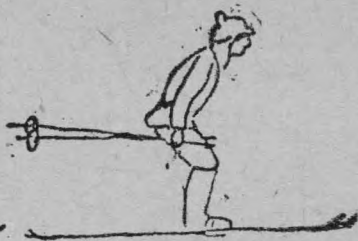
75 серпас. Шуга кокөн восков-
төма воэлаң, бедсө шыбытөма
кiнас ылао воэлаң өвтыштөмөн-
нужөдөмөн.

76 серпас. Выныштчөмөн јөт-
кыштчөма, тушайс корыштө
воэлаң.

77 серпас. Јөткыштчөм бөрын іс-
ковтө воэлаң, шуга кокыс матыс-
тчө вескыдлаң.

78 серпас. Ісковтөмыс аөнө
бедсө кыпөдөма воэлаң өв-
тышты, тушасө вескөдөма.

79 серпас. Вескыд кок вос-
ковтөма воэө, бедсө воэө-жө
вештөма.

80 серпас. Воэө муно сiзi-жө
кызi вөлі індөма-нын.

5. УРОКJAC ЛӨГӨДАЛӨМ

Кыңи лөсөдавны да нуөдны урокјас группаны да кыңи аслыд велөдчыны. Вылынжык индалөм став упражњеньнөјассы артмөны јонлуншедөдан урокјас. Урокјас-тө колө кужомөн лөсөдны; кужтөг лөсөдөм урокыд бур пыдди сөмын лок вөчас.

Јонлун шедөдан урокјас лөсөдөмыг емөг со кушөм панаса правілөјас:

1. Урок возвылас да помвылас сет кокңи упражњеньнөјас, буржык ветлөдлыштны.

2. Быд урокын колө лоны уна пырыг 5—6 разнөј еікас упражњеньнөјас; быд упражњеньнөјы сетны 8—10 минут.

3. Ен пырт урок вылын вылтор, кытчөз важсө тырмымөз оз велөдны.

Со њекемын прімернөј урокјас јонлун шедөдөмын.

I

1. Ветлөм	3 минут
2. Гімнастыка (кјаслы, кокјаслы, тушалы да с. в.)	10 "
3. Каттасөм лібө вужөм	15 "
4. Сөктасө өтјадөм	5 "
5. Ворсөм	15 "
6. Мунөм	2 "

Ставсө 50 минут

II

1. Ветлөм да кокңидыка котөртөм . . .	3 минут
2. Гімнастыка упражњеньнөјас . . .	10 "
3. Кыссөм	5 "
4. Штыкөн зурөдчөм	15 "
5. Ворсөм	15 "
6. Мунөм	2 "

Ставсө . . . 40 мин.

1. Котөрөн ордјысөм 1 минут
 2. Четчалөмјас 15 „
 3. Сөкта өшјөдөм (равновесие) . . 10 „
 4. Паныдалөм 10 „
 5. Котөртөм да мунөм 4 „
-

Ставыс 40 минут

Тащөм урокјассө колө нуөдны 3-ыс быд вежонын 40 минутөн. Таыс өпріч быд асыв нуөдчысөны асја упражњенњөјас I да II таблицајас серті, а рытјаснас фізкултура кружокын велөдчысјас вөчалөны быд нога спорт.

Велөдігөн со кушөм правілөјас бостны төдвылө:

1. Фізупражњенњөјас вөчны оз поз сојөм бөрын сөдју, заводітны сөмын 2 час мыст.

2. Фізупражњенњөјас нуөдны медбур асывнас.

3. Велөдчыны петкөдөны кокңі паскөмјасөн, гожөмын-кө—трусікјас кежыс.

4. Суга кыјөдны упражњенњөјассө лучкі вөчөм бөрсө. Став ңелучкі вөчөмсө пырыстөмпыр справітны.

Кружокын сулалысгы јонлун шедөдан—фізіческөј—упражњенњөјассө колө вөчавны кружокас-дај, гортас-дај.

Ферт, лоө медбур, велөдчыны фізкултура кружок-јасын. Сешөмјасыс-кө абуөс, өткөн велөдчыны. Секі колө кутны төдвылын:

1. быд асыв вөчны асја упражњенњөјас;

2. вежоннас 3—4-ыс котравны да ветлыны;

3. вежоннас ещөпырыс 2-ыс **тренірујтчыны**; вөчны сіјө урокјас серті, кодөс індөма вөзынжык.

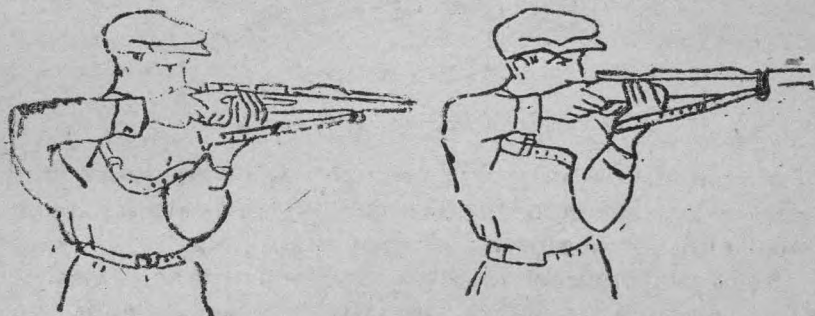
4. Велөдчыны вартчыны да лыж вылын ветлыны.

V ЛУКОН

ЛЫЖЫНЫ ВЕЛӨДЧӨМ

1. ЛЫЖАН ТЕХНИКА

Изготовка (позиция). Изготовка дыржыд шук-коланаыс—тушатö зумыда сувтöдны, а ружжötö сиз лөсöдны, медым вöлi лөсыд метитчынысö даж лыжнысö. Стрелоклы шук колö тöдны бурлунжассö да омöллунжассö разнöй ног лөсöдчöмыслыг да кужöмөн наөн вöдитчыны.

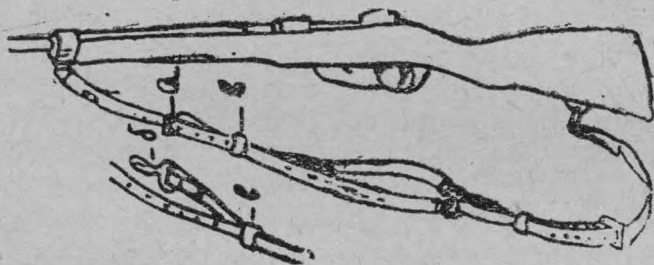
81 серп. Волысөн вöдитчöм: „пеклаөн“ да пеклатöг—ödjö вöчöмөн.

Быднoг лөсöдчиганыс стрелоклы колö кутчiсны вöлаыс, зелöдчитöг; jона зелöдчигöныд вошö зумыдлуныс лыжыгыслөн-i, öружжöыслөн сизнас ödjö музан-да, сывöсна.

Виңтовкаыс лыжыны велөдчыны колö заводитны водсасаң. Водсасаң лыжöмыс öтикö—медзумыд ногас лөсöдчöмас, медзумыда лөсöдчöмөн первоjа лыжöмсаңыс-жö лыжыс вермö бура инмыны да сывöсна сылөн лöө надеja аслас выныс вылö, мөдкö—та ног лөсöдчигас лөсыд инструкторыслы, вижöднысö сijö буржыка вермö-да.

Воџовылö вочасөн-вочасөн колö заводитны мукöд-
ног лыҕыны: пукалөмөн, пѣдсчан вывсан, сувтсөн-да.

Лыҕынытö колö заводитны кодног кокнѣжык да
буржык. Секі лыҕыыс буржыка інмас, сылөн лоö на-
деја ас вылас, а сѣдö—јона колана. Медуна ног поџö
лөсөдчыны пуксөн. Велөдөмыслөн могуыс—быд лыҕы-
дінö сибөдчыны торјөн да сетны сылы вöла аслыс
корсны-адзыны медбура лөсөдчан ногассö. Адзас-да,
сы шөрö і сувтны, öтi ногсаңыс тренірујтчыны. Öтi
ног лөсөдчыны бура велөдчөмыс—щук колантор інмалө-
мас; інструкторлы колö чүдөдны кушөмжык ногөн пук-
сыны сы туша сертѣыс.

82 серпас. Ружјö воыыс лөсөдөм

Водсасаң лыҕыны велөдчигөн лыҕыылы колö төдны
со мыј: колö мѣчаа осторожнöја вөдѣтчыны вѣнтовканад,
өз поџ сѣдс муөстны да һајтөстны.

Лыҕигөн тасмаөс кигөгөр гартыштөмнас, кыјі пет-
көдлс практѣка, јонжыка інмалө. Тасмаөн вөдѣтчөмы-
слы булуныы: 1) тасмаөн гартыштчөмнас вѣтовкаыс
өзжык эөр, зумыджыка пуксө; 2) тасмаыс кокнөдö кі
кусмөсјасыслыс зелөдчөмсö; 3) тасмаыс ачыс-аснас топö-
дö вѣтовкасö пельпом бердö да сывөсна вѣтовкаыс
лыјігас өзжык чегсет, пулаыс чукөрөнжык пуксö.

Воысөн поџö вөдѣтчыны кык ног: „одјаөм“ да
„колчааөн“. Öтiногыс і мөдног лөсөдөмыс тыдалö 81-өд
серпасыс. Колчаөн воыс вөчөм тыдалö 82 да 83-өд
серпасјас вылыс. Вевдорја пöлыс тасмаыслөн (колчаыс)
пражкі отсөгөн (а) лөбö кручкі (б) ладмөдчыссö лыҕы-
кі дінö сѣд, медым тасма воыыс бура пельпом дінас
вајөдіс вѣтовкасö. Колчаө кіөс сүјөм бөрын топөданыс
кучік тасмаыс (в) матөдсö кі дінас. Увдорја пöлыс

тасмаыслөн Һужәдсә сетчә, меҗым позис пәлзүтчыны став воыснас, вәдәтчигөн әдјәнжык да ләгыджык радн-новәдәлыны пәлпом вылын пшщалсә.

Тасмаән вәдәтчәмыслөн омәллуныс: сјјән ләсәдчынысә мунә мыјдакә мында кад да сывәсна, кадыс-кә абу шуам бој дырјі котөртгөн, вәдчыетәм паныдасг-јасән да кор-да—тасмасыд ләә еновтчыны; кадыс-кә ем да лыјсыгыс-кә кәсјә инмавын чукөрөнжык, секі-һын шук колә лыјны тасмасаң.

Лыјсгас бура ләсәдчәмыс јона колана. Лыјсгән став ләсәдчәмыс: кі, кок, јур, туша да вјнтовка кутәмыс пыр колә лоны өтмоз быд лыјгән; сәмын секі позә артавын чукәра инмаләм вылә. өтмоза ләсәдчәмыс артмә дугдывтөг треңірујтчәмөн.

Зарадәтәм. Первојја кадјаснас лыјләны өтә патрон зарадәтәмөн. Сорөнжык лыјсыгјасәс колә веләдны зарадәтны веләдчан обојмаән, меҗым бојевәј патронјаснас лыјсыны петасны-да, кујисны-һын терыба зарадәтчыны.

Обојмаән зарадәтчигән колә зәлы, меҗым лыјсыг-јасыс веләлсны обојмасә сујны вәдәдтөг, һекушәма крукасәлтөг-да.

Прјкладән сибәдчәм. Прјкладәс сибәдигән колә со мыј шедәдны:

а) меҗым тасматөг лыјгән прјкладыс быд лыјгән өтмоза вәлә топәдәма пәлпом дорас; тасмасаң лыјгад сјјәс вәчынысә кокһыжык, тасманад өтмозажык позә зәләдны прјкладсә пәлпом динә; сәмын колә вәдәдны, меҗым тасмасә вәлә тырмымәнја зәлыда вәлә зәләдәма;

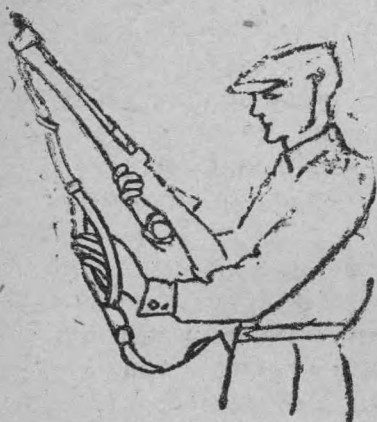
б) меҗым зәләдчытөг, но топыда вәлә топәдәма шәкасә прјклад бердас; метәтчигән оз позә јуртә вывті јона копыртны ләбә чукылтны, прјкладсә пәлпом бердас вәјәдны бурәшәинә туша сертәыс.

Метәтчәм да куроксә мынтәдәм. Лучкја метәтчәмыс да лучкја куроксә ләзәмыс, мөднәгән-кә — сјјә кык торсә мөдәмәдыскәд бура ләдмәдәмыс — меҗ-колантор стәча инмәмыслы да сывәсна колә торја јона зәлыны сјјә кык торгыс әшыбкајассә бырәдәм вылә.

Лыјсыны заводәтчытәз інструкторлы колә стәчәз тәдмавын, гәгөрвоәма-ә веләдчысыс мыј сјјә „өтјаа мушкаыс“ да кыңи сјјәс колә вәјәдны пасас.

Сөмын стөча метітчөмыд еща-на јешщө бура інмө-мыдлы. Колө нөшта, медем бура метітчөмсө оз ло торкөма куроксө лезігөн. Куроктө лезігөн овлә щөкыда, лыјысыс мбө дерһитас спусксө, мбө лолалөмсө дугөд-лас, мбө сінсө куңлас.

Мыј вөсна сіјө?

Сіјө со мыј вөсна: лыјы-сыс полө лыјөмсыс да ас төдтөгыс сылөн куроксө дер-һитчысө. Сіјөс позө бырөд-ны куроксө наҙөһік вочасөн-вочасөн леҙөмөн, кор лы-јысыс оз мөвпав лыјөм јывсыс, а ассыс став сінзілсө вес-көдләма метітчөмас, мөднөгөн-кө — кор сіјө оз понды төдны кор сылөн курокас летчас да кор зымөбтас лыјас.

Приклад бердас сібөдчөм бөрын колө лыјны. Сы-могыс: колө метітчыны — вескөдны вінтовкасө пасас сіз, медем мушкаыс вөлі өтщөща прицельскөд да сы-лөн јылыс воіс бурөщ пас увдор дорышас; сыхөд өт-щөщ лолалөмыс дугөдчыны-да, заводітны наҙөһікөн лад-јуөн мчкыны спусксө; курок мынөмсө да лыјөмсө оз ков вөдчысны.

Тырвына морт вермө мушкасө пас бердас кутнысө; мушкаыс-кө мыкөмында вешјыштас, секі-һін лыјысыс дугөдчылө чуңнас мчкөмсыс да мчкө сөмын секі, кор мушкаыс бара матыгтчас пас бердас.

Лыјыслы оз ков повны, сылөн-кө мушкаыс пас до-рас зөрө. Спуск вылә мчкөмыс колө еновтчыны кор-һін мушкаыс јонакодә чегсетас-ылөдчас.

Колө төдны кызі курок лезігөн дугөдлыны лолалө-мөс: приклад бердас сібөдчөм бөрын леҙны пыщсыд став сынөдсө, сесса һеуна сынөдсө бостыштны-да, куроксө леҙны заводітгөн дугөдны лолалөмсө. Лолав-төг кутчисны курок мынтөдтөзис.

Поѣ модног-на-дај: колѣ выжыда лолыштны, сегда наѣнѣкѣн мыјдакѣ-мында сынѣдсѣ лѣзыштны-да, заводѣтны метѣтчыны; колѣ сѣз вѣчны, медым курук лѣзѣгѣн лолыштѣмсѣ сувтѣдѣмыс артмѣ прѣвычкаѣ.

Лаѣјуѣн курук лѣзны со кыѣ поѣ велѣдны: велѣдысы сувтѣ ѣтар бокас да ѣуна сажѣжык лыжыс сажас, пуктѣ ассыс чунѣсѣ лыжыс чунѣ вылас да сывылѣ мѣчкѣмѣн вѣставлѣ, кыѣ колѣ куруксѣ лѣзны; сы бѣрын велѣдысыс щѣктѣ аслас чунѣ вылѣ мѣчкыны. Тащѣм ногасыс— вѣставлѣмѣа серѣтыс буржык да сывѣсна быдѣнкѣд, кодѣ заводѣтѣ велѣдчыны лыжыны, сѣзсѣ колѣ вѣчны.

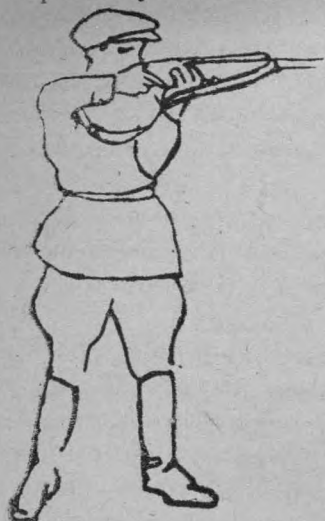
Колѣ сѣз вѣчны, медым лыжысыс тырвежѣрѣн (сознаѣнѣѣа) вѣзѣдѣс быд лыжѣм вылѣ; сы вѣсна лыжѣм бѣрын колѣ ускѣдны тѣдвылад кыѣжык вѣнтовкаыс суалѣс да кытѣѣ инмѣс пулаыс, сегда мѣшенѣ дѣрас мушанда, збыл инмѣмсѣ артышны, јонжыка-кѣ таногыс зѣлан, поѣ мѣшенѣ дѣрѣ вотѣг стѣчѣз тѣдны инмѣмсѣ.

Вѣдсасаѣ лыжѣм. Вѣдсѣн лыжѣгѣн колѣ паскыда паскѣдны кокѣжстѣ, тушатѣ вѣнѣ вѣтсанаыс да кокѣчунѣжас јылѣз вурыштѣмѣн вурыштѣдны му бердас; морѣссѣ вѣнѣ вѣтсанаыс кыпѣдѣма, сѣлѣмѣжасыс да лѣгкѣјжасыс ужалѣны вѣлаыс; кѣјассѣ му бердас ладмѣдѣма лыжыс туша серѣтыс; лѣѣ буржык, шујга кѣсѣ-кѣ вѣнтовка улас сувтѣдан мыјвермѣмыс вескыдѣжыка; гырѣзаувтѣжасас поѣ гутѣрѣжас вѣчыштны мѣбѣ мыкѣ ѣбыдѣкѣс пуктыштны; жескыд вѣротѣнѣжстѣ, медым вѣрыс оз сувт бергалѣмыс, колѣ раѣавны. Таног лѣсѣдѣчѣгас лыжысыслы медкокнѣ дај медбура инмалѣ (86 серпас).

Вѣдсасаѣ лыжѣгѣн со кушѣм ѣшыбкајас овлѣны: 1) тушаыс абу тырмымѣнѣ шујгалаѣ бергѣдѣма; 2) гырѣзажасыс вывтѣ паскыда сувтѣдѣма; 3) кокѣжссѣ абу тырмымѣнѣ паскѣдѣма; 4) морѣсыс му бердас вывтѣ матында, лыжысыслы кызмырдыс лѣѣ јурсѣ чатѣртны, сѣјѣ торкѣ вѣр вѣтлѣмыслы.

Пуксасаѣ лыжѣм. Пуксыны бергѣдѣчас жын вескыдлаѣнѣ, кокѣжссѣ паскыда паскѣдны да каблукѣжаснас пыксыны муас. Кыкнас кѣыс пыкѣѣмаѣс гырѣза јывнас пѣзѣсѣжасас, шујга гырѣзаыс ѣуна улынжык пѣзѣс гѣгылыс да пыкѣѣма јаж чѣгнас, вескыд кѣыс бурѣщ кусынтчанѣнас: таног лѣсѣдѣчѣмыс јѣна бур, нѣшта-нѣн бур,

спіна нас-кө позомыјокө пыксыны да пасыс-кө лыжыс-сертыс улынжык, бур лыжыны мыр вывсаң, із вывсаң, скамја вывсаң-да. Секјаснад сіз-жө

колө пуксыны жынбергөдчас вескыдладорлаңө (паслаңыс шујга пелпомнад), шујга гырззасө пізөс гөгылживгыс лезыштөма, вескыд гырззайс пыкөма вылынжык. Јона шогмана позө ладмөдчыны по-турецкі пуксөмөн.

Пуксасаң лыјсигөн оз музтөд лыжыссы дајвінтовкаыс зумыджыка пукалө.

Пізөс вывсаң лыјсөм. Бергөдчыны жынбергөдчас вескыдладорлаң да пуксыны вескыд каблуку вылө. Шујга кыс шујга пізөс

84 серп. Сувтсөн лыјөм жылын, гырззайс пізөс гөгыл-сыс лібө неуна улынжык, лібө вылынжык, кокчерлыыс сувтөма нач вескыда. Вескыд гырззайс пелпомыскөд өтвестын (85 серпас).

Өшыбкајасыс: 1) кокчерлыыс абу нач вескыда сувтөдөма; 2) лыжыыс оз пукав вескыд каблуку вылас. Пізөс вывсаң пыр лыјсөмөн дојмытөз позалө вескыдкокыс.

Сувтсасаң лыјсөм.

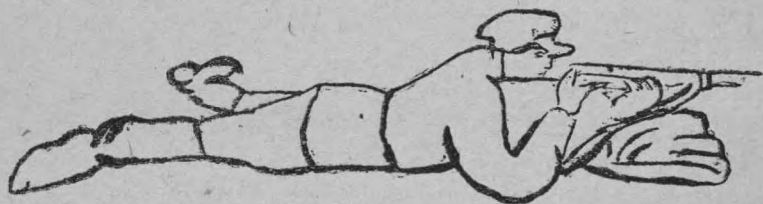
Сувтны жынбергөдчас вескыдлаң; кокјастө паскөдны восков кујім четверт ($\frac{3}{4}$) мында. Тушатө сувтөдны зумыда сылыс сөктасө кыкнан кок вылас өткода јукөмөн; шујга гырззайс

винтовка 85 серп. Пізөс вывсаң лыјөм. улас вескыда лібө нөшта буржык пыкны морөс вылө; винтовкаыс ас сөктанас шөрөвыјасөма шујга кыпидөс вылө; вескыд гырззайс пелпомыскөд өтвестын, приклад

помыс топыда топöдöма пельпом бердас; вескыд кинас шамырtnы пріклад голісö, возчуңсö первојја суставнас пуктыны спусковöј кручок вылас. Сувтсасаң дыр лыј-сигаd јона музан дај озжык інмав, сöмын таног лыјсы-нысö да таног тренірујтчынысö колö: сувтсасаң лыјс-игаd пасыс јона бура тыдалö дај јона терыба поңö лöсöд-чыны, медса-һін, кор лыјсысыс мунö да вичтовкасö лöсöдчöмөн кутö. (84-öd серпас).

Ошыбкајас: 1) вескыд гырззайс вывті улын; 2) ту-шаыс абу зумыда сувтöма; 3) кокыслөн да пельпомја-сылөн нырвычысабу жынбергöдчасын; 4) кокјассö зелö-дöма дај налөн пыксöмыс абу öтја.

Камандајас. Лыјсыны велöдчöмыс-кö мунö оз керка пышкын да öткөн-öткөн, а ывла вылын да стрö-өн, секі-һін став ужсö — лöсöдчöмсö, зарадйтчöмсö, ме-титчöмсö да лыјöмсö — вöчöны командајасөн. Коман-дуй-тысыс — подраздeлeннöса командірјасыс: отдeлeннö-ын-кö, отдeлоннöј командір, взводын-кö — взводнöј да с. в.

86 серп. Водöмсаң лыјöм.

Командаыс чуйдöдана дај вöчана. Индысгö: коd ног лöсöдчыны (водсөн, пуксөн, пізöс вывсаң, лібö сувтсөн), пасöзыс ылнаыс лібö пріцел лыдпасыс да кымын патро-нөн зарадйтны. Ставыс шуавсö јарскöба, жеһіда. Шуам: „Лежа, 4, пятью патронами — заражай!“. Вöчан ко-манда — „заражай“ бöрас — первој колö кызі полагајтчö водны, пуктыны пріцел, сујны обöјма, сесса-і метітчы-ны. Тајö ставсö колö вöчны мөвпавтöг, мед-һін јурвежö-рыд-і ставыс велалöмаöс-һін (абу-на-кö, колö велöдчы-ны — тренірујтчыны) ачыс аснас вöчны, а сінјасыд медым дугдывтöг пасас візöдісны.

Лыјсыны заводйтны сетчö выл команда: „По ми-шеням — огонь!“ „Прекратить огонь!“ команда бöрын лыј-

сöмыс дурдöны. Лыјсöмыс-кö кöсјö-на лоны, сувтнысö оз-на щöктыны, а оз-нын-кö ло, сетасны команда — „Встать!“.

Бојевöј стрелба дырјі стрелбiшше вылын колö нöшта мунны бiнуан вiчас. Секi-нын сетчö команда: „**На линию огня шагом (бегом)-марш!**“ Лыјысјас мунöны бiнуан вiчас да кыјі щöктасны лöсöдчöны. Мишенјасыс-кö абу ылынöс да петкöдлысјасыс-кö сенi абуöс, мишендорас мунöны команда бöрын-жö, сöмын со мыј колö тöдны: оз поç мишенјас дорö мунны вiңтовкаöн, вiңтовкајассö колö колыны лыјган местаас востöм затворöн, медем сек кості сiјö ыркалыштас.

Лыјганiнын (стрелбiшше вылын) колö кутны чорыд дiсцiплiна: сенi оз поç неммында дурны да шумiтны, медеа-нын бојевöј патронјасöн дурны. дурöмыд да шумiтöмыд оз лез лыјысылы бура iнмыны, метiтчынысö секi оз вермы-да.

2. ЛЫЈСÖМ ЖЫЛЫГ ЖУÖРЈАС (ТЕОРИЈА)

Лыјöмыс да пулаыслöн мунöмыс. Лыјöмыс, лiбö пуласö öрүжiö пыщыс ыстöмыс, лöö газсаң, кодјас артмöны порок зарад öзjöмыс. Порок зарадыс öзjö капсулсаң, капсулсö жугöдö бöжоклөн ударныкыс.

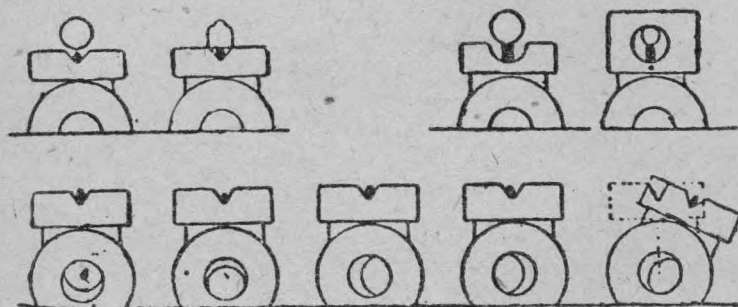
Пулаыс канал сертiыс кызжык-да, сiјö паскалö вундасјасас (нарезјасас) да сывöсна jона ödjö бостчö бергавны. Пулаыс мунiгчöжыс пыр бергалö, бергалöмыс-ла оз пöперегас-ны, оз торксы-ны.

Ствол пыщыс петöм мыгт пулаыс медödjö мунö, секундана 865-870 метра. Тајö öдыс шусö заводiтчан öдөн. Вöзöвылö, сынöдыс торкö-да, мунан öдыс вочасөн чiнö, но кöт-i мед-нын ылöз мунас, шуам кöт — 3 километра ылнаöз (пулаыслöн сузан ылнаыс кујiм километра), а век-жö выныс колö тырмымөн, медем вiны ловја мортöс.

Мунан тyj вылас пулаыс аслас сöктаысла век öтарö лажмаммö (усö). Öтiкö тавöсна, а мöдкö — сынöд паныдалöм вöснаыс мунан öдыс чiнö-да, пулаыс век öтарö летчö увлаң вöзä тyjыс, кодöс сылы сетлiс стволыс, кытчöз оз во муöзыс. Сiзiнас пулаыс сынöдас вöчö мегыр модäа вiç, вевдорлаң кыщөн. Сiјö мегыр модäа вiчыс шусö пула мунан тyjөн, лiбö **траекторiјаöн** (89 серп.)

Кымын уулаң пуласо лезан, сымын сїјо воэ усо муо. ывосна, медым пулаос ыстыны ылөзжык, колө ылөзжык стволсө лептыны.

Ствол лептөмнас пула мунан ылнаыслөн пом-жө ем, стволсө-кө 400-ыс ылөзжык лептан-і. Лептан-кө стволсө 400-сыс ылөзжык, секі-һін пула мунан ылнаыс вочасөн чінны пондас да воас Һеммындаоэ: пулаыс нач вескыда каяс ассыс вынсө воштытөз да воас бөр лы-жан места гөгөрас.

87 серп. Лучкі да Һе лучкі метітчөм

Вылынжык вісталөм сертыс тыдалө: көсјө-кө інмыны мыјдакө ылнаын сулалыс пасө, лыјыглы оружјө стволсө лоө сымындаөн ылөзжык пас сертыс лөсөдны, мыјмында пулаыс сїјо костсө лебэігөныс усө муас. Медым сїјөс вөчны, ковмас стөчөз артавыны. сөмын збыл-вылас зік кокңа артмө: сы ылө быд боевөј оружјөын лөсөдөма нарошнө прїцельнөј прїспособленьө — **прїцел** улө-ылө ветлана вундасөн (прорез) да **мушка**.

Пуктам-кө улө-ылө вешјасансө кушөм-кө пасө да сїјө шөрвундассаныс да мушка јылөдыс нуам вескыд віч пасөзыс (метітчан віч), мїжан оружјөылдөн стволыс ачыс-аснас коланавыјөз лыбас, сывылнаөз, мыјдта колө, медым пулаыс поводдыс-кө оз торк муніс бурөщ пасас (87 серпас).

Тајө вылынжык індөм ужыс шусө **метітчөмөн** лібө **пасдорө воөдчөмөн**. Лыјыгылөн сінјүгөрыс, коді мунө метітчан шөрвундассаныс мушка јылөдыс метітчан чутас — пасас, шусө **метітчан вічөн**.

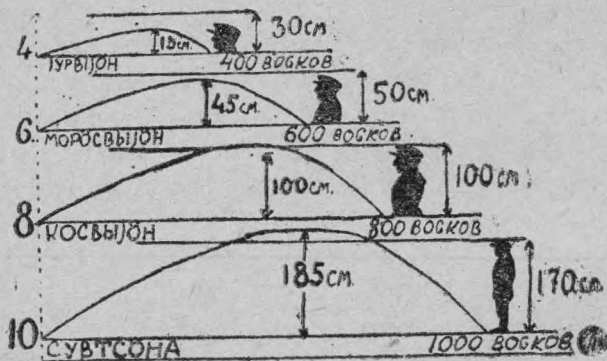
Кор траекторіяыс кайо жона ыло метитчан ыага-
ныс, шуоны: траекторіяыс-по жона **крут**; лажмыда-кө,
шуоны **лазөн**, **нывкмөсөй**. Ылынжык ысталөмсыс
гөгөрвоана, мы траекторіяыс крутжык, прицелыс-кө
ылынжык, да мөдарө — лазжык, прицелыс-кө улынжык.

88 серп. Крут да лаз траекторія

Лаз траекторіяыс со мыён буржык: секі пулаыс
мунан туј ылас, лажмыджыка мунө-да, унжык пасө
өтпырјаыс вермө инмыны метитчан чутсө вежтөг.

Сөщөм инмалан участокыс шусө инмалан ердөн.
Сылөн ыждаыс, өтарсаң-кө—траекторія лаза-крута сајас,
мөдарсаң-кө—цел жужта сајас: кымын жужыджык па-
сыс да кымын лаз траекторіяыс, сымын пыдынжык
инмалан ердыс (88 да 89 серпасјас).

89 серп. Траекторіялөн жуждаммөмыс (настильность)

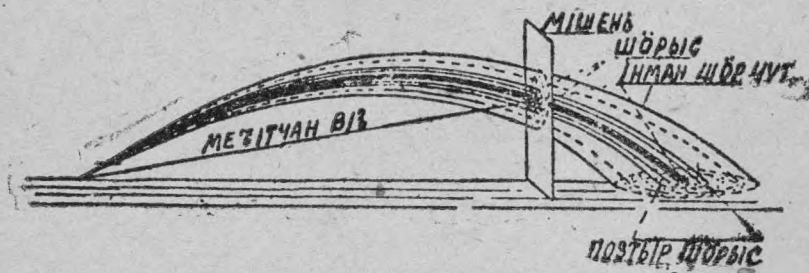
Пулаыс муас угас-да, паныдасан пелөсыс-кө абу
ыжыд да му грунтыс-кө чорыд, секі пулаыс му ерд-

ыс бөр четчыштö, лібö—вöчö **рікошет** (челö) да заводітö лебзыны выл траекторіаöд, мукöддыржі весіг вермана помасöзыс. Сещöм лебзöмыс кызсурöа дај абу лучкі. Сывöсна рікошеталан (челан) пулаөн інмөм вылö некушöма оз поч. Бара, мыј сыыс бурыс, öдзана рікошетет сертыс лыжыс вермö вескөдны метітчöмгыс нелучкісö.

Пулаыс вескыдлаңас бергалö-да, рікошеталөм бө-рас јонжыкасö мунö вескыдлаңас бокö, мукöддыржі боквысö лебзö 500 восков сајöз. Шулгалаңас јона шотчыңка лебзывлö 200 восковöз.

Посңи калібраа (22 клб.) пулајаслөн лебзöмыс та modaa-жö, сöмын заводітчан öдыс тајö пулајасыслөн 350 м., а мунан ылнаыс— $1\frac{1}{4}$ клм.

Пулајаслөн разалöмыс. Сіјö-жö öрүжöыс да сіјö-жö пріделөн öтi чутö метітчöмөн унаыс (быдса позтыр) лыңы, көт ескö сесга-ңын јона зілан öткөдa да стöча (зумыд станок вывсаң, öтiк сорт патронјасөн, бур лыжысөн, бур поводлаөн, бур југыдын да с. в.), а пулајасыд век-жö-ңын öтi вiзöд оз мунны, а уна вiзöд, уна траекторіаöд. Сіјö траекторіајасыс заводітчöны ствол помсаңыс да вочасөн-вочасөн ылалөм сертыс разалöны (90 серп).

90 серп. Траекторіа колта.

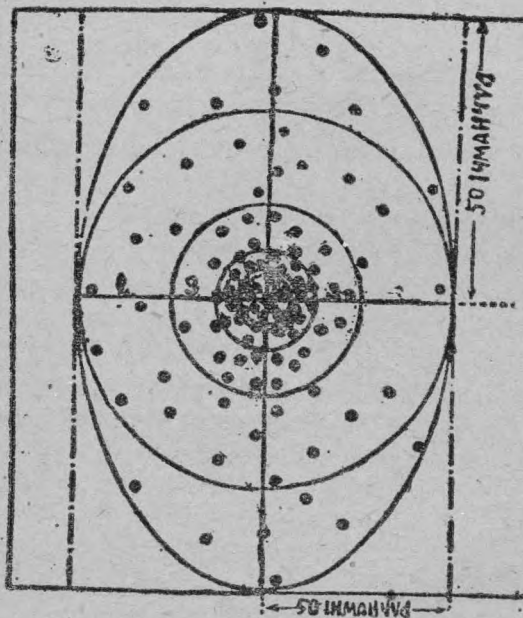
Ташöм торјыс шусö лыјöм разалөмөн, артмö уна помкајас вöсна, кодјас торкөны пулаыслыс мунан вiзсö, шуам-көт; зарадыслөн да пулаыслөн разнöј сөктаыс, кодöс некушöма он вермы казавны, лыјiгас мөд-мөд ногжык стволыслөн вөрзöмыс, сынöдыслөн вежласөм-вiзувтöмыс да с. в.

Траекторіајас колтасö-кө кыңы сувтса пөв вылö, сені артмас інмалан позтыр мыјдакö мында плошсад-

паста разаломён. Сіё плошчады інмалан позтырён (91 серпас).

Позтырсё відлалігён, унаыс-кё лыјома, казалан інмалёмыс разалё пыр ёткода. Віньтовкаыс ёткён-ёткён лыјлёмыс інмалёмыс разалё кышён моз вевдорлаңас нёжмёсгёмён, сіё кышыслён шёрыс (позтыр шёрыс) шусё інмалан шёр чутён.

100 ІНМАНЧУ

91 7-d №-а спортівнőй мішеняын 100 пулаён разалан плошчад

Кыш пышкас інмалан чутјасыс абу-жё ёткода: шёр чут гөгёрыс інмалёмјасыс позтыражык, сукжык, доргөгөрјасёдыс—век ётарё шочжык.

Позтыр разалёмыс артмё судта сертыс дај муверкёс вылын пласт ногыс. Секі-нын сылён модаыс абу кышкода, а векнідік куз полоса; сылён пастаыс сувтса нога позтырлён кода-жё, кузтаыс—уна пөв кузжык.

Практика вылын інмалан позтырас нормалнőй сертыс выжыджыксё со кушём помкајас вёсна: ёружјёыс оз ётмоза ві, патронјасыс абу ёткодог, поводлаыс вежласё, лунјугыдыс да лыјсан условіјёыс вежласё да м. т., но медјонасё—лыјсыс вёснаыс; лыјсыгыс оз ётмоза метітчы, курёксё уна ног лезё, абу-на сузсымён кужёмыс да выдёржаыс.

Шук колё кужны адыны інман шёр чутсё; інман шёр чут серті позё артавын, лучкі-ё вёлі лёсёдёма пріделсё да лучкі-ё вёлі бөрјёма метітчан чутсё, абу-кё лучкі, кызі колё вөзё лыјсём вылө вежны пріделсё, лібө кодарлаң нуыштны метітчан чутсё.

Инмалан шөр чут вітыс лыжём бөрын адзёны со кызі: Мішенёдыс нуөдöны јенежтас віч сіз, медем кыкнан помас вöліны öтмында інмём чут; сыбöрын сіз-жö нуөдöны сувтса віч-дај; кык вічыслөн крестасан іныс лоö інман шөр чутөн. 91-d серпас вылын шөр чутсö лөсöдöма бурöщ пöв шöрас.

Кык інмём серті (92 серп): кыкнан інмёмсö јітöны вескыд вічөн да јукöны шöрі. Сылөн шöрыс лоö інман шөр чутыс.

Кујимыс інмём

серті: кыкінмёмсö јітöны вескыд вічөн да јукöны сіјс шöрі. Шöрвыјö

орöдан чутсаңыс нуөдöны мöд віч којмöд інмёмас да сіјс јукöны

кујім пелö. Первојја јукан вундасыс (первојја вічсаңыс) лоö буреш інман шөр чутөн.

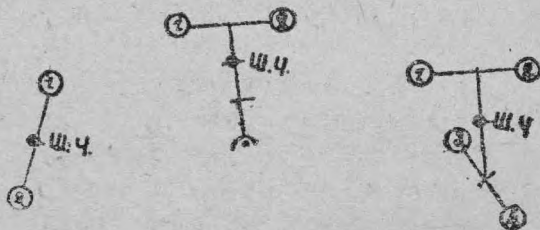
Нолыс інмём серті: јітны вескыд вічјасөн парöн-параөн öтарлаңног пукалыс інмёмјассö да шöрјассаңыс нуны пöперега віч. Пöперега вічыслөн шöрыс лоö буреш інмалан шөр чутөн.

Мыј вöсна разалö лыжёммыс. Лучкі, бура-кö да пріцелсö-кö лөсöдöма стöча ылна сертіыс, інман шөр чутыслы колö öтвестö воны метітчан чутыскöд. Збыльвылас-жö ем уна помкајас, код вöсна сіјö чутыс вешјö улö, вылö, лібö бокјасас. Медтöдчана помкајасыс со кушöмöс:

А. Öружјö вöсна.

а) Лебѣгас вескыдлаңас бергалöмысла (бергалöмыс артмö ствол пыщса піңола вундасјас вöснаыс) пулаыс вочасөн ылöдчö вескыдлаңас. Сіјö ылöдчöмыс шусö **Феривајјаөн**; 1,000 восков сајын сіјö ылöдчöмыс јона еща да сіјö ынöмла і артавысö, но сіјö јона codö 1000 восков сајын: 1000 восков сајын—13 см. 2000 восков сајын—2 метра.

б) Штык пуктöмөн бојевöј вiнтовкаыс лыјігөн стволыс пöлöстчö шујгавыв (сізкö-і інман шөр чутыс щöщ-жö

вешјө). Сөмын сјө вешјөмыс оружјөыслыс інмалөмсө
прөверітгөныс ладмөдчыссө мушкасө вештөмөн, сы-
вөсна лыјсггад штыкнас артаснысө оз ло. Сөмын колө
со мыј кутны төдвылын: штыкнас лучкі інмалыс вйн-
товкаыс штыктөгыс лыјгөн пулаыс вешјас шујгалаң.

в) Боквыв вешјөм мушка вештө стволсө, сјкө щөщ
вештө інман шөр чутсө-і, сөмын мөдарлаң-а.

г) Боквыв пөлөстчөм пріцельнөј рамаыс пула мунөм-
сө вештө сыладор бокас-жө.

д) Стволыс-кө кусыңтчөма, пулаыс вешјө кусыңт-
чөм ногыс.

е) дуло помыс-кө торкыштөма, пулаыс вешјө торк-
сөмыслы мөдарла бокас.

ј) Лөжаыслөн нукуытчөмыс, стволыслөн пу бердас
өтшөщастөма сібөдчөмыс, казеннөј вһтсө зельыда зелө-
дөмыс, колчајассө һеладнө пуктөмыс да с. в. лептөны
лыбө лөзөны інмалан шөр чутсө.

е) Ствол пышкөсылөн (каналыслөн) вушјөм-зырт-
чөмыс, сһмчутјас, касгыштчөмһјас да гөптолјасыс, прі-
целыслөн да шомполыслөн лөгчөмыс, штыкыслөн куца-
ла ног да бокног лөтјалөмыс, вывті зельыд лібө вывті
лһчыд спуск да мукөд сһкас һелучкһјас оружјөлөн сод-
төны лыјөмлыс разалөмсө.

Вылынжык вһсталөмјасыс тыдалө, мыј оружјөлөн
һелучкһ лыјөмыс унжыкыссө овлә сјјөс омөла дөчөрі-
төмысла да лөкногөн вөсһтөмысла.

Б. Поводда вөсна.

а) Мороз, зер, улалан поводдајас, паныда төв
јонжыка паныдалөны да жеңдөммөдөны пулаыслыс
мунөмсө. Жар да кос поводда, гөравывса шочмөм сынөд
да пөпуттөа төв пула вылас мөдног імһтөны. Но тајө
прічһнајасыслөн імһтөмыс сөмын јона ылынөң лыјсггөн.

б) Бокыса төв (вөсг көт јона омөл) нуө пуласө
бокө пөлтөм серғыыс мукөддырјі вөсг јона ылөң. Вына
да ыркјөдлана төв, сыыс кыңзі, стволсө дај шатлөдлә-
да сјзөн содтө пулаыслыс бокө вешјөмсө.

в) Јар шонді јүгөр мушка јылас ворсггөн торкө
лыјсыслы вескыд мушкасө бостны. Унжыкыссө та вөсна
пулаыс вешјө шонді паныдыс.

г) Ру, бус, щын да рөмдан пемыд торкөны стөча да өтмоза метітчөмысы, сіз-кө—отсалөны лыјөмысы разавны.

В. Лыјыс вөсна.

а) Прицелсө Һеладнө пуктігас (лібө лыјысыс кыз-сурө вөдітчө, лібө ыласө муртавы стөчөз абу кужө-ма) інман шөр чутыс вешјө уулаң, лібө выулаң.

б) Ружјөсө шујгалаң лібө вескыдлаң пөлөстөмөн інман шөр чутыс вешјө пөлөстөмлаңыс дај уулаңжык.

в) Җола мушкаөн лыјігөн пулаыс местаөзыс озжык во, жужыд мушкаөн-кө—ылөзжык мунө-дај.

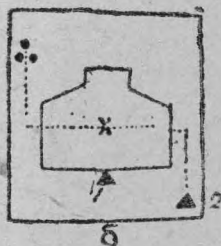
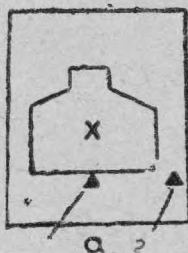
г) Мушкасө-кө вештөма прицел вундас бокас—шујга лібө вескыдла бокас—інман шөр чутыс вешјө сылаңө-жө.

д) Оружјөсө зумыдтөма кутөмыс, Һелучкі пыксөм вөсна, курөксө ладјутөма лөзөм вөсна, лыјігас лолалө-мыс дугдывтөм вөсна да с. в. лыјөм разалөмыс јона codö.

Г. Пас мунөм вөсна.

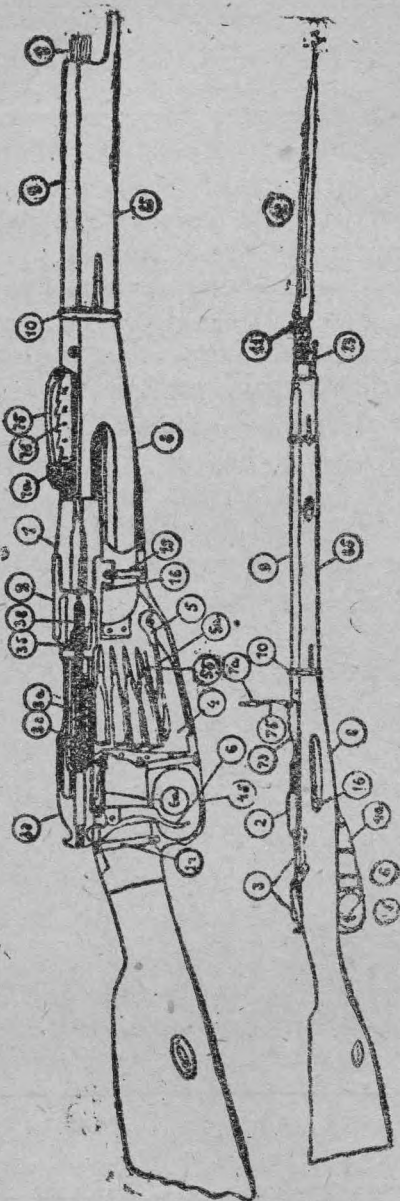
Медым лебзыны мыјылнаын-кө сулаалыс пасөз, пу-лаысы лоө воштыны мыјтакө мында кад. Пасыс-кө мунө, сыдіно ыстөм пулаыс сіјөс оз-һын су сіјө места

вывыс, көні сіјө сулааліс војдөрсө. Кажітчыны пон-дас, быттө пулаыс веш-јөма (збылыссө—ачыс пасыс мунөма): лоө вы-лынжык, пасыскө лыјыс-лаңыс матыстчө; лоө улынжык, пасыс-кө ылөд-чө; бокынжык, пасыс-кө бокног мунө. Вешјөмыс лоө сымын ыжыджык, кымын өдіјө мунө пасыс да сымын ылынжык лыјыссыаңыс.

93 серп. Метітчан чут вештөмыс інмас чутлөн вешјөмыс.

Кызі дугөдны пулајасысы бокалаң веш-јөмсө. Медым бырөдны інмалан шөр чутысыс ылын-жык індалөм вешјалөмсө, лоө медбур, бырөдан-кө најөс артмөдыс помкајассө. Сізісө-кө Һекушөма оз поз, колө

94 серпас. БОЈЕВЉ ВИНТОВКА.

1. Ствол.
2. Ствольної корёбка.
3. Затвор: а—курок, б—бојевої
мечинка, в—ударник, г—јтан
планка.
4. Магазиної корёбка: а—щёка,
б—спускёвой скёба.
5. Патрон сеталан механизм: а—
рычал, б—мытёбале.

6. Спускёвой механизмёй спускё-
вой крук: а—спускёвой пружина.
7. Метитчан: а—хомутёк, б—ме-
титчан рама, в—метитчан колод-
ка.
8. Лёжа: а—приклад, б—голі.
9. Ствол тупёд.
10. Лёжа крепётан колча.
11. Мушка.

12. Штык.
13. Шомпол.
14. Бёжыв винт.
15. Мыжжан винт.
18. Уклада нагел.

вежлавны метитчан чутсё пас мунёмыслы паныдён, а
улё-вылё вешјгёныс—прицелсё улё-вылё лёгёдёмён

(ылнаыс-кө матыч—меңитчан чутсö улö-вылö лезöм-лөптöмөн, 93 серп.).

Тайö мбö мөд поправкаыслыг коланлунсö да ыжы-дасö лыжыглы колö артыштны лыжтöзгыс-на, сöмын сiңи-нас стöчöзсö ладмыны некушöма он вермы. Стöчжыка лöсöдчыны позö пула челöмсö (рикешеталöмсö) кыжöдöмөн, мбö первойа пулажасыслыг инмөмсö кажалöмөн. Кыжöдчытöгыд инмалана лыжсöм оз вермы лоны.

Шөр чутсö пас шöрас стöча вайöдöмыс шусö инмалана лыжсöмөн. Гөгөрвоана, мый инмалана лыжсöмыс öтарсаң-кө—корö стöча лöсöдны прицелсö да бөрjыны пасылыг бурещ шöрсö, мөдарсаң-кө—пыр öтмоза лыжны. Пыр öтмоза лыжсöмөн артмö позтыра инмалöм.

3. ÖРУЖJÖÖС ВЕЛÖдÖМ

Винтовкалөн боевöй свойствожасыс. РКК-са боецжаслөн öружjöыс-винтовкаыс—шусö 1891-d вога образца 3 линияа винтовкаөн. Сijөн позö лыжыны даj зурöдчыны.

Боевöй винтовкалөн калбрыс (ствол пыщкöсыслөн—каналыслөн—пастаыс)—7,62 мм. (3 линия). Сöктаыс штыкнас патронжастöгыс—4,5 кр. гөгөр, куçтаыс штыкнас—1,65 метр, штыктöгыс—1,2 метр.

Боевöй винтовкаыс лезöм пулаыслөн мунаң ылнаыс воö 5.500 восковöз (4 километр). Межжужыд прицелыс суçö 3.200 восковöз (2,2 километр).

3 линияа винтовкаöс течöмыс. (94 серп.) Стволыс—кыкнанла помсаңыс вога гырка куç трубка. Ствол пыщкас мунö канал 4 вундасжасөн, коджас винт модаөн гартчöны шулгаласаңыс вевдорöдыс вескыдлаңас. Винта вундасжасыс jона ödjöна бергöдлöны пуласö, сывöсна пулаыс лебчигас оз торксы, лебчö пыр вескыда (jурнас воçлаң). Вундас костжасыс шусöны мылкja туjjасөн.

Стволсö топыда винтитöма ствольнöй коробкаö. Ствольнöй көрöбкаыс уддорсаңыс даj вевдорсаңыс роçа; пыщкöдыс ветлö öтарö-мөдарö вешжасана затвор. Сылөн ужыс—топыда пöдлавны стволыслыг бөрja помсö лыжигас.

Ствольнöй көрöбкаас крепиталöма: а) магачиннöй көрöбка, кытчö зарайтчигас пуктыссö 4 боевöй патрон-

(вітöдыс ствол пышқас); ствольнöй көрöбқаас патронјас-сö мытчöны мытчыс пружінајас, шусö мытчыс меха-низмön; б) **гільза шыблалаң**—кутö магафіннöй көрöб-касыс патронјассö, мöда-мөд бөрғаыс öтiкөн-öтiкөн најöс лөзалö, отсалö затворыслы лыјлөм гільзајассö шыблавны; в) **мынтöдан механизм**— кутö ударныксö боевöй взвод вылас, лыјысыслы сетö возможность ку-рöксö лөзны чуңнас лiчкөмөн.

Затворсö вöчöма сывылö, медем ыстыны боевöй патрон патронныкас, тупкыны ствол помсö лыјiг костi-ыс, жугöдны капсулсö да бөрлаң шыбытны лыјөм гильзасö. Сылөн частјасыс: затворыслөн сурöсыс, боевöй лiчiнка, гильза шыбытыс, ударнык, боевöй пружіна, курок, јітан планка.

Ствол помас пуктöма **штык** зурöдчыны. Лыјсiгас штыксö вiнтовка помас-жö колö колны.

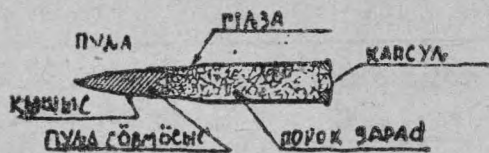
Ствол вылас крепиталöма **прицел** да мушка, наөн вiнтовкасö вескөдлöны пасас.

Учебнöй вiнтовкајасö, медем најöс торјöдны боевöй вiнтовкајас дорыс, ствол вылас вöчалöма пас—**уч**. Сешöм вiнтовкајаслыс лöжасö красiтöма сöд крас-каөн. Лыјсыны боевöй патронјасөн öпаснö—вер-ман дојмыны.

95 серпас. Метитчан да мушка.

Боевöй патрон (96 серп). Боевöй патронлөн öктаыс 22,5 грамм. Сылөн течасторјасыс: гильза, капсул, заряд (шынтөм порок—3-3,2 грамм) да пулаыс--9,6 грамм: пула пышқас сурма сора сви-неч, доргögöрыс—кы-шыс—мельхiор металл.

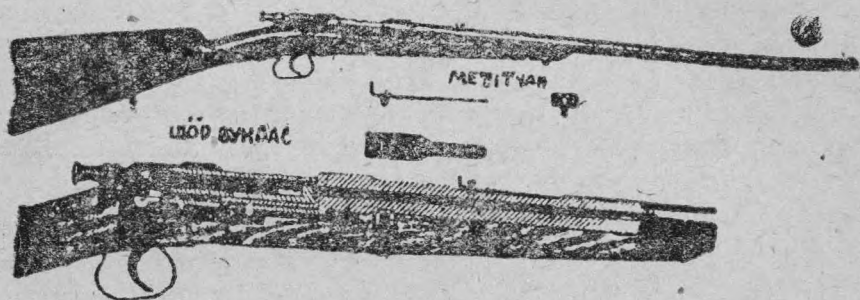
96 серп. Боевöй патрон.

Патронјасыс пуктыссö обојмаö, 5 штукаөн.

Ічөт калiбра вiнтовка Т03 (97 серп). Вiнтовкаыслөн сöктаыс 2,4 кг, калiбрыс 5,6 мм, вун-

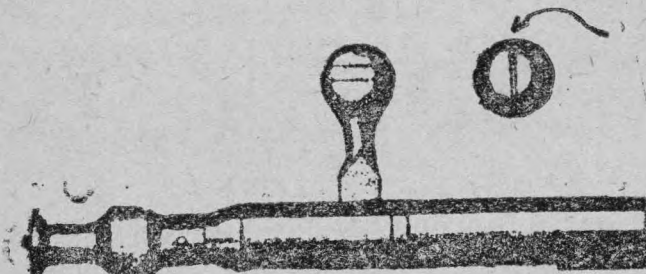
дасыс (нарезыс) 4, вiнтовкаыслөн куътаыс 111 см, стволыслөн куътаыс 64 см, метiтчан вiъыслөн куътаыс 53 см.

Затворыс отарö-мöдарö вешјасана, уж сертiыс јона прöстöј дај бура топöдö патронъиксö (98 серп). Гiл-

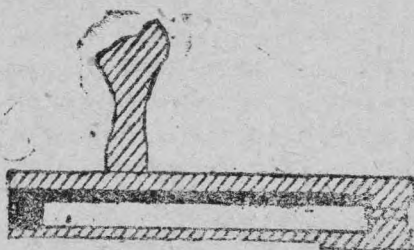

97 серп. Мелкокалибернöј вiнтовка ТОЗ.

за шыбытыс — экстракторыс — шлувјалана (199 серп). Затворсö востiгөн да бөрлаң мунигас сiјö асбöрсаыс

Метiтчан ладмöд-
ны прорез

Затвор гумадiн
шöрвундас.

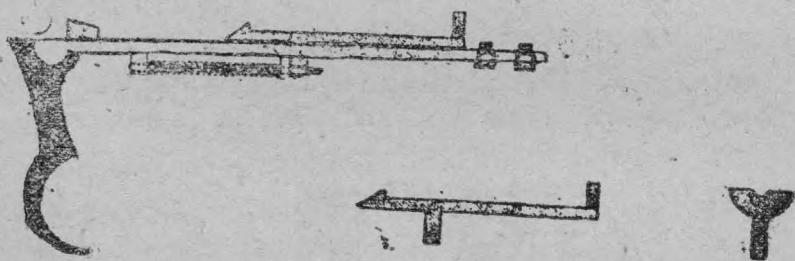

Курок, пружина
да ударных.

98 серп. ТОЗ вiнтовка затвор.

кыскö шлувдалана шыбытысö, кодöс пунктöма ствольнöй көрöбкa пазяс да jтöма пружинаа ствержень jылö. Шлувдаланыслөн воэза помыс гöгрöстöмөн щупöдалöма, сijö щупöдыс кватитö гiлза шлaпасö да кыскö патроннык пыщгыс.

Вiнтовкаас лöсöдöма вогса прицел; сijöс лептöны-лезöны нарошнö лöсöдöм вiнтөн, кодöс бергöдлöны ватвор воропса вундаснас. Прицелыслөн метiтчан вундасыс да мушкаыс кык ногсаöс—куjим пелöсаöс да вескыд пелöсаöс. Стволсö топыда кык вiнтөн вiнтiтöма-топöдöма лöжа бердас. Приклад бөрладор помас, нарошнö лöсöдöм пазjын, вiзсö 2 запаснöй вiнт прицелсö вiнтавны.

99 серп. ТОЗ вiнтовкалөн спускöвöй мехaнизм.

Ичоткалiбраа патронjас. Ичоткалiбраа вiнтовкаjаслы лöсöдöма нарошнö патронjас куjим сiкасаöс: жеъидjас—„Шорт“, куэjас—„Лонг“ да шөркофдемjас—„Лонграjф“ лiбö вiнтовка модаа куэjас. Воэза сiкас патронjасыс, Шортыс да Лонгыс, мiянын оз-на вöчны.

Лонграjфл патронjасөн позö стöча iммыны 200 м сaјöэ. Пула мунан ылнаыс—1½ кам. Лыjыны-кö 2¼ см-ра пожöмпу дöска чукöрö, пулаыс вермö прöjфiтны 7 дöска пыр.

Вiнтовка рaчaн да чукöртaн правiлöjас
Быдсiкас вiнтовкасö рaчны позö заводiтны сöмын секi, кор сijö щук коvmöма: весавны, мавтны да вiд-лаавны. Вывтi щöкыда рaчaлöмыс некущöм бур абу локыс öпрiч; секi течасторjасыс—частjасыс—регыджык кiгсöны-бырöны, а кужтöмжыка-кö вöдiтчан-i, шыбытмöнöэ вермас воны.

Некущом ногон оз поз лезны велодчыны разны да течны боевой винтовкасы. Сымогыс колө вөдитчыны сомын учебной винтовкаон.

Разиг-течгон со мыј колө кутны тодвылын:

а) быд течастор пуктигон-бостигон видчыны, ме-
дым мукөд частјас оз ло щыкөдөма.

б) Винтјас разиг виңгиталиг отверткасө кутны кидыдос пастанад, јос дорышсө винтвывса шлапа вундасас пуктыны топыда, дорыш пасталанас. Винтсө разны ладју, термастог; дорышсө оз поз лезны кытчөз винтыс оз понды вөлаыс бергавны; бөрја помыс, винтыс вөлаыс пондас бергавны-да, бергөдлыны чунјаснад отверткатогыс.

Виңгиталигас вөчны тази-жө, сомын бергөдлыны мө-
дар кивыв лоө-а.

Паскыдладор лечыднас бергөдлыны: бөжвыв винтсө, мыжсан винтсө да мынтөдчан пружина винтсө; векид-
нас—мукөд сикас став винтсө.

Отвертканас-кө винтыс оз шед, оз ков мырдыгон сјјос песны да зизон пазөдны винт вундассө да шлапавыв вундассө, а колө нулыны ружејной мастерскөјө, либө—сещөмыс-кө матигөгөрас абу—мунны медматыса слесар ордө.

в) разны-течны пизан вылын либө скамја вылын, ужыс-кө мунө ывла вылын—му вылас мыјкө колө волсавны.

г) Кушом механізм либө течастор бостам-да, весалам-да, мавтам да видлалам-да, пырыстөм-пыр пукты сјјос бөр важ местаас, сесга вөміс пөзө кутчисны выл течастор бердө.

Винтовкаос весалөм да мавтөм. Кіын кутан винтовкаос весалөны: а) винтовкаыс-кө сулалө вөдитчы-
тог—вежон пјас өтчыд: б) лысөмаос-кө боевой либө холостөј патронјасон—пырыстөмпыр лысөм бөрас, лыјсан местаас-жө; сјзи-сө-кө некущөма-нын оз поз, колө көт мавтны ствол пыщсө: гожөмын-кө—мавтасон, төлын-кө—карасінон, да весавны пырыстөмпыр, кызі сомын сінкомыс сывылө сурыштас.

Колö-кö вiнтовкасö сöмын ещä-ещ зыртиштыны, бост-
лöны штыксö, перjöны шомполсö, затворсö да магазiн-
нöj кöрöбкaыслыг вевтсö.

Лыjсöм бöрын таног-жö рачöны, сöмын ствол туп-
jöd увтас-кö вескалöма ва, бостлыны тупjödcö-daj.

Вiнтовкаыс-кö кöтасöма да сiз-жö куъа бöjjас бöрын,
походjас бöрын да с. в., рачны сijöс сполнаöз, весавны
да мавтны став течасторjассö; секiнас-кö лöжaыслöн
да тупjöдыслöн пуыс ваысла тукмöма, најöс торjöднысö
оз-на поъ: колö вiдчыгылыны, кор сijöjасыс ког-
масны.

Весасiг кeжлö лöгöдны: а) пpинадлeжностjас; б)
сувjасгыс весалöм пакла, сiтeч лeстукjас лiбö нeбыдiк
щöтыг вöчöм щöтка; в) бур качeствoa карасiн да
маслö.

Вiнтовкаöс лыjсöм бöрас весавны лöгöдöма кунва
modaa мавтасjас: Снабосоавiахiмлöн 2№-ра мавтас, 2№
Ормас, Пiрöл. Ствол пышкöссö са пуксöмгыс мiчаа
весалöм бöрын поъö мавтны вылынжык iндöм мавтас-
jаснас, лiбö армiяын вöдiтчан сук мавтасöн.

Вöдiтчыны металла щöткаjасöн лiбö кушöмкö сiкас
порошокjасöн нeкушöма оз поъ.

1891-d вoгa oбpаъeцa вiнтовкаöс весавны да мавт-
ны со кушöм пöрадокöн:

1. Шомполнöj муфтасö шомпол пырыс нуан-да,
суjны шпiлка муфта пeлjасас шомпол jур вывтыс,
шомполас суjны дулнöj накладкасö да вiнiтны про-
тiрка oтвeртка щупöднас помасöзыс.

2. Протiрка гöгöрыс (сарöга iнтiыс) рöвнöj слöжөн
гартны пакла сiз, медым турасыс ствол пышкас пыpic
зелöдчöмөнкод daj мед ствол пышса вундасjассö тыp-
тiс. Весалöмыс-кö мунö лыjсöм бöрын, пакласö кöтöдны
кунва мавтасjасöн.

3. Вiнтовкасö сувтöдны вескыда пiзöс гöгылjас
кост зелöдöмөн, суjны шомполсö ствол пышкас жын-
выjöзыс кымын, сeсса кijывсид лeзны да ствол jылас
кpeпiтны дулнöj накладкасö, сы бöрын вiнтовкасö пpи-
кладла помнас возлаң шыбытны, бостны шуjга кiад вiн-
товкаыслыг возладор помсö да заводiтны ладjyөн
шомполсö бöрö-воз вештавын. Бöрö-воз кыкыг-куiмыг

кыскыштлөм-јөткыштлөм бөрын пакласө вежны да бара
вуштыны,—сізі вөчны помөз: кор паклаыс оз понды
сөдасны һајтысла, оз понды гөрдөдны һі сімөссыны, а
пондас төдчыны сөмын лөзов рөмметалл вушјөмсыс,
секі почө дурдыны. Сімыс-кө вылынжык індөм ногнас
оз весавсы, секі сіјөс—колө сдајтны өружејнөј мастер-
скөјө.

4. Прөтіркаыс-кө да шөмполыс-кө ствол пышкас
сібдасны, секі сетчө колө лөзыштны һеуна шондыштөм
мавтас да еновтлыны мінута кешлө, сыбөрын сөгга за-
водытлыны перјыны. Јона выныштчытөгыс-кө шөмполыс
да прөтіркаыс оз-на шедны, мбө шөмполыс прөтірка
бердсыс рагсис-м, мыніс-м, секі вінтовкатө колө мө-
дөдны өружејнөј мастерскөјө мбө смесар өрдө.

5. Ствол пышсө весавгас-да, бөгтны дуһнөј нак-
ладкасө да сыла помсө весавны.

6. Җик таног-жө прөтірканас да шөмполнас весавны
патронһіксө; колө вічөдны, медем ез кол һајт чір пула
пыранінас, ствольнөј көрөбкаса куғаланогса да пөперег
пазјасас, гільза шыблалыс пазјасас-да.

7. Каналсө да патронһіксө весалан-да, рөвнөј да
һе вывті сука мавтны мичаа сук мавтасөн, мавтассө
сөстөм рузум вылө бөгтөмөн.

8. Ствольнөј көрөбкасө војдөр кос рузумөн чышкы-
ны, сөгга мавтассө рузумөн һилөдыштны; пемөсјассө,
щелјассө, розјассө да кусиһаініјассө весавны јөстөм
путорјасөн.

9. Ывласаһыс стволсө, пріцелсө да мушкасө весав-
ны мавтны сы ногөн-жө; колө вічөдлывалыны көртыслыс
пуыскөд іһманініјассө, кытјасті зев кокһа сімны вермөны.

10. Таног-жө весалөны да мавтөны метала мукөд
течасторјассө-і, сөмын, колө шуны: мынтөдан мехаһиз-
мыс, магаһиннөј көрөбкаыслөн вевтыс да патронјассө
сеталан мехаһизмыс, отсечка-отражательыс да затворыс
рагавсыссөһы сөмын јона колігјас дырјі; затворсө-кө
весалан рагтөгыс, курөксө колө һужөдлыны.

11. Лөжасө да ствольнөј көрөбкасө косөз косөдөһы,
пуктөһы мавттөг. Улкодөс-кө, костыны ствол вылас-жө,
ствол вывсыс бөгттөг, медем ез піһовтчыны, ез здајт-
чыны.

12. Веса́лөмсö ештöдан да ви́нтовкасö чуко́ртан-да, чышкыштны сы вылыс ли́шнöй мавтассö, бура го́гöрбок ви́зöдлыны ез-ö кытчо́-кö бус пуксы ли́бö ез-ö кыткö һа́йтöссы да с. в., та бо́рын по́чö пуктыны мес-таас.

Винтовкаөн вöдитчан правіло́яс. Винтовкаөн лы́сыны петігөн ко́лö сійöс го́гöрбок відлавны: а) ви́нтіто́ма-ö шомполсö; б) штык сі́йöсыс помöзыс-ö гартышто́ма; в) лучкі-ö пукталöма ко́лчајассö; г) при́целыс пы́рсулалан інас-ö да оз-ö сі́јö öтарö-мöда́рö лотјав; д) абу-ö вешјышто́ма мушкаыс важ пасјöмса́ныс; е) ез-ö ра́зсыны да сывöсна ез-ö ли́чавны бо́жвыв ви́нтыс да мы́жсан ви́нтыс.

Ы́вла вылыс ко́ вывті ко́зыд, пы́рысто́мпыр пы́ртны шо́ныд керкаö оз по́ч: во́јдöр ко́лö сывдыштны ы́ркыд-кöд местаы́, сесга сыбо́рын вöліс ку́тчісны ве-савны.

Ви́зöдны, ме́дым ви́нтова́кыс ез уг, ез і́нмы чоры́д то́рјö ство́лыс, шты́кыс при́целыс да му́шкаыс.

Ме́дым ескö ез шы́к шты́кыслөн лечы́дыс (ме́зві-јöыс да шты́к тру́бкаыс, оз по́ч ви́нтова́кöс сувтöдны муö шты́кла до́рнас, оз по́ч шты́кса́ныс лептыны да шты́кнас отве́ртка пы́дді вöді́тчыны.

Ме́дым ескö лы́сегас ство́л пы́щкöсыс һе́кушо́ма ез паска́в, ез потла́с да ме́дым сені́ ез ло́ны сі́мјас, һе́кодыр оз по́ч тупы́ны ство́л пы́щкöссö тра́пјöјасөн да мы́јөн-да.

Лы́сöм возыв һе́пременно́ чышкыны ство́л пы́щ-кöссö, весавны сес бу́ссö да јогсö, мы́дым лы́сегас ство́л пы́щкöсыс ез ксас. Ко́тъ мы́ј, а шу́к ко́лö ви́зöдлыны, ем-ö ство́л пы́щкас ку́шдöмкö бо́көвöј јо-гыс.

Затво́рыс-кö оз воссы да́ј оз вермы патро́нсö ну-ны, оз по́ч мы́рдыгөн вы́ншасны, а то́дма́вны—ко́н сы́лөн по́мкајасыс: абу-ö патро́ныс но́јтчо́ма, һа́јт да бус сібдöма, ли́бö гашкö патро́нны́кыс ты́рöма сук мав-таснас да с. в. Ковмас-кö, по́чö мавтны куро́кыслыс ви́нта шу́пöдсö да затво́р сурса́ыслыс ви́нта вун-дассö.

Патронсö патроньикас ыстан-да, колö бергöдны затворсö вескыдлаң помöзыс; он-кö бергöд, оз поз лезны куроксö, лбö осечка лö.

Прицелсö пуктигөн вöдйтчыны осторожнöя, лучкiа, медым метйтчан рамаыс ез нукылтчы да хомуыкыслөн томаныс ез четчышны.

Винтовка разöм. 1891 вosa образца винтовкаöс разöны со кушöм пöрадокөн:

1. Перьины штык. Бергöдны штык кутан сiјöссö шупöдöзыс (шужалаңас помастöзыс), медым сылөн öтлаа-ган помјасыс лöны бурещ мушка вестас. Сувтöд винтовкасö прикладнас муö асладлаң стеслас да шужа певнад зелöд штык трубкасö, сесса вескыд кiпыдöс-над кокнiдiка кучкыштав штык пелпом улас да перьы штыксö. Выныштчöмөн кучкалöмыс колö ывсöдчыны: ерман шыкöдны мушкаыслыс сурсасö, лбö кышовсö штык трубкасыс.

Штыкыс-кö шедö зельида, позö вöдйтчыны пу нöш-торјөн.

2. Перьины шомполсö. Винтсö (винтыс јылас) разны да кыскыны вевдорлаң.

3. Разны затворсö: а) затворсö бостны шужа klad да боевöј лiчинкасö шужа воз чуңнад кутыштöмөн, а воропсö—вескыд кi певнад, кыскыны куроксö сiз, медым курокыслөн ноңыс петiс гөптолгыс, а боевöј взводыс ез мын јитан планка вожыс; вескыдласаңыс шужалаас бергöдöмөн куроксö сувтöдны сiз, кызi сiјö сулалö томналöмнас, б) торјöдны гум бердсыс боевöј лiчинкасö јитан планкаыскöд; в) торјöдны боевöј лiчинка бердсыс јитан планкасö; г) торјöдны куроксö, сывöс-на: затвор гумсö сувтöдны вескыда, ударник бојокнас пыксыны кушöмкö пу вылö, сöмынмед ез вiлд; сесса гум вороп вылас лiчкöмөн, мыјвермöмыс јонжыка топöдны боевöј пружинасö да секi-жö вескыд кiнад разны куроксö ударник помсыс, разiг костыс вочасөн лiчöдны воропсö, мед гумјыс каяс вевдорлаң (100 сеп-пас), д) перьыны ударниксö да боевöј пружинасö; е) торјöдны боевöј пружинасö.

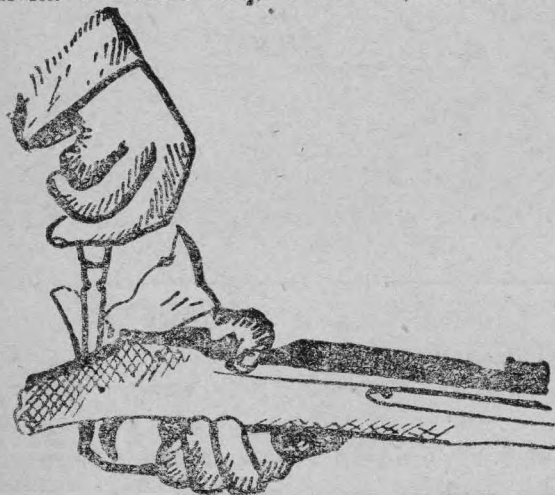
5. Торјöдны ствол тунјöдсö, сы могыс: а) шедöдны ружјö тасмасö вевдорја шелсыс; б) слабмöдны

мыжсан да бөжвыв вiнтсö кыкпöв бергöдöмөн; в) пер-
 тыны лöжa кутöд колчајассö налыс пружинајассö лчкö-
 мөн; шедöны-кö зeлыда, меставывгыс вöрчöдны пу
 мөлөтөн кучкышталöмөн; г) торјöдны
 ствол тупјöдсö, сыбöрын бара сујны
 лöжa кутан улысса колчасö.

100 серп. Курок разöм.

да, прикладсö вевдорлаң лептыштö-
 мөн, торјöдны цевјöсö, сесса кокңы-
 ыка стволсö-дај; колö вiзöдны, мед-

101 серп. Бөжвыв вiнт разöм.

6. Торјöдны стволсö лöжa

бердгыс: а) вiнтовкасö сувтöдны
 вескыда да сiјöс шујга кiнад шамыр-
 тöмөн разны мыжсан вiнтсö (102
 серпас); б) пуктыны вiнтовкасö мыјкö
 вылö, топöдыштны шујга кiнад ствол-
 сö да магаçиннöј көрöбкасö лöжa
 бердас да разны бөжвыв вiнтсö (101
 серпас); в) торјöдны магаçиннöј кө-
 рöбкасö (103 серпас), шедöдны улыс-
 са колчасö; г) воз чуңтö ствольнöј
 көрöбка пышкас сујны да торјöдны
 стволсö лöжa бердгыс (104 серп.);
 выныштчытöгыс-кö оз шед, колö пык-
 ны стволыслыс помсö мыјкö вылö

102 серп. Мыжсан вiнт
 разöм.

103 серпас. Магазиннөй көрөбкө боотом.

104 серпас. Стволсө лөжөмө боотом.

105 серпас. Магазиннөй көрөбкөмө вевтсө торјөдөм.

ым спускөвөй кручокыс, мыжөдыс да бөжыс стволнөй коробкаслөн ез шыкөдны ассыныс местајассө.

7. Торјөдны магазиннөй көрөбкөмө вевтсө да осталан механизмсө: а) лчкыштны защелкаас да востыны вевтсө (105 серп.); б) гөгрөс пу торјөн тојыштны шпілкасө; в) шедөдны ствол бердсыс спусковөй кручоксө пружінанас; г) торјөдны крук бердсыс пружінасө.

8. Торјодны печіктан-лічкан (поѣо сѣмын інструктор дырјі): а) затвор гумсѣ сујны ствольнѣй коробкаас пидѣсѣзыс да бергѣдны вескыдлаыс, медым печіктан-лічканыслѣн бордјыс петіс шел костыс; б) пуктыны стволсѣ ствольнѣй кѣрѣбканас аслаыд да печіктан-лічканнас вевдорлаы, шујга кінад ствольнѣй кѣрѣбкасѣ кутѣмѣн рачны печіктан-лічканыслыс вѣнтсѣ; в) вескыд певнад печіктан-лічканыслыс пружінасѣ паз пѣлѣнѣдыс лічкѣмѣн петкѣдны места вывѣыс (106 серп.).

Вінтовка чукѣртѣм. Вінтовка чукѣртѣны со кушѣм пѣрадок кутѣмѣн:

1. Пуктыны ас местаас печіктан-лічканѣс (вѣѣо сѣмын інструкторыс), сы могыс:

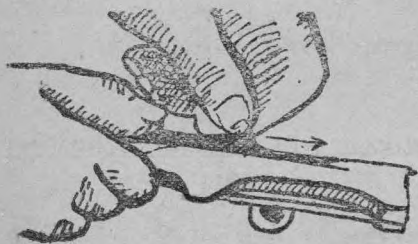
а) Стволсѣ пуктыны мыјкѣ вылѣ, лібѣ шамыртыны сіјѣс кына увтад ствольнѣй кѣрѣбканас воэлаы да печіктан-лічкан шелнас вевдорлаы;

б) Печіктан-лічкансѣ бордјѣдыс вескыд кінад бостны-да, пјатанас воэлаы сујны ствольнѣй кѣрѣбка шелјас, пјата помсѣ—сіјѣ пазас.

в) Кабыртыны шујга кінад ствольнѣй кѣрѣбкасѣ, лічкыны сіјѣ певнас печіктан-лічканыслыс пружінаа помсѣ; ствольнѣй кѣрѣбкасѣ вескыд кінад бостны да, сіјѣ певнас пыкны печіктан піъсѣ; ѣтпырјѣн шујга певнад пружінаа помсѣ лічкѣмѣн, а вескыд певнад—печіктан піъвылас лічкѣмѣн сујны печіктан-лічканыслыс пјатасѣ вѣнт туј вѣстѣзыс (107 серпас).

г) Вѣытны печіктан-лічканыслыс вѣнтсѣ.

2. Чукѣртны мынтѣдан мехаызм: а) сујны

106 серп. Отѣчка-отражател торјѣдѣм.

спусковѣй кручок шелјас мынтѣдан пружінасѣ; б) пуктыны спусковѣй кручксѣ затвор кутан помнас пышланыс, а мынтѣдан пружінасѣ—шепта-лонас шелланыс да сујны мынтѣдан шпілкасѣ; в) мынтѣдан пружінасѣ шујга кінад кутышталѣмѣн вѣытны сылыс вѣнтсѣ помѣ-

чыс, колны вѣнтсѣ помѣзыс вѣытѣтѣг, лібѣ вѣчны кушѣмкѣ тсрјас спусксѣ кѣкѣѣдѣм могыс—некушѣма ѣз-

поэ: сіџинас вермас лоны кадтөм лыјөм дај затворыс вермас вошны).

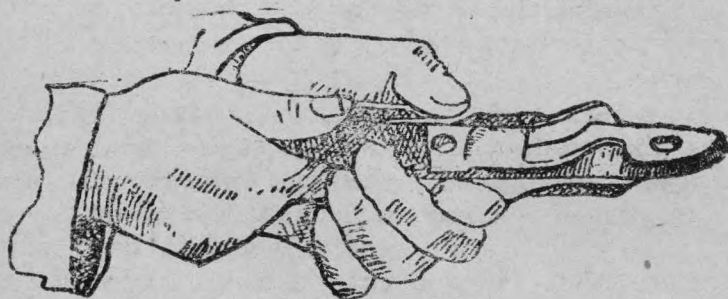
3. Чукөртины магаџинсө патрон сеталан мехаџизмыскөд: а) магаџиннөј көрөбкасө скөбанас возлаџ кутөмөн сујны зашщелкасө аспозјас көрөбкалаџыс піџөн; б) возчуџнад зашщелкаыслыс јурсө кутөмөн да певнад пјатасө кутөмөн віџытны защелкаыслыс вінтсө; в) пуктыны магаџиннөј көрөбкаыслыс вевтсө патрон сеталан мехаџизмнас, сы могыс: патрон сеталан пружинасө да рычагсө лічкыны вевт бердас, јурладор помнас јурвундассө сујны шарџырнөј болтас, мынтөдны патрон сеталыссө да тупјыны вевтсө.

4. Пуктыны стволсө лөжаас: а) мыјкөвыло пуктыны лөжасө да сіјөс голіөдыс кутыштөмөн пуктыны воргаас стволыслыс вывлаџ помсө; б) вескыд шөрчунтө стволнөј көрөбка пыщкас сујны да спусковөј кручокыслыс бөжсө аслас щелјас вескөдөмөн, наџөнікөн сујны стволнөј көрөбкасө аслас позјас; в) сујны улысса колчасө; г) кокџыдіка стукџытны вінтовка помнас мыјкө, меџым стволнөј көрөбкаыслөн мыжөдыс (упорыс) мічаөџ сібаліс мыжсан нагел веркөсас; д) пуктыны магаџиннөј көрөбкасө; е) вінтавны божвыв вінтсө да мыжсан вінтсө.

5. Улысса колчасө перјыны-да, пуктыны ствол тупјөдсө. Колчајассө јөткавны кытчөџ оз воны ас пружинајас вундасөџыс; лөжаыс-кө ваысла тыкмөма да колчајасыс асместаөџыс—пружина щупөдөџыс—оз воны, секі поэ најөс колны сіјө местаас, көні најө топыда топаласны да оз усны; лоө-кө мөдарө—космас-кө вывтіјона, секі колчајассө лоө јөткыны пружинајассыс ылоџык-на.

6. Чукөртины затвор: а) пуктыны ударџикас боевөј пружинасө; б) өтлаөдөм ударџиксө да боевөј пружинасө сујны затвор гум пыщкас; в) затвор гумсө сувтөдны вескыда, ударџик бојоксө пыкны кушөмкө пувылаб да затвор воропнас лічкөмөн топөдны боевөј пружинасө; г) віџытны курокас ударџик помас да, затвор воропас лічкөмсө лічөдөмөн, ладмөдны курокаслюџынта щупөдјассө затвор гум вінта вундасјасыскөд;

д) бостны отвертка да — ладмөдны ударник йв-
са вундассө куроқ кiз вiзыскöд (куроқ кiз вылас
вiз вöчöма); д) шуҗга кiөн пуктыны боевöй мiчин-
касö јiтан планка трубиҗа вылас да бергöдны сы
вылын вескыдлаң сувттöзыс; е) вескыд кiнад пыртны
ударниксö јiтан планка трубка пышқас сiз, меҗым план-
каыслөн воҗјасыс пырисны боевöй взвод пазјасас, секи-
жö отвертка вундаснад бергöдны ударниксö бојок чур-
гысанiнöдыс: сiјö-кö лоö iчöт мiбö ыҗыд колöм сертiыс.

107 серпас. Отсечка-отражател пуктöм.

колö боевöй мiчинкасö да јiтан планкасö затвор гум
бердсыс торјöдöмөн виңтiтны мiбö раҗны ударниксö
отвертка вундасөн мыҗтöм сiјö колö; ж) раҗиг моз-жö
боевöй мiчинкасö шуҗга воз чуңнад да шöр чуңнад
бостöмөн, а ыҗыд чуңнад—затвор воропöдыс кутöмөн,
вескыд кiнад кыскыны куроқсö да бергöдны вескыдвыв
сiз, меҗым затвор гумыслөн да куроқыслөн бурысјасыс
буреш ладмiсны, да меҗым куроқ һоңыс вескалiс зат-
вор гум гöптолас (суҗигас һоңсö оз ков жугöдны, һöјтны).

7. Затворсö пыртны ствольнöј көрöбка пышқас: пук-
тыны винтовкасö мыҗкö вылö пула дорнас, мiчкыны шуҗ-
га воз чуңнад мынтöдан круқ бöж вылас, меҗым зат-
вор кутöдыс да шепталоыс вöјiсны ас шөлмöзыс, сө-
са вескыд кiнад пыртны затворсö ствольнöј көрöбка
пышқас, јоткыны сiјöс воҗлаң помöзыс, бергöдны воро-
пöдыс вескыдлаң да мездыны мынтöдан круқсö.

8. Пуктыны шомполсö да виңтiтны.

9. Пуктыны штыксö: суҗны сiјöс ствол помас да
бергöдны штык сiјöссö вескыдлаң сувттöзыс.

10. Проверiтны, лучкi-ö уҗалöны чукöртöм винтов-
каыслөн частјасыс.

VII ГЛАВА

ПОЛЕ ВЫЛЫН ВЕЛӨДЧӨМ

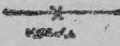
1. ТОПОГРАФИЈА ПАНАСЈАС

1. Веркөс велөдөм, планјас да картајас лыдөм. Петан-кө ывла былө, каҗалан: муверкөсыс абу быдлаті өткоҗ рөвнөј—емөг вывтасјас, увтасјас, гуранјас-гөпјас. Муверкөсылөн кызсурөасөмыс шусө, **ремјефөн**. Сыыс өпріч муверкөсын емөг вөр, кустјас, өтка пујас, сіктјас, тујјас да мукөдтор, кодјас шусөны **меставывса торјасөн**.

Муверкөсса ремјефыс да меставывса торјасыс војуј-төм вылад јона төдчанаөс: өтіног најө отсалөны војскајаслы—на сајө поҗө бура җебсыны, поҗө бура ладмөдчыны лыҗсыны, тујјас куҗа лөгыд ветлыны да с. в., мөдног-кө сіјө-жө меставывса торјасыс да ремјефыс сөктөдөны војскајаслы уҗавны, шуам көт: паскыд пыдын ју торкө воҗө мунөмыс, жуҗыд-сук вөр торкө бој нуөдөмыс, мунөмыс да с. в.

Муверкөсса ремјефсө да ердыввторјассө пасјалөны-гіжөны бумага былө нарошнө лөсөдөм правіөјас серті да артмө **планјас да картајас**. Планјас былө да карта былө местасө вуҗөдөны кымынкө пөв ічөтмөдөмөн. Местасылыс (веркөсыслыс) збыл ыҗдасө бумага былө вуҗөдігас ічөтмөдөмыс шусө **масштабөн**. Масштабыс картајасын да планјасын гіжсө уліас, сіјө петкөдлө: местасылөн кымын кілометра пуктөма өті сантиметрө карта вылас, лібө кымын верста карта вывса өті дүјмын. Ердыввторјас карта былө пасјыссөны воҗыв лөсөдчөм пасјасөн.

Воҗыв лөсөдчөм пасјас вермасны лоны **мыгөра** (ердывв торјасылыс мыгөр модасө петкөдлө), лібө **масштаба**.

Ердым пред-мет нѣмѣс	Картавым пас	Военној значеннѣс
Паскыд жу		Паскыд-жужыд жу, нѣшта абу-кѣ сені пос-нѣ нѣндѣм. торкѣ во-рѣ мунѣмы; доржысѣгѣн отсалѣ доржысѣсѣяслы. Жу бердын су-лалѣгѣн јона бур, ваыс матын-да. Пароход ветлан гырыс жујас лѣбны јѣтѣд кутан тујјасѣн.
Тѣла жу		
Пос		Зумыд јон пос вывѣтѣ поѣ сувѣлытѣг вужѣдны ставѣкас војскасѣ. Омѣлык пос торкѣ во-рѣ мунѣмыс.
Келанѣн		Лѣзѣнјастѣ војскасѣ поѣ вужѣдны—кѣлѣдны—пос вѣчѣтѣг; пехота вермѣ кевы 1 метрѣ пыднаѣд.
Кѣрттуј кык колѣсаа (кык туја)		Кѣрттуј куѣа поѣ јона ѣдѣ да уна груз кыскавы. Кык колѣсаа кѣрттуј куѣа грузјастѣ кыскавы поѣ 2—4 пѣв ѣдѣн-жык ѣтѣк колѣсааѣд дорыс.
Кѣрттуј ѣтѣ колѣсаа		
Шѣсѣсѣ	пос дорѣдыс пујас садѣ-тома	Тујјасыд јона колѣнѣс грузјас кыскавы да војскалы ветѣлыны. Медбур тујјасыс—шѣсѣсѣяс. Щыкѣм справѣтѣдм тујјас тор-кѣны груз кыскалѣмыс дај војскалы ветѣлѣмыс.
Нѣжыд мѣрттуј		
Сѣктѣкѣст туј	труба 	

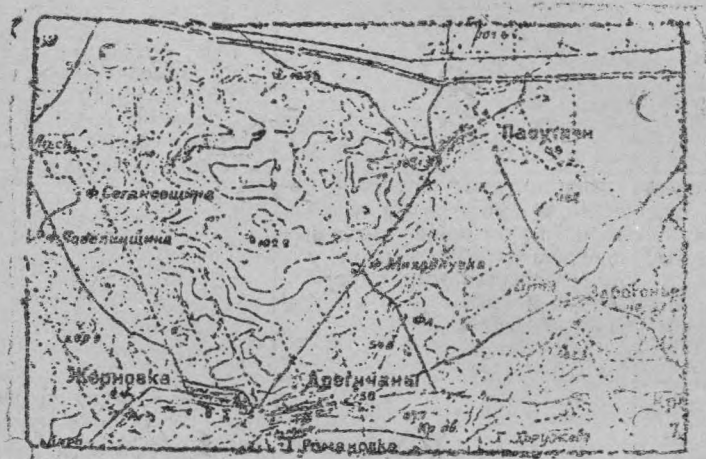
Ербыв пред- мет нѣмјас.	Картавыв пас	Војениј значеннѣмс
Гуран Гураннас шусѣ гу, сѣмнн ва ви- зувјас сені абу- ѣ дај паскыд- жык.	 Кыѣ адчаннѣ чертежыс, гу- раныс пасјысѣ мылк моз-жѣ; тѣмѣднѣ-торјѣднѣ поѣѣ сѣмнн пѣнерега кыролјас ѣертѣыс: гу- ранас пѣнерега кырол торјасѣѣ вѣчалѣнн пыщланас, а мылкјас пасјігѣн—ывлаланас.	Гујас моз-жѣ гуранјасѣ ѣѣ- сѣнн-ладмѣдѣнн лыјснн; гѣн- тол ѣертѣ гуранјасыс ыжыджы- кѣ-да, сѣтѣѣ поѣѣ ѣѣсннн уѣѣ морты — быдса ѣѣдѣннѣннѣнн, лѣѣ быдса ывзодлн.
Лог Логнас шусѣ увлаѣ летчан кык мылк кост		Логыс-кѣ муѣѣ прѣтѣвнѣклан, сѣкѣ сыкуѣѣ поѣѣ матыстѣннѣ губн. Логыс-кѣ дорјысѣсјас кыщын, сѣкѣ поѣѣ сыкуѣѣ ка- завтѣг мѣдамѣд костын волыснн. Лог куѣѣ визувтѣнн да сѣтѣѣ ѣѣжѣсѣнн прѣтѣвнѣклѣн бѣѣѣѣѣ ѣѣ-јасыс, да дыр сені сулалѣ- нн.
Гон Гонныс лог мо- ѣѣѣ-жѣ, сѣмнн ѣѣѣѣѣѣѣѣ, дај крутжык кырја- са.		Бурлуныс да локлуныс лог- лѣнѣѣѣ-жѣ, сѣмнн, кыѣ мѣ шу- лѣн-нн, сѣннслѣн кырјасыс кру- тѣжык-да, пѣперегногыс муѣѣѣѣѣ вермас торкннн воѣѣ муѣѣѣѣѣ, кымын крут кырјас, сѣмннн јѣнжыка.

Ердыв ғырыҗык торјас—вөр, оланінјас да с. в.—
карта вылө пасјоны налыг збыл мыгөрсө колөмөн, сы-
вөсна сешөм пасјасыс шусөны мыгөра пасјасөн.

Јона зола ердывв торјас — өтқа пујас, јукмөсјас, мелнчајас, вичкојас да с. в. — карта вылө пасјалөны масштабыскөд лыффыстөг да сывөсна шусөны масштаба пасјасөн.

108-d серпас вылын петкөдлөмә образца карта,
маштабыс — 2 верста 1 дюймаын,

Картатō вōчōны сїз, медым сы вылын гїжōджасыс-
лōн вевдорла дорыс пыр вōлі војлаңō, а увдорлаыс—
лунлаңō; сїз-кō інō, карта вескыдладорас лōō асыв-
выв, шујгалаас — рытыввыв.

108-d серп. Карта (1 см ын 2 верст).

109-d серпас вылын петкōдлōма муверкōсса рельеф-
ыс течаторјассō.

2. МЕСТА СЕРТІ ГУРōдчōм (ОРИЕНТИРУЈТчōм)

Места сертї сурōдчōмнас шусō асынд сулалан чутсō
лубōј местасаң адзōм да сы сертї мупомјасō — војвылō,
асыввылō, лунвылō да рытыввылō — мунан вїзсō адзōм-
ыс. Медым адзыны мунан вїзсō став мупомасанїјасас,
лōō тырмымōн, адзан-кō сōмын ōтї вїз. Мукōд вїзјасыс
пыр сулалōны ōтї местаынōс. Шуам, сувтам-кō вој-
ывылааң чужōмōн, мїјан вескыдлааңын пыр лōō асыввыв,
мышвылын — лунвыв, а шујгалааңын — рытыввыв.

Му помјас адзыны почō уна ног: 1) компасōн, 2)
часї сертї, 3) шондї сертї, 4) јурвыв козув сертї, 5) уна
мукōд сїкас прїзнакјас сертї: православнōј вїчкојас
сертї, пујас сертї, їзјас сертї да с. в.

Компас сертї сурōдчōм. Компасыс, кызї петкōдлōма
110-d серпасын, гōгрōс ыргōн доз, код пышкын јос чōрс
јылын бергалō стрелка. Стрелкаысылс ōтар помсō маг-

нѣталѡма: магнѣталѡм помсѡ, пыржык овлѡ, сѡдѡдлѡны.
 Кѡрѡбка пыдѡсас нуѡдѡма крестѡн кык вѣз; вѣзјас пом-
 ас гѣжалѡма шыпасјас: СВЮЗ кѡдјас петкѡдлѡны „сев-
 ер, восток, юг, запад“ — војвыв, асыввыв, лунвыв да

109-ѡд серп. Ерѡвывлѡп кызѡурѡасѡм.

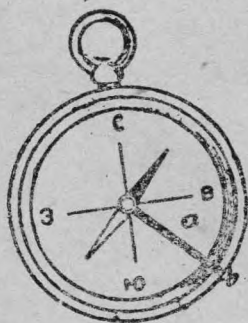
рытиввыв. Стрелкаыслѡн магнѣталѡм помыс, кѡт кызј сѣјѡс бергѡдлы, пыр вѣзѡдѡ војвывлян. Медым ескѡ чѡрс јылыс ез щык вѡсшѡрѡ сулалѣгас, стрелкасѡ кыпѡдѡны стеклѡ берѡдас да зелѡдѡны наршнѡ рычагѡн — а.

Компасѡн сурѡчѡны со кызј: компассѡ бостѡны шујга кѣпыдѡсѡ да кутѡны сѣјѡс вескыда, сесса мынтѡдѡны стрелкасѡ рычагсѡ јѡткыштѡмѡн. Стрелкаыс дрѡжжѣтѣгырја бергѡдчас, кызј мѣ вѣсталѣм-нын, магнѣталѡм помнас војвывлян. Вѡзѡ: компассѡ ас вѡзѡд кутѡмѡн бергѡдчыны аслыд стрелка бѡрсаыс сѣз, медым стрелкаыслѡн магнѣталѡм помыс воѣс бурещ С шыпаса вѣз шѡрас, секѣ вѡзвылад лѡѡ војвыв, а мукѡд мупомјасыс, кызј вѡлѣ индылѣм-нын: вескыдлаңас — асыввыв, мышлаңас — лунвыв, шујгалаңас — рытиввыв.

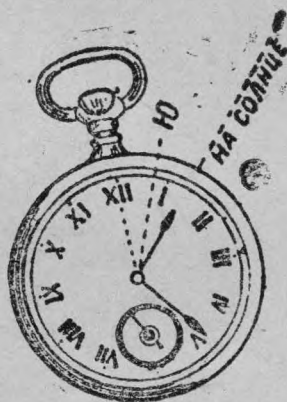
Компас сертї сурөдчыны позө лубөј паводда дырј, лунын көт војын. Медым војнас вөдгчынысө вөлі буржык, компасыслыс стрелкасө да шыпассө вөчлывлөны југјаланөн.

Компасөн сурөдчигөн оз поз ужавны көрттујас да уна көрт көлујас гөгөрын, секі компасыс оз стөча вистав.

Часі сертї сурөдчөм. (111 серп). Часі сертї сурөдчыны позө сөмын шондіа лунө. Вөчөны со кызі:

110-d серп. Компас

111-d серп. Часі сертї сурөдчөм.

часі пуктөны кі пыдөсө плас ногыс цїферблатнас вевдорлан, сесса бергөдлөны стрелкајассө сіз, медым часі стрелкаыс (жеңід стрелкаыс) воіс бурецш шонді вестас; секі стрелкасаңыс да 12 час костөд шөрөдыс нуан вічыс кутас візөдны лунвывлаң.

Шонді сертї сурөдчыны позө сөмын шондіа лунө; шонді петігөн да шонді летчігөн сурөдчыны кокні: асыввылыс сылаңын, кыксаң шондіыс петө, рытиввылыс — кытчө шондіыс летчө; асыввысө да рытиввывсөкө төдан, позө төдны мукөд му помјассө-і. Медым шонді сертї сурөдчыны луншөра луннас, колө часі дај со мыј колө төдны: шондіыс 12 часын сулалө лунвывлаңын, 6 час асылын — асывааңын, 6 час рытын — рытывлаңын.

Тажө лыдпасјассө төдөмөн позө лубөј кадын корены мупомјассө көт ылөсас. Сы могыс візөдөны часі

Меставывса предметјас еерѣ сурѣдѣм
могыс тѣмалѣны сїѣ предметјассѣ. Православнѣй вѣчко-
јас стрѣталѣны асывывлаѣн вѣлтарѣн, мечетјасын (то-
таралѣн вѣчкоыс) пыранїныс луныввсаѣн; пујас да їзјас
нїшсалѣны војыввладорсаѣныс; мырвундасын быдман
слѣјјасыс лунывввлаѣнас кызжыкѣс; увјасыс да лысјасыс
ѣткѣн сулалыс пујаслѣн лунывввлаѣнас сукжыкѣс; пујасѣ
да гырыс їзјасѣ лымјыс сїѣдѣ војывввладорсаѣныс, мѣдар
бокыс куш, лїбѣ кѣзырокјас артмалѣмаѣс.

ГІНМѢН-КОКѢН МУРТАГОМѢНКАРТА ЛѢГОДѢМ

Места сѣмїттѣз медвојдѣр лѣгѣдны **планшет**—кыз
папка лїбѣ фаѣера пѣв да сывылѣ крепїтны (кнопка-
јасѣн, клѣјѣн) шылыд бумага да компас, бостны сѣрыс
масштабнѣй лїѣејка, карандаш, рѣзїнка да пурт. Бумага
вылѣ чертїтны сѣмїтчан масштаб. Кызї-нѣ масштабсѣ
вѣчны да ыжыдѣс-ѣ, лїбѣ мѣднѣгѣн-кѣ—кымын пѣв
їѣѣтмѣдны местасѣ бумага вылас вужѣдїгѣн? Местаїѣѣт-
мѣдны пѣѣѣ уна ног, кызї теныд окѣта да кызїжык ко-
лѣ (кѣсјан-кѣ места вывгыс петкѣдлыны кушѣмкѣ посѣл-
жык деталјас, секї-нїн масштабсѣ лѣѣ бостны ыжыджы-
кѣс, ешаджык пѣв їѣѣтмѣдчыны, лїбѣ бумагаыд-кѣ їѣѣт,
а местасѣ паскыдѣс колѣ сетѣѣ бостны—секї-нїн јонжы-
ка лѣѣ чїнтысны). Шуам: ѣтї дѣујмаѣ мї кѣсјам јѣртны
100 сажѣн, а 100 сажѣнас, шѣркѣдѣма лыдѣѣмѣн,
лѣѣ 300 восков, сїз-кѣ вѣчам масштаб 300 восков ѣтї
дѣујмаын.

Бумага вылѣ масштаб пасјѣм бѣрын да места вылѣ сув-
тѣм бѣрын колѣ пасјыны кушѣмкѣ местаѣ ассыд сулалан чут-
тѣ. Сулалан чут пасјїгѣн со мыј артавын: кодарлаѣн—лун-
лаѣн амї вовывлаѣн—пондан мунны? Лулаѣн-кѣ, колѣ сув-
тны бумага војывввла дѣрас ї мѣдарѣ сїз, медым бумагаас
тѣртѣмысла оз лѣ „ывлаѣ петны“. Чут пуктѣм бѣрын
корсѣны сѣмајтан участѣкыс кушѣмкѣ жужыджык ерд-
вывтор (ѣтка жужыд пу, вѣчко, столб, лїбѣ м. т) да сѣ
вылѣ пасјысѣны—нуѣны сышѣрѣ вескыд вїз сулалан
чутсаѣныс бумага вылѣдыс, сесса заводїтѣны вїзїрујтны:
компассѣ ладмѣдѣны војлаѣн војладѣрса стрелкаѣн, пук-
тѣны вїзїрнѣй лїѣејка планшет вылас (асладѣр помнас
ас сулалан чут вылас) да мунан ныр вїзгыс кушѣм-кѣ

төдчан тор бөрјөмөн сы былө виҕирујтөны—планшетсө
вөрәөдтөг колана ног мһејкасө вешталөны. Мһејка
виҕыс бурөщ ладмас-да, карандашөн мһејка куҕамс
виҕһитөны, сесса вослалөмөн мурталөны виҕирујтан пас-
өзыс ыласө. Ылаыс-кө лоі 300 воскоғ, карта ылас
лоө 1 дујм куҕа виҕ, ешажык-кө—жеһыджык і мөдарө.
Быд чукылтан інті ымыс виҕирујтөны. Колө виҕөдны,
кущөм ердывиторјас муһгас паныдасөны да став колана-
торсө лөсөдчөм (условнөј) знакјас серті пасјавны.

Тазі сһымајтчыссө тујјас да плошшасјас.

Тујас сһымајтгөн коланајасыс:

Кущөм тујыс: шоссе, өікткосттуј, ыжыд туј; поҕө-ө
сеті муһны артіл-меріјалы, танкјаслы, бронемашінајаслы.
Емөс ө посјас, справнөјөс-ө посјасыс, кырөдөма-ө пөлө-
нөдыс канава.

Емөс-ө јітөдкутан средствојас: телефон, телеграф.

Туј пөлөныс кущөмжык: кушін, һурја, кустөс-кустөс,
амі вөра; поҕө-ө војскалы сетчө кежны. Кущөм да кы-
сан петөны тујвожјас.

Сһымајтгөн колө пасјыны: кущөм ердыс—вөра,
куш, һур подја, кос, ју-шор визувтө, пощөсјас емөс,
стрөјбајассө і ставсө, мыј колана војскалы төдны.

Сһымајтчөмсө ештөдөм бөрын прөверітөны, стөча-ө
важ местаас воас картаыв виҕыс, шылөдөны, содталө-
ны, мыј абу-на пасјалөма, гіжөны легенда (легендаас
гіжө мыј абу пырөма картаас) да сетөны командірыслы
мбө сіјө начальныкыслы, коді щөктіс сһымајтһысө.

Ташөм ужсө гөрд арміјаын лоө нуөдны топографі-
ческөј разведка ылын. Ветлөј топоразведкаөн кущөм-
кө местаө да вәјө карта.

Б. ÖTKA BOJEЧÖC BEЛÖdÖM

1. БОЈЕЧЛÖН ОБЈАЗАННОСТЈАС

Оніја бој дырјі, бојевөј пөрадоқјасыс мөдамөдсаһыс
јона ылөз торјөдчөны-да, прөтивныкыслөн быс ыввті
вына-да, весіг медзола бојевөј једһыдјаснас—отделеһ-
һөјаснас—вескөдлөмыс пондас торксыны, медса-һып,
прөтивһык дорын матын сулалігөн. Сешөм условіјөјаснас

бојечлы аслыс ашодјасыс ковмас коланторјассö вöчны. Сіз-кө, бој вылын вермöмыс öтка-öтка бојечјас сажын, бојечјас бурлун саяс—кущöм сылөн суглуныс, самлуныс, ассö жалиттöма мунöмыс да выдержкаыс.

РККА-лөн бојевöј устав быд бојечлыс корö тöдны со кущöм обязанностјас:

1) Кужны вöдитчыны аслас öружöнас да тöдны бојевöј могсö ас öтдeлeннöысыс, взводысыс да ротысыс, тöдны—кодaрынöс ортча частјасыс да мыј најö вöчöны.

2. Лоны пыр дагөн паныдагны прöтивниккöд да жугöдны сјöс вочча-вочча воöмөн, петкöдлыны прімер јортјаслы, кыскыны најöс ас бөрса.

3. Мунны да сувтавны сіз, медым адзыны да кывны ас öтдeлeннöса командірöс; мыјвермöмыс буржыка ладмöдчыны места серті мунігөн дај сулалігөн: маскі-руйтчыны дај, ковмас-кө, терыба кодјысны.

4. дугдывтöг отсавны суседыдлы біөн, штыкөн, гранатаөн, зырјөн і ставнас, мыјөн сöмын вермас; не-кущöма осшодјасыс оз поз еновтны ас öтдeлeннöсö; вывті јона угöмысла-кө öтдeлeннöыс кушмас-да, оз понды мунны öтдeлeннö тужö, терыба сібöдчыны ортча öтдeлeннö дорö да возö нуöдны бој.

5. Візöдны бој бөрса: мыј вöчöны ортча суседјас дај прöтивникыс, мыј тор каңалан, пырыстöм-пырјуорт.

6. Јуорт аслад суседыдлы тедорöз воöм пріказаннö-јассö.

7. Ранітчан-кө да сывöсна он вермы колтчыны стро-йын, ассыд патронјастö да гранатајастö сет јортыдлы да медматыса командір щöктöм серті вінтовкатö еновт-тöг мун медіцинскöј отсöг сетан пунктö; вывті-кө јона ранітчан—кыссы гусажык інö да відчыс санітарöс.

8. Öтдeлeннöј командір пріказаннö серті, лібö ачыд-кө каңалан ÖВ-јас, терыба кышавны прöтивогаз, чуждöдны сы јылыс јортјастö „газ“ горöдöмөн да мун-ны возö.

9. дугдывтöг кутны тöдвылын: бој помасöм вöсна быд бојеч кыввізö Гөрд арміја воңын дај став Сöвет Сојуз воңын.

Тажо обязанностјассыс өпріч быд бојечлы колө:

1. Бөрјыны буржык места лыҗыны, мунны воҗлаң-м, бөрлаң-м, кодар-кө бокас-м, сөмын җекушөма оз ног торкны пышкөсәңыс лыҗыны, мибө ортча сугедјас-лы лыҗөмлы.

2. Востыны би отделеңнөј командір приказәңнө сертї, терыба аҗыны индөм пассө да сы куҗа нуөдны инмалан би.

3. Ічет дістанціјассәң (300—400 метрасәң) нуөд-ны би асшодјакс-дај, бөрјыны коланжык пасјас: медвој-дөр прөтивҗиклыс командірјассө, метітчысјассө да кыјөд-чысјассө, лөсөдны стөча прідел да бура метітчыны.

4. Віҗны патронјас весшөрө віҗөмыс; содтыны за-пасјассө, раңитчөмјаслыс да кулөмјаслыс өктөмөн; лоө-кө віҗөма жын запассө, јуөртны отделеңнөј командір-ыссы.

5. Атака вылө ускөдчигөн востыны паныда би, лыҗ-лыны вінтовкајасыс, шыблавны гранатјас, җікөз бырөд-ны да боставны пленө прөтивҗиклыс мортјассө, пуле-метјассө да орудіјөјассө.

2. БОЈ ДЫРҖИ МЕСТА ВЫВТИ МУНӨМ

Наступлеңнө дырҗи лыҗыс отделеңнөлөн да быд бојечлөн могыс—мыјвермөмыс өдјөнжык матыстчыны прөтивҗик бердө да жүгөдны сіјөс воча-воча воөмөн. Сөмын прөтивҗикыд оз лөз кокҗа ас дорас сібөдчыны. Сіјө мыјвермөмыс пондас зілны вынтөммөдны насту-пайтысјассө, уңжык мортөс налыс ускөдны вына би нуөдөмөн.

Медым прөтивҗик дөрө матыстчигөн воштыны еща-жык јөз, колө кужөмөн ладмөдчыны места сертїыс да уна ног мунны.

Прөтивҗик біувті мунан ногыс муверкөс кызсурө-асөм сајас да ердвывторјас сајас, кытчө поҗө јона бура җебсыны прөтивҗик кыјөдөмыс да уна чутсаң мибө өтї чутсаң нуөдан бісыс. Веркөс чукурыс-кө, мибө ердвыв-торјасыс-кө бојечөс җебөны јур сајөзыс, секі бојеч ко-пыртчытөг мунө өдјө вослалөмөн. Сіјө-кө бојечсө җебө морөсөзыс, лоө мибө косвыјөнөзыс, лоө-нын мунны җу-

ыртчөмөн, либө балаасөмөн. Ердвылас-кө быдымштөма турун, либө емөс бадкустјас, сек--һин лоо мыјвермөмыс-уло маскысөмөн мунны, кыссыны: местаыс-кө нач куш, лоо котөрталөмөн мунны. Кушынын кыссыны оз поч, кыссыгас метитчыны вермасны-да. Котөртигас бојеч оз-жык шед метитчөмулас, јона регыд кезлө сјјо сувтлө-да. Кыссыны поч со кушөм ногасөн:

1. Бок вылын кысөм (113 серп.). Бојеч шујга бок вылас водөмөн мыжсө шујга гырза јылас. Кыкнан кокыс пізөс гөгылөдыс кусынтөма. Вескыд кок-кыс муас мыжсө кок-пјатанас. Винтовкаыс-вескыд кјас, прикладсө пуктөма шујга кок вы-лас.

113 серпас. Боквын кысөм

Војө муныштигас тушасө лептыштөны гырза јылас да вескыд кокпјата јылас да вескыд коксө нуждөмөн тушасө јоткыштөны војлаң, шујга гырзалаңыс, шујга коксө кусынтөмөн колөмөн. Сыбөрын војлаң вештөны кусынтөм шујга кјсө војлаң, сыйкөд өтшөң вескыд коксө кусынтөны (пјзөс гөгылнас вевдорлаң) да кок-пјатасө пыкөны муас, шујга пізөс гөгыл бердас.

2. Рушку вылын кысөм (114 а да б серпас-

јас). Водны муас морөснад, кокјас өтлаан-нөс; кусынтөм кјјас топыда топөдны туша бердө, өшјыны на вы-лө; винтовка кутны-вескыд кыңаувтын. Јөткыштны војлаң ку-сынтөм шујга кјсө, кокнырјассө өтлаалө-мөн јөткыштны војлаң тушатө. Нуны војлаң кусынтөм вескыд кј-

114 серпас. Морөс вылын кысөм:
а — боксаң вијөдөмөн, б — вескыд вывсаң
вијөдөмөн

тө, кокнырјас өтлаалөмөн јөткыштчыны војлаң.

3. Плассу кыссом (115 а да 6 серпасјас). Водны морос выло, кјасто жынвыјо кусыңтыштны да бок-

а) боксан визодомон.

б) вевдорсан визодомон.

Серп. 115. Плассу кыссом:

4. Котөртигөн колө бион отсалом, вочысгө мыјвермөмјаыс өдјөжык быдса отделеңнөөн, лібө ічетік группасон (2-3 морт), лібө өткөн-өткөн места серті да прөтивнїк бі серті. Котөртигөн — терыба четчыны да косвыјоныд копыртчөмөн өдөбсөмөн ускөдчыны котөртины. Оружјөтө кутны кызі петкөдлөма серпас вылын.

Котөртигөн колө:

- 1) тушатө јона возлаң һорөдны;
- 2) кокјастө мыјвермөмјаыс пізөсөдыд кусыңтны;

116 серп. Котөртөм.

Ташөмвочасон водөмыс вермас төдчыны сөмын велөдчигөн, торјөн быд част вөчөмөн, збылвылас-жө сіјөс колө ылаапкїг кост вөчны.

лаң шыбытны; винтовка вескыд кјад. Мунны заво-
дытчытөг кусыңтны вескыд (шужа) коксө возлаң ну-
ыштөмөн. Кокныр
выло пыксөмөн
топөдны кокјас-
тө, өтшөң кјас
вылын кыссөмөн.
Јөткыштны воз-
лаң кјастө, бара
кусыңтны кокјас-
тө, кыссыштны
да с. в.

3) гырззаөдыс һеуна ку-
сыңтыштөмөн кјаснад мыј-
выныс бөрө-воз өвтчыны.

Муас ускөдчигөн бојеч-
лы колө водны шужа кок
вылас да шужа кї вылас
вочасон, лібө — војдөр пі-
зөсвылас, сессашужа гырз-
за јылө, сессавөліс водны.

Котөртгөннй меставылөзис воан, котөртан-кө өддө да сы вылө-кө видчистөг заводитчан, кор-на прөтивникыс оз удит лыжнысө. Сывөсна, котөрттөз вөждөр бојечлы колө артавны аслыс туйсө да водан местасө, сесса терыба сувтны, вескыда уыштны местазис да сетчөжө-і „ізјасны“. Котөртан ылнаыс колө лоны унапырыс 50-60 метр, медем бојечыс прөтивник сінвозас зөріс ещавылө мінутажын. Сувтаніныс-кө ылын, туй вылас пөв-мөдлаө позө водыштавлыны, медем видчисны лыгөм дүгдөмсө да кашкыштны-да.

Сещөм случаясын, кор зөбсаніјасыс ыжыд кум костјас сажынөс, секі котөртнысө колө чөжсөмөн-чөжсөмөн: өтөкөн мбө быдса отделеңнөөн бојечјас чукөртчөны сажөд сажас, шөйтчыштөны сені да аснысө пөрадөкө вөйыштөны. Чөжынытө оз поз пумаөн рождөдан сажөдјас сажө.

3. БОЈ БӨРГА ВІЗӨДӨМ

Өнїа бој дырјї ужалоңы зөлаңік группасөн, — кодјас разалөмаөс став поле пастаыс. Секі-жө најө мывермөмыс зілөны замаскіруйтчыны, зөбсыны кыјөдөмыс. Сывөсна, медем буржыка жугөдны прөтивникөс, колө торја јона визөдны бој мунөм бөрсөыс.

Визөдысјасыслөн могыс: 1) кыјөдны да адыны пасјас бі нуөдны; 2) адыны бінуөдыс прөтивникөс да кыјөдны сы бөрга; 3) төдмөдны гуса туйјас, код куза вермас төдлытөг матыстчыны прөтивник; 4) төдмөдны сещөм участокјас, кытчө сіјө вермас зөбсыны кыјөдөмыс да лылөмыс; 5) адыны возын пукалыс местаыс бур сажөдјас, кыгаң позө нуөдны бі; 6) корсны гуса туйјас матыстчыны прөтивник бердө; 7) корсны сещөм меставывса чутјас, кыгаң кокңі кыјөдны прөтивник бөрга. Бој бөрга визөдысјас сіз-жө мурталөны ыласө пасјасөз.

Бој бөрга визөдөмсө нуөдө отделеңнөј командїрөн нарошнө сывылө індөм мортјас—наблюдателјас — отсөгөн, дај став бојечјас отсөгөн.

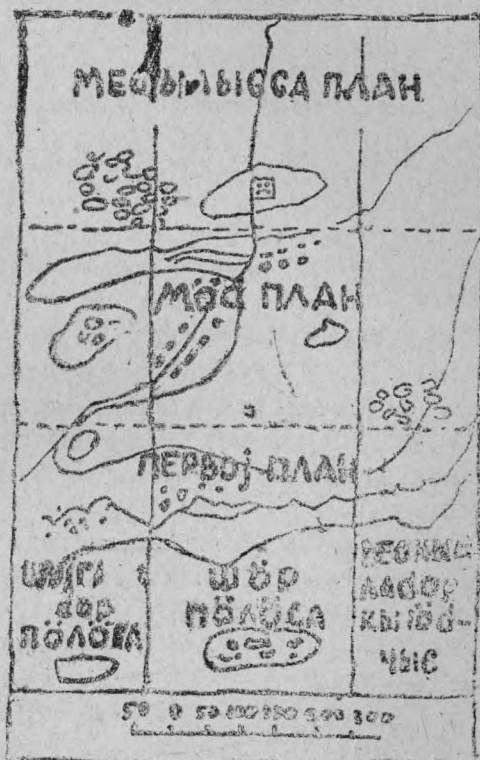
Визөдыслы визөднысө колө бөрјыны сещөм чут, медем ачыс вөлі бура зөбсөма, а адыс мывермөмыс ун-

жык. Візёдöмыс нöшта сөктaммö, візöднысö водсасaн лoö-da.

Быд бојечлөн јона велöдчöм бöрас колö артмыны сeщöм самлун, медым кыјöдaн участок вывссы сiјö пыр-ыстöм-пыр вермис казавны став вежöмјассö.

Медјона кыјöдыслы колö візöдны сeщöм участокјас былö да сeщöм ердывывторјас былö, кысаң пощö медвој-дöр відчисны прöтивныкöс, кодлы сaјöд сaјсаңыс лoö пeтны кушiнö.

Став ердывывторсö памeтö воштыны сөк-ыд, сывöсна јона кыз-сурöа места вылын да ердывывторјас-кö сені уна, участокјассö колö сетны iчетжыкöс, кушiна места сeртi. Сiнвозвылын кујлыс местасö другөн он вермы кыјöдны, унатор колас казавтöг, лiбö, колö-кö, вежöрыс лoö iнмöма сiнмöшыбытчанажык торјас былö, көт ескö гашкö на сaј-ын-i нiнöм абу-д. Сiз-жö — абу став участо-кыс öткoд-колана кыјö-дыссылы, но сені емöс коланажыкiнјас, кытчö i колö јонжыка візöдны; сiјö участо-сö, кодi мунö мiјансаң вескыда прöтивныклаң, шусö полосаöн. Став участоксö, буржыка кыјöдöм рaдi, јукö-ны кујiм полоса былö: шöр полоса да кык дорывсaјас; быд полоса, бара-жö, јуксö кујiм план (зона) былö: маты-са, шöрса да медылысса (117 серпас). Таног участоксö јуклöмыс кокнöдö кыјöдыссылыс ужсö, дај озжык нaјö ылавны, налөн јуöрјасыс стöчöсжык лoöны.

117 серп. Ердывив кыјöдöм.

Кыјодчынысö да местасерсö памет вылад бостны колö јона практікујтчыны-велөдчыны. Кыјодан чутсö бөрјан-да, кыјодан участоксö полосајас да планјас вылө јуклан-да, колö терыба сінмад ускөдны ставсö, мыј ем кыјодан участкас (сінмад ускөдны сöмын медколана-торјассö), сесса бергөдчыны мышвыв да лыд-дөдлыны ставсö, мыј јурад колөма да сыногөн, кызі ердвывтор-јасыс меставылас пукалөны (шуам: полоса шөрөдыс візувтö шор, шор сајас кустјас, ылынжык öтка пу, шуј-галаңас мунö туј да с. в.), лібö рісујтны местасö памет вылө бостөмөн.

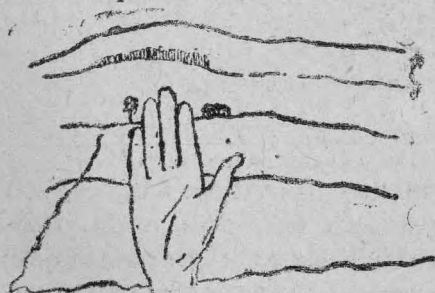
Сы бöрын астö прöверітны: бөр бергөдчыны места-лаңыс да ассыд лыд-дөдлөмтö öтлаөдны.

4. ПАС ІНДӨМ-АДҰӨМ

Адзөм пассö командірлы колö јуөртны жеңыда, гөгөрвоана да стöча, медем лыјсыјас сіјөс адзісны өдіө.

Пасыс-кө јона матын да лыјсыјас сіјөс нінөмөн оз сорлавны, секі лоö тырмымөн індыны сöмын паслаң нырвізсö (вескыда, шујгалаңын, лібö вескыдлаңын) да пас нымсö — пулемет, лыјсыс чукөр, öтка морт да с. в. Прімер: вескыда — лыјсыјас чукөр куза, шујгалаас — пу-лемет куза.

Пасыс-кө ылдөма, јона кызсурөасөм места ылын, лібö ортча сыкөд уна суседјас емөс, лібö оз бура ты-дав, нырвізыслы содтөд пыд-дө лоö індыны шөш рај-

11 8 серп. Пас дөрө кіныдөс өөрті
воөдчөм.

онсö-дај. Сіјө рајоныс ін-дысö јона тыдалан сінмө шыбытчан сурөдчан тор-серті, коді сулалө пас до-рас матын. Шуам: 1) жу-жыд пожөм увтас, коді-тај мјансаң вескыдлаңын — пулемет, пулемет кузтаыс востөј бі; 2) вескыда вөр-дорас — окоп; 3) шујгалаң-ын, öтка керка дорас — пулемет.

Омөла тыдалан ылысса пасыс-кө јона ылөдчөма гінмөшыбытчана сурөдчан (оріентір) торсаңыс, пасыс-ыс местасө поңө індыны кіпыдөс пунктөмөн, лібө чуң-јас серті. Шуам: вескыда — өтка пу, сыыс кіпыдөс паста вескыдлаңынжык — лыјсыс чукөр, востөј на куңа бі (118 серпас).

Пас індөм могыс, кіпыдөсөн да чуңјасөн індөмыс өпріч, поңө індыны кушөмкө вөдйтчан торјасөн-і — обојмаөн, ізтөг көрөбкаөн і м. т. Шуам: вескыда өтка керка, обојма мында вескыдлаңынжык — окоп, окоп куңаыс востөј бі. Поңө індыны меставывса пас бердса сулалыс ердывитор серті-і. Шуам: вескыда — өтка керка, кујім керка сајын прөтивіклөн өрусіјө, востөј сы куңа бі.

Кіпыдөснад да чуңјаснад вөдйтчигөн кітө колө нујөдны помөзыс кіпыдөсөн вевдорсаң, сіз-жө патрон-өн да обојмаөн індігөн-і.

Кор сурөдчан ердывиторсаңыс пасөзыс емөс нөш-та кушөмкөторјас, кодјас шөц-жө гінмад шыбытчөны, секи-ңын лыјысө колө вәјөдны вочасөн-вочасөн. Секи адзанажык торсаңыс мунөны адзытөмжык тор дінас. Шуам: шујгалаңын өтка кос пу, сыыс вескыдлаңынжык бад-кустјас, бадкуст шујгаладорас — пулемет, востөј бі.

5. ЫЛНА МУРТАЛОМ

Медым лыјсігад буржыка інмалан, колө стөч артав-ны пасөзыс ыласө. Ылна муртавыны поңө гінмөн дај мукөдног-і: нарошнө лөсөдөм прібөрјасөн — ыламурта-данјасөн, топографіческөј карта серті, лібө ыласө ме-рајтанөн, лібө восколөн мурталөмөн. Сөмын тајө медбөрја-ногнас унаыс, медеа-ңын сулалам-кө прөтивіксаң ма-тын, муртаснысө оз поң. Секи-ңын лөө муртавыны гін-сертіыд.

Гін серті ылна мурталігөн колө со мыј кутны төд-вылын: гінмөн мурталігөн, көт-ңын сесса кужыс да са-ма мурталыыс да условіјөјасыс бурөс, а век жө-ңын лөө ылаөма 10-15% мында. Сывөсна гіннад мурталан ыла-сө пырыстөм-пыр, кызі сөмын сурыштас сывыло гінком, колө стөчмөдны мукөд ногјасөн. Медбур средство ылна

стѣмѣдѣмын — ѳружѣѣасыѣ лыѣсѣм, лыѣѣ вѣзвыѣ лыѣсыѣ-
ѣассанъ справка ылна ѣывсы. Ѳз поѣ ывсѣѣчыны мукѣѣ
ноѣссыѣ-ѣ, шуам-кѣѣ: ыласѣ уна мортлѣн ѣтуѣ ѣннаѣ
мурталѣм да став мурталѣмсѣ шѣрвыѣѣдѣм; тѣдса ыла-
ѣас тѣдтѣм ылаѣаскѣд ѣтлаѣдѣм да с. в.

Гинмөн муртасан сам шедö сөмын практикүйтчөмөн, сөмын дугдывтөг упражняйтчөмөн-велөдчөмөн. Быд бојечлы колö воөдчыны сетчөз, медым терыба да стөча муртавыны ыласö 600 восков выйөз.

Синмөн муртасан упражњенњојаслөи моґ — синмө-
воштыны 200 восков кузта ылана, кызі ылана мурталан
једіңідаөс. Упрањенњо нуодан пөрадокыс вермас лоны
со кушөмі:

1. Кушӧмкӧ кыӧдчан пунктсан, кысан позӧ адыны ылысжык, возыв мурталӧны 4-5 нырвиӧд 600 восков куӧтаӧн. На пышкыс кык нырвиӧ (ӧтыс — шондлан, мӧдыс — шондиган, медым югӧрыс да шондичакомыс ез ло ӧткод) пасысӧны быд 200 восков кост беджасӧн (вежа сувтӧдсысӧ), а мукӧджасас ылакастжасӧ пасјалӧны ердыввторјас да ердывчутјас серт.

2. Быд бед дорö да быд ердыввторјас діно суз-
тöдссысöны јöз чукөр мбö öтка мортјас (мішенјас) быд-
сікас ногөн сувтöдöмөн да сіз, медем ставыс најö мі-
чаа тыдалісны кыјöдчан пунктсаңыс. Лоö буржык, сіјö
мортјасыс-кö лоöны пастасöмөс разнöј рöма паскөмөн
(разнöј рöма паскөмөн, шыңöлөн, с. в.), мбö на ордын
лоö разнöј рöма плагјас.

3. Велӧдчыжассӧ кыӧдчан пункт вылас сувтӧдлӧм бӧрын велӧдыгыс — инструкторыс — чуйӧдӧ налыс вежӧрсӧ ӧты нырвыз вылӧ да щӧктӧ налы сӧнамас воштыны 200 воккола группажас костсӧ медматывсаы заводӧтчӧмӧн да медылынас помалӧмӧн, сӧн вылӧ воштыны щӧц ӧтка мортжассӧ-и, коджас сулалӧны разнӧй ылнажасын.

4. Јуасөмөн да кыҗ да велөдчыејассө колө вайөдны:
а) мыј 200 воскола ылнаыс, кымын ылын, сымын жеңыд
кажитчө: 200 да 400 восковјас сулалыс јөз чукөрјас кос-
тыс кажитчө куҗжык 600 восков либө ылынжыкын сула-
лыс јөз чукөр кост серти, көв ескө быдлаын ыласө
мурталөма өткода — 200 восколөн; б) мыј морт мыгөр-
ыс да ердывторјасыс ылөдчөм сертыс ічетмөны,

омола пондöны тыдавны; в) мыј поснѣторјас (кујлыг морт, із, куст, золаңгѣ стрöйба) збыл сертѣис кажѣтчöны ылынжык, а гырыеторјасыс (сулалыг јöз чукöр, ыжыд керка) ыжыджыкöс.

5. Воқö, велöдчыс чукöрсö берöдны сылы паныда нырвѣас да сетыс јöз чукöрјассö да ердвывторјассö индалöмөн чүждöдны: а) сѣö торјасыс, кытчö шондѣис вачкö јонжыка, кажѣтчöны матынжыкöс вужöр сајын сулалыгјас сертѣ; б) ердвыв сертѣис јаркöйжык рöма торјас кажѣтчöны матынжыкöс, ердвыв рöмыскöд öткодјасыс — ылöстчöны; в) мылк јывсаң увдорлаң вѣжöдигөн ердвыв торјасыс ылöдчöныкод, увдорсаң ылыö вѣжöдигөн — матыстчöны-дај; г) ердвыв ыелучкѣјас — гуранјас, гöпјас, јујас да с. в., кодјас паныдагöны кыјöдан торвѣас да кодѣ кыјöдыгыслы оз тыдав, мѣбö тыдалöны жынвыјöзыс, сѣз-жö жеңдöммöдöны ыласö.

6. Велöдчысјаслы сетлыны тырмымөн кад, медым најö ештѣсны сѣнмас да паметас бура воштыны став ердвывторјассö, инструктор чүждöдö најöс ыл нырвѣјас ылыö да шöктö налы муртавыны ыласö сывѣзвывса јöзчукöрјас да ердвывторјасöз воқаа нырвѣса ылајас сертѣис; вöчасны-да, инструктор быдöнлыс јуасö, кодѣ кыјѣ вермöма тöдмавыны, сесса бöртѣнас јуöртö налы збыл ыласö, медым сы сертѣ велöдчысјас асныс качалѣсны ассыныс öшыбкајассö да корсѣсны налыс помкајассö.

Таңог велöдчöмыс муно воқö, кытчöз оз воаныны став нырвѣас.

Јона бур бостны тöдвылыö со мыјјас-і:

Бур сѣнма морт 1000 восков сајыс адзö муныс мортлыс кок вешталöмсö, 500 восков сајыс рöчнѣтö мортлыс паскөм рöмсö, 300 восков сајыс адзö јурсö, пельпомјассö, тушасö; 200 восков сајыс адзö кѣ кусыңјассö, вѣнтовкасö; 100 восков сајыс — чужöмсö, сѣнјассö, нырсö да с. в.

Воқ чуң пагта сертѣис тупјö морт тушаöс 30 восков сајыс, ыргөн көпејка — 500 восков сајыс, кык көпејка — 400 восков сајыс, 5 ур — 200 восков сајыс.

6. МЕСТА ГЕРҢИ ЛАДМӨДЧӨМ, ОКОПЈАС ПЕРЈӨМ

Бој вылын колө зілны прөтивникөс жүгөдны; сы мог-
ыс колө матоң матыстчыны прөтивник бердас, унжык
ембур жүгөдны сылыс, лыжыны оружјојасыс, пулемет-
јасыс да артыллеріјасыс, секи-жө—мијанлы аслынымлы
мыјвермөмыс ешажык колө воштыны прөтивник бі увт-
ын. Медым прөтивникөс лыжыны інмалан биөн, колө
бөрјыны сешөм места, кытчо поңис бура ладмөдчыны,
көні вөлі лыжынысө пыксанін, а медым аслыд езімны,
колө зебсыны пула увгыс да прөтивник адазөмгыс.

Весіг нач куш ердывылын саядјасыд сурасны, код-
саяд боечлы поңө зебсыны.

Җоланік мылк, вуш, гу, лібө снарад воронка, мурт-
са-муртса төдчана һазмөс, гөрөм му вылын бөрөзда-
јасыс і ставыс сетөны боечлы верманлун зебсыны
ружјө да пулемет пулајасыс, весіг артыллеріја быыс-і.

Саяд саяд боечлы колө ладмөдчыны водсөн, мед-
ым сіјө боечлыс тупјис став тушасө, медса-һын јурсө,
такөд өтшөш боечлы оз ков вунөдны—прөтивникыд оз
сөмын фронтсаң лыжы, сіјө вермас лыжыны шөш флан,
јассаң-і.

Кушөмкө саяд саяд лібө канаваө пуксөмөн боеч
вермө зебсыны шрапнель пулајасыс.

Шрапнельыд бура інмалө сөмын кушінті (ердывыті)
муныс војскајасы; весіг җоланік тупјөдјас—јур воңө
пуктөм вешшөвөј мешөк, јокмылалөм-гартөм шыңел
(скатка), лібө көртзыр воропнас муө суйөмөн—вермөны
боечөс візны дојмөмыс.

Сөмын мукөддырјі овлә, сешөм саядјасыс, кытчо
поңис ескө зебсыны пулајас інмалөмыс да сысајсаң бу-
ра ладмөдчыны лыжыны, ердывлас оз сурны. Сывөсна
боечлы колө кужны окопјас перјыны да терыба лөсөдны
аслыс колана саяд, код саясаң поңис ескө шөш лыжы-
ны-і. Муө пырөдчөмөн вөчөм саядыс шусө **окопөн**.
Окоп перјігөн боечјас вөдытчөны шанцевөј инструмент-
јасөн, җоланік көртзырјөн, черөн, кірка-мотыгаөн, код-
јасөс боечјас новлөдлөны сөраныс. Җола көртзырнас—
мусө кодјөны, чернас—вужјассө кералөны, кірка-моты-
ганас—чорыд грунтјас небәдөны.

Наступајтан бој нуоdигон бојечлаы шокыджыка ков-
мылао перыны гу водсөн лысыны. Сы могыс бојеч
водо шујга бок вылас,
винтовкасö пуктö воас
протывниклаы штыкөн,
перјö көртзырсö да за-
водитö кодгыны. Код-
гысгас мусö шыблалö
лö јур воас (119

119 серп. Кодгысöм муно воаö.

серпас). Кодгысгас-да, јурвоз мусö зебо –
тупјалö турунөн, ежаөн, лбö пу лысјасөн места сертыс
сöмын мед протывникыслы сінмас ез шыбытчы-а.

Водсөн лысан гулөн ыждаыс: пыднаыс 20 см, куз-
таыс 1—1,5 метра, лепталöм муыслөн кызтаыс—20 см
кодгынысö да маскјрутчынысö муно 20 минут.

Быдпырјаыс, выл местаö котөртöм бöрын, бојеч
вермö вылыс кодгыны, вылыс лöсöдны аслыс сешöм-
жö сажöд.

Медым ödjөнжык да кокыджыка ужыс ештіс, кола
ладмөдчыны паныдасан ердыввторјас дінö, шуам, вес-
калан-кө мылк сажö, лбö гөптö, поңö і не перыны.
Секі лоö тырмымөн, лептан-кө гоз-мөд ежа пласт да
пуктан јур воад, медым сывылö поңыс винтовкатö пук-
тыны. Вескалан-кө пу сажö, лоö тырмымөн, пу вескыла-
дорас-кө му лептыштан лбö ежа пластјас пуктан да сы
сажö зебсан.

Пырыстөм-пыр, кызі сöмын кутас поңыштны, вод-
сөн лысан гу пыднөдчысö сымында, мыјдта сјјö колö
пізöс вывсан лысымөн. Пыднаыс тајö
гуыслөн колö сешöмі, ме-
дым бојеч верміс лысы-
ны бруствер (бруствернас
шусö лепталöм муыс)
вывтыс. Брустверлөн
кызтаыс 30 см., ј бөрс
волаысаы в сдäчсöа
ныс, медым сјзінас астö
лоö візöма бөрсан лы-
гыс частјасыс, да мыш-

120 серп. Сувтсөн лысыны öтка гу.

вылад разрывитчөм осколокјасыс да гранатајасыс. Гумслөн кузтаыс да пастаыс 1 метр. Кодјыгныс да маскјрутчыныс ковмө часөн-жынјона кад.

Возөвылө, позанлуныс сурыштас-да, гусө позө пыдмөдны, вөчны сувтсөн лыжан гу (120 серпас). Сылөн ыждаыс: пыднаыс 1м., бруствер кызтаыс—40 см., пастаыс да кузтаыс—1м. Ыждајассө тані сетөма шөркоддемөс, шөркоддем тушаа мортлы; збылвылассө кодјыгнытө колө ас туша ыжда сертыд, медем сы сажө ачыл вермін бура зөбсыны дај медем лыжынысө позөс бура ладмөдчыны.

Окоп перјигөн олөмө нуөдны со кушөм правілөјас:

121 серп. Лыжыс отделењылы окоп (модыс).

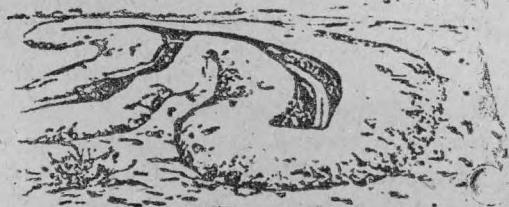
лењылы (121 серпас). Тујјастө піскөдігөн піскөдчынысө колө вескыдлакал, вескыдладорын сулалыс јорт дінад.

Ем-кө тырмымөн кад, отделењылыс лыжан окопсө пыдмөдөны, вөчөны сувтан шупөд 40 см. паста, пыдынжык пыдөсөдыс лыжысјаслы позө ветлыны ну-кылтчытөг (122 серпас).

көртзыртө сујны пөлынөн; пізөс вылө сувтны лібө пуксыны позө сөмын секі, кор-нын лоө тырмымөн жужыд сажөд; мусө шыблавны сіз, медем ез чукөрмы өтө чукөрө жужыда, а разаліс паскыда; бруствер дорышас пуктавын зөң ежа пластјас. Ежа пластјассыс те-чөм вічыс шусө бермаөн.

Возөвылө, ковмас-кө, өтка гујассө мөдамөдыс-көд јітлөны тујјасөн, ар-тмө окоп быдса отделе-

Искусственныйōй препјатствіјōјас. Медым прōтивнїкōс сувтōдны кыз-мыј позō былōжык окопјассаңыс да бїнуōдмōн, медса-нїн флаңгōвōј бї нуōдмōн, жугōдны сылыг вынсō,

окопјас возō вōчалōны искусствєннōй препјатствіјōјас. Искусственнōјнас шугōны сывōсна, мыј сїјōјасōс вōчōны морт кїон. Сыкынзї ем јєстєственнōй препјатствіјōјас:

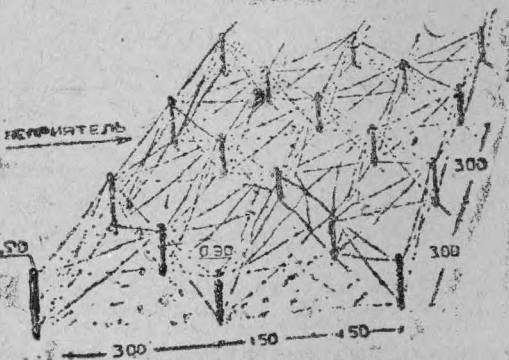
122 серп. Лыјсан отфєлєннōлы окоп (modaыс) јујас, тыјас, мунны позтōм нурјас да с. в.

Препјатствіјōјасыд сōмын секї ағнысō вєштōны, кор позō јона бура лыјлыны сїјō местасō. Сывōсна препјатствіјōјастō оз поз вōчны увтасјасō, лїбō сещōм їнō, кытї дорјысысјасыс оз вермыны лыјлынысō.

Искусственнōй препјатствіјōјастō зєв уна ног вōчōны, медщōкыда вōчлывлōны: мајōгјас јылō гартōм прово-лока, зурōдчыс проволакаыс сурјас, засекајас-да.

Препјатствіјōјастō колō вōчны смōлжыка казалананōн, маскїрујтны сїјōс, медым прōтивнїк нїнōм вїдчыстōг сы шōрō вєскалас.

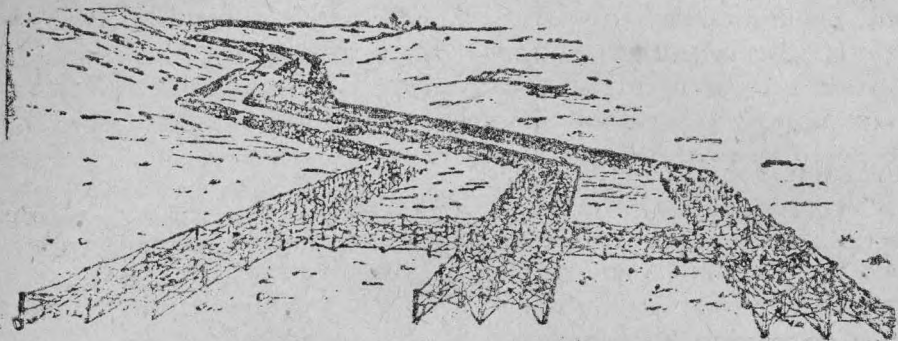
Пыркежлō вōчōм про-волочнōј заграждєннō—медјон препјатствіјō. Вōчōны со кыз: сујалōны 50—80 см. пыднаō јон мајōгјас (мајōгјасыслōн кызтаыс 10 см, кузтаыс 1,5—2 метр), мајōгкостјасыс мōда-мōдсаңыс 3 метр, сувтōдчыссō уна вїзōн (3—5 вїзōз) да крєстōн - крєстōн,

123 серп. Проволочнōј заграждєннō.

шахматон моз, сесса гартёны-кыёны зурёдчан проволо-
каён, кызі петкөдлөма 123 серпасын.

Мукөд дырји ташом препјатствіјөјассө вөчөны уна
вічөн-полосаён (124 серп.), медматыса полосаыс окуп-

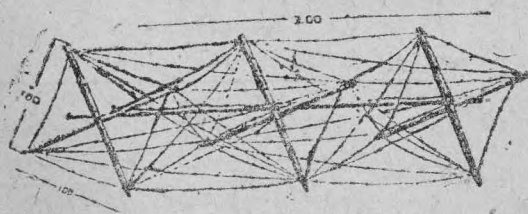

124 серп. Куим вева проволочној заграждённө.

саңыс 40 метр ылаын. Ташом пощөс пырыс мунны,
абу-на-кө сіјөс жугөдөма да прөтивныкыс-кө сыкуча нуө-
дө бі, он вермы. Проволочној заграждённөјастө жугө-
дөны артылмеріјаөн лібө танқјасөн, сыбөрын орјавтөм
провокајассө вундалөны нарошнө лөсөдөм шыранјасөн
(ножічјасөн), кодјасөс новлөдлө сөрсыс пехота, лібө
кералөны черјасөн мајөгјас соталөмөн. Мукөддырји про-
волочној заграждённөтө позө вужны сөмын өті шыран-
јасөн ужалөмөн. Секі-нын лоө бөрјыны јона пемыд вој,
төла-зера поводда, кор төла-зер шумыс вундалан шысө
вөттө, да сөщөм участокјас, кытјасө прөтивныкыс лы-
лынысө озжык вермы.

Сурјајас. Мыјкө вөсна-кө проволочној заграж-

дённөсө вөчны оз
поз (прөтивныкыс-кө
матынысла ужавнысө
оз лөз), сіз-жө, медем
пощны проволочној
заграждённөјас кос-
төдыс мунөмсө, вөча-
лөны сурјајас. Сурја-

125 серп. Сурја.

јассө вөчөны көнкө пыдын төлын, сесса војнас казав-
төг коланаінјасө течөны.

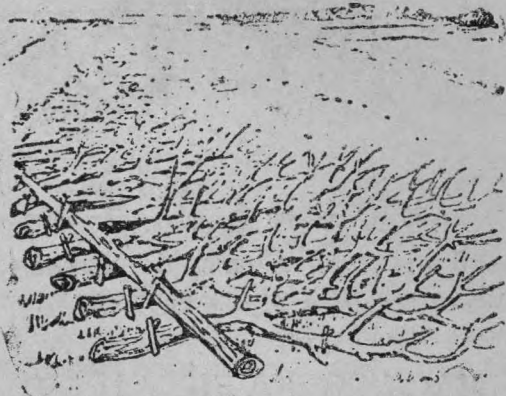
Сурјажасы, кызі петкөдлөмө 125-д серпасын, вөчөмө кујим креста пуыс, креста пујассө куҗаланог пуктөм пощөн (пощыслөн куҗтаыс 3,5 метр) өтлаалөмөн. Сурјажассө мөдәмөдыскөд гартөмә зурөдчан проволокаөн.

Медым сурјажассө ез поҗ вештавы, најөс мөдәмөдыскөд көртавлөны дај муас крепіталөны.

Рашша—пөрлөдлөны пујас, весалөны, кызжык увјас-сө јостөны да, кызі петкөдлөмө 126 серпас вылын, течөны ортчөн-ортчөн прөтивниклаң јывнас.

Меставывса рашша—вөчсө вөрын, сулалан пујассө пөрлөдлөмөн. Пујассө пөрлөдлөны мыр јывгыс торјөдтөг, прөтивниклаң јывнас да ортчөн-ортчөн мбө вылас вылө. Пу јывјас-сө крепітөны тувјас тувјалөмөн.

Новлөдлан рашша поҗө вөчны любөј местаын кокнөдк-пос-ны пујасыс, пујассө ма-тыса вөрыс вәјалөмөн.

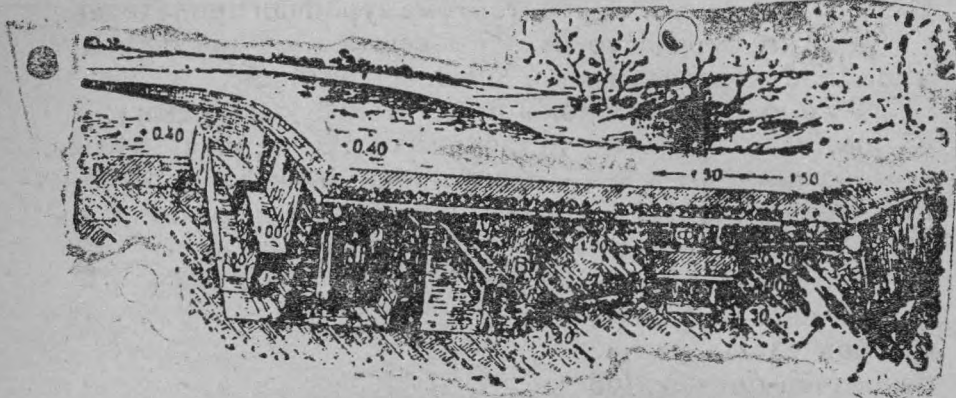
126 серп. Новлөдлан засека.

Вөчан ногыс сещөм-жө, кушдөмөс індім вылынжык.

Рашшајасыд зев надежнөј пощөсјас. Сіјөс бырөдны, мбө піскөдны тујјас—јона сөкыд. Омөл сіјөн, мыј ког-мөм бөрас кокныа өзјө да сотчө.

Газјасыс җебсанін. Мыј вөсна колөны сещөм җебсанінјасыс, гіжөма „Косасан көлујјас“ јукөдын, „Во-јеннохіміческөј делө“ јурулын. 127 серпас вылын пет-көдлөмә вентілаціјаа җебсанін, кодөс вөчөны косасан ердвылын; кызі тыдалө серпас вывгыс, җебсанінсө вө-чөма лыјсан окопыс, пыранінас өшөдөма кык занавес—З, емөс өзөсјас (өзөсјасыс серпас вылас оз тыдавын,) кык занавес костыс шусө **шлузөң**—Ш; җебсан інас лөсө-дөма вентілятор—В; сөстөм сынөдсө вентіляторыс вәјө труба куҗа—Т; ывласа сынөдыс вөјдөр вескалө філт-рујтчан камераө—Ф, сесса фільтр пырыс (фільтрсө вөчө-ма пожналөм сөд муыс) летчө удворлаң. җебсанінсө

вевдорсаңыс тупјома пощјасөн да муён. Пышқас пырі-
гөн бојеч первој лептё өті занавессё, прөјдітё шлузсё
сесса мөд занавессё лептылө да өзөссё востылөмөн

127 серп. Газјасыс пышјанін:

А—оланін, Ш—шлуз; Ф—фільтр; В—вентілятор, З — занавес; Т—трубајас.

пырө пышқас. Отпырјө кыкнан занавессё да кыкнан
өзөссё оз пощ лептыны; лептан-кө, дурк сынөдыс вермас
вескавы.

7. МАСКІРОВКА (ы л ө д ч ө м)

Маскіровкалөн мөг—зебны мјанлыс сулалөмнымөс да
вөчөмнымөс прөтивныкыс, лібө ылөдны сіјөс. Лубөј ног
сулалігөн бојечлы колө лоны кызмыј пощө омөлжыка
тыдаланаөн.

Куш ердывивті муныс морт тыдалө јона ылысаң,
шуам көт: бінокльпыр тыдалө 2000 метр сајыс, куш сім-
мөн—1.200 м. сајыс; пукалыс мортөс казавны сөкыджык,
кујлыс морт, оз-кө вөрөшітчы, вове оз тыдав; му кузта
кыссыс морт куш сіммөн тыдалө 600 метра выјыс.

Кыјөдны-кө сынөд вывсаң, самолетсаң, лібө ку-
щөмкө жужыдтор вылө кајөмөн, секі-нын морттө казавны
лоө кокныжык; щөкыда овлө, шондіа лунјасө ачыс
мортыс чуткод сөмын, бара сыпыд-ді бура тыдалө сы-
лөн вужөрыс.

Маскірујтчөмлөн өті средство—места серті ладмөд-
чөм; кызсурөасөм местајасө зебөм, места рөмыскөд
ладмөдчөм, вужөрјас сајө пырөм да с. в. Шуам-көт,

меставылын поѣ сажодчыны: канаваѣ, гуѣ, снарад воронкаѣ, мылк сажѣ, вуш сажѣ, посны кустјас сажѣ, турун пышкѣ, ізјас, мырјас, пујас сажѣ да с. в.

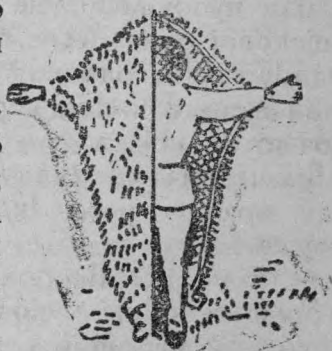
Сажѣд сажѣ ѣбсѣгѣн колѣ омѣлжыка вѣрны, медым сѣјнас астѣ ѣјавѣтны; пуксѣгѣд сѣ пуксыны, медым морт мыгѣрыс вошѣ (палтыртчыны шыѣелнад, тетуртчыны да с. в.).

Откѣн мунигѣн бѣечјаслы бѣрјыны ас паскѣм сертѣ рѣмјас, мунны вужѣрјас куѣа, сујавны вѣнјас костѣ да кытѣѣ-да турунјас, мѣсјас, лысјас места сертѣыс. Туј куѣа мунигѣн мунны кустјас пѣлѣнѣд, канава куѣаыс да с. в., туј мылк јылѣ петны кысѣмѣн. Вѣр сажсанъ петны термастѣг, кыјѣдчѣмѣн, пујас сажѣдыс да увјассѣ вешталѣмѣн.

Тупјѣд сажсанъ—мырсажсанъ, вуш сажсанъ да с. в.—прѣтѣвѣнк бѣрса кыјѣдѣгѣн, вѣзѣдны водсѣн сажѣд вескыдла дѣрѣдыс; ѣекушѣма оз поѣ чургѣдчыны вевѣрсаѣныс. Сѣзѣжѣ осторожнѣја кыјѣдчыны кустјас сажсанъ-ѣ.

Ѡружјѣыс да снаражѣѣнѣыс југјаланѣрѣдалан торјассѣ колѣ тупјавны, мѣбѣ мыјѣнкѣ гартны; војнас оз поѣ бѣпур [пестыны, прѣтѣвѣнк дѣрын матын оз поѣ 128 серп. Камуф-
лѣрованнѣј халат
(сѣра шабур).
кѣ прожѣктор југыд увтѣ, оз ков вѣрѣыны, а сулавны сѣз, кызѣ сѣжѣ тенѣ суас, прожѣктор лучыс кѣ матыстѣѣ, колѣ ѣебсыны сажѣд сажѣ.

Медым буржыка маскѣрујтчыны, мукѣдѣырјѣ вѣдѣтѣѣны нарошнѣ лѣсѣдѣм маскѣрујтчан кѣлујјасѣн; камуфлѣрованнѣј шабурјас уна рѣма чутјасѣн красѣтѣмѣн (128 сер.): гѣжѣмнас—сѣдѣн да турунвѣжѣн, тѣвнас—јѣжыдѣн да сѣдѣн; маскѣрујтчан халатјас да шлѣмјас кыѣма шѣртыс мѣчала сорѣн (129 серп.); маскшлѣмнас тупјысѣсѣ сѣмын ју-129 серп. Маскѣрујтчан халат
кыѣм шѣртыс.

жокјасыс да тушаыс ез-жӧ тыдавны.

130 серп. Маскірујтчан
шлом.

131 серп. Лыжовыс маскшлемӧн кустјас
пышкын.

Тӧвјаснас лымвывтӧ мунны пасталӧны нач јежыд
халатјас.

В. ЛЫЖЫС ОТДЕЛЕНӢӦӢ ТАКТИКА ВЕЛӢӢӢ

1. ПАНАСА ПОЛОЖЕНӢӢӢ

Бојевӧј обстановка дырјӧ војска вермасны лоны ту
вылын, шӧйтчыны, лӧбӧ бој нуӧдны. Став тајӧ положен
нӧјаснас војска лӧбӧ паныдасӧмаӧс-нын прӧтӧвныккӧд,
лӧбӧ вермасны паныдаснысӧ. Медым сӧјӧ паныдасӧмыс
војскајасыслы ез ло вӧдчӧстӧм да медым најӧ вермисны
бој кejas колананог лӧгӧдчыны, војскајас дугдывтӧг
нуӧдӧны разведка да аснысӧ вӧзӧны (охраняют). Раз
ведка нуӧдчысӧ уна ног, уна средствојасӧн-ӧ. Гырыс
војскӧвӧј соједӧнӧнӧјасса—армӧјаса да корпусса—ко
мандујтысјас разведкасӧ нуӧдӧны авӧацӧја отсӧгӧн, кодӧ
јона жеңыд кадӧн вермӧ вӧдлавны јона паскыд местајас
вожыс да војска флангјасыс. Разведка нуӧдӧ шӧщ кон
нӧца-ӧ. Разведка вылӧ коннӧца мунӧ 40-60 кӧлометр
сајӧ возлан; разведкаӧн вӧјӧм јуӧрјасӧ началнык ыстӧ
војскалы.

Слӧвӧјаса да полкӧвӧј командӧрјас прӧтӧвнык јылыс
јуӧрјас сузӧдны мукӧддырјӧ ыстывлӧ став сӧкас војскасыс
чукӧртӧм нарошнӧ разведатыс отрадјас. Сешӧм отрад
јасыслӧн выныс—батаillon лӧбӧ рота, артӧллерӧјаӧн, бро
нечастјасӧн да мукӧд техныческӧј частјасӧн вынсӧдӧм
ескадрон. Сӧјӧ отрадјасыслӧн мог—шедӧдны прӧтӧвнык

ылыс колана јуөрјас сілаөн, бој нуөдөмөн. Разведайтыс отрадлөн пехотаос, медем сіјө өдјөнжык коланаінөз воіс, мукөддырјі нуоны автомобилјасөн.

Таыс өпріч дібізіјјас нуөдөны вөла разведка, полкјас—вөла да пода разведка, полкјаслөн подразделеңнөјасыс (торөсјасыс)—пода. Пода разведка зола пехотнөј подразделеңнөјасөн (взвод, отделеңнө) унжыкысө ыстысө 2-5 кілометр сәјө, ковмас-кө, позө-і ылазжык ыстыны—12—15 км. сәјөз. Разведка нуөдны објазанөс став началыкјас. Нәјө ыстөны разведайтыс дозорјас, разведайтыс частјас, лібө прөтивник бөрса кыјөдөмөн.

Колө шуны, өті разведкаыд еща-на. Кор војскајас мунөны, секі нәјө волаңас ыстөны походнөј охраңеңнө; шөјтчөны-кө, сторожевөј охраңеңнө; нуөдөны-кө бој, војас мунө боевөј охраңеңнө. Охраңеңнө ыстөны волаң, бокјасө дәј тылө.

Татыс мі адзам: колө кужны не сөмын бој нуны. Колө кужны щөщ разведка нуөдны, візтыны ассыд војскатө, мунны тујјас, пуксыны шөјтчөгө. Лыјсыс отделеңнөлы колө кужны разведка нуөдны, нуөдны охраңајтан служба поход вылын, сторожевөј охраңеңнө, нуөдны бој, мунны тујјас, пуксыны шөјтчыны.

2. ЛЫЈГЫГ ОТДЕЛЕННӨӨН РАЗВЕДКА НУӨДӨМ

Разведайтан торјас. Лыјсыс отделеңнө разведка-алігас төдмөдө, ем-ө сещөм-тө сещөм пунктын прөтивник, ыжыд-ө сылөн выныс да кызі пуксөма-паскөдчөма меставылас. Медем сіјө могсө нуөдны олөмө, лыјсыс отделеңнөлы сетөны содтөд—ручнөј пулемет.

Овлө, лыјсыс отделеңнөлы щөктывлөны разведайтны кушөмкө места участок. Сещөм разведкасө нуөдны отделеңнөлы содтөд пыдді щөкыджыка сетывлөны полковөј взводыс сапјер-спеціалістөс.

Відчысөны-кө прөтивниксаң хіміјаөн ускөдчөм, разведотделеңнөө сетчысө ротаса хімічөскөј інструктор, лібө полк взводыс спеціаліст-хімік.

Овлө, мукөддырјі разведотрад пышкө сетөны содтөд політіка боксаң вежөражык гөрдармејечөс, коді

ескө јона терыба верміс сурөдчыны політическөј обстановка герті політрафведка нуөдөм могыс.

Кыңи котыртчысө рафведка. Лыјыс отделеңно рафведкасө нуөдө рафведка нуөдыс взводкөд дај өт-масөң-і

Первојја случај дырјыс, ужыс-кө мунө шөркод-дема кызсурөасөм ердылын, рафведка нуөдыс отделеңно взвод јадросаңыс мунө матын, сінмөн тыдалан выјын, 500 м. ылнаын кымын. Секі отделеңно вочасөң-вочасөң пөртө олөмө сы воқө сувтөдөм торја мојассө, кодөс сетас взводнөј командір. Сіјө мојасыс медјонасө со кушөмөс вермасны лоны: 1) төдмөдны, ем-ө прөтив-ник өтка ердывыторјас сајын да рафведка нуөдан поло-са бокјасас; 2) отсавны ас взводса мукөд отделеңно-јаслы біөң да прөтивник вылө ускөдчөмөн, медым өтүв нуны олөмө взвод воқө сувтөдөм мојассө.

Кушөм ашөрвыја мојас поқө сувтөдны лыјыс отделеңно воқө? Отделеңноыд—золаңик торөс (част), ыывөсна рафведајтан мојассө колө сетны кокңижыкөс. Щөкыджыка, лыјыс отделеңноөс лоө ыстөма рафве-дывајтан дозорөң ротасаң, кодыр ротаыс наступајтө дорјысыс прөтивник вылө. Тані сылөң медыжыд могыс —адзавны прөтивниклыс бичутјас, кодјас поздысөмаөс рота мунан туј вылын.

Таыс өпріч лыјыс отделеңноөс, колана дырјі сіјөс ручнөј пулеметөң вынмөдөмөн, поқө ыстыны ро-тасаң мибө баталлонсаң воқлаң мибө боклаң неылөз (2—5 км. сајөз). Секі-ңін рафведка нуөдыс отделең-нолы сетчысө кушөмкө өтө задача, шуам көт: 1) төд-мавын, ем-ө прөтивник сіјө мибө тајө грездын (грезд ңмсө урчөтөмөн) да ыжыд-ө сылөң выныс; 2) төдмавын, поқө-ө вужны грездув нурсө; 3) төдмавын, зоң-ө пос-кыс Петровка сөктсаң Макарејевка сөктөз 2 км. кузта. Бөрја случај дырјыс отделеңнолы сетасны содтөд саңјерөс полк взводыс да с. в.

Сіјө началыкыс, коді ыстө рафведајтыс отделең-носө, стөча індө отделеңнонас командүјтысысы, а сіјө ассајсаңыс—став отделеңноысы:

1) мыҝ колö вöчны раѣведажтыс отѣлеңнöйсылы, шуам-кöт: тöдмавны, ем абу прöтивнѝк Макаревка грездын, уна-ö да кыҝи пуксöма-паскöдчöма;

2) раѣведкаыслы мунан туйсö—сещöм-тö туйöд да сылаң виҝöд, стöча индавны ердывиторјас сертї пунктјас, оз-кö поз сїзїсö—отчотнöй карточка сертї, лїбö карта сертї, шуам: „со етїјö (indö чуңнас)—Гидоровка сїкт; сысаң шујгавыв тыдалöны телеграф столбјас, сїјö—туй Броды сїктö; мунны сїјö туй пöлöныс вöра инöзыс, kodї-тај кїлометржын мында Гидоровка сїктсаң лунвивлаңынжык (indö); тасаң—кежны öтка керка дїнас, kodї тај вöрсаңыс кїлометр мында асывлаңынжык (indö отчотнöй карта сертї); возö—воны Быстранка пос дорöз, kodї-тај öтка керкасаңыс војывлаңынжык“ да с. в.

3) медбöрја пунктсö, кытчöз колö локны раѣведажтыс отѣлеңнöйсы, шуам: раѣведкалөн помыс—Броды грезд лїбö вöрыс, kodї-тај Броды грездсаңыс војывлаңынжык, с. в.;

4) раѣведка кад, шуам: „раѣведкалы бергöдчыны 12 час кeжлö сетчö-тö“;

5) кор да кытчö ыставны јуöртасјас, шуам: „јуöрјас ыстыны 12 да 18 час кeжлö Ахово сїктö“.

Отѣлеңнöйсы-кö ыстысö мунїг костї, отѣлеңнöса бојечјаслы колö тöдны, кушöм туйöд пöндас мунны најöс ыстыс частыс; кушöм час кeжлö сїјö воас сїјö лїбö тајö пунктö; тајö ставыс јона колана, медым тöдны, кытчö бöр бергöдчыны да кытчö ыставны дөңсөңнöјас.

Кор отѣлоннöј командїр вїсталас мoҝассö ас отѣлеңнöса бојечјасыслы, налы колö бура мöвпыштны сетöм задачасö да јурас мöдпöв лыдöдны, медым тасасас паметас. Мед-нын бура колö гöгöрвоны командїрсö вежысјасыслы. Командїрсö вежысјасыслы јуöртчысöны став торјассö, мыҝ вїсталас ыстыс камандїрыс.

Раѣведка вылö петны лöсöдчїгөн быд бојеч вїдлалö-проверїтö ассыс öружјöсö, снаражеңнöсö, кушöма најö туша бердас ладмöдчöмаöс-да. Отѣлоннöј командїр ачыс вїдлалö бојечјасыслыс даслунсö да быд бојечлы вїсталö мыҝ сылы вöчны, шуам:

„Гидоров, Иванов да Лыткин јортјас—лооны јурвы дозъорын. Мунны кутанныд со етіјö вѣ куѣыс, отделењњöсә 300 метр сајын“. „Мукödjас комтчасны јадроö. Јадро мунö менамкöд“.

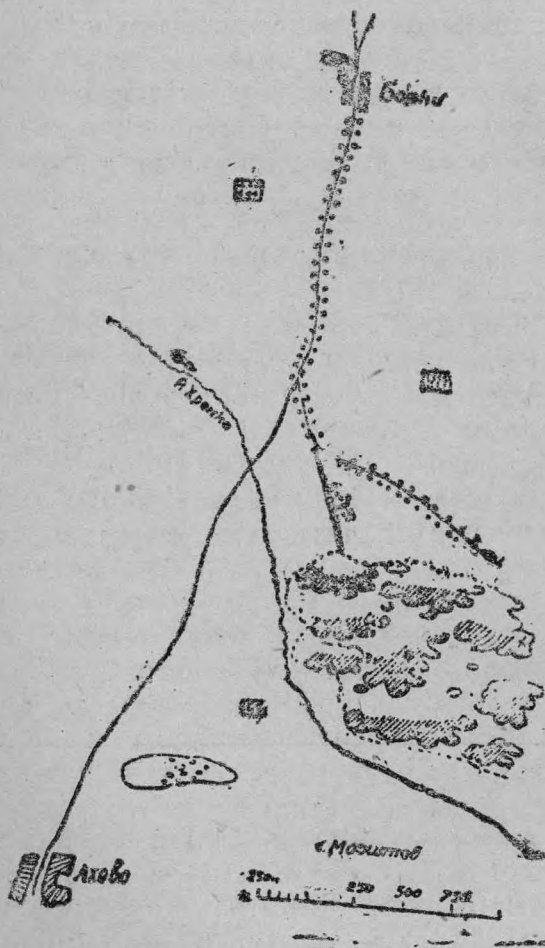
„Геменов јорт, кыјöдöј јадролыг мунöмсö да сылыг сiгналјассö“. „Петров јорт, кыјöдöј сынöд бөрса“.

Сыбöрын отделеоннöј командiр щöктö зарадiтны öрүжiöјас. Öрүжiöјас зарадiтöм бöрын отделењњö мунö разведка вылö.

Разведкалыг отделењњöлөн мунöмыс. Разведкасö нуöдö ачыс, отделеоннöј командiрыс. Отделењњöыс мунö öтi кыјöдчан пунктсањ мöд пунктö.

Шуам: Ахово сiкт бердын сулалыг отделењњöлы сетöма мог—тöдмавны, емö прöтiвнiк. Боркi грездын. Боркi грездö мунны туй куѣа (132-d серпас).

Хренка јуöз туйыс нач куш, сывывтi мунны оз шогмы. Отделењњöса командiр шуö мунны вөркустјаса мылк дорö, сысањ öтка керка dиnö, öтка керкасањыс вужны ју вомöныс

132 серп. Разведкалыг отделењњöлөн мунöм

вѳраінас да вѳрдінсаңыс петны канаваа тујвылѳ. Канава куътаыс да баѳкустјаса туј куътаыс воны грездѳ.

Ахово сіктсаң-на отѳелоннѳј командір бінокл пыр віѳѳдѳмѳн тѳдмасѳ асвоъса местанас, віѳѳдѳ кустјас вылѳ да тѳдмалѳ, абу-ѳ сені прѳтѳвнѳк. Сесга ыстѳ 2-3 мортыс дозор віѳдлавны мылк јывгыс кустјассѳ да медым піскѳдны туј воѳѳвылѳ мунны. Отѳелеңнѳса мукѳд бојечјасыс даѳѳс дорјыны асгыныс дозорсѳ бі нуѳдѳмѳн (лыјсѳмѳн). Кор дозор есас кустјассѳ, віѳдлалас сеті да сетас сігнал воѳѳ мунѳм јылыс, отѳелеңнѳыслѳн јадро мыјвермѳмјасыс ѳдјѳнжык мунѳ кустјас дінѳ. Секкості дозор мунѳ-нын ѳтка керкалаңыс. Вѳрпуа мылк јылас воѳм бѳрын отѳелеңнѳ віѳдчысѳ сігнал ѳтка керкасаң, секі-жѳ најѳ даѳѳс востыны бі, медым дорјыны дозорыслыс воѳѳ мунѳмсѳ.

Мунан туј пѳлѳнѳдыс-кѳ емѳс кушѳмкѳ сажѳдјас, шуам-кѳт: ѳтка керка сад пышкын, кладбішше да с. в., секі отѳелоннѳј командір ыстѳ мортјасѳс віѳдласны.

Сесѳм случајјас дырјі, кор ем тырмымѳн кад разведкасѳ нуѳдны да ковмѳ јона віѳдчысѳмѳн уѳжавны (шуам, засадајас-кѳ кывгѳны), матыса рубеж дорѳ воѳм бѳрын да сіјѳс віѳдлалѳм бѳрын дозорјас воѳѳвылѳсѳ ѳз мунны, віѳдчысѳны отѳелеңнѳыслыс јадросѳ. Командірыс воас-да, біноклпыр віѳѳдѳ местајассѳ да індѳ, кушѳм нырвіѳѳд дозорыслы мунны. На бѳрса комыс јадрыс пыр даѳ востыны бі, медым ѳсавны дозорнѳј-јасыслы мунны.

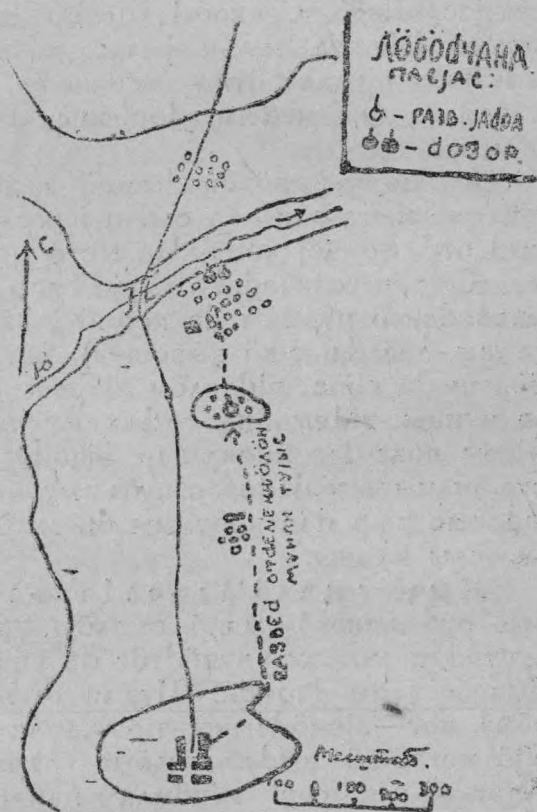
Кызі ужалѳ разведѳтѳелеңнѳ Разведкаа-лыс отѳелеңнѳ ужалѳ емелѳја, решітелнѳја, на воѳѳ сувтѳдѳм моғјассѳ вунѳдтѳг да сіјѳ моғјас сертыс дугдывтѳг ладмѳдчѳмѳн. Шуам: отѳелеңнѳыслы-кѳ пуктѳма моғ—піскѳдчыны прѳтѳвнѳк охрѳаңеңнѳ пыр да сіјѳ моғсѳ-кѳ отѳелеңнѳыс вермѳ вѳчны каѳавтѳг, ѳерт-жѳ-нын секі нінѳмла панны прѳтѳвнѳккѳд бој. Мѳд ѳелѳ, кор сѳмын бој нуѳдѳмѳн поѳѳ тѳдмавын коланторјассѳ. Секі-нын отѳелеңнѳлы колѳ корсны прѳтѳвнѳкыс жебжыкінјассѳ да выныштчѳмѳн чорыда ускѳдчѳмѳн (біѳн і штыкѳн) піскѳдны аслыс туј, медым

нуодны оломō могјассō. Медыжыд тор, кодī мортчō
отдѣленьнō ужалан самō, сїјō — на возō сувтōдōм
могыс.

Нѣмвідчыстōг паныдагїгōн да паныдагысјасыс-кō
иōдамōднысō кажалісны ѓтпырјō, секі отдѣлоннōј ко-
мандїр дѣйствитō решителнōја, зїлō кыщавны прō-
тивнїксō да бостны сїјōс пленō, лїбō зїкōз жугōдны
аслас бїнас. Тащōм случајјас дырјїыд јона колана
весōпōрмōнōз повзōдны прōтивнїксō, бостны паскыд
їнїціатїва да петкōдлыны прōтивнїклы ыжыджык вын-
мыјта ем збылвылас.

Отдѣленьнōыс-кō
ылысан кажаліс прō-
тивнїклыс дозорōс,
секі сїјō сажōд сажō
зѣбсōмōн відчысō
сылыс воѓмсō да бос-
тō прōтивнїкыслыс
дозорсō нѣѓтыс лыј-
тōг. Сещōм возмож-
ностыс-кō абу, бы-
рōдō сїјōс аслас бї-
нас да штыкнас, сō-
мын мед сїјō возō-
вылō могсō оломō
нуоднысō ез торк-а;
бōрја случај дырјїыс
дозорсō лезō мунны
возō сыкōд бōј пан-
лытōг.

Отдѣлоннōј ко-
мандїрлы колō бура
тōдны служба нуōдан
ногјассō дај колō јо-
на чорыд выдѣрка,
медым кужны прїмїт-
ны колана решеньнō.
Медым сїјō колана-
торјассō шедōдны,

133 серп. Разведкаалыс отдѣленьнōлїк
дѣствїїјас.

отдѣлоннōј командїрлы да быд

бојечлы колө треніруйтчыны меставылын зоманік так-
тычэскай задачајас рэшајтөмөн.

Петкөдлам кымынкө тактычэскай задачајас.

1-ја задача. Обстановка. №-ј рота, полкыслыс,
флангсө дорјыны, сувтөма Ахово сіктө Ротасаңыс
ыстөма лыјсыс отделеңнө (отделеңнөыслы сетөма
содтөд ручнөй пулемет) төдмавны, ем абу прөтивнік
Серово грездын, уна-ө, кушөмжык сикас војскајас-да.

Отделеңнө воіс вөрпуа мылк дорөз. Отка керка
дінын сулалыс дозор сетіс сігнал прөтивнікөс адзөм
јылыс. Сыбөрын регыдмыст отделеңнөй командір адзө:
туј куаыс пос дорас вооны кујім верөма прөтивнік.

Мыј колө вөчны дозорнөјјасыслы да отделеңнө
јадрөыслы?

Решөңнө. Верөмајасөс пленө бостны он вермы—
пышјасны. Лоө буржык, најөс-кө лөзан матөзжык, 50—
100 восков выјөз, да лыјлан; первојја пумајассө лөзны
вөвјасыслы—пасыс ыжыджык дај вөвјастөгыд мортја-
ыс оз вермыны пышјынысө.

Тајө решөңнөөыс гөгөрвоана мыј колө вөчны дозо-
рыслы да отделеңнө јадрөыслы. Дозорыслы бі восты-
төг колө саядчыны да лөзны верөмајасыслы матыст-
чыны мыјвермөмјаыс отделеңнө дорө матөжык. Верө-
мајасыс буреш мылк дорөзыс воасны-да, отделеңнөыс
востө бі. Бісө востө щөщ дозорыс-і, вөлајасыс-кө пои-
дывласны бөрлаң пышјыны. Верөмајасөс немөз вө-
чөны.

2 задача. Обстановкаыс воззаас код-жө, сөмын
пос дорас оз-нын вөлајас воны, а подајас—кујім
морт.

Мыј колө вөчны дозорыслы да отделеңнө јадрө-
рыслы?

Решөңнө. Буракө, көнкө ылынжык дозор мыш
вылас лөктө сіјө дозорсө ыстыс частыс. Сіјө частсө
дозор регыджык адзас да сетас сігнал, мібө востас бі.
Прөтивнікыслыс дозорсө (3 морт) колө лөзны возлаң,
јадрөлаңыс, да зык лептытөг најөс бостны пленө.
Јона матыноз-кө оз матыстчы, бырөдны бі востөмөн.
Став отделеңнөыслы лөсөдчыны бој вылө.

Тайо кык примеръыс позо адзыны: дозорон мунье боечжаслы колө инициатива. Отделонној командирыд-од оз-на вермы ас кадон противниксö казавны; да кот-і казалас, оз вермы сигналсö сетны—противникыс вермас казавны. Сизкө колө, медем дозорас журнуоды-гыс ачыс решитас, мыј сылы вöчны.

Кыкнан случај дыржыс дозорын журнуодыс: 1) отделонној командирылы лөсөдчөм пасон јуөртө—„против-ник“, „леза“; 2) дозорнојжасылы щөктө сажөдчыны да лөсөдчыны бој вылө.

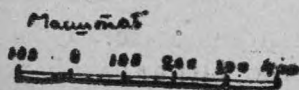
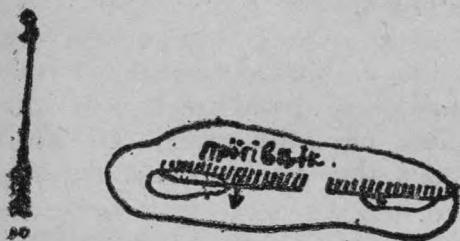
3-д задача. Обстановка. Боевөј охранажущөј отделенноо ручној пулемета отделенноон вынөдөмөн

ыстома наступажтыс ротасан. Сижө воис бадкуст-тас пыщкө, кысан противникөз лөө 1000 воков мында. Отделенноо са боечжас противник жылыг төдөны сомын вестас (кывлөмаос лыжөм шыјас); противниклөн окопјас оз тыдавны—бура маскирүйтчөмаос.

Отделонној командирылөн решенноо-ыс. Противниккөд панны бој, кыпөдны налыс бисө да сизон төдмавын пулемет местајассө.

Отделонној командирылөн распоряженноыс: „Ме шуј төдмөдны противникыс бичутјассө бој нуөдөмөн. Сы могыс:

Ме сувта кыјөдчыны со есijө өтка керка дi-нас, мылк јылас. Мекөд мунасны метитчыс да см-

лән отсасысыс ручнөй пулеметөн.

Менө вежысла—А. јортлы—мукөд бојечјаскөд паскөдчөм фронтөн наступајтны прөтивник ыла, тјан медматыса мог—воны вөрпуа мылқјас візә.

Лөгөдчөм пасјас: „наступајтны воә“—кыкыс өвтышта картузөн волаң; еновтчыны наступајтөмыс—леә удорлаң лептылаом картузөс өтчид; „бөрынтчыны“—кујмыс өвтышта картузөн бөрлаң.

Менө вежысјас—А да Б“.

Јуалөм. Лучкi-ө вөчiс отфелоннөј командир, кор сiјө шуiс ужавны повтөма, бојөн, медем шедөдны колана јуөрсјас прөтивник дорјысөм јылыс, дорјысан би система јывсыс-да. Гашкө вөли буржык казавтөг матыстчыны прөтивник дорас да гусөникөн сылыс ставсө төдмөдны?

Вiсталам. Отфелоннөј командир вөчiс лучкi. Гусөник матыстчыны прөтивник бердө да видчыны, кор сiјө ассө петкөдлас, оз тырмы кадыс: отфеленнө бөрса локтыс ротаысла јуөрсјасыс колөны пырыгтөмпыр. Мөднөг вөчөмөн сiјө ынөмтор оз ескө вермы төдмөдны, колана разведкасө секi лөө нуөдны аслаыс ротаысла, сiзкө—отфеленнөыс оз вермы нуөдны оломө сы воә сувтөдөм могсө.

3. ЛЫҢҢЫҢ ОТДЕЛЕННӨ СТОРОЖЕВӨЈ ОХРАҢЕННӨЙН

Общөј положеннөјас. Кор војскајас шөйтчөны, өви местаын олоны, секi најө ыстөны сторожевөј охраңеннө. Сторожевөј охраңеннөлөн могјасыс: 1) мөздөдчыны видчыстөм ускөдчөмыс; 2) ңелезны прөтивник разведчкјасөс мiјан пышкө да нуны мiјан војска јылыс јуөрсјас; 3) нуөдны кад, медем мiјан шөйтчыс војскајас ештiсны лөгөдчыны бој ыла.

Колөм сертi да обстановка сертi охраңеннө ыстысө волаң, бокјаслаң, тыла-i. Вiзыс војскајас шөйтчысјассаңыс ылөдчөны сыылаң, медем наң ез суз пулеметјаслөн iмалан биыс.

Прөтивниксаң-кө лөө ылөдчөма кык переход ыла (50—60 км), сторожевөј охраңеннө полксаң ыстысө сторожевөј отрад баталлон вынөн.

Сторожевöй отрад пöвстыс ыстысöны сторожевöй ротајас. Рота ас пыщыс ыстö сторожевöй застава 1—2 взвод вынөн, а најö ас сажсаңыс ыстöны полевöй караулјас. Караулын овлö 1—2 отделеңнöö.

Шöйтчыс баталлон сторожевöй охраңеңнöö ыстö 1 лбö 2 торја сторожевöй заставајас најöс станкöвöй пулеметјасөн вынмöдöмөн.

Шöйтчыс рота вiзсысö торја полевöй караулјас ыстöмөн.

Прöтивниксаңыс-кö јона ылö ылöдчöма (кык переходыс ылöзжык) да возвылас-кö ыстöма разведка, лыјсыс баталлон да рота вермасны вiзсыны öтка кыјöдчан постјассаң. Сещöм постыслөн выныс—3 морт, сетчö щöщ пырö нырнуысыс-1.

Мыј вöчö полевöй караул. Сторожевöй заставајасас пыщыныс торјöдöны öтi лбö кымынкö полевöй караул. Полевöй караулјас заставасаңыс ылöдчöны, шөркөддема, $\frac{1}{2}$ км. сажö, налөн выныс—1-2 отделеңнö. Кысурöасöм да тупјöда места вылын полевöй караулјас сувтöдчысöны заставасаң матöзжык, кушiнын—ылöзжык. Сiјö местаыс, кытчö сувтöма караулыс, колö тыдавын заставасаңыс да медем сыдорö матыстчан туйјасас сузiс асланым бiным.

Полевöй карауллөн мог—кыјöдны прöтивник бöрса, ас кадөн чуйдöдны сiјö воом јывсыс, торкны прöтивник разведчикјаслы мiјан војска пыщкö пырöмыс, чорыда-мырдысөн дорјыны сiјö пунктсö, кодöс сылы щöктöма дорјыны, разны-жебмöдны прöтивниклыс вынсö јон бi нуöдöмөн.

Öтка прöтивникјасöс, лбö разведчик чукöрјасöс караул бостö пленö лбö немöз вöчö; прöтивник чукöрыс-кö мунö ортча караул дiнö, колö отсавны суседлы најöс бостны лбö немöз вöчны; прöтивникјасыс-кö јона унаөн вооны—сувтöдны најöс бi нуöдöмөн да щöктыны разöдчыны; дорјысны колö чорыда, мырдысөн.

Кызi сувтö полевöй караул. Полевöй караул сувтö сещöмжык местајасö, кысан прöтивниксö медјона вiдчысöны да кытјастiжык воомсö чайтöны. Секi колö артавын, медем полевöй караул вермiс бура адзыны-кыјöдны ас вöзсыс местасö да медем ачыс вöлi зөбсö-

ма протівник кыждомыс. Матигогорын оз ковны ердывывторјас, кодјас сајсан вермас воны протівник да ку-сөн кыждны на бөрса. Лоо буржык сешом ердывывтор-јассо колны тылаа.

Заставасаа караул дінас тујыс колө лоны мы-вермомјаыс гусажык.

Полевөј карауллөн бојечјас медем пыр вөліны да-сөс сувтны бојевөј местаө. Уаны да портчыны вывгыс бојевөј снараженнөсө оз разрешајтчы. Овны нач чөва.

Полевөј караулын сулалыс бојечјаслы колө төдны: 1) кысан-кодарсан протівниксө відчысны; 2) кушом участокын сетөма полевөј караулы кыждны да дорјы-ны; 3) көнөс ортча полевөј караулјас да көнјасын за-ставајасыслөн бі чутјасыс; 4) лөсөдчөм пасјас сынөд-вывса да хімічөскөј тревога дырјі да мыј колө вөчны сіјө сігналјас сертөыс.

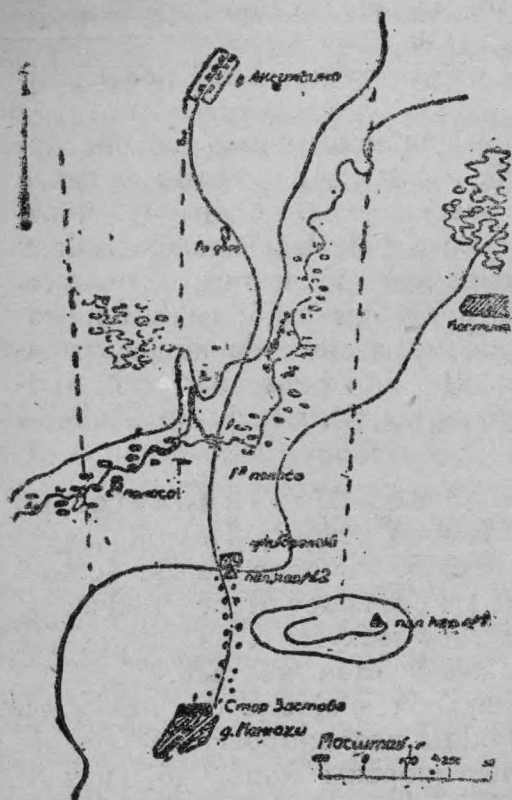
Часөвөјлөн местаыс да објазанностјасыс. Полевөј караулсаа сувтөдчысө часөвөј. Полевөј караулыс-кө часөвөјсааныс сулалө 50 воков сајын, сіз-жө војын да руа дырјі, часөвөјлы сетчысө отсөг — подчасок. Часөвөј сувтө сіз, медем сіјөс некушөма ез адзыны, а ачыс верміс адзыны волаагыс став местасө.

Часөвөј—полевөј карауллөн сінјасыс да пөмјасыс. Сылы колө јона гуса кыждны воладоргыс местасө да мыј качалас, пырыстөм-пыр јуөртны караулнөј начальныкысы. Часөвөјсө сувтөдігөн караулнөј начальныкыс часөвөјысы индалө: 1) кыждан участоксө ердывывторјас сертө стөча урчиталөмөн; 2) кушом ердывывторјас вылө да пөскөдчан тујјас вылө јонжыка віжөдлываыны; 3) кушом пасјас да кушом случајјас дырјі петкөдлыны.

Кызі кыждө часөвөј. Полевөј караул дінө матыстчыс раэведчикјасыс оз локны јавө, вогсөн: најө быдног пондасны ладмөдчыны местаыс сертө, маскі-рујтчасны-і. Сывөсна часөвөјлы колө јона гуса кыждны асвојса местасө.

Кыждан участокыс јона паскыд вермас лоны-да, часөвөј оз вермы став участоксө отпырјөыс віжөдны. Сылы участоксө лоо віжөдны вочасөн-вочасөн, первој отарті, сөсса мөдарті.

1-ја задача. Горелөј хуторсаң (вiз. 135 серпас), чердак өшiңпыр вiзöдiгөн часөвöј адзö: ју пöлөнöдыс,

Аксiңкiноö мунаң тујсаңыс вескыдлаңас, вөр пу кустјас, гуран, кодi-тај бурöщ пос дорас, гурансаңыс шујгалаңас, ју пöлөнöдыс—вөрпу кустјас. Вөзö, кустјас сажыс адзö вөр, нöшта вөзöжык—тујпöлөнас крестаңылөн керка, сесса-һың—Аксiңкiно грезд,

Кызi колö кыјöдны часөвöјыслы?

Задача решiтöм. Отпырјöйс став участокö кыјöдны часөвöј оз вермы. Сылы лöб став местасö јукны полосажас вылö сiз, медым быд полосаын вöлi öтмында места, кодјас бөрса колö торја јона вiзöдны.

135 серп, 1-ја задача дiнö. Кызi кыјöдны ердыв.

Шөрполосаас часөвöј сiң вөзас сурöны вөрпу кустјас, кодјас-тај поссаңыс вескыдлаңынжыкöс, пос, туј участок, поссаңыс шујгалаңынжык—гуран; вөзöжык, шөрсa планас—öтка керка; медылынас—Аксiңкiно грезд. Вескыдладор полосаас, медматыса планас Костiно грезд; медылыссаас, грезд сажас—вөр. Шујгаладор полосаас, медматын—вөрпу кустјас, кодi-тај ју пöлөнöдыс быдмöма; шөрлаңас—вөр.

Таног кыјöдан участоксö јуклöм бöрын часөвöј вiдлаалö полосажассö мöд-мöд бөрсаыс öчерөдөн, вiдлавнысö заводiтö шөр полосасаңыс пiскöдчан сажöдјасыс сенматынжыкöс-да, сывöсна.

Кыјодан участокыс-кө јона ыжыд, торја ердывитор-
јас бөрса кыјөдөмсө часөвөј вермас сетны аслас под-
часокыслы.

Војнас часөвөјыд озжык понды адзыны-да, сывөсна
сылы ковмас јона суға кывзыны шыјассө да шыјас
герті урчитавны, кыгаң најө вөоны да kodі вөчө-да.
Места вылө сувтігөн часөвөјлы колө кутны төдвылын:
војнас буржыка тыдалө увдорсаң вевдорлаң візөдөмөн,
а оз вевдорсаң увдорлаң, кызі луннас. Сывөсна часө-
вөјлы оз ков сувтны мылк јылө, а увдорлаңыс. Војыс-
кө төлыга, лоө јона бур, төлыг југыдыс-кө угө часөвөј-
ыслы мышкас лібө боксаңыс—секі сіјө буржыка пондас
адзыны.

Став кағалөмторсө часөвөј пырыстөм-пыр-жө јуөртө
полевој караул начальныкыслы лөгөдчөм пасөн, сігналөн,
лібө подчасок пырыс. Лыјсыны часөвөј вермө сөмын
сешөм случајјас дырјі, кор сылы лібө караулыслы
грөчитө чорыд опасност да сы јылыг сіјө лыјөмгыс
өпріч ңеказы сесга оз вермы јуөртны.

Часөвөј ңекодөс оз вермы лезны аспөлөнөдыс мун-
ны (көт кодарсаң локтө муныгыс—прөтивнікласаң
көт, міјанладорсаң көт) аслас началькјасгыс кыңзі,
кодјасөс сіјө төдө бура. Пост дорө матыстчыјассө, лі-
бө міјанладорсаң муныјассө часөвөј сувтөдө ассаңыс
50—100 восков выјын „стой“ горөдөмөн; муныгыс сув-
тас-да, щөктө бергөдчыны аслаңыс мышкөн; караулној
начальнік вотөзыс ськод ңекущөм горңи оз нуөд, ачыс
пыр дағ оружјөөн вөдітчыны.

Сувтөдөм јөзјас діно локтө полевој караулса началь-
нік өті лібө кык бојечкөд. Міјан код паскөма морт-
јаслыг гусөнік јуалөны „**пропуск**“ (гуса кыв, сетчысгө
караулној началькјаслы, медем јансөдны аснымөс да
јөзјасөс). Воча кывјыс-кө вескыд, леҙөны. Абу-кө вес-
кыд, ыстылө заставаас конвојјасла да на бөрса ыстө
кутөмјассө. Заставаө ыстысгөны кутөм прөтивнікјас-і.
Кутісны-кө доңесеңңө нуыг посылнојөс да сіјө-кө оз
төд пропусксө, пырыстөм-пыр ыстыны заставаө конвој
увтын.

Ем-кө подчасок, кутөм морт бөрса кыјөдөмсө ча-
сөвөј вермас сылы сетны. Часөвөј оз вермы еновтны

ассыс постсö, веіг көт һемвiдчытöг ускöдчас прöтiв-
һык. Сылөн вiнтовкаыс медым пыр вöлі зарадытöма да
сувтöдöма предохранiтeлнöй взвод былö.

Часөвöјјасöс вежөм. Часөвöјјасöс вежöны öтi
мiбö кык час мыст. Кыжöдан участокыс кымын ыжыд-
жык да кымын унжык сенi ердывиторјасыс, сымын щö-
кыджыка колö часөвöјсö вежлавны. Јона көзыдјас дырјi
часөвöјсöс вежöны быд час мыст. Важ часөвöјсöс вежтöз-
на был часөвöј первой тöдмасö кыжöдан участокнас,
сесса вöмiс, бура тöдмасас-да, вежö важсö.

Был сувтыгыслы важ часөвöј ассыс постсö сетö со
кызi. Былыслы важ часөвöј iндö ас участокыслыс тор-
јаланјассö, кыжöдан ногјассö. Торјөн iндалö öпаснöйжык
iнјассö, пискöдчан саяждјас (кущöм саяжд саясаң вермö
тöдлытöг матыстчыны прöтiвһык), тöдчанажык ердыви-
торјассö-да.

Кыжöдан участок вылас-кö прöтiвһыкыс јавiтчöма-
һын, iндалö — кысаң сiјö медвојдöр петкöдчiс, кызi да
кодарлаң вешјiс, көнi öнi сулалö да кысаң, часөвöј ар-
талöм сертыс, сылы колö петкöдчыны.

Часөвöјјасöс да подчасокјасöс оз поч вежны öтпыр-
јаыс. Щöкыджыка овлö, часөвöјјас сувтö сулалыс под-
часокыс. Подчасок ештiс-һын тöдмасыны участокнас. Сы
местаö полевöј караулаһыс сувтöдчыссö был подча-
сок. Пост вылын сулалыс бөеч öтi час сулалö подча-
сокөн, мöд час—часөвöјөн. Јона көзыдјас дырјi часөвöј-
сö да подчасоксö почö вежны öтпырјаыс.

**Мыј вöчö караул, казалас-кö прöтiвһык разведчик-
јаслыс воöмсö.** Караулөн мог — кутны мiјан пышкö
налыс воöмсö, мiјанлыс расположеннö разведайтöм-
сö-да.

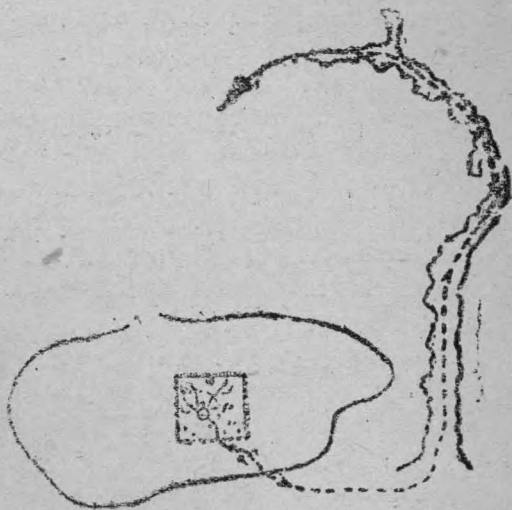
Кöсјö-кö прöтiвһык тöдмöдны мыјвермöмјаыс унжык,
мiјан мог — медым најö һеммында ез вермыны тöдма-
выны. Сiз-кö, колö стöч тöдны, кызi пондас прöтiвһыкыс
ужавны.

Прöтiвһык возвылын пыр кутасны мунны разведай-
тыс посны дозорјас да партiјаяс, кодјас пондасыны тöд-
мавыны, көнi сулалö мiјан сторожевöј охраһеһнö. Сiзкö,
мiјан полевöј караулјаслөн первойа мог — вiзны аснысö
сiјö посны частјасыслы мытчöдчöмсыс.

Міжан-кө полевөй караулјас прөтивнїк кыјодомыс
 җебсөмаос бура да оз петкөдлыны аснысө, секі прөтив-
 нїклөн разведаетыс поснї парвіјајасыс пондасны мунны
 војын-моз; полевөй караулјас најос кутасны төдлытөҗ,
 өтчыд лыјтөҗ, мїбө најос лоө бырөдөма јона ыжыд шум
 кыпөдтөҗ, өтчыд-мөдыс лыјөмөн.

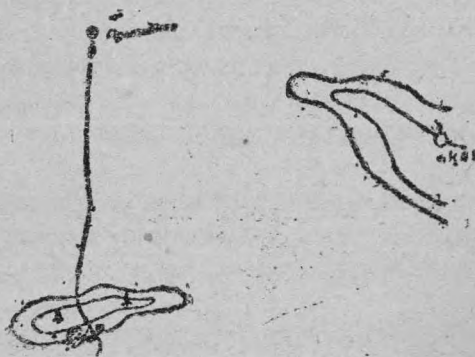
2 задача. Обстановка. Полевөй караул
 сулалө православнөй
 кладбішце вылын.
 Сылы вескыда вој-
 вывла-дорсан локтө-
 ны прөтивнїк чукөр—
 3 морт (136 серп.).

Решенїө. Отде-
 лоннөй командїр сетө
 прїказ отделеңнөыс-
 лы лөсөдчыны боевөй
 пөрадокө кладбішце
 вылас да җебсөмөн
 вїдчысны прөтивнїк-
 лыс воөмсө. Ыстө 3
 мортөс гуран пөлөнө-
 дыс медым ордны прөтивнїкыс лыс бөрмунан туйсө.

136 серп. 2 задача дїнө. Полевөй караулөн
 дејствїјөјас.

3. Задача. Обстановка. 2-д № полевөй караулөн

137 серп. 3-д № Задача дїнө. Полевөй караулөн дејствїјөјас.

началнїк (137 серпас) каҗалїс: заставаса бї чутјас вылө
 вескыда воөны 12 морт прөтивнїк ручнөй пулеметөн.

Решітөм. Отделоннөй командир решітө лезны прөтивниксө, лөсөдчөм пасөн јуөртө прөтивник воөм јывгыс заставаас да 1-ја № полевөй караулө. Асгыс полевөй караулсө лөсөдө боевөй пөрадокө, медым фејствуйтны флангсаң да тылсаң—орөдны ловјөн колысјасыслыс пышјан тујсө.

Посңи чукөрјас мыш вылын пондасны локны прөтивникјаслөн гырысжык частјас, кодјас кутасны зільны жугөдны мјанлыс сторожевөй заставајас, пырны мјан војскајас пышкө да төдмөдны сылыс сулалөмсө да вынсө.

Сізкө, возынжык волыс прөтивниклөн разведайтыс посңи чукөрјасыс-кө ңинөм оз вермыны төдмөдны, секі на бөрса мунысјасыс сінтөмөс код лооны.

Лысөм шыјас кывтөгыд да доңегеңнөјас (јуөрјас) получіттөгыд најө сіз-жө ңемвідчыстөг зурагасны мјан заставајас вылө, полевөй караулјас вылө да воштасны мјан бі увтын уна вын весшөрө.

Прөтивникыс-кө пондіс наступајтны јона ыжыд вынөн-секі полевөй караулјас заводітөны нуөдны бој, кутөны прөтивниклыс воөмсө, төдмөдөны налыс выисө да мунан ырвизсө.

Ңе өті боеч оз вермы мунны полевөй караулыс отделоннөй командир приказаңнөтөг, кот ескө сылы јавө-нын тыдалө смерт воөмыс.

4. ЛЫГЫГ ОТДЕЛЕННӨ ПОХОД ВЫЛЫН

Походнөй колонна составын мунигөн отделеннө дугдывтөг кутө лөсөдөм дістанціја возынмуныс частјас-гаңыс, ңеммында оз колтчы-і.

Муниг косттыс-кө грөчитө сынөдвывсаң, отделеннөлы пыр колө лоны дасөн сынөдвывсаң хіміјаөн ускөдчөмөс паныдавын.

Поход вылын хіміјаөн ускөдчөмсө јуөртөны сігналөн, кодјасөс колө төдны быд боечлы. Сетөма-кө сігнал „хіміјаөн ускөдчөм“ лібө „газы“, секі боечјас пасталөны прөтивогаз.

Самолөтјас петкөдчөм јылыс сігналөн-жө јуөртөны. Сіјө сігнал сертыс, лібө сетөма-кө команда „самолөт“, торјөн муныс отделеннө вөчө со кызі. Матігөгөрын-кө

абу некушом сажод, код сажо почыс ескö зөбсыны самолотсаңыс кыждомсыс, отделеңнөыс команфирсаң команда бөрын котөртөны туј вывсыс. Туј вывсыс летчөм бөрын разөдчөны змејкаөн да пондөны мунны вожд, лбө команда кылөм бөрын вооны кызисурө разөдчөмөн удорлаң чужөмөн. Оружјөлыс да снаражеңнөлыс југјалан частјассө колө зөбны; дасмөдөны прөтивогаз.

Самолотыс-кө летчас 400-500 метра выјөнөз атака вылө, отделеңнөј команфир команда серті лыјсысјас востөны бi.

Сынөдвывсаң грөйтчигөн разөдчөм колоннајасөн мунигөн отделеңнө муно отделеңнөј команфирөн бөрјөм туј куза, став колоннајас мунан нырвизөдыс. Секі отделеңнө кутө сінмөн адзана јитөд ортча отделеңнөјасыскөд, кутө надинсаң колана дистанција да интервал.

Самолотсаңыс-кө прөтивңыкыс шыблалө бомбајас да најө-кө усалөны отделеңнөсаңыс матын, бомба разрывајтчиг костыс отделеңнө водлө, сесга четчө да бара вожд.

Муныс колонна вылө прөтивңик пондас усласны немвидчыстөг бронемашінајасөн. Сешөм случајас дырјыд колө чорыда төдны мыј вөчны, медсаңын сек, кор отделеңнө муно колонна јурас, лбө бөкөвөј да тылнөј дозорын.

Бронемашінајас петкөдчигөн өткө — колө пырыс-төм-пыр-жө сы јылыс јуөртны асланым војскалы воэвыв лөсөдчөм пасөн; мөдкө — зөбсыны медматыса сажод сажө; којмөдкө — примітны став позана мерајас, медым бронемашінајассө жүгөдны. Симогыс лоө јона бур, ем-кө сөрыс броня пыр мунан пулајас да наөн лыјсыны слабжык мастајасас; сешөмјасыс-кө абуөс, позө лыјлыны прөстөј пулајасөн бронемашіна щелјасас да роэјасас (кыждчан щелас, пулемет лукас).

Тавыс өпріч вөдйтчөны кіув көлујјасөн, медым пощны бронемашінајасыслыс мунан тујсө. Сіјөс-кө оз удајтчы вөчны да машінаыс-кө удйтас-ңын мјан частјаслаң піскөдчыны, секі колө пощны бөрмунан тујсө. Симогыс позө богтавын туј пөлөныс шпалјас, керјас, мукөд сікас көлујјас-і, сіз-жө позө тујсө пөпөрегногыс кодјыны.

Бојнуан ерд вылын, протівник єи воџын, отдєлєн-
нѡ мунѡ џєбсасѡмѡн, сажѡџас сажтї, канаваџасѡд, сѡд-
вуџѡрџас вывтї.

Некущѡм ногѡн отдєлєннѡсѡ бојєчлы оз поџ єновт-
ны строїсѡ командїр щѡктытѡгыс. Сѡмын бур пѡраѡок
да походнѡџ дїсцїплїнасѡ чорыда кутѡмѡн лѡѡ вїџтѡма
муныџсџасыслыџ вынсѡ, ѡџѡжык воан коланѡнѡ да ас-
кадын лѡѡ востѡма прѡтївнїккѡд бој, сынѡдвывса ускѡд-
чысџас улѡ онжык вескав-ї.

Маршѡвѡџ дїсцїплїна кутѡмыџ ѡпрїџ бојєчџаслѡн вы-
ныс вїџтысѡ нѡшта со кущѡмторџас олѡмѡ нуѡдѡмѡн:

1. туј вылас шѡјтчышталѡмѡн. Регыдїк шѡјтчѡм
10 мїнут кєжлѡ вѡчѡны быд 50 мїнут бѡрын. Куџжыка
шѡјтчѡм вѡчѡны 20-25 км. мунѡм бѡрын 2 час кєжлѡ.

2. Шѡјтчїгас бура шѡјтчѡмѡн. Быд бојєчлы колѡ
зїлыны, медым шѡјтчїгас, меѡса-нїн регыдїк шѡјтчїгас,
нѡтї мїнут єз вош весшѡрѡ. Быд шѡјтчїгѡн лѡсѡдавын
кышан-кѡмкотсѡ да снаражєннѡсѡ.

3. Снаражєннѡсѡ да кѡмсѡ туј вылас бура ладмѡдѡмѡн.

4. Колонна воџас муныџ частџасѡ вежлалѡмѡн (ко-
лонна воџас муннысѡ јона кокныджык бѡжас мунѡм сєртї).

5. Сањїтарно-гїгїєнчєскѡџ мєропрїџѡтѡџас чорыда
нуѡдѡмѡн.

Мєдым буржыка вїчмїс бојєчџаслѡн выныс да мєдым
ѡдтыштны налыс мунѡмсѡ, поџѡ щѡктыны мунны вѡлєју,
нѡжїѡнїк сорнїтны, курїтчыны, раџны дѡрѡм јурјывџас,
бостны картуз, єывны, сѡмын меѡд прѡтївнїкџасыс єз-жѡ
кывны-а.

Туј вылѡ петтѡџ быд бојєчлы колѡ тѡждысны, мє-
дым баклажканыс вѡлї тыртѡма пуѡм ваѡн. Колѡ чорыда
кутны тѡдвылын: оз поџ јуны ва да бостны васѡ паны-
дасан ва гѡпџасыс, шорџасыс, јукмѡсџасыс, оз-кѡ щѡкты
командїр. Сїџѡ ванас поџѡ пѡлзуїтчыны сѡмын командїр
щѡктѡмѡн.

5. ЛЫҢСЫГ ОТДЕЛЕННѡ ПОХОДНѡЈ ОХРАЕННѡЫН

Туј вылын мунїгѡн отдєлєннѡѡс вермасны ыстыны
дозорѡн воџвывса лїбѡ боквывса заставасањ, лїбѡ му-
ныџ колоннасањыс.

Тащом случај дырјыс отделењһолон мог — вічны ассыным војсканымос відчыстог ускодчомыс. Ас част-
жассан дозор ылөдчө 300 м. мібө 1 км. ылнаөз.

Дозорлөн ас частсаңыс ылөдчомыс места сажын да
мын-ө-һын насаң прөтивник. Местаыс кымын јонжыка
кысурөасөма, сымын матөзжык ылөдчө дозор, сымын
унжык дозор ыстөны.

Дозорлөн службаыс јона ответственној. Сетом ныр-
вічөдыс мунігөн дозорлы колө відлавны мунап нырвіч-
сө дај сажөдчана ердывиторјассө, кодјас вескалоны маті-
гөгорын туј пөлөһөдыс.

Дозорлы колө мунны мыјвермөмыс гусөн, ердыви-
торјас сажасөд зөбсасөмөн, такөд өтщөщ сіјө мунө
терыба, медым һе сувтөдны набөрсө муныс војскајассө.

Ассө вічөм могыс да местајассө відлалөм могыс
өтделењһө дозор ассаңыс ысталө дозорјас (2-3 морт
быд дозорын), кодјас мунөны 200-300 метра возвылын
өтделењһө-дозорсаңыс. Отделењһөас колөм мортја-
ыс артмөдөһөны јадро да мунөны өтделонһөј команді-
рыскөд.

Отделењһөсаң ыстөм дозорын бојөчјас мунөны
места серті змејаөн мібө бојөвөј пөрадокөн мөда-мөд-
саңыс 50 метра выјын.

Мунігас дозорјас мөда-мөдыскөд кутөны сінмөн-
адзана јітөд. Нәјө терыба вужөһөны (кор ковмас, котөр-
төһөны) сажөдсаң сажөдө да відлалөһөны-төдмалөһөны местасө
сајөд сажсаңыс.

Дозорһөјјассө ыстігөн өтделонһөј командір інда-
лө налы һөкымын возвыв лөсөдчөм знакјас да сігнал-
јас, шуам-көт: „адча прөтивникөс“, „сувтны мунөмыс“,
„мунны возө“.

Сігналјастө оз ков уна сетны, медым дозорһөјјас
өз зугсыһөны наөн, сөсса знакјасыд да сігналјасыд ме-
дым вөліһөны кокһөһө дај бура тыдаланаөс.

Дозор јадро пыщкыс өті бојөч індыссө кыјөдны во-
зынмунныс дозорлыс вөчөмјассө да сігналјассө, мөдөс
індөһөны кыјөдны сынөд бөрсө (өз-ө сынөдыввсаңыс аөро-
планјас петкөдчыһөны).

Ковмас-кө відлавны кущөмкө ердывиторјас мунап
нырвічсаң бөкыс, секі јадросаң ыстысөһөны выл дозор-

јас. Ассыныс ужнысö ештöдöм бöрын најö бөр локтöны
отдeлeннö јaдрoас. Вoзлaн ыстöм дoзopјaс мунöны
сöмын индöм нырвiтöд. Нырвiтгыс бoкыca ердвывторјaссö
најö оз вiдлaвны.

Прöтiвнiкöс адзöм мыст дoзopнöјјaс сувтöны кушöм-
кö ердвывтор сaјö да сiгналöн лiбö пaсöн сы јылыс
јуөртöны дoзop јaдрoас, асныс прöтiвнiк бөрca кыјöдöм-
сö оз eнoвтны, кoвтöг бi оз вoстыны-i.

Прöтiвнiк адзöм јылыс сiгналсö адзöм бöрын дo-
зорлөн јaдрo гyca тyјјaсöд матыстчö дoзopнöјјaс дiнö
да сувтö медмaтыca сaјöд сaјö. Адзöм прöтiвнiкјaсыс-
лөн-кö лыдыс абу уна, отдeлeннö дoзop најöс бoстö
плeнö лiбö бырöдö. Мeдым сiјöс вöчны, колö гyca
тyјјaсöд матыстчыны прöтiвнiк дiнö кызi пöтö матöжык,
зiлны пырöдчыны сылы флaнгaс лiбö тылaс да сыгaн
yскöдчыны атaкaö. Кыщaвнысö-кö оз пöт, прöтiвнiкöс
бырöдны бiөн.

Лoö-кö кaчaлöмa уна прöтiвнiкöс, сeкi дoзopыс
старшöјыс пырыстöм-пыр сы јылыс јуөртö сiјöс ыстыс
нашaлнiкыcы да ачыс зiлö сувтны прöтiвнiк дoрыс
буржык мeстaö (вөр кyст дoрö, öткa кepкa дoрö, мылк
јылö да c. в.) да лöсöдчö дaстыгыны бoј вылö. Прöтiв-
нiкöс кыјöдöмыс нeммында оз eнoвтчы.

Буржык кaд бөрјaсны-да, дoзop вoстö бi прöтiвнiк
кyчтa, нeммында сeтчытöмa дoрјö-кyтö ас yвтöгыс мeстa-
сö да ердвывторјaссö вылысса нaчaлнiкcан рaспop-
жeннöјaс вoтöт.

Колонна мунан тyј пöлөнöдыс-кö eмöс гyca сaјöд-
јaс, сeкi колоннаcагыс ыстöны cпeциaлнöј дoзopјaс. Аc-
гыныс мoгсö oлöмö нyдöм бöрын, оз-кö нaлы сeтны
мöд мoг, локтöны бөр вaж мeстaас — колоннаас.

Вiдлaлaн ердвывтор дiнö дoзopлы колö матыстчы-
ны мыјвeрмöмыс гyсөн вoзвылaс дoзopнöјјaсöс ыстö-
мөн. Дoзopнöјјaс, ердвывторсö вiдлaлaсны-да сeнi-кö прö-
тiвнiкыcы абу, лöсöдчöм пaсöн сы јылыс јуөртöны јaдрo-
ыcы, асныс cеккoстi мунöны вoзлaн, выл ердвывтор-
јaслaн. Дoзopлөн јaдрo cтöчжыкa вiдлaлö ердвывторсö.
Сы бöрын дoзop бepгöдчö ас чaст дiнaс лiбö, лoö-кö
щöктöмa, мунö вoзлaн, выл щöктöм ужјaс вöчны.

Видлалан ердыввторјис-кө јона ыжыд (грезд, паскыд
вөр куст), секі ыстөм дозорнөјјас первој видлалөны
доргөгөрјассө 50-100 восков выјөз пыщланьыс пырыш-
талөмөн, сыбөрын сетчө вооны дозорјаслөн јadroыс.
Дозорнөјјас мунөны возлаң, видлалөны быдторсө мичаа.
На бөрса мунөны дозорлөн јadro.

Лоо-кө адзөма прөтивникөс, дозор действујтө сылы
сетөм боевөј мог серті.

6. ЛЫҢҢЫГ ОТДЕЛЕННӨ ШОЈТЧИГӨН

Шојтчөм ылө пукөігөн отделеңнө ладмөдчө нач
гусөн, медем прөтивник оз ады ердыввсаң-һі сынөд-
саң-һі. Сіктјасын отделеңнө сувтө керкајасө, сарајја-
сө, вевтјасулө, ставныс өтлаын.

Лунјугыд дырјі мортјаслы оз поъ петны тупјөд
улыс весшөрө командір щөктытөг. Некущөм ногөн оз
поъ чукөртчыны өтчукөрө кушінјасө.

Војскаөн овмөдчөм сіктлы колө візны сіктлыс пыролан
чужөмсө. Сетыг-кө олысјасыс мунөмаөс, оз поъ мыт-
чөдчыны—сіјө сіктыс медем пустакөд-і вөлі. Сојан-ју-
ан лөсөдны да разөдны колө мыјвермөмјаныс гусөнжык,
көнкө керка пыщкөсын, мібө војнас.

Јуны, мыссыны да мукөд коланторјас ылө ва
бостны гусажык інјасыс, прөтивникөн адытөміныс,
прөтивникыслы-кө сіктыс гөгөр тыдалө бура—ва бостны
војнас. Біпур пестыны вермас лөзны сөмын медежыд
нащалһік. Пестысны поъө сөмын керкајасас.

Бівакөн пукөігөн отделеңнө ладмөдчө пујасувтө,
жужыд бадкуст пөвстө, пу вужөрјас ылө.

Щөктөма-кө вөчавны походнөј палаткајас, вөчалөны
пујас увтө да зөбөны пу лысјасөн да мыјөн-да. Лысјас-
тө оз ков шыблавны палатка ылас; лоө буржык, шыб-
лалан-кө пу увјас јылас, мібө ладмөдан-кө мајегјас
сущкалөмөн. Палаткајас вөчалөны кызсурө, візјастөг.
Кызсурө вөчөмөн најө озжык төдчыны.

Мортјаслы пыр колө овны палаткајас пыщкас. Па-
латкајас пыщыс оз поъ петны, көт петкөдчасны аеро-
планјас да өті-мөд бомбајас шыбытасны: мортјаслыс
гычөмсө прөтивникыд пыр-і казалас.

Коджасӧс прӧтивниклӧн самолетыс суас туй шӧрӧ, налы колӧ сувтны да ӧебсыны кушӧмкӧ ердывитор сажӧ, вужӧрјас сажӧ да сулавнысені кытчӧӧ оз ылӧдчы самолетыс.

Кӧлуйјас костыны позӧ кытӧні оз тыдав прӧтивниклы.

Шојтчанінсаңыс-кӧ матігӧгӧрын ју визувтӧ, ва бостанінсӧ да купайтчанінсӧ колӧ бӧрјыны гусажык ін, медем ез тыдав прӧтивниклы сынӧдсаң-ңи, ердывисаң-ңи. Ју дорӧ летчан туйсӧ бӧрјӧны гусаӧс-жӧ.

Прӧтивник самолетјас петкӧдчигӧн купайтчӧмјастӧ да јуктасӧмјастӧ пырыгтӧм-пыр колӧ дугӧдны, сетчӧ вескалыс мортјаслы ӧебсавны пујас сажӧ да кытчӧ-да.

Јуктасіг да купайтчіг кешӧ отделеңӧ сувтӧдӧ сынӧд бӧрса кыӧдысӧс.

Мукӧддырјі војскалы ковмывлӧ шојтчӧм вылӧ сувтны куш ерд вылӧ, кӧні некушӧма оз поз ӧебсыны сынӧдывисаң прӧтивник кыӧдӧмыс. Секі-ңін ковмас прімітны став мерајас, медем ез ло кушӧмкӧ да кушӧмкӧ ногӧн прӧтивниклы петкӧдчӧма; секі-жӧ ковмас колана ног лӧсӧдчыны, медем біа вынӧн жугӧдны сынӧд вылын петкӧдчыс прӧтивникјасӧс—лӧсӧдчыны сынӧдывиса прӧтивникыс дорјысны.

Шојтчігјасӧн кӧстер пестыны позӧ сӧмын старшӧј начальниксаң шӧктӧмӧн. Біпурсӧ гӧгӧрбок тунјалӧны лысјасӧн лібӧ палатка дӧрајасӧн, медем біјугыдыс ез уг прӧтивник сінвылӧ. Лоӧ-кӧ сетӧма сігнал прӧтивник самолет петкӧдчӧм јылыс, біпурсӧ пырыгтӧмпыр кусӧны. Сы могыс быд біпур дорӧ колӧ возыв лӧсӧдны тырымӧн ва.

Отделеңӧса бојечјас шојтчан местасаң вермасын ылӧдчыны сӧмын јона колігјасӧн да отделеңӧнӧј командірлыс јуасӧмӧн.

Хіміческӧј да воздушнӧј тревога востӧм јылыс да на бӧрса кыӧдӧм јылыс пӧрадӧкјассӧ лӧсӧдалӧ шојтчыс војскасыс старшӧј начальникыс. Отделеңӧса быд бојечлы колӧ стӧча тӧдны, мыј сылы колӧ вӧчны, лоӧны-кӧ сігналјас хіміческӧј лібӧ воздушнӧј тревога кучта, кытчӧ налы чукӧртчыны да с. в.

7. ЛЫҢҢЫГ ОУДЕЛЕННӨ НАСТУПАЈТИГӨН

Наступајтигөн лыґыг оуделеннөлөн медыжыд мотыс—еща вын воштөмөн матыстчыны сешөм вижө, кысан сјө вермас ускөдчыны прөтивник выло атакаон. Симогыс оуделеннөлы колө кужны пөлзүјтчыны ставкаас ердывв сәјөдјаснас да став средствојаснас маскјрујтчыны. Медым кусөдны-лаңтөдны прөтивниклыг лысөмсө, аслас мунігас оуделеннө іспөзүјтө ас артілмеріјалыг да пулеметјаслыг бисө, матын дістанціјассан—ачыс бі востө да нуөдө.

Наступајтигөн оуделеннө оз дыр сулав воөм ви вылас. Сјө мунө пулеметнөј оуделеннөјаскөд да мукөд сикаса техническөј средствојаскөд топыда јітчөмөн. Налөн мөда-мөдыскөд јітчөмыс медвојдөр артмө артілмеріјалыг да пулеметјаслыг бисө воэлаң мунөм выло іспөзүјтөмын, сјө бі сертыгс ладмөдчөмын. Кымын матөжык прөтивник бердө матыстчис лыґыг оуделеннө, кымын матынжык сјө лоө атака выло ускөдчыны, сымын сјө лоө страшнөјжык прөтивниклы. АЛОӨӨДЧ. ПАҢЈАС:

○ - ОУД. КОМ.

○ - ГРАНАТАШЫЛ.

○ - ГРАНАТАШЫЛ ОУСАҢЫГ

○ - МЕДБӨРҢН МУНЫГ БОЕЧ.

Прөтивниклаң јона матынөј (400 восков вижө) матыстчигөн лыґыг оуделеннө асґаңыс 138 серп. Лыґыс оуделеннө җмејкаын. јон бі востөмөн вермас отсавны ортчөн муныг лыґыг да пулеметнөј оуделеннөјаслы воэлаң мунны.

Лыґынытө оуделеннө заводітө сөмын кор-нын сјө шук ковмөма, шуам-көт: кор асланым артілмеріјалөн да пулеметјаслөн біыс абу тырмымөн медым оуделен-

һобыслы мунны воҗлаң; кор ковмө лыҗлыны јона матыс төдчана пасјас (прөтивныклыс командирјассө, кыјодчыс-јассө, метитчысјассө); кор ковмө отсавны суседјассө да атака вылө ускөдчигөн.

Наступајтигөн отделеңнө вермас мунны: сажөдјас сажті—**җмејкаөн** (138 серпас); куш ердыввті, прөтивнык

139 серп. Лыҗыс отделеңнө боевөј пөрадокыо

бі увті, прөтивныкөс лыҗлигөн да атака вылө ускөдчигөн — **боевөј пөрадокөн** (139 серпас). Воҗлаң мунигөн да места вылө ладмөдчигөн отделеңнөлы колө кутны орта отделеңнөјассаң колана дистанцијас да интервалјас; виҗодны, медем оз ло тупкөма боевөј пөрадок пышкөссаң пулеметјаслыс лыҗсөмсө.

Боевөј пөрадокјасын боечјас ладмөдчөны отделеңнөј командир индөм серті да, кор ковмас, асшодјасыс; боечјаслы колө зилны мыј вермөмыс буржыка испөмзүјтны ас оружіјаслыс вынсө да местасө.

Отделеңнөј командирыс-кө боечјасыслы оз индав боечјас кост интервалсө (либө җмејкаын-кө—дистанцијасө), секі боечјас мөда-мөдсаңыс сувталөны—мунөны 3—4 восков сажын.

Җмејкаын да боевөј пөрадокын боечјаслөн мунөмыс вөчсысө командајас серті, приказјас серті, лөсөдчөм пасјас либө сигналјас серті, кодөс ыстас отделеңнөј командир.

Кор отделеңнөј командир заводитө сетны, кор чујдөдө сјјө приказсө чіпөстөмөн-ли, кызкө мөдног-ли, да сјјө-кө инмө став отделеңнөыслы, секі став боечјас јурнысө бергөдөны командирлаңыс, воҗывсө-кө лыҗсөны вөлі, лыҗсөмсыс дугдылөны.

Медем походөн мунан стројыс—өтика колоннаыс—отделеңнөсө вуҗодны пөрадокјасө (җмејкаө либө боевөјө), отделеңнөј командир командүјтө:

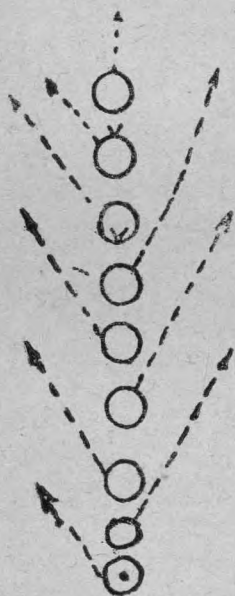
а) муннысö-кö колö сувтлытöг: „Со есылаң нырви-
 чöн“ лібö „то тајö ердывитор дiнас“, „мунны канава
 куача“ (сыкöд öтщöщ indö сурöдчан пас—ориентир—да
 муна туйсö); лібö: „лыјсöм вылö мунöј есijö вичас“.

б) „дiстанција интервал) сымында восков“, лібö
 „займитöј есысаң есчыö“.

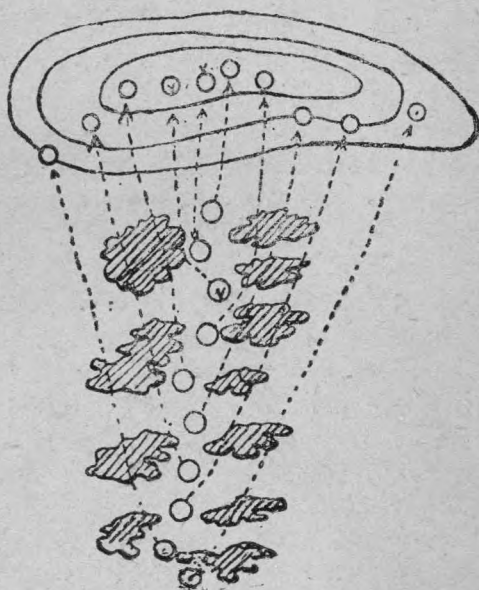
в) „Отделеннö—чмејкаö!“ (чмејкаö-кö вужöны),
 лібö: „„отделеннö - паскöдчы!“ (кор ковмö паскöдчы-
 ны боевöј пöрадокö.)

Вöчан команда бöрын:

а) командасö-кö сетöма чмејкаö вужны: гранатомет-
 чик (метитчыг) заводитö мунны вескыда indöм нырвиçöд

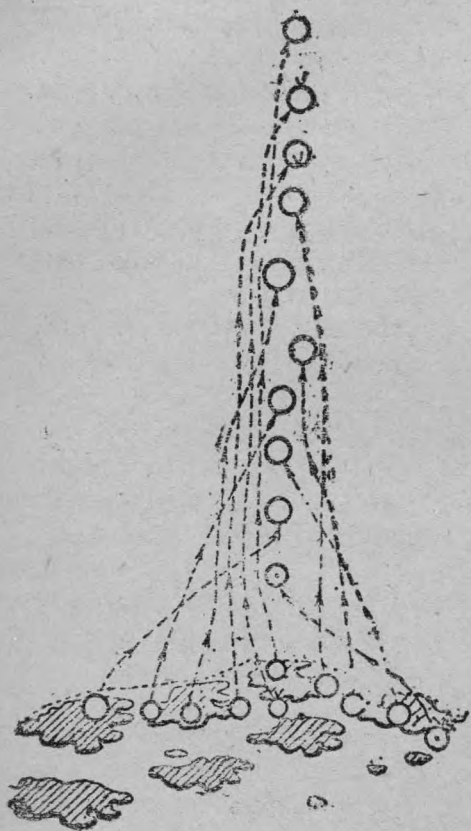
140 серп. Лыјыс отде-
 леннöлөн öтика колонна-
 саң боевöј пöрадокö ву-
 жöм.

141 серп. Лыјыс отделеннöлөн чмејкасаң
 боевöј пöрадокö вужöм.

indöм ердывиторлаң; мукöдјасыс вочасöн-вочасöн сув-
 тöдалöны да котöртöны мöда-мöд бöрсаыс котöртигас
 колана дiстанцијас кутöмөн; кор став отделеннöыс
 нужöдчас чмејкаö, отделеннöј командир öдтö мунöмсö
 лібö сувтöдö.

б) Командасо-кө сетөмә боевөй пөрадокө
вужны: гранатометчик (метитчы) заводито мунны
 вескыда indöm ердывитор динас; мукөдјасыс сы-
 борса котөртөмөн муноны гранатометчик мунаң ныр-

142 серп. Лысыс отделењьдөн бое-
 вөй пөрадоксаң әмејкаө вужом.

г) „Отделењь — паскөдчы!“ (140—141 с. в.).
 Боевөй пөрадоксаң әмејкаө вужомыс вөчсысө
 кыңи indөма (142-d серпасын).

Боевөй пөрадоксаң стројө чукөртчөмыс вөчсысө
 команда серт; командаыс со кушөм: „отделение—ста-
 новись“.

Гуса тужөд мунигөн, сажөдыс-кө сажөдө тушасө
 сувтсөн, секі отделењьдө вермас мунны вөмеју терыба

вѣсыс кругжын бергөдчө-
 мөн шујгалаң мбө вескыд-
 лаң (140 серпас); места-
 аныс воалөм бөрын боеч-
 јас заводито мунны вос-
 колөн.

Содтөд: кад абутомыс-
 ла-кө пөрадокас вужточыс
 боечјасыс отделењьдө-
 ысыс мөгјассө ез ло ве-
 жөртөдөма, сјјөс колө вөч-
 ны пырыстөм-пыр, кыңи
 сөмын сы вылө сінком
 сурыштас.

Ковмө-кө вужны өтѣка
 колоннаыс әмејкаө мбө бо-
 јевој пөрадокө волаң
 мунтөг, отделењьдө коман-
 дир командүтө:

**а) „Нырвѣнуыс —
 сувтөј!“;**

**б) „Есылаң нывѣ-
 чөн места вылын“;**

**в) „Интервал сыманда
 восков, „мбө“ паскөдчы-
 ны есјө пунктсаңыс етјө
 пунктөз“;**

воглаломён. Сажодыс-кө боечжассо тупјо кос выјонъыс, секі-нын лоо мунны кусынтчомён лібө пізосчанъ вылын; тупјодыс-кө јона ічот, ковмас кыссыны. Местасы-кө нач куш, секі муноны которталомён.

Которталомсо вочоны мыјвермомыс одјонжык ас пулеметјас лыјсигөн да жењыдїкаон (шоркоддема 40-60 метрөн) сажодыс-сајоддо четчышталомён.

Ердывв кызсуродасом серті, протівник бі серті да ортча суседјас ужалом серті отделењњо вермө котортавны отпырјайыс став отделењњонас, кымынкө морта группажасон лібө откөн откөн.

Медым вөржодны став отделењњосө отпырјайыс, отделонној командір командутө; „курок“. „Отделењњо есылањ нырвічөн—ме бөрса, котөрөн!“

Колө-кө отделењњосө сувтөдны, сетчө команда; „Отделењњо—сувт!“ Боечјас сувтоны да сажодчомён ладмөдчоны лыјсыны.

Медым вежны боевөј порадокыслыс мунањ нырвічсө, отделонној командір командутө: Есіјө пу дінас (лібө кушомкө мөдтор діно) нырвічөн—возлањ!“ Команда сетігас кінас овтыштөмөн індө кодарлањ мунны.

Группажасон возлањ вешласігөн (котөртиг, кыссіг) медвоzza чукөрыс мунө отделонној командірыскөд, сіјө нырвіч нуөдөмөн; медбөрја группаыскөд мунө отделонној командірсө вежысыс.

Оті местасањ мөд местаө котөртигөн котөртөны аслањым пулеметјас лыјсигөн. Вовлањ котөртөм боечјас меставылас воом мыст пырыгтөмпыр заводітоны лыјсыны, медым лыјсөмнас отсавны колтчөм боечјаслы возлањ вешјыны.

Чукөрөн-чукөрөн вешласөм вылө отделонној командір вермас сетны со кушом кымын прїказјас:

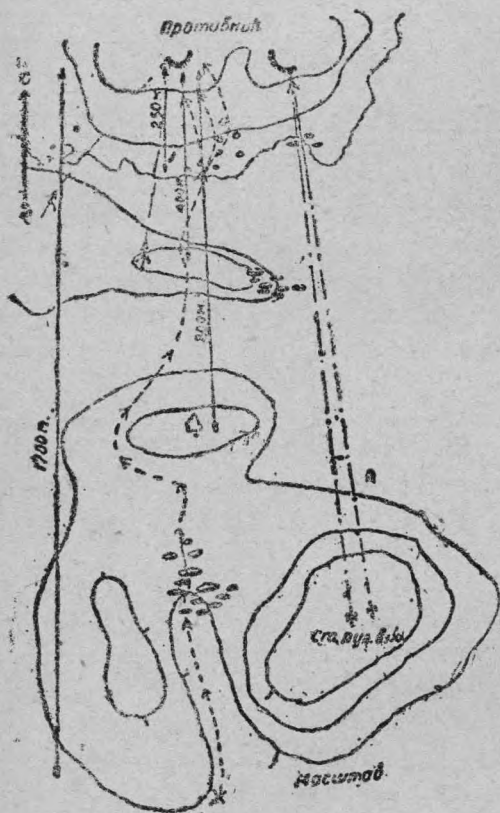
а) „лыјсөм вылө зајмітны кустјас, коді-тај 40 воков сајын вескыдлањын“;

б) „котөртны чукөрөн-чукөрөн—медвоz мунасны сіјөјас (індө кодјас), на бөрса—сіјөјас (бара індө)“.

в) „Міјанлы отсалө мөд ручној пулемет; колтчысјаслы да меставылө воысјаслы востыны бі“; лібө—„колт-

чысјаслы востыны бі, котөртиҗас, воанныд-да, җебсөй есчө“.

Приказанњөсө олөмө нуөдны медпервој заводітө ачыс, командірыс. Выл вічө воөм мыст отҗелоннөј командір сетө пас колтчысјасыс, медем колтчысјасыс заводітисны котөртны, асныс секкості ковмас-кө востыны бі.

143 серп. 1-җа задача дінө. Отҗелөннөлөн наступajtөм.

Мөд чукөрыс да мукөд колтчыс чукөрјасыс воҗлаң котыртөмсө заводітөны отҗелоннөј командірөс вежысаң команда сетөм бөрын. Сылөн командаыс: „Сещөмтө группа—курок, воҗлаң“.

Өткөн өткөн вежлагас медвоҗас мунө отҗелоннөј командір, медбөрас—сылөн вежыгыс.

Өткөн-өткөн воҗлаң мунігөн бојечјас муннысө заводіталөны асшодјасыс таниңдалөм өчерөҗассө пыдди бостөмөн, колана дырјі—командірөс вежыс команда серті: „Іванов—курок! Воҗө“, Іванов, лібө кодикө мөд, кодөс шуас командірыс, заводітө мунны воҗлаң іңдөм нырвіҗөдыс.

Котөртөм бөрас-кө отҗелөннөыслы лоө сувтны куш ерд вылө, секі бојечјас асныс, щөктөмјас відчыстөг, заводітөны кодјысны. Кодјөм окопсө да аснысө наҗө маскірујтөны пу лысјасөн, турунјасөн да мукөдөикас торјасөн, мыј шедас, ладмөдчөма асгөгөрсә рөмыскөд.

Отдѣленьёлы колё индыны протѣвнѣк бѣрса да ортча муныс суседјас бѣрса кыјѣдысјас: кыјѣдысјас, ставсѣ мыј адјасны да кажаласны, пырыстѣм-пыр јуѣртѣны отдѣлоннѣј командѣрыслы.

Места кыјсурѣасѣмјас сертѣ бура ладмѣдчѣмѣн отдѣленьё терыба да ассыс вынсѣ воштытѣг матѣз матыстчѣ протѣвнѣк бѣрдѣз, медым сесањ ускѣдчыны атакаѣн.

1-јја задача отдѣленьё наступајтѣм куѣа. 141-д серпас вылын петкѣдлѣма отдѣленьёыслыс мунан ныр-вѣсѣ. Јуавсѣ: кушѣм ногѣн пондас мунны отдѣленьё разнѣј местајасѣд мунигѣн?

Решеньё. 1) Завѣдѣтчанѣнсањыс (крестѣн пасѣѣма) вѣрпу кустјасѣзыс, кодѣ-тај сон помасанѣнас, отдѣленьёлы колѣ мунны гырыса воглалѣмѣн, вѣлеју сувтѣмѣн, сон куѣтаыс. Протѣвнѣк кыјѣдѣмыс да пулајас ѣнмалѣмыс сенѣ повны ѣнѣм: најѣс сетыс соныс дај воэвыв сулалан мылкјыс вѣзѣ. Мунан пѣрадѣкыс — ѣмејка.

2. Кустјассањыс, кодѣ-тај завѣдѣтчѣ сон помсањыс ѣтка пуа мылкјѣзыс, отдѣленьё мунѣ терыба воглалѣмѣн кусынтчыштѣмѣн: сетѣ мунан тујыс абу-на-жѣ ставнас туцѣѣма, но позѣ ѣтка пу сајјасѣ зѣбгыштавны. Мунан пѣрадѣкыс — ѣмејка.

3) Воэѣ: отдѣленьёлы ковмас кыштовтны ѣтка пуа мылкѣ да вужны мѣд мылкјѣзыс. Тајѣ тујсѣ вужѣгѣн 150 кымын метра ковмас мунны куш ердвывтѣ (прѣвѣнѣкланъ паныда пѣкат), ковмас котѣртны быдса отдѣленьёѣн лѣбѣ ѣткѣн-ѣткѣн да чукѣртчыны воан мылк увтас. Куш ердвывтѣ мунан пѣрадѣкыс — бѣевѣј пѣрадѣк, сыѣзсѣ — ѣмејка.

4) Гонас чукѣртчѣм бѣрын отдѣленьё терыба воглалѣмѣн петкѣдчѣ вѣрпу кустјаса мылк јылас. Мунан пѣрадѣкыс — ѣмејка.

5. Мылк јылас кајѣм бѣрын отдѣлоннѣј командѣр адјѣ: воэѣ гуса тујјас абуѣс. Кустјасыс, кодјас-тај ју мѣдарасѣс, еѣа-еѣ зѣбыштѣныкодъ, сывѣсна отдѣлоннѣј командѣр ѣндѣ сетчѣ чукѣртчыны атака вылѣ лѣсѣдчыны. Щѣктѣ котѣртны кустјас пыщкас быдса отдѣленьёѣн, чукѣрѣн-чукѣрѣн лѣбѣ ѣткѣн-ѣткѣн, прѣвѣнѣк бѣ

серти. Отделеңнөлыг вужөмсө-котөртөмсө тупкөны
взводыслөн кык ручнөй пулемет, кодјас лооны насту-
пайтыг отделеңнө фланјасас, да ротаса пулвзводыс-
лөн станковөй пулемет. Сыыс кыңзї отделеңнөса бојеч-
јас асныс заводїтоны лыјыны.

8. ЛЫЈГЫГ ОТДЕЛЕННӨЛӨН АТАКА

Атакаөн ускөдчиг кежлө отделеңнөлы колө матыст-
чыны мыјвермөмыг матөзжык прөтивнїк дорө. Колө
бостны төдвылө: атакаөн мунан вічсө кутасны лыјыны
міјан наступайтыг частјаслөн артиллеріја. Сїз-кө, от-
делеңнөлөн атака вылө мунны заводїтчан вічыс вер-
мас лоны прөтивнїксаң 100—200 метра ылнаын. Матөз-
жык матыстчыны оз лез асланым артиллеріјалөн біыс.
Лөсөдчан-кө ылысаң, секі бара верман вескавы пуле-
мет бі увтө, прөтивнїклөн пулеметјасыс секі вермасны
өтї мортөз шырны. Быд бојечлы колө бура бостны төд-
вылө: буржык вескавы асланымсаң лыјыс артилле-
ріја бі увтө, нежелі заводїтны атакаөн воны ылысаң
да востыны ассынымалыс став ловја вынөс прөтивнїк
пулемет бі увтын. Медым жеңдөммөдны атакујтчан чутсаң
костсө, отделеңнөлы колө ладмөдчыны снарадөн вөчөм
воронкајасө да мукөдсїкас тупјөдјас сајө, кодјас веска-
ласны атакујтан віз вылын.

Кыңзї правілө, прөтивнїклыг біа чутјассө лыјыс
отделеңнө атакујтө ас пулеметјас отсөгөн, но вермас-
ї отсөгтөг. Секі, пулеметјасыс-кө ас бїнаныс отсалөны
фронтсаң, лыјыс отделеңнө зілө кыщовтны прөтив-
нїксө, індөм прөтивнїк чукөр вылө, лібө біа чут вылө
(пулемет вылө) ускөдчыны боксаң, лібө нөшта-нын бур-
жык, ускөдчыны-кө мышвыывсаңыс. Сесса-өд кыщовтігад
міјан пулеметјаслы лыјынысө лоө сетөма кузжык кад.

Атака лөсөдігөн біа уж нуөдөны оз сөмын пуле-
метјас. Лыјыс отделеңнөлөн став бојечјасыс бі нуөдө-
ны, лыјсөны вїнтовкајасыс да гранатајас шыблалөны.
Тані торја ыжыд бур вермасны вөчны бура інмалөмөн
лыјысјас—отлїчнөй стрелокјас. Најө лыјлөны колана-
жык пасјасө: метїтчысјас, командїрјас да прөтивнїк
кыјөдчысјас куза.

Атака былö ускöдчöны воэыв лöсöдчöм (мыј жылыс воэыв-нын јуöртöма став бојечыслы) сiгнал бöрын лiбö взводнöј командiр приказаннö сертi.

Атака былö ускöдчiгөн артиллерија ассыс бiсö атакујтан полосасыс вужöдö пышлан, прöтивниклы тылас. Овлö, сiјö вужöдöмсö артиллерија вöчö воэык, атакаөн ускöдчытö-на. Секi бојечјас, кызi сöмын каэаласны вужöдöмсö, ускöдчöны атакаөн: сiјö вужöдöмыс налы лöö сыбылö сiгналөн. Та жылыс отдeлeннöсa став бојечлы колö зев бура тöдны: зев щöкыда овлö, атаканад ускöдчывлöны оз сöмын отдeлeннöј командiрсаң зачiн вöчöмөн, а буржык бојечјас зачiн вöчöмөн.

Медым отдeлeннöös кыпöдны атака былö да заводiтчан вiчыс-кö прöтивниксаң 100 метра сажын, отдeлeннöј командiр лыјсöмсö дугöдтöг сетö команда: „лöсöдчöј атакаөн“ — бојечјас лыјсöмыс еновтчытöг дасмöдчöны ускöдчыны.

Отдeлeннöј командiр ускöдчö воэлаң да муниг мозыс горöдö; „атакаөн—воэö, ме бöрса!“

Ставөн öтырышја бојечјас сувтöны да горöдöны гараа „воэö“ муноны отдeлeннöј командiр бöрса öдчöдчöм воскöлөн.

Ез-кö вöv дугöдöма, бојечјас мунан мозыс лылöны прöтивникјасöс винтовкасыс. Сымогыс—кымынкö восков сажö котöртöны воэлаң да муртса кeжлö (1—2 секунд кeжлö) сувтышталöны, секкостi метiтчöны да лыјöны. Винтовкасö зарадiтöны муниг мозыс.

Прöтивник дорö 75—100 метра выјöз лöö матыстчöма-да, отдeлeннöј командiр ускöдчö воэлаң, командуйтö: „штык жылö—ура!“

„Ура“ горзiг тырi бојечјас ускöдчöны командiр бöрса штыкөн бышласны. Воэынжык муныс бојечјас шыблалöны ручнöј гранатајас.

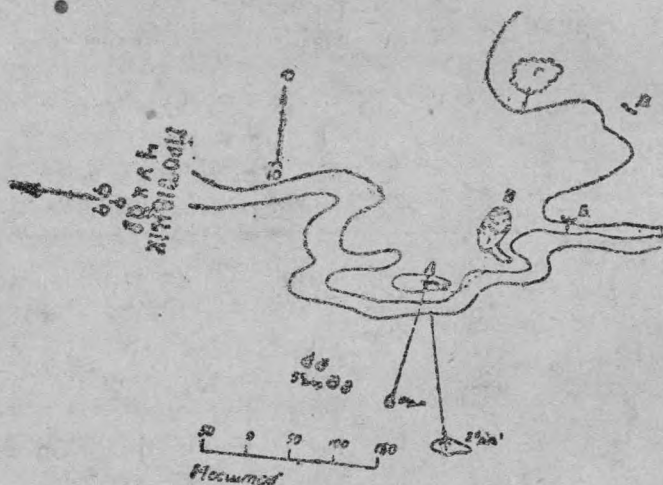
Атакаөн муны заводiтчöмыс-кö лöö матысаңжык 100 метрасы, секi отдeлeннöј командiр „атакаö лöсöдчöј“ приказаннö бöрас пырыстöм-пыр сетö команда: „штыкөн-ура!“

Атаканас-кö лöö вермöма, бостöм чутсö прöтивникјасыс экöз весалöны да лыјсыс отдeлeннö ортча отдeлeннöсa отсöгөн муноны воэö, прöтивник пышкö, му-

нõны—кытчõз indõма вылыссажык началнык. Мунигас лыжыс отделеңнõ оз вiзõд мукõд отделеңнõжаскõд õтвыiдõдчõм бõрса, муртса-кõ сурыштõ верманлун, асшоджасыс ускõдчõ атакаõн прõтивнык бi чут вылõ, кодi пуксõма доржысны.

Став бојечјаслы колõ бура тõдны: ңалыс атакаõн ускõдчõмсõ пыр-ңын лõ отсалõма матыса ручнõј пулеметјасõн, кодјас ңекушõма колтчытõг муноны лыжыс отделеңнõјас бõрса.

Отделеңнõ дугдывтõг кутõ сылы сетõм ңырвiчсõ. Но сiјõ вермõ дај објазан сетны отсõг ортчõн муныс отделеңнõлы ассаңыс бi нуõдõмõн лiбõ прõтивныкõс, кодi сувтõдõма сусед-отделеңнõсõ, флангсаңыс атакуйтõмõн.

144 серп. 1-јја задача дiнõ. Отделеңнõлõн наступайтõм.

Атакуйтõм пунктсõ бостõм бõрын, оз-ңын кõ пõвзõ муны лiбõ воiс взводнõј командiрсаң щõктõм—сувтны места вылõ, отделеңнõ ладмõдчõ доржысны, жугõдалõ атакаõн ускõдчыс прõтивныкјасõс.

1-јја задача. Обстановка. (144 серп). 5-д отделеңнõ лõсõдчõ атака вылõ, сувтõма снарадјасõн вõчõм воронкајасõ прõтивныксаң 150 м. сајын. Вескыдладор фланг вывса прõтивнык бi чут вылõ атакасõ отсалõны

ручнõй пулеметяс. 3 да 4-d отделеңнõса взводнõй командир журнуодомон атакуйтасны сижõ-жõ **А** чутсõ вõркуст сажсаң. **А** чутсаң биыс куסי. Отделоннõй командир адзõ: артиллерия ассыс бисõ **А** чутсаңыс вужõдис прõтивник пыцлаң.

Отделоннõй командирлõн решитõмыс. Пырыстõмпыр ускõдчыны атакаон, сывылõ взводнõй командирсаң сигнал видчыстõг.

2-дõ задача. Обстановка. Отделеңнõ **А** чутсõ мырõдис. Отделоннõй командир адзõ: 3-d да 4-d отделеңнõяс, кодяс мунисны атака вылõ **А** чут вылõ, лõи сувтõдома **Б** чутсаң лыжыс прõтивник бион; **Г** шыпасон пасjom вõр пõвстсаң 5-d отделеңнõос лыжлõ прõтивниклõн ручнõй пулемет; взводлõн 1-йя ручнõй пулемет котõртис **А** чут вылõ; 2-d ручнõй пулемет õнõз ез на вõрчы.

Отделоннõй командирлõн решитõмыс. Взводлы вождõ муннысõ отсавны атакаон **В** кустсаң **Б** чут вылõ, мõд пулеметсаң отсõгон. 1-йя ручнõй пулеметлыс бисõ **А** чутсаң вескõдны **Г** чутсаң лыжыс прõтивник пулемет пõдтõм вылõ. Отделеңнõлыс мунаң туйсõ чертеж вылын петкõдлõма вианитõмон.

3-d задача. Обстановка. 5-d отделеңнõ сувтис **Б** чут вылõ, вõтлис прõтивниклыс ручнõй пулеметсõ **д** чут вылõ да заводитис лыжыны. **Г** вõр кыцсаң отделеңнõ вылõ контратакаон петис 30 морт прõтивник. 3-d да 4-d отделеңнõяс сувтисны да терыба мунõны **В** кустяс динõ.

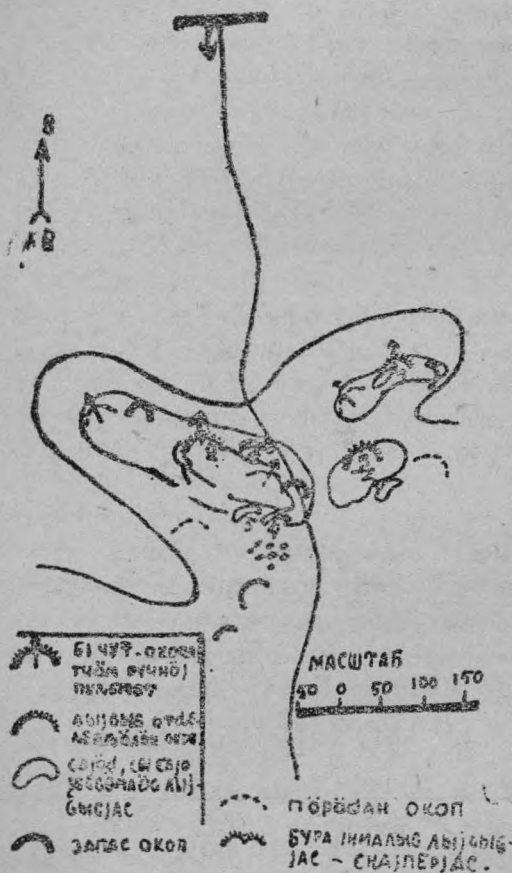
Решитõм. Сувтны доржысны **Б** чут вылын.

9. ЛЫЖЫГ ОТДЕЛЕҢҢОЛОН ДОРЖЫГОМ

Мыј сижõ доржысõмыс. Доржысõмлõн выгодамыс со мыјын: воэвыв бõрjom да лõгõдõм места вылын сувтõмон да места сертi ладмõдчõмон доржысыс војска вермõ јонмõдны бион паныдасõмсõ да мõдарõ—вермõ вынтõммõдны прõтивниклыс би нуõдан средствојаснас вõдитчõмсõ.

доржысõмыд абу сõмын места кутõмын. доржысысгы колõ кужны сiз нõшыштны наступајтыс врагõс, медым сижõ јона дыр кезлõ вынтõммис, медым сижõ сесса неммында ез понды вермыны наступајтны. Тајõ нõшта-на

еще. доржыгад колө зілны зікөз жугөдны прөтивникөс. Сікө — оз ков вугравны да кор прөтивник петкөдас ассө мјан бі увтө да мјан бі увтын здрөгнитас, лічөдас ассеыс бі вынсө, секи доржыгылы колө аслыс пырыстөм пыр вужны чорыда наступайтны, помавыны доржысөмсө паныда нөшыштөмөн, путкылтны да зікөз жугөдны прөтивникылы частјассө.

145 серп. Лыжыс взводлөн доржыны сувтөм.

нөлы сувтөдөны бі нуан уж.

Сецөмыс овлө со кушөм случајјас дырјі:

1. кор взводлы сетөм участоксө лыжыны ковмө кык пулеметыс унжык бі;

Онја доржысөмыд стрөйтчысө јона пыдысан паныдасөмөн. Прөтивникыд көт-і орөдас доржысыс медвоzza вјасө, сіјө бој нуөдөмтө оз-на јешцө помав. Флангјасас да пыщкас сулалыс частјас паныдалөны прөтивникөс мјан доржысөм пыщкө пырөмыс, оз лезны сылы сувтны воөм местајасас, вөтлөны сіјөс сетыс бөрлаң. Тані серпас вылас петкөдлөма схема, кызі сувтө доржыны взвод (145 серпас).

**Лыжысотделен-
нө доржысөмын.**
Лыжыс отделеннөлөн доржысөгөн медыжыд мог—паныдавыны доржысан рајонө пырыс прөтивникөс да паныд сывылө ускөдчөмөн жугөдны сіјөс зікөз. Овлө, лыжыс отделен-

2. кор ковмө сетны бiа отсөг контратака нуодыс ортча отделеңнөлы (доржысан район пышсаң);

3. кор ковмө паныдавны мөдар скатсаң доржысан районө пырыс прөтивникөс;

4. медем вежны жугөдөм пулеметөс, сiјө-кө оз поз вежны мөд пулеметөн доржысан район пышсаң.

Атака вылө ускөдчыны лөсөдчыс отделеңнө сувтө мөдарладор пөкатө (асланымлаңө летчан пөкатө—гор-уло), оз доржысан медреса виҗас, а пышкынжык, эебсөмөн. Сысаң лоө буржык ускөдчыны контратакаөн прөтивник вылө, кодi воас взвод бiа чут вылө. Став лыҗыс отделеңнөјасыс вермасны, взводнөј командiр приказыңнө сертi, сувтны өтiлаө. Секi-ңиң на вылын став вылас командујтө өтi морт—мiбө ачыс взводнөј командiрыс, мiбө сылөн отсасыс. Лыҗыс отделеңнөјас-кө сувтөма торјөн, секi контратака вылө сiјө петө взводнөј командiр приказ сертi мiбө ас отделеңнөј комадiр возмөстчөмөн. Сы могыс отделеңнөј командiр бөрjө сешөм момент (сiнком), кор сылөн нөшыштөмыс сетас медреса результат: кор прөтивникыс сөмын-на пырөма взводөн доржан районө да абу-на удытөма лыҗыны лөсөдчыны, оз-на вермы паныдавны контратакаөн ускөдчыс отделеңнөјас.

Лыҗыс отделеңнө пөвстыс iндысө өтi мiбө кык морт бура iнмалөмөн лыҗыс-јас—снәперјас. Нәјө сувталөны эебсөмөн медреса виҗас взводөн доржан районас. Налөн могыс: iнмалан биөн 400-500 метра ыласаң виҗавны прөтивникыс комадiрјасө, пулеметчикјасө да кыјөдчысјасө.

Гранатометчикјаслы сетөны мог—виҗавны гуранјасөд да пулаөн iнмавтөминјасөд воыс-матыстчыс прөтивник-јасөс доржысан медреса виҗсаң 400 метра ыласын. Налы сiз-жө щөктысө лыҗыны мiјан бiа чут вылө воыс прөтивникјасөс.

144-d серпасын петкөдлөм боевөј примерын 4 да 5-d лыҗыс отделеңнөјасөс iндөма атакаөн ускөдчөм вылө. Нәјө сувтөмаөс мөдарлаң пөкатас. Тасаң налы јона шогмана матыстчыны гусөн да немтөдлытөг ускөдчыны контратакаөн прөтивник вылө 2-d отделеңнөлыс мырәдөм бiа чут вылө. Прөтивникыс-кө мырәдас 1-јја отделеңнөлыс бiа чутсө, секi 4 да 5-d отделеңнөјас

вермасны гусён ылодчыны мылк јывсаңыс асыввылаң, көні-тај өні 3-d отделеңнө сулалө. Тасаң налы кок-ныңджык ускөдчыны контратакаөн, сылы 3-d отделең-ныңыс аслас бінас отсалас-да. Ковмас-кө вынсөдны взвод-лы сетөм фронт вылын, секі өтік отделеңнө вермас зајмітны запаснөј окоп, коді-тај 40 метра сајын 4-d отделеңнөсаң асыв војлаң. Прөтивнік вермас воны рытиввывсаң флангсаң, секі-ның 4-d да 5-d отделеңнө-јас бі нуөдөм могыс вермасны зајмітны запаснөј окопјас, кодјас-тај 60-100 метра сајын лунвывлаңын.

Кызі аңаннөд, взводнөј командір ассыс отделең-нөјассө бој нуөдөм ыло сувтөдалігас лөсөдөма ас рајон-сө дорјан план, код сертө-і ужалө. Планыслөн сіјө јукө-ныс, коді інмө кушөмкө өтка отделеңнөлы, јуөртчыссө отделеңнөј команіірыслы.

Лыјыс отделеңнө, сувтөдөма-кө сіјөс біа чут ыло да шөктөма-кө нуөдны бі матыстчыс прөтивнікјас куа-та, сувтө војладор пөкатас, дорјысан медвојза візас. Сув-төдөма-кө сіјө бі нуөдөм ыло дорјысан рајон пышқас, секі сылөн біа могыс лөө јона векні. Сіјө могыс: біа вынөн сувтөдны дорјысан рајонө пырыс прөтивнікөс лібө отсавны взводувса мукөд отделеңнөјаслы контр-атакаөн муны.

Дорјысны сувтөгөн лыјыс отделеңнөса бојечјас щук кодјалөны окопјас лібө өтка морт төрмөн, лібө став отделеңнөыслы лібө кымынкө лыјыслы өтіөс. Буржыка маскірујтчөм могыс перјөны өтка окопјас, быд бојечлы торјөн-торјөн. Но медем вөлі кокныңджык боје-вөј ужнас вескөдлыны да медем торјөдчөмысла лыјыс-јасыслөн збојлуныс ез вош, окопјастө мукөддырјі ков-мывлө перјыны өтувјаөс, өті окоп став бојечыслы. Окоп-јастө колө бура маскірујтны. Маскіровка артмө не сө-мын маскірујтан ужјас сіјө лібө тајө окоп дорын ыло-дөмын, сіјө артмө матігөгөрын пөрјасан окопјас вөча-лөмөн. Лөжнөј окопјасө мыкөдыра кезлө кымынкө бојечлы позө сувтлыны да нуөдны сысаң бі, медем сізнас ассө прөтивнікы гін вылас ускөдны. Кадыс-кө еңа, окопјас перјөны пізөс вывсаң лыјысмын. Војовылө, гінкомыс сурас-да, сіјөс жұждаммөдөны, сувтсөн лыјөм ыло вөчөны. Лөжнөј окопјас перјалөмсө колө нуөдны

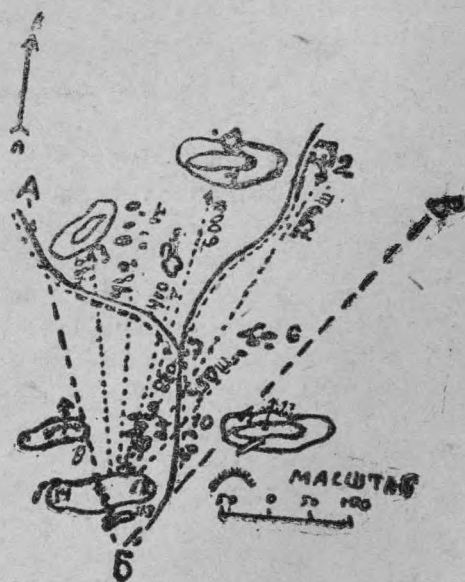
өтшөщ збыл окопјассө перјалігөн, весіг көѳ кадыс сы-
вылө тырмымөныс абу.

Окопјас перјалөм бөрын отделењњө сувталө маті-
гөгөрө гусөн, окопјасас пыртөг. Окопас көлөны кыјөд-
чысөс, сылы кыјөдан участок індалөмөн. Колана минут-
јасө отделењњө гуса тујјасөд локталө окопјасас.

Возынжык петкөдлөм 145-d серпасвывса бојөвөј
прімерын 3-d лыжыс отделењњөс сувтөдөма бі нуө-
дөм вылө со кушөм мојјасөн: 1) нуны флангөвөј бі
прөтивнік куѳа, коді пондас наступајтны војвывсан
2-d отделењњө вылө; 2) бі нуөдөмөн отсавны 4 да 5-d
отделењњөјаслыс контратакасө, кор прөтивнікыс бостас
міјан 1-јја отделењњөлыс біа чутсө. Лыјсан окопын
колана кадөз көлө сөмын өті морт—кыјөдчыс; отделењ-
нөса мукөд бојечјас сулалөны мөдарладор пөкатын,
сајөд сајын.

дорјысөмсө вынмөдөм
могыс окопјас перјалөм
бөрын кад серті да сред-
ствојас серті лөсөдалөны
іскусственнөј препјатстві-
јөјас.

Окопјас перјалөмкөд
щөщөн пріміталөны кола-
на мерајас лыжыны лө-
сөдчөм могыс. Медколана
мерајасыс—лыјсан места-
сө весалөмын (медым пу-
јас лібө кустјас ез торкны
метітчыны да пулаыслы
муны) да „лыјсан оріен-
тірјасөз“, лібө сөщөм ерд-
вывторјасөз, код серті
бојечјаслы позө індыны
прөтивнікөз ыласө—ыл-
на мурталөмын. Ылнајассө отделењнөј командір пас-
јалө дөскаторјө да сувтөдчысөс окоп дорас. Лыјсан
оріентірјасөз ылнајассө көлө бостны төдвылө быд
бојечлы.

146 серп. Отделеннөлөи дорјысан
ужјас.

Тажо став торсо відлалам прімерјас вылын. Вэвод бостома дорјан рајон, кызі петкөдлөма 146-d серпас вылын.

Міјан отделеңнө, біа чут вылө сувтөм бөрын, перјө окоп 12 лыдпасөн пасјөм мылк јылө (146 серпас). Отделеңнөос сувтөдны местасө бөрјөма мылк саяс, 13 лыдпас дінын. Тајө местасаңыс прөтивник кыјөдчыгыс гусөннас окопас вонысө оз поъ-да, мылк вомөныс перјыссө гусөн кыссан туј. Прөтивниклыс сінсө ылөдөм могыс сјө-жө мылк јылас перјыссө отделеңнө вылө лөжнөј окоп, кодөс серпас вылын пасјөма 14 лыдпасөн.

Возынжык, отделеңнө окопсаң шујгалаңынжык да вескыдлаңынжык, мылкјас јылас, 8 да 11 лыдпасјас дінын сувталөмаөс отделеңнөлөн ручнөј пулеметјас. Отделеңнөлөн лыјлан секторыс—АБВ.

Ті адзанныд, 9 да 10 лыдпасјас увтын пу кустјасыс торкөны отделеңнөлы лыјлыны воэлаңсө, медса-нын воэвывсө кокңи пулеметнөј отделеңнөлыс, коді тај сулалө 11 лыдпасөн пасјөм мылк јылын.

Сізкө сјө кустјассө колө шочмөдны сецөмөз, медым поъис адзыны мыј вөчсө на воэвылын. Кустјассө шочмөдөм бөрын адзанныд: кустјас, коді-тај пасјөма 6 лыдпасөн,—сыөз лөө 350 восков; туј пөлөныс крестана керка, пасјөма 2 лыдпасөн,—сыөз 750 восков; өтка пу мылкјылын, пасјөма 1 лыдпасөн—сыөз 600 восков; кык өтка пу тујсаң шујгалаңын—сыөз 400 восков; тујвож 7 лыдпас дінын, сыөз 270 восков; мыл пөлөнын, 4 лыдпас дорын, кустјас—сыөз 480 восков; 3 лыдпасөн пасјөм мылк—сыөз 480 восков.

Өні міјанлы ковмас быд паслы сетны аслыс нїм, медым најөс мөдамөдыскөд ез сорлавны. Шуалам најөс вочасөн-вочасөн: өтка пуөн мылк (1), өтка керка (2), куст дінса мылк (3), мылк пөлөнса кустјас (4), кык өтка пу (5), тујвож (6), кустјас, кодјас-тај тујыс вескыдлаңынөс (7). Щук колө, медым быд бојеч төдісны сјө нїмјассө, вермісны індыны најөс места вывгыс, медым стөча төдісны ыласө быд ориентір дінөз.

Тажө прімер вылас отделеңнө сулалө дорјысан медвоэза візас. Рајон пыщкө бі нуөдөм вылө сувтөдөм

отдѣленьнѡ шѡщ-жѡ индалѡ сурѡдчан пасјас (оріентіръяс),
сѡмын аслас біа мог сертѣйс (шуам-кѡт: лыжлыны
взводнѡј рајонѡ пырѡдчѡм прѡтѣвнѣкѡс, лѣбѡ взводлыс
вогса флангсѡ лыжлыны да с. в.).

1-й жа задача. Отдѣленьнѡлѡн біа чут былѡ
сувтѡм.

дорјысан рајонѡ воѡм мыст јуѡртчысѡ взводлы
да отдѣленьнѡлы боевѡј мог. Индысѡ взводлы сувтан
рајон, біа чутјаслы да взвод отдѣленьнѡјаслы местајас.
Сесса: 1) бѡрјѡны отдѣленьнѡлы окоп перјан местајас;
2) отдѣленьнѡлы сажѡдчан места; 3) места вылын трас-
сірујтѡны (вѣчѡдлѡны бедѡдѡн лѣбѡ зырјѡн) окоп пер-
јан местасѡ да јѣтчан тујјас, 4) перјысѡны отдѣлон-
нѡј командѣр индалѡм сертѣ окопјас да маскірујтѡны;
5) корсалоны-индалѡны сурѡдчан пасјас, мурталѡны
наѡз ылнајасѡ да лѡсѡдалѡны стрелковѡј карточ-
кајас.

**Біа чут вылын сулалыс лыжыс отдѣлень-
нѡлѡн бое.** Ассыс наступајтѡмсѡ прѡтѣвнѣкѣд мед-
војдѡр вескѡдас дорјысан медвојза вѣчын сулалыс біа
чутјас былѡ.

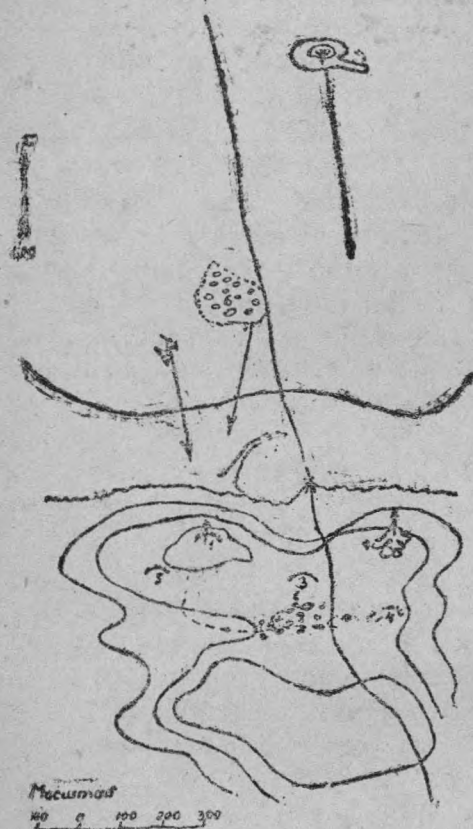
Бѡј дырјѣ бѣ нуѡдыс лыжыс отдѣленьнѡјас ассыныс
бінысѡ нуѡдѡны важнѡјжык да тыдаланажык-суранажык
пасјас кушта. Ударнѡј ѡтдѣленьнѡјас, кор адјасны мыј
прѡтѣвнѣк лѡсѡдчѡ кушѡмкѡ біа чут былѡ атакаѡн, ас-
ныс лѡсѡдчѡны контратака былѡ ускѡдчыны.

Взводса став отдѣленьнѡјаслы колѡ ужавны ѡты-
рышја, дружнѡја, мѡдамѡд костас стѡча ладмѡдчѡмѡн;
сјѡ ладмѡдчѡмыс шедѡ на војѡ сувтѡдѡм могсѡ бура
гѡгѡрвоѡмын да быдпырјамыс, быд вылтор лѡгѡн, ку-
жѡмѡн сјѡс рѣшѣтѡмын.

Вѣдлаламѡј отдѣленьнѡлыс ужсѡ прѣмер вылын.

10 часын 3-д лыжыс отдѣленьнѡлѡн командѣр
(147 серпас) адѡ: прѡтѣвнѣк чукѡр нуѡдѡны ружјѡјасыс
да пулеметјасыс бѣ кустјас сажсан, кодѣ-тај 6 лыдпасѡн
пасјѡма; 7 лыдпасѡн пасјѡм гуранын сѣз-жѡ тыдовтѣс
прѡтѣвнѣк кѣѡн новлѡдлан пулеметѡн; ѡтка пуа мылк
јывсан (8 лыдпас) нуѡдѡ бѣ прѡтѣвнѣклѡн станковѡј
пулемет. Прѡтѣвнѣк білѡн вѣчыс инѡма схема вылын
кушта стрелкајасѡн.

Отделоннөй командирлөн решитöмыс. От-
савны 1-йя отделеннөлы бион противник куэта, код-
тај 6 лыдпаса кустјасын.

147 серп. Лыжыме отделеннөлөн биа
чутсаң бој нуөдөм.
көні сулалө 1-й отделеннө. Тајө отделеннөыслөн кiөн
новлөдлан пулеметыс лантис-нын. Кыјөдчыгыс отделон-
нөј командирлы јуөртө, 4-д отделеннө-пө кустјас пыр
(чертож вылын сылыс тујсө пасјөма чутөдөм виэөн—пун-
тирөн) вужө взводлы шујгавыв флангас.

Отделоннөј командир донјалө обстановкасө: өнi
противник ускөдчас атакаөн 1-й отделеннө вылө; взвод-
нөј командир төждысис-нын, медем 4-д да 5-д отделен-
нөјасөн ускөдчыны контратакаө.

10 часын да 15 мину-
тын противниклөн пехота
аслас бион тупкысөмөн
заводитө котөртны јулаң,
буракө, ју бердса гура-
нас көсјө чукөртчыны да
ускөдчыны 1-йя отделен-
нө вылө атакаөн. 1-йя
да 2-д отделеннөјас ас-
сыныс бинысө вужөдисны
нын котөртисјас куэта.

3-д отделеннөсә ко-
мандир решитө: вынмөд-
ны-өдтыны 1-ј да 2-д
отделеннөлыс бисө, ас
отделеннөас заводитны
лыјлыны котөртис прө-
тивник куэа.

10 часын да 30 мину-
тын 3-д лыжыс отделен-
нөлөн командир каэалис:
противник матыстчө-
ма-нын 3-д отделеннө di-
нас, шор бердса гуранас.
Противник нуөдө јона вы-
на ружејнөј да артилле-
ријскөј би мылк куэта,

Отделоннōй командир решајтō: отделеннōлыг бисō вескōдны прōтивник вылō, кодī лōсōдчō атакаон гуран-
ган. Гранатометлы щōктō востыны бī ружејнōй граната-
јасон гуран угтас. Прōтивникыс-кō 1-ј отделеннō угт-
ыс бīа чутсō мырдас, секі 3-d отделеннōлыг бисō
вужōдны сетчō, медым отсавны 4-d да 5-d отделеннōјаслы
контратака нуōдны.

1-ј отделеннōса бīа чут вылō волыг прōтивник 12
часын 4-d да 5-d лыјыг отделеннōјас контратакаон,
2-d да 3-d отделеннōсaн бīа отсōгон прōтивникос лōи
бōрлаң шыбытōма. Уна јōзос воштōмōн сїјō бōрынтчїс
бōр важїнас.

Взводон дорјан рајон вōсна кос. Был вын
содтōмōн да артиллерїјскōй бī јона чорыда нуōдōмōн
прōтивник бара-на воїс да мырдас 1-јја отделеннō-
лыг бīа чутсō.

1-ј отделеннōлōн коласјасыс бōрынтчїсны запаснōј
окопјасō, кодōс-тај пасјōма а шыпасон, 4-d да 5-d от-
деленнōјаслōн коласјасыс бōрынтчїсны 5-d отделен-
нōса окопō (лыдпас 5).

Став отделеннōјаслыг да ротаса станкōвōј пуле-
метјаслыг бисō вескōдōны 1-ј отделеннō местаō воыг
прōтивник куџта. Выныштчōмōн, но жењыдїк бī нуōдōм
бōрын став отделеннōјас (3-d, 4-d, 5-d) 1-ј да 2 лег-
ко-пулеметнōј отделеннōјасcаң да ротаса станкōвōј
пулеметјасcаң бīа отсōгон ускōдчōны контратакаон
прōтивник вылō, кодī пыріс взводон дорјан рајонō. Дор-
јысны прōтивник ез вермы, бōрынтчїс шор дорō да
пыріс гуранас. 1-јја отделеннō вылыг локтō аслас важ
окопас. 3-d отделеннō аслас окопас-жō локтō; 4-d да
5-d отделеннōјас, најō медуна јōзос воштїсны-да, ѓт-
лаасōны да сувтōны 5-d отделеннōса окопјасō. 1-јја
отделеннōлыг содтōд пыддї 4-d да 5-d отделеннōыг
торјōдōма 2 мортōс, кїон новлōдлан пулеметон вōдїт-
чыны кужыјасōс.

Врагкōд јона чорыда тышкасōмōн взвод вермїс
дорјыны асгыс рајонсō дај бара-нын даг выл бој вылō
мунны.

10. ЛЫҢЫС ОТДЕЛЕННӨЛӨН БОҢЫС ПЕТӨМ

Лыґыс отделеннө, ужалө-кө сiҗө взвод составын, боґыс петө сөмын взводнөҗ командiр приказаннө сертi. Боґыс петөм щөкыджыка вөчөны мукөд отделеннөҗаскөд өтлаын, взводнөҗ командiр отсасыс вескөд-лөмөн.

Лыґыс отделеннөҗаслыс бөрынтчөмсө тупкөны пулеметҗассань бi нуөдөмөн, кодҗас секi колтчылөны важ бiа чут вылас-на.

Отделоннөҗ командiр, бөрынтчөм җылыс взводнөҗ командiрсаң приказ бостөм бөрын, ассыс отделеннөсө нуөдө тылө, сылы indөм взводнөҗ раҗонө. Бөрынтчiҗөн лыґыс отделеннөлөн медыҗыд моґыс—бөрынтчыны тылө тырбура пөрадок кутөмөн, терыба да неммында вын воштытөґ. Та моґыс отделоннөҗ командiр ассыс отделеннөсө нуөдө гусаҗык туҗҗасөд, сажөдҗас сажөд. Куш ердвывтi мунөны котөртөмөн ставөн өтпырҗө лiбө чукөрөн-чукөрөн—гыөн-гыөн, сы сертi кызi на куҗта прөтивниксаң лыҗлөны. Гыөн-гыөн вуҗiҗөн отделоннөҗ командiр вуҗө медбөрын, медбөрҗа лыґыс-сыскөд.

Отделеннөлы бөрынтчiҗас колө мунны сiҗ, медым җе тупҗыны ас пулеметҗаслыс бiсө, кодҗас лыҗсөмнас тупкөны бөрынтчөмсө. Отделеннөлы оз поз сувтны лыҗлана куш ерд вылын бөрынтчыс мукөд отделеннөҗаскөд өтi вiҗын—колө муны накөд өтвыҗөдчытөґ, щупөдөн-щупөдөн.

Пулеметҗас боҗ нуан ерд вылын медбөрөҗ колөны. Налыс бөрынтчөмсө-кө тупкөны мукөд пулеметҗас да лыґыс отделеннөлы-кө оз ло сетөма җекущөм төрҗа приказ, секi сiҗө сувтө сажөд сажө взводнөҗ командiрөн indөм местаө, взводнөҗ раҗонувса тылө.

Овлө, лыґыс отделеннөҗаслыс бөрынтчiҗас ковмывлө сувтлыны бiа чут вылө да бi нуөдөмөн отсавны бөрө колтчыс бөрынтчыс пулеметҗаслы. Сещөмыс овлө щөкыджыка, кор лыґыс взвод ужалө торҗөн (шуам, разведкаын, лiбө охраненнөын) да пулеметҗасыс оз тырмыны.

Кызі правіло, бõрынтчигас лыжыс отделеңнõ бисõ оз нуõд, оз-кõ-нын сїõ торја жона ковмы. Лыжыс отделеңнõлõн бї нуõмыс вермас лоны:

- 1) пулеметјасыс-кõ оз тырмыны;
- 2) сурõма-кõ ортча сугедыс сõкыдїнõ да сылы ковмõ отсõг.

Вермасны лоны случајјас, лыжыс отделеңнõыс торјõдõны бур лыжысјасõс, медым станкõвõј да ручнõј пулеметјаскõд õтув тупкыны роталыс бõрынтчõмсõ. Секї лыжысјас ладмõдчõны сажõд сажасõ да їнмалана бїõн ускõдалõны прõтївнїклыс началнїкјассõ, метїтчысјассõ да кыјõдчысјассõ.

Бура лыжысјас бõрынтчõны жеңыдїкаõн õтї сажõдсаң мõд сажõдõ котõрталõмõн.

Отделеңнõыс-кõ ужалõ аскежас, шуам, разведка вылын, секї-нын сылы лõõ бõрынтчыны пулеметјас отсавтõг. Танї баражõ позõ торјõдны отделеңнõ пышкыс бур лыжысјассõ, медым на бїõн тупкысõмõн бõрынтчыны бõрлаң да сесса бõрынтчõдны колтчысјассõ—бура лыжысјассõ. Прõтївнїкјаслõн-кõ воõмыс вьвтї вына да õтї-кык бура лыжысјасыс-кõ оз вермыны кутны сїõс сымындаõз, медым секкостї позїс торјõдчыны, секї отделеңнõ бõрынтчõ чукõрõн-чукõрõн лїбõ õтї-

148 осп. Прõтївнїк бї увтын разведкаалыс отделеңнõлõн бõрынтчõм.

сесса бõрынтчõдны колтчысјас- Прõтївнїкјаслõн-кõ воõмыс вьвтї лыжысјасыс-кõ оз вермыны кутны сїõс сымындаõз, медым секкостї позїс торјõдчыны, секї отделеңнõ бõрынтчõ чукõрõн-чукõрõн лїбõ õтї-

көн-өтікөн ас бiөн тупкысөмөн. Секі-һін бөрынтчыны-
тө лоо котөртөмөн өтi тупјөдсәң мөд тупјөдө, кытчөз
оз ло воөма буржык местаөз (вөрө, сонө, мылк сәјө).
Секі отфелоннөј командiр отфелеһһөсө өdjө нуө, мы-
вермөмыс зiмө торјөдчыны прөтивһык бердыс; бојечјас,
ковмө-кө, мунiг мозыс ускөдалөһы прөтивһыкыс петкөд-
чысјассө.

148-d серпас вылын петкөдлөма прiмер, кызi бө-
рынтчө аскежас ужалыс разведка нуөдыс отфелеһһө.
Отфелеһһө бөрынтчө чукөрјасөн, петкөдчыс прөтив-
һыкјасөс ускөдалөмөн. Вочасөн-вочасөн бојеч чукөрјас
воалөһы торја рубежјасө — А, Б, В — да тупкөһы колт-
чысјаслыс бөрынтчөмсө. Вөрө воөм мыгт отфелеһһө
өтлаасө да терыба вослалөмөн зiмө прөтивһыкыс торјөд-
чыны. Војдөр вөр пөвстi сiјө муһө боевөј пөрадокөн,
лыҗeг тырја, сесса чукөртчө колоннаө.

11. ВОЈГА УЖЈАС

Щөкыда отфелеһһөһы ковмывлө ужавһы војјасөн.
Војса пемыдөс iсползуйтөһы: медым матыстчыны прөтив-
һык dиһө бој нуан ерд вылө, сiјөс-кө оз поз вөчһы лун-
нас; медым муһы војса атакаөн прөтивһык вылө лiбө
медым вiдчыстөг жеһыдiка һөшыштөмөн мырфдыһы
кушөмкө колана участок прөтивһык увтыс; медым раз-
ведајтһы прөтивһыкөс — меҗса-һін, кор ковмө пленнөјја-
сөс кыһы.

Тавы өпріч војын отфелеһһө вермас сувтһы дорјыс-
һы, вермас лөһы сторожевөј, походнөј лiбө бојевөј охра-
һөһһөһы.

Отфелеһһөса бојечјаслы колө кужһы ужавһы војын:
өд сiјө кужөм сәјас вермас лөһы быдса војсковөј част-
лөн вермөмыс. Аскадтөг да ковтөмiһын куритөм папiрос-
ка, төдлытөм горөдөм лiбө гораа кызөктөм да лыјөм
вермасһы јавiтһы мiјаналыс сулалөмһымөс. Јавiтөһинад,
фөрт-жө, вермасһы ускөдчыһы дај, код төдас, мыј вер-
масһы вөчһы.

Војын бi тыдалө јона ылөз. Прөтивһыксәң матыһ
муһыс лiбө матыһ сулалыс војскалы һөкушөма оз поз
пестысһы, оз поз выјөн куритчыһы. Ветлыһы јона вiд-

чысöмөн, jортјас дiныe да начальникјас дiныe торјод-
чытöг.

Ускöдчас-кö немвiдчыстöг прöтивник лiбö мукöд-
вiкас вiдчыстöмторјас лоöны (шуам — прожекторөн југ-
дöдасны), оз поç пышјыны бөрвыв лiбö горзыны, а пы-
рыстöм-пыр водны да кыссыны медматыса сажöд сажö.
Медым аснымöс оз ло јавiтöма, оз поç лыјсыны, кыт-
чöз оз во сывылö командiрсаң прiказанъö.

Војса пемыдын быд бојечлы колö бура кутны тöд-
вылын, мыј став тујыс, код вывтi сiјö öнi мунö — кöт
сесса-нын сiјö женыд да сесса-нын бур — сылы тöдса.
Ем-кö верманлун, колö лунјугыднас-на тöдмасны тујнас,
код куçа артавсö војса мунöм.

Војнас-кö вошан, колö öтарö-мöдарö неылöз вет-
лышталöмөн, тöдса ердывитор каçалöмөн, адзыны ко-
лана нырвiç. Таног-кö нырвiçыс оз сур, секi лоö бур-
жык колтчан-кö меставылад да вiдчыслан југдöмсö.

Војса разведка. Војса разведка пунктјас бөрјö-
ны југыднас-на, југыднас-жö iндалöны сiјö пунктјасас
мунан тујјас. Мунан тујјастö медбур тöдмавыны сы куçта
луннас ветлöмөн, сöмын сiçiтö, унаыс овлö, он вермы —
оз поç мунны сiјö вiçöдыс прöтивникыс сысаң јона
матын сулалö-да. Муннысö-кö оз поç, секi мунан тујсö
тöдмалöны ылысаң — кыјöдчан пунктсаң.

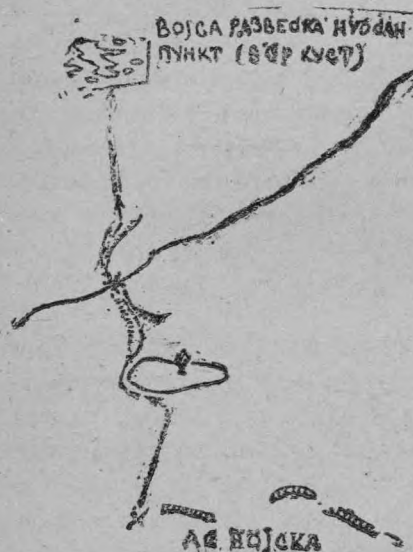
Кор көсјöны вöчны војса реаведка, секi мунан вiçö-
дыс бөрјöны тöдчанажык ердывиторјас сурöдчан пас-
јас пыддi; костјассö да ылнасö мурталöны сiнмөн, кар-
та сертi лiбö кыçкö мукöд ног да лөгöдöны туј схема
(147 серпас).

Места вылас-кö тöдчанажык ердывиторјасыс абуöс,
кодјасöс ескö поçiс iндыны сурöдчан пасјас пыддi, да
кодыр војыс јона пемыд, секi мунан вiçсö бөрјöны југ-
јалан компас сертi. Та вылö јона бур дeлeнъöјаса ко-
пас, код сертi поçö стöча iндыны мунан пeлöс (аçим-
мут): аçимут сертi мунiгөн вошны он вермы.

Пемыд војын мунöны јона нöжјö, пыр лоö сувтышт-
лыны медым проверiтны лучкi-ö мунан, кывзысны да
с. в. Прiмiталöны став колана мерајас медым мунöмыс
ез ло шума — снаражeнъöјассö топöдалöны, көрталöны
да с. в.

Разведкаалыс отделеңнөлөн дозорјас јадросаныыс
ылодчоны 30—50 восков сая.

Отделеңнө војса охраңеңнөи. Местасө,
кытчо арталоны сувтөдны отделеңнөос охраңеңнө вы-
ло, видлаалоны југыдөн-на, југыдөн-жө төдмалоны маті-
гөгөр местасө, сетчө воан гуса тујјассө-да.

Шук колө лөсөдны отчот-
ној карточка. Отчотной кар-
точка ыло пасјалоны отде-
леңнөлыс сулалан места-
сө да матігөгөрсө ердывв-
торјассө сетчөјасөз ыланасө
ылокас мурталөмөн. Зік-жө
сы ног төдмалоны да карточ-
ка ыло пасјалоны дозор-
јасыс бөрө вој ветлан туј-
сө да ортча отделеңнөкөд
јітчан тујсө.

Індөм пунктө воөм мыгт
отделеңнө лөсөдчө дор-
јысны да сувтөдө пост (ча-
сөвөј да подчасок).

147 сеп. Разведкаалыс отделеңнө-
лөн војсамунан туј (мунан тујыслөн
схема).

ердыввторјас сая саядчөмөн. Посттө сувтөдігөн колө
кутны төдвылын: војнад вевдорсаң увдорлаң візөдны
сөкыджык, онжык ады, і мөдарө—увдорсаң ылыс-
жыкінсө візөдны адыанжык.

Отделеңнөлөн војса наступајтан бөј. Вој-
са бөј ылын вермөмыс абу јон ына техника саяын, а
повтөм збој уж саяын: начальникјас да бөјечјас-кө кужас-
ны һемвідчыгөтг прөввнөк ыло уекөдчыны, секі најө-
шук вермасны.

Војса пемыдын позө јона бура прөввнөк дінө ма-
тыстчыны, лөсөдчыны да һемвідчыгөтг (аснымөс јавіт-
төг) уекөдчыны прөввнөк ыло.

Противник дінө матыстчоны воэвыв индөм-төдмалөм туј куча воэвыв ыстөм асланым част сажө тупкысөмөн (воэвыв ыстөм частыс сижө каднас прөтивниккөд бој-нын нуөдө). Атака ылө мунигөн муноны вескыда компас серти бостөм нырвичөд либө кушөмкө ердывторјас серти сурөдчөмөн.

Лыжыс отделењњө прөтивник дінө матыстчигөн да атака ылө мунигөн муно аслас взводыскөд отлаын либө дозорын ас ротасањ 100—150 метра сажө воэлањ ылөдчөмөн. Взводкөд отлаын мунигөн отделењњө муно либө взводној колоннаын, либө прөтивник пулемет б-увын паскөдчөм пөрадокын. Бөрја случајнас отделењњө јас мөдәмөдсањыс ылөдчоны (бостоны интервалы да дистанцијасө) 10—20 метра ылаој. Отделењњө муно өтика колоннаын, әмејкаын, либө боевөј пөрадокөн ичөт интервал бостөмөн (мөдәмөдсањ 2—3 воэков мында ылөдчөмөн).

Муноны нач гусөн да чөва, атакаөн ускөдчоны сещөм пунктјасө, кодјас бура тыдалоны да атакујтыс-јасыслы төдсаөс-нын. Медым лөсөдны пөрадок, ортча муныс сусөдјаскөд пөрадок да проверитны мунан виэсө, мукөддырји һедыр кезлө сувтышталоны.

Ружјөјасыс оз лыжыны, лыјлоны сөмын атакаөн мунигөн прөтивниклы вескыда. Ручној гранатајас шыбла-лоны окопјасө эбөсөм прөтивникјас ылө.

Прөтивник би увтө сурөм мыст отделењњө өдзөдчө муномнас. Паныдагас-кө прөтивник кыјөдчысјаскөд да секретјаскөд, ыжыд шум лептытөг да терыба отделењњө најөс бырөдө.

Штыкөн ускөдчоны „ура“ горзытөг.

Атаканас-кө лөө вермөма, вермөм бөрас отделењњө чукөрталө разалөм боечјасө, лөсөдө пөрадок, сув-төдө кыјөдчысјасөс да лөсөдчө прөтивниклыс контрата-касө жугөдны. Воэлањ, прөтивникөн дорјан участок пыш-лањ, пырөны асланымсањ ыстөм разведкаалыс частјасөн тупкысөмөн, кодјас муноны воэө мунан тујсө ракега-јасөн јүрдөдөмөн.

Војын мунигөн пыр колө кутны төдвылын, мыј прө-тивниклөн пыр лөоны јүрдөдчансредствојас да сы ылө пыр колө лоны дагөн. Медшөкыда меставыв јүрдөдөм

могыс вѳдчѳны прожекторјасѳн да јурдѳдчан ракета-јасѳн.

Јурдѳдѳмыс-кѳ лоѳ нач вѳдчыстѳг, секѳ бојечјас—кы-
ѳѳ југыдыс суас, сѳѳѳ-ѳ колтѳѳны. Каѳаласны-кѳ прожек-
тор луч воѳмсѳ, секѳ сажѳдѳѳны кушѳѳкѳ ердыввторјас
сажѳ.

Отѳеленњѳ војса дорјысѳмын. Лыјыс отѳелен-
њѳјас војнас дорјысан бѳ оз нуѳдны: бѳ нуѳдан уж секѳ
сетѳны ставнас пулеметјаслы. Лыјыс отѳеленњѳјас
сувталѳны пулеметјас дѳнѳ, кысан поѳѳ јона кокныа
ускѳдчыны прѳѳвѳнык вылѳ контратакаѳн.

Отѳеленњѳлы колѳ лунјугыдын-на бѳрјыны да тѳд-
мавын контратакаѳн мунан тујјассѳ. Контратака вылѳ,
кыѳѳ арталѳма взводнѳј командѳр планын, отѳеленњѳ
ускѳдчѳ взводнѳј командѳрсан щѳктѳм вѳдчыстѳг пы-
рыстѳм пыр, кыѳѳ сѳмын прѳѳвѳнык матыстчас да пырас
мѳјан бѳчут дѳнѳ.

Медым дорјан полосаѳ ѳемвѳдчыстѳг прѳѳвѳнык ез-
матыстчы, ез во атакаѳн, дорјан полоса возѳа вѳѳсѳ
јурдѳдѳѳны ракетајасѳн лѳбѳ прожекторѳн.

Отѳеленњѳыс-кѳ сувтас кык бѳа чут костѳ да прѳ-
ѳвѳныкыс-кѳ пондас матыстчыны сывылѳ вескыда, секѳ
отѳеленњѳ прѳѳвѳнык вылѳ первој шыблалѳ гранатајас,
сесса ускѳдчѳ контратакаѳн. Вѳнтовкыс лыјыны, кыѳѳ
правѳлѳ, сѳмын вескыда јона матѳѳ матыстчыс прѳѳвѳ-
нык вылѳ. Сѳмын јона југыд војын да кор местасѳ јона
бура јурдѳдѳма, отѳеленњѳ вермѳ панны прѳѳвѳныккѳд
бѳа косѳ.

Војса дорјысѳмѳ сувтѳгѳн отѳеленњѳ прѳѳмѳталѳ ко-
лана мерајас хѳмѳјаыс дорјысны—ѳндалѳ хѳмѳја кыјѳдыс-
јасѳс. Хѳмѳческѳј тревога сѳгнал, кодѳс ѳндас старшѳј
началњѳк, колѳ тѳдны быд бојечлы.

Терминјас вежбөртдөм

- Азимут** — угол, образуемый стрелкой компаса направлением движения.
- Бөжыв винт** — хвостовой винт в винтовке образца 1891 года.
- Бі** — огонь (срельба из огнестрельных орудий).
- Біа чут** — огневая точка, место где стоит пулемет или какое либо другое огневое оружие.
- Бөрла** — затыльник в пулеметах.
- Веркөс** — поверхность.
- Вына бі** — мощный огонь.
- Віч** — линия.
- дырсулалан** — стойкий ОВ
- Ерд** — поле.
- Ердывитор** — местный предмет
- Ималан шөр чут** — средняя точка попадания.
- Ималан ерд** — поражаемое пространство.
- Ималан ылна** — прицельная дальность.
- Јітан планка** — соединительная планка.
- Јенежтас** — горизонт.
- Јенежтас Віч** — горизонтальная линия
- Јітасјас** — соединения.
- Јадјас** — ядовитые ОВ.
- Јада сіејас** — ядовитые свечи.
- Јітөд** — связь.
- Јітөдкутыс** — связист (связной)
- Јітөд кутөм** — поддержание связи.
- Јуөр** — донесение.
- Јуөрнуыс** — посыльный.
- Кыңсурөасөм ерд** — неровная поверхность или местность пересеченая.
- Кыјөдчыс** — наблюдатель.
- Кыјөдчан пункт** — на наблюдательный пункт.
- Ладмөдчыны** — приспособиться.
- Ладмөдны** — приспособить
- Мунап нырвіч** — направление движения.
- Мынтөдан механізм** — спусковой механизм.
- Мегырјас** — дуги в станке пулемета.

- Мыжödjас**—препятствия.
Мевитчыс—наводчик.
Мыжсан винт—винт упора
Мевитчöм—прицеливание
Мевитчан—прицел.
Мевитчан вич—линия прицеливания
Нырвич—направление
Нырвич-нуöдыс—направляющий.
Нуан вөн—ведущий медный поясок в артенарьеде (47 лб.)
Несjöдлана—чихательные газы
Öтвыjöдчöм—равнение (строя и порядка)
Öтjöдчöм—равнение.
Пас—цель.
Панас—основа
Пызан гыркас шöра—стол в станине пулемета.
Пöдтана—удушающие ОВ.
Печиктан-личкан—отсечка-отражатель у винтовки образца 1891 г.
Рашица—Засека.
Рэгыд разалан—малостойкие ОВ
Ствол тупjöд—ствольная накладка
Сурöдчан пас—ориентир.
Сурöдчöм—ориентирование, нахождение себя по отношений стран света.
Сöкта öтjöдöм—приведение тяжести своего тела в равновесие.
Течастор—часть какого либо предмета.
Затвор гум—стебель затвора.
Ылна—дальность.
Ылнамурталыс—дальномерщик.
Челöм—рикашет.
Чунылыс-öзтыс—капсуль детонатор.

I. Војенној да политическој јуџрјас.

1. Мыјлаа колѳ Гѳрд армија	3
2. Гѳрд армија — пролетариат диктатураѳс дѳрјис	7
3. ВКП(б)—Гѳрд армијалѳн вожд	14
4. Гѳрд армија граждѳнској војна дырјј	17
5. СССР капитал кышдын	22
6. СССР-ѳс дѳрјисѳны лѳсѳдѳм	27

II. Обшѳдѳј положѳнњѳјас.

1. Кыѳи течѳма Гѳрд армијаѳс	30
2. Војенној служба пыр мунѳм	31
3. Кыѳи котырѳтѳма стрѳлковѳј ѳѳѳелѳнњѳ, взѳд да рѳта	33
4. Гѳрд армија течѳн сурѳсјас	34
5. Гѳрд армѳејѳчјаслѳн правѳјасыс да ѳбјазѳннѳѳтјасыс	
6. Кыѳи мунѳ ѳлѳмыс гѳрд армѳејѳчлѳн	37
7. Војнској дѳсѳплиналѳн пышѳкѳсыс	
8. Уставјас—пышѳкѳсса службѳыс, гарнизѳннѳј службѳыс, дѳсѳпли- нарѳј-да	39

III. Војска сѳкасјас да кѳсѳѳѳн кѳлујјас

1. Артѳллерѳја	45
2. Пулемѳтјас	52
3. Киѳн шыблѳѳѳн да руѳејнѳј гранѳтајас	58
4. Конѳыѳа	64
5. Војѳннѳ-хѳмѳческој делѳ	67
6. Сынѳдвысѳа флот, сыкѳд кѳсѳѳѳмыс-да	76
7. Бронѳѳа вынјас	80
8. Јѳтѳд кутыѳ војсѳајас да јѳтѳдкѳтан сѳредствѳѳјас	88

IV. Стрѳјын вѳтѳлыны велѳдѳчѳм.

1. Панѳса положѳнњѳјас. Винѳтовѳатѳг ѳѳѳѳн велѳдѳчѳм. Мѳста вылын да мунѳгѳн бергѳдѳчѳм. Вѳсѳѳѳлѳн вѳтѳлѳм	95
2. Винѳтовѳѳн велѳдѳчѳм. Винѳтовѳѳн сулѳѳѳм, нѳвлѳдѳлѳм, кутѳм, бергѳдѳчѳмјас да вѳсѳѳѳлѳн мунѳм	98
3. Кѳтрѳвны велѳдѳчѳм, кѳтѳртѳгѳн бергѳдѳчѳм	101
4. Стрѳлковѳј ѳѳѳелѳнњѳлѳн стрѳјјас мѳставѳылѳс да мунѳгѳс	102

V. Јѳнѳлун шѳдѳдѳм

1. Панѳса јуѳрјас	105
2. Јѳнѳлун шѳдѳдѳм (ѳѳѳѳческој упрѳжњѳнњѳјас	106

Лыбук	Строка лыд	Гіжөма	Колб лыддыны.
33	7 вейдөр.	Котырөма	котыртөма
33	11—12	Медгөла	медгөла
41	2 строка вейдорсан	Войысыс-кө ас ротибј командірыслы	Войысыс-кө ас ротибј командір, сылы
45	Медулысса строкаа	кыз ру пышкык	кыз ру пышкын
58	3 строка вылісан	ручнбј самолетјасб	ручнбј пулеметјасбн
59	21 строка вейдорсан	улаы	пула
61	5 стр. вылісан	1414-d вога	1914-d вога
66	22 строка вейдорсан	оз-кө сывылб мотајтны	оз-кө сы вылб мешајтны
67	8-d увдорсан	секдырса војујтны көлујјас	секдырса војујтан көлујјас
68	4—5 вейдорсан	тебны протівныкыс мјан- сыным; войсканымбс;	тебны протівныкыс мјан- сыным войсканымбс;
70	3-d вейдорсан	шусөны газометјасбс.	шусөны газометјасбн
70	15-d увдорсан	Сіјө—гөгрөс жөч	Сіјө—гөгрөс жөч
72	вейдорсан 2-d	ОВ сарасјасыс	ОВ сарасјасыс
77	вейдорсан 1—2-d	вөчөма сынбд прөјдтөм кышыс	вөчөма сынбд прөјдтөм кышыс.
78	вейдорсан 9-d	Бомбандірујтны само- летјас	Бомбандірујтны самолетјас
78	увдорсан 16-d	фругаснбј	фугаснбј
80	увдорсан 14-d	Бракаа	бронaa
98	медулысса абзадыс	Ту шабпрыс ылбдытот винтовкасб лептөны	Туматө вөрөбдытот винтовкасб лептөны
98		вескыд зад м локн до да отпырјамыс винтовкасб бергөдбны сіз, медытас- ромабдысталаніныс воіс...	вескыд кібн лөкабдыс да отпырјамыс винтовкасб бергөдбны сіз, медым тасма көрталаніныс воіс
102	вейдорсан 9-d строка	колб нөшта кык восков	колб вөшта бтө восков

ДОНЬС—2 ш. 50 ш.

ДОНЬС—2 ш. 50 ш.

10571

КОМИ-С
13-1367

Vyl komi alfavit

Aa <i>Aa</i> А	Bb <i>Bb</i> Б	Cc <i>Cc</i> Ц	Çç <i>Çç</i> Ч	Єє <i>Єє</i> Ш	Dd <i>d d</i> д
Dd <i>d d</i> д	Ee <i>Ee</i> Е	Əə <i>Əə</i> Ө	Ff <i>Ff</i> Ф	Gg <i>Gg</i> Г	Ii <i>Ii</i> И
Jj <i>Jj</i> Й	Kk <i>Kk</i> К	Ll <i>Ll</i> Л	Ll <i>Ll</i> Л	Mm <i>Mm</i> М	Nn <i>Nn</i> Н
Nn <i>Nn</i> Н	Oo <i>Oo</i> О	Pp <i>Pp</i> П	Rr <i>Rr</i> Р	Ss <i>Ss</i> С	Ss <i>Ss</i> С
Ss <i>Ss</i> Ш	Tt <i>Tt</i> Т	Tt <i>Tt</i> Т	Uu <i>Uu</i> У	Vv <i>Vv</i> В	Xx <i>Xx</i> Х
Zz <i>Zz</i> З	Zz <i>Zz</i> З	Zz <i>Zz</i> Ж	33 <i>33</i> Ж	33 <i>33</i> З	bb <i>bb</i> Б

